

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ВАВРИШ АНДРІЙ ВАЛЕНТИНОВИЧ

УДК 343.9/343.7/69

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ
У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА**

12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. В. Вавриш**

Науковий керівник **Вознюк Андрій Андрійович,**
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Вавриш А. В. Запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням нових у концептуальному плані теоретичних, правових та організаційних засад запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва.

Виокремлено ознаки злочинів проти власності у сфері будівництва, необхідні для побудови ефективної моделі запобігання їм, що містять відомості про зв'язок з будівельною сферою, об'єкти та предмети злочинного посягання, місця їх учинення, суспільно небезпечні наслідки й латентність.

Встановлено, що в процесі запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва особлива роль належить як внутрішнім, так і зовнішнім суб'єктам недержавного сектору безпеки в системі запобігання цим злочинам. Виявлено недоліки в організації забезпечення безпеки об'єктів будівництва суб'єктами недержавного сектору безпеки, що негативно позначаються на стані запобігання цим суспільно небезпечним діянням.

На основі аналізу досвіду зарубіжних країн щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва виокремлено найбільш важливі для України напрями вдосконалення системи недопущення та припинення вказаних протиправних діянь, пов'язані зі створенням ефективної державної та недержавної системи забезпечення безпеки та охорони сфери будівництва; здійсненням страхування; маркуванням будівельного майна; запровадженням реєстрів; застосуванням сучасних форм, методів і способів перевірки репутації суб'єктів, що беруть участь у процесі будівництва, та охорони території будівництва й будівельного майна.

З'ясовано кількісно-якісні показники злочинів проти власності у сфері будівництва, що охоплює відомості про їх динаміку, питому вагу, коефіцієнт інтенсивності. Встановлено, що цим злочинам притаманна природна, штучна й межова латентність, зумовлена низкою обставин, безпосередньо пов'язаних із характеристикою злочинного посягання, поведінкою злочинців, потерпілих, свідків, очевидців, а також недоліками діяльності правоохоронних органів.

Розкрито кримінологічну характеристику головних причин, умов і факторів, що детермінують злочини проти власності у сфері будівництва, яка включає систему економічних, соціальних, правових, психологічних, організаційно-управлінських та технологічних детермінант, а також особливостей детермінації окремих видів таких злочинів, що зумовлені передусім способом, місцем їх учинення, особою злочинця та іншими факторами

Класифіковано осіб, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва за соціально-демографічними та соціально-економічними показниками (стать; громадянство; місце роботи й вид зайнятості; сімейний стан; освіта; форма співучасті), а також станом таких суб'єктів у момент учинення злочину. Виділено важливі для побудови ефективної системи заходів запобігання цим злочинам типи злочинців за стійкістю корисливої мотивації (ситуативний, нестійкий, злісний, особливо злісний), за видом учинених злочинів (злодії, шахраї, розкрадачі), за відношенням до об'єкта будівництва (внутрішні та зовнішні) тощо. Розкрито особливості злочинних об'єднань, що функціонують у сфері будівництва.

Встановлено, що потерпілими від злочинів проти власності у сфері будівництва є фізичні особи, які різняться передусім за статтю, віком, освітою, громадянством, сімейним станом тощо, а також юридичні особи, які характеризуються видом будівельної організації або організації, що замовила будівельні послуги, видом будівельних робіт і станом здійснення будівництва. Виокремлено характерні для цих злочинів типи потерпілих.

Аргументовано, що сучасний стан правового регулювання запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва означений низкою прогалин і

колізій та інших проблем. Розроблено пропозиції щодо його вдосконалення. Виокремлено напрями зменшення ризиків протиправних дій у сфері будівництва та підвищення рівня безпеки операцій з нерухомістю.

Розроблено спеціально-кримінологічні та індивідуально-профілактичні заходи, спрямовані на вдосконалення запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. Обґрунтовано необхідність створення підрозділів «будівельної поліції» як окремого міжрегіонального територіального органу в складі Департаменту з питань державного архітектурно-будівельного контролю або підрозділу муніципальної поліції, одне із завдань якого полягатиме в проведенні запобіжних заходів щодо злочинів проти власності у сфері будівництва.

На основі аналізу результатів наукових досліджень, матеріалів практики визначено концептуальне бачення особливостей взаємодії державних суб'єктів у запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва.

Ключові слова: будівництво, безпека об'єкта будівництва, злочини проти власності у сфері будівництва, корисливі злочини, недержавний сектор безпеки, запобігання злочинам.

SUMMARY

Vavrysh A. Prevention of crimes against property in construction area. – Manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Law, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology, Penal Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

Thesis is the first complex research of existing and emerging theoretical, legal and organizational aspects related to prevention of crimes against property in construction area.

Author distinguishes the features of crimes against property in construction area required to create an efficient prevention model – these features include data confirming relation to construction area, objects and subjects of criminal offence, crime scene, socially dangerous consequences and latency.

It is identified that in the process of prevention of crimes against property in construction area special role is given to internal and external subjects of private security sector in relevant preventive system. Disadvantages are detected in the process of security framework organization for construction objects by subjects of private security sector leading to negative impact on these socially dangerous acts prevention.

On the basis of analysis of relevant foreign practices (prevention of crimes against property in construction area) a few are outlined as the most significant ones considering the opportunity to be implemented in the process of establishment of Ukrainian system (with both state and private components) for construction area securing and related crime prevention; insurance operations; marking of construction company property; presentation of registers; use of new forms, methods and ways to check the reputation of subjects involved in construction process and property/site protection.

Author provides qualitative and quantitative features of crimes against property in construction area with data related to its dynamics, relative share and intensity coefficient. It is established that these crimes may be characterized with natural, artificial and limiting latency caused by certain circumstances directly related to description of criminal offence, criminal's, victim's, witness behavior and law enforcement activity deficiencies.

Criminological characteristics of key reasons, conditions and factors determining the crimes against property in construction area are provided including system of economic, social, legal, psychological, organizational, managerial and technological determinants along with specificities of separate crime types determination (crime scene, means of crime commission, other factors).

Author combined persons committing crimes against property in construction area in groups on the basis of social and demographic indicators (gender, citizenship, occupation, marital status, education, form of accompliceship) and subjects' condition at the moment of crime commission. Author presents classification of criminals formulated on the basis of lucrative motivation (situational, unstable, malicious, deeply malicious), types of crimes committed (thieves, fraudsters, embezzlers), relation to

construction object (internal and external) etc. Peculiarities of criminal organizations specializing in construction crimes are outlined.

It is identified that victims of these crimes are natural persons (different gender, age, citizenship, marital status etc) and legal entities – construction organizations or companies requesting the provision of certain services and completion of construction works. Relevant classification is provided.

Grounds are provided for the statement that current state of prevention of crimes against property in construction area is characterized with certain number of legislative inconsistencies at all levels, lack of officially recognized legislative development concept related to organization and functioning of crime combating system, subject disjunction, excessive duplication of separate functions, poor coordination. Ways to decrease the risks of illegal activity in construction area are proposed.

Specialized criminological and individual preventive measures aimed at increasing efficiency of prevention of crimes against property in construction area. Justification of requirement to establish the units of «construction police» as separate interregional territorial body in the structure of Department on State Construction Control or NPU unit tasked to prevent crimes against property in construction area.

On the basis of Ukrainian and foreign scholars research analysis conceptual vision of interaction between state power bodies in the area of construction crimes prevention is formulated.

Keywords: construction, construction object safety, crimes against property, construction crimes, lucrative crimes, non-state security sector, crime prevention.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Вавриш А. В. Криміногенна ситуація та заходи запобігання злочинам на ринку будівництва житла. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 45–57.
2. Вавриш А. В. Mistse nederjavnykh subjektiv sektory bezbeku v sustemi zapobigannia zlochinam y sferi budivnytstva. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 198–205.
3. Вавриш А. В. Особливості побудови моделі організації запобігання злочинам у будівельній галузі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 133–145.
4. Вавриш А. В. Особливості функціонування недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам у сфері будівництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 243–253.
5. Вавриш А. В. Суб'єкти злочинів у сфері будівництва. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2016. № 4 (58). С. 114–120.
6. Вавриш А. В. Класифікація потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 215–225.
7. Вавриш А. В. Детерминанты преступлений против собственности у сфере строительства. *Право и политика*. Киргизская Республика, 2016. № 3. С. 92–97.
8. Вавриш А. В. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами у протидії злочинам проти власності у будівельній галузі. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5 (255). С. 222–225.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Вавриш А. В. Актуальні питання функціонування недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам у сфері будівництва. *Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Кривий Ріг, 13 трав. 2016 р.). Кривий Ріг: Донец. юрид. ін-т МВС України, 2016. С. 282–283.
10. Вавриш А. В. Класифікація суб'єктів злочинів у сфері будівництва. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.* (Кривий Ріг, 10 черв. 2016 р.). Кривий Ріг: «Геліос-Принт», 2016. С. 283–284.
11. Вавриш А. В. Взаємодія суб'єктів недержавного сектору безпеки з правоохоронними органами у запобіганні злочинам у сфері будівництва. *Держава і*

право незалежної України: здобутки та перспективи: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 24 черв. 2016 р.). Одеса : Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 61–62.

12. Вавриш А. В. Типові ознаки розкрадань грошових коштів у сфері будівництва. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві*: мат. міжвід. наук.-практ. семінару (Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ : НАВС, 2016. С. 20–24.

13. Вавриш А. В. Характеристика розкрадань матеріальних цінностей у сфері будівництва. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 202–205.

14. Вавриш А. В. Економічні детермінанти злочинів проти власності у сфері будівництва. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Сєверодонецьк, 23 груд. 2016 р.). Сєверодонецьк : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 74–76.

15. Вавриш А. В. Криміногенні фактори у сфері будівництва та можливі шляхи їх усунення шляхом проведення тендерних закупівель: *Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Сєверодонецьк, 19 трав. 2017 р.). Сєверодонецьк : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 335–340.

16. Вавриш А. В. Кримінологічна характеристика потерпілих від злочинів у сфері будівництва. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг : Донец. юрид. ін.-т, 2017. С. 157–159.

17. Вавриш А. В. Заходи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва як складова протидії тіньової економіки. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 163–167.

18. Вавриш А. В. Зарубіжний досвід запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 21 квіт. 2018 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 298–302.

які додатково відображають наукові результати дисертації.

19. Вавриш А. В., Чернявський С. С., Вознюк А. А. та ін. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з фіктивним підприємництвом та діяльністю «конвертаційних центрів»: метод. рек. Київ : НАВС, 2016. 92 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	11
ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ	
ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА	22
1.1. Стан наукових досліджень проблем запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва.....	22
1.2. Місце недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва	38
1.3. Зарубіжний досвід запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва	52
Висновки до розділу 1	69
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ	
ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА	72
2.1. Кількісні та якісні показники злочинів проти власності у сфері будівництва.....	72
2.2. Детермінанти злочинів проти власності у сфері будівництва.....	88
2.3. Характеристика осіб, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва.....	106
2.4. Характеристика потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва.....	122
Висновки до розділу 2	137
РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА.....	141
3.1. Загальносоціальні заходи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва.....	141
3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва	158

3.3. Взаємодія правоохоронних органів та недержавних суб'єктів сектору безпеки в запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва	185
Висновки до розділу 3	204
ВИСНОВКИ	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	213
ДОДАТКИ	252

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГСУ – Головне слідче управління

ДАБІ України – Державна архітектурно-будівельна інспекція України

ДФС України – Державна фіскальна служба України

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

Нацкомфінпослуг – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг

НСАУ – Національна спілка архітекторів України

СОГ – слідчо-оперативна група

ФОН – фонд операцій з нерухомістю

ФФБ – фонд фінансування будівництва

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одне з ключових місць у сфері економіки за темпами капіталізації посідає будівельна галузь, у якій задіяно понад 40 тис. підприємств (з них близько 90,0 % – недержавні) та зайнято майже 800 тис. осіб. Розвиткові сектору будівництва значною мірою сприяють законодавче закріплення засад децентралізації й дерегуляції, запровадження нових підходів до створення прозорих і зрозумілих процедур діяльності забудовників, інвестиційних компаній та інших суб'єктів ринку.

Стабілізація фінансово-економічної ситуації в Україні за останні роки сприяє зростанню рівня промислового виробництва, збільшенню інвестицій у різні сектори народного господарства. Певне пожвавлення відбувається й у сфері будівництва. Значний обіг грошових коштів, що спрямовуються в дану галузь, зростання темпів зведення новобудов зумовлюють криміналізацію цієї сфери, у якій вчиняються різні шахрайські дії, розкрадання грошових коштів і матеріалів, що призводить до подорожчання вартості об'єктів та порушення стандартів їх якості. Значним залишається чинник корумпованості службових осіб підрядних організацій і державних контролюючих органів. Нерідко внаслідок завищення вартості виконаних робіт на об'єктах, зведених шляхом підроблення проектно-кошторисної документації, необґрунтовано одержуються незаконні надприбутки, розмір яких зазвичай перевищує фактичні валові витрати.

Наведені тенденції підтверджують статистичні дані Генеральної прокуратури України, що свідчать про стійку тенденцію до збільшення кількості злочинів у сфері будівництва, зокрема у 2017 р. зареєстровано понад 3,5 тис. кримінальних правопорушень, що на 12,4 % більше, ніж у 2016 р. (3,0 тис.). При цьому найбільшу питому вагу становлять злочини проти власності (1541 або 43,7 %). Викликає занепокоєння і рівень розкриття злочинів, який коливається від 30 до 50 % (у 2016 р. – 47,9 %; 2017 р. – 34,8 %), та щорічне зростання залишку кримінальних правопорушень, у яких не прийнято підсумкового рішення (у 2016 р. – 332; 2017 р. – 442). Серед злочинів проти власності у сфері будівництва,

передбачених ст. 185, 190, 191, 197–1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), близько 75,0 % становлять факти привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем [158; 159]. Викликають особливий резонанс схеми заволодіння коштами та майном інвесторів шляхом шахрайства, що виявлені правоохоронними органами.

У правовій літературі питанням щодо запобігання корисливій злочинності приділяли увагу відомі вітчизняні та зарубіжні вчені-кримінологи, зокрема Ю. В. Александров, Ю. М. Антонян, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, Б. М. Головкін, В. О. Глушков, В. В. Голіна, В. К. Грищук, І. М. Даньшин, С. Ф. Денисов, О. М. Джужа, А. І. Долгова, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. Г. Кальман, І. І. Карпець, О. О. Кваша, О. Г. Колб, О. Є. Користін, О. М. Костенко, В. В. Кузнєцов, В. М. Кудрявцев, О. Г. Кулик, І. П. Лановенко, Н. В. Лісова, О. М. Литвинов, В. В. Лунєєв, П. С. Матишевський, В. А. Мисливий, Ю. В. Нікітін, В. І. Осадчий, А. В. Савченко, О. В. Тихонова, В. В. Чернєй, В. І. Шакур, Ю. А. Шалгунова, Ю. В. Шаргородський, Н. М. Ярмиш та ін. Різні аспекти протидії злочинам проти власності у сфері будівництва висвітлювали у своїх роботах В. І. Василичук, А. А. Вознюк, О. Ю. Заблоцька, А. П. Запотоцький, С. М. Князєв, А. В. Микитчик, Х. М. Михайлова, І. М. Попова, О. В. Смаглюк, Г. М. Чернишов та ін.

Вагомий внесок згаданих учених у розроблення вказаної проблематики є безперечним, однак в умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики кримінологічні засади запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва набули особливого значення та потребують окремого комплексного дослідження, результатом якого мають стати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вирішення проблем правового, організаційного та практичного характеру, з метою якісного функціонування як державних, так і недержавних суб'єктів сектору безпеки. Зазначені чинники обумовлюють вибір теми дисертаційної роботи та її актуальність, а також свідчать про необхідність її цільового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає положенням Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2018 роки та річних планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 20 серпня 2015 р. (протокол № 19) та уточнено 27 березня 2018 р. (протокол № 3), а також включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (№ 845, 2015 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є розроблення науково обґрунтованих кримінологічних засад удосконалення механізму запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати стан досліджень проблем запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва;
- визначити місце недержавних суб'єктів сектору безпеки в механізмі запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва;
- вивчити особливості зарубіжного досвіду запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва;
- охарактеризувати стан, структуру та динаміку злочинів проти власності у сфері будівництва;
- розкрити природу детермінантів, що сприяють учиненню злочинів проти власності у сфері будівництва;
- розкрити кримінологічні ознаки осіб та організованих злочинних груп, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва;

- надати характеристику потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва;

- сформулювати концептуальне бачення загальносоціальних заходів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва;

- запропонувати найбільш ефективні спеціально-кримінологічні заходи, спрямовані на удосконалення запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва;

- виокремити напрями взаємодії правоохоронних органів та недержавних суб'єктів сектору безпеки в запобіганні злочинам досліджуваної категорії.

Об'єкт дослідження – злочинна діяльність осіб, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва, а також діяльність суб'єктів державного і недержавного секторів безпеки щодо запобігання таким злочинам.

Предмет дослідження – запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та виконання окреслених задач дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціально-наукових методів, зокрема: *історико-правовий* – для характеристики стану дослідження проблем запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва (підрозділ 1.1); *системно-структурний* – при розкритті змісту кримінологічної характеристики цих злочинів та розроблення заходів запобігання їм (розділи 2, 3); *формально-юридичний* – під час визначення змісту використаних у роботі юридичних термінів (розділи 1–3); *діалектичний* – при з'ясуванні сутності понять та категорій, а також виявленні їх загальних, особливих й окремих характеристик (розділи 1–3, висновки); *порівняльно-правовий* – у процесі вивчення зарубіжного досвіду запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва (підрозділ 1.3); *статистичний* – для аналізу й узагальнення емпіричної інформації, що стосується теми дослідження (розділи 1–3); *соціологічний* – під час анкетування правоохоронців, а також вивчення матеріалів відповідної слідчої і судової практики (розділи 1–3); *математичний* – для розрахунків окремих кількісних характеристик злочинності (підрозділ 2.1).

Емпіричною базою дослідження є систематизовані дані загальнодержавної та відомчої статистичної звітності щодо протидії злочинам за 2014–2017 роки; зведені дані вивчення 269 кримінальних проваджень (за ст. 185, 190, 191, 197–1 КК України); узагальнені результати анкетування 289 слідчих Національної поліції (з усіх регіонів України, за виключенням окупованих територій Криму та Донбасу) та 265 працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній; офіційні звіти й аналітичні довідки Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Державної аудиторської служби України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державної архітектурно-будівельної інспекції України (далі – ДАБІ України); власний досвід здобувача, набутий під час роботи в будівельній сфері, а також результати безпосереднього ознайомлення з діяльністю будівельних компаній і правоохоронних органів у Литві, Німеччині, США, Польщі й Туреччині.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації вперше поставлено й вирішено наукове завдання запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, що надало можливість обґрунтувати пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства та практики його застосування державними й недержавними суб'єктами забезпечення безпеки будівельної галузі. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– виокремлено кримінологічні ознаки злочинів проти власності у сфері будівництва як однорідної групи суспільно небезпечних діянь, зокрема відомості про зв'язок з будівельною сферою (пов'язані з організаційними, вишукувальними, проектними, будівельно-монтажними та пусконаладжувальними роботами; вчинені на етапах створення, зміни, завершення процесу будівництва та здачі об'єктів в експлуатацію); об'єкт (посягають на суспільні відносини у сфері державної, колективної та приватної власності); предмет злочинного посягання

(кошти, виділені на виконання будівельних робіт, об'єкти незавершеного будівництва, будівельні матеріали, будівельне обладнання та інструмент); місце їх учинення (об'єкти будівництва з прилеглою територією або будівельні організації); суспільно небезпечні наслідки (залежно від характеру та розміру завданої шкоди); рівень латентності (високий та середній); зв'язок з іншими суспільно небезпечними діяннями (у сфері господарської діяльності, проти безпеки виробництва, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг), з визначенням на цій основі пріоритетів запобігання злочинам;

– розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики злочинів проти власності у сфері будівництва, зокрема відомості про стан, структуру й динаміку кримінально караних діянь цієї категорії, причини та умови, які сприяють їх учиненню, соціально-психологічні ознаки правопорушників і потерпілих, а також наведено кореляційні зв'язки між окремими елементами, зокрема, доведено зв'язок індивідуальної злочинної поведінки зі ступенем латентності та вжиттям спеціально-кримінологічних заходів;

– здійснено типологію осіб (за стійкістю корисливої мотивації, видом учинених злочинів, відношенням до об'єкта будівництва), які причетні до вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва; охарактеризовано ознаки цих суб'єктів, а також розкрито особливості злочинних об'єднань, що функціонують у сфері будівництва з урахуванням їх поділу на випадкові (ситуативні) та заздалегідь організовані;

– на основі аналізу досвіду зарубіжних країн виокремлено найбільш важливі для України напрями удосконалення форм і методів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва шляхом створення єдиної системи забезпечення безпеки та охорони об'єктів будівництва державними і недержавними суб'єктами; запровадження окремих видів страхування, інформаційних ресурсів; застосування сучасних методик перевірки репутації суб'єктів, які беруть участь у процесі будівництва; використання новітніх засобів охорони території об'єктів будівництва й маркування майна;

удосконалено:

– наукове бачення організаційного забезпечення запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва з виокремленням місця та ролі внутрішніх (структурні підрозділи будівельної організації) і зовнішніх (найм служби охорони для забезпечення безпеки об'єкта будівництва) суб'єктів;

– характеристику державного і недержавного сектору безпеки в запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва, структурними елементами якої є специфічна мета, завдання, дії та суб'єкт її здійснення;

– підходи до визначення основних напрямів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, зокрема: активізація оперативно-розшукової діяльності з метою отримання інформації про злочини, що готуються, та про осіб, які їх планують, а також створення загальнодержавної інформаційно-довідкової бази стосовно осіб, причетних до вчинення злочинів у сфері будівництва;

– визначення форм взаємодії підрозділів Національної поліції України, органів Державної фіскальної служби України, державного архітектурно-будівельного контролю, нотаріусів, суб'єктів недержавного сектору безпеки та громадськості щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва;

– з огляду на виявлені тенденції розвитку криміногенних явищ і процесів у будівельній галузі України, прогнози перспективних змін криміногенної ситуації у найближчі роки (2018–2020), на основі чого запропоновано комплекс заходів правового, організаційного та кримінологічного характеру;

дістало подальший розвиток:

– кримінологічна концепція запобігання злочинам у сфері будівництва, що полягає в реалізації на загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу кримінально-правових та кримінологічних заходів з метою аналізу кримінологічної ситуації, що характеризує ринок будівельних послуг, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню правопорушень, викриття осіб (злочинних груп), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків (відшкодування збитків, відновлення прав) для громадян, суспільства й держави;

– зміст віктимізації як динамічного процесу, що зумовлений інтенсивністю кримінальних загроз у будівельній сфері, ступенем уразливості певних категорій суб'єктів унаслідок їх вікових, професійних, майнових та інших особливостей, імовірністю заподіяння таким суб'єктам матеріальної шкоди, а також умовами повторної віктимізації жертв;

– характеристика потерпілих від злочинів проти власності, зокрема фізичних осіб, за статтю, віком, освітою, громадянством, сімейним станом тощо, а також юридичних осіб за видом будівельної організації або організації, що замовила будівельні послуги, видом будівельних робіт та стадією будівництва;

– наукова аргументація стосовно створення в Україні будівельної поліції як окремого міжрегіонального територіального органу в системі державного архітектурно-будівельного контролю або правоохоронного підрозділу, головне завдання якого полягатиме в реалізації спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки впроваджено та може бути використано у:

законотворчому процесі – запропоновано зміни й доповнення до Загальної та Особливої частин КК України стосовно вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти власності (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 23 березня 2018 р. № 22/129/5-1-15);

правозастосовній діяльності – при розробленні й удосконаленні відомчих нормативно-правових актів і методичних рекомендацій з питань запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 5 березня 2018 р.);

освітньому процесі – під час підготовки освітньо-кваліфікаційних характеристик працівників слідства та оперативних підрозділів, удосконалення навчальних планів і програм, лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань, тренінгів і дидактичних матеріалів, а також у процесі проведення різних видів занять за дисциплінами кримінологічного циклу й організаційно-управлінських

навчань і комплексних учень у системі підготовки та підвищення кваліфікації основних груп кадрів Національної поліції, інших правоохоронних та контролюючих органів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 12 лютого 2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. У методичних рекомендаціях, підготовлених у співавторстві, автору належить 25 % матеріалу. Інші матеріали, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднено на восьми міжнародних і всеукраїнських конференціях та круглому столі, а саме: «Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки» (м. Кривий Ріг, 13 травня 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (м. Кривий Ріг, 10 червня 2016 р.); «Держава і право незалежної України: здобутки та перспективи» (м. Одеса, 24 червня 2016 р.); «Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві» (м. Київ, 30 червня 2016 р.); «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 8 липня 2016 р.); «Актуальні проблеми правоохоронної діяльності» (м. Сєверодонецьк, 23 грудня 2016 р.); «Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем» (м. Сєверодонецьк, 19 травня 2017 р.); «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017 р.); «Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії» (м. Київ, 23 червня 2017 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 21 квітня 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (400 найменувань на 40 сторінках) та п'яти додатків на 24 сторінках.

Повний обсяг дисертації становить 275 сторінок, з них обсяг основного тексту – 200 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

1.1. Стан наукових досліджень проблем запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва

Однією з найбільш пріоритетних у сфері народного господарства є будівельна галузь. Її важливість для економіки будь-якої країни можна пояснити тим, що капітальне будівництво, напевне, як жодний інший сегмент економіки, створює значну кількість робочих місць і споживає продукцію багатьох галузей народного господарства. Адже прогрес у будівельній галузі сприяє розвитку виробництва будівельних матеріалів і відповідного обладнання, машинобудівної галузі, металургії та металообробки, нафтохімії, виробництва скла, деревообробної та фарфоро-фаянсової промисловості, транспортної інфраструктури, енергетики тощо. І, вочевидь, як жодна інша галузь економіки, будівництво сприяє розвитку підприємств малого бізнесу, особливо того, що спеціалізується на оздоблювальних і ремонтних роботах, виробництві та встановленні вбудованих меблів тощо [45, с. 45–47].

Будівельна галузь України щороку набирає обертів. Попри складну економічну та політичну ситуацію загалом, сфера будівництва розвивається, надаючи нові робочі місця, стимулюючи розвиток різних галузей економіки та промисловості, зміцнюючи економіку держави. Щороку в Україні вводять в експлуатацію нові підприємства, установи, житлові будинки, комплекси. Аналіз даних Державної служби статистики України, а також деяких окремих рейтингових агентств надає можливість чітко побачити стан, структуру та динаміку розвитку будівельної галузі загалом в Україні. Так, згідно з даними Державної служби статистики України, будівництво житла в Україні 2017 року, порівняно з 2016 роком, зросло на 9 %. Обсяг прийнятого в експлуатацію житла в містах минулого року становив в абсолютних цифрах 7,3 млн кв. м, у сільській

місцевості – майже 3 млн кв. м. Обсяг прийнятих в експлуатацію дачних і садових будинків – 453,2 тис. кв. м. Загалом це на 30,9 % перевищує показники 2016 року. Лідером у регіональному розрізі минулого року стала Луганщина, де будівництво житла зросло втричі. У десятку найкращих також увійшли Полтавщина (зростання становило 71,8 %), Івано-Франківщина (29,9 %), Київ (29,9 %), Закарпаття (24,9 %), Одеська область (25,1 %), Тернопільська область (25 %), Дніпропетровщина (24,4 %), Рівненська область (21,5 %), Львівська область (11,6 %) [41]. Водночас рейтингове агентство «Євро Рейтинг» наводить дані, що підтверджують динаміку розвитку галузі загалом, попри окремі негативні фактори. Результати проведених досліджень агентства засвідчують, що фактичні значення обсягів прийнятого в експлуатацію житла в 2015 і 2016 роках майже не відрізняються: 9227,1 і 9129,8 тис. кв. м відповідно [336].

З огляду на статистичні дані, а також ураховуючи обсяги та масштабність будівельних робіт, кількість залучених до цього процесу працівників, обіг у будівництві значної маси матеріальних цінностей (техніки, матеріалів, інструменту, комплектуючих тощо) та значних обсягів готівки, цілком закономірним видається той факт, що будівельна галузь дедалі частіше піддається злочинним посяганням, передусім на власність. Водночас недостатня ефективність вжитих правоохоронними органами заходів у боротьбі зі злочинами проти власності у сфері будівництва, відсутність ефективних методик їх виявлення, розслідування, зокрема науково обґрунтованої та практично апробованої методики запобігання вчиненню цієї категорії суспільно небезпечних діянь, призвела до значного ускладнення криміногенної ситуації в цій сфері. Зазначене зумовлює необхідність подальших цільових досліджень у напрямі розроблення та впровадження в практичну діяльність правоохоронних органів системи заходів щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва.

Ураховуючи сучасний стан криміногенної обстановки в державі, складну економічну й суспільно-політичну ситуацію, можна стверджувати, що запобігання злочинам проти власності є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-кримінологів.

По-перше, важливе значення для розроблення системи заходів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва мають праці вчених, що присвячені вивченню порядку законодавчого врегулювання діяльності фізичних та юридичних осіб у сфері будівництва. До цієї групи наукових напрацювань належать праці О. В. Сударенко «Правове регулювання фінансування житлового будівництва в Україні» (2006) [341], О. М. Антипової «Правове регулювання інвестиційної діяльності» (2007) [8], Г. М. Шовкопляс «Регулювання господарських правовідносин при фінансуванні будівництва житла» (2010) [370], К. В. Пивоварова «Удосконалення державної політики у сфері житлового будівництва України» (2011) [261], Т. В. Шевчук «Функціонування та розвиток фондів фінансування будівництва житла» (2012) [366] та інших учених. І хоча перелічені вище праці безпосередньо не стосуються проблематики запобігання вчиненню злочинів проти власності у сфері будівництва, однак окремі положення, які в них досліджено та розкрито, мають значення для розроблення заходів запобігання досліджуваній категорії злочинів.

По-друге, сфера будівництва є надзвичайно багатогранною та об'єднує навколо себе не лише окремі галузі господарської діяльності, а й чималу кількість різних економічних, підприємницьких, фінансових, правових та інших процесів. Зазначене зумовлює необхідність дослідження будівельної галузі в площині законодавчого забезпечення здійснення таких процесів в адміністративно-правовому, цивільно-правовому, кримінально-правовому та процесуальному, а також кримінологічному аспектах.

Саме тому наступним блоком наукових праць, котрі потребують уваги в контексті розроблення заходів запобігання вчиненню злочинів проти власності у сфері будівництва, є дослідження вчених, присвячені вивченню особливостей учинення цих кримінальних правопорушень у різних правових сферах, зокрема:

1) цивільно-правовій (Л. І. Радченко «Цивільно-правове регулювання відносин у сфері житлового будівництва» (2009) [320]);

2) адміністративно-правовій (Г. Д. Денисова «Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі будівництва» (2001) [117],

С. О. Кузнецова «Адміністративно-правове регулювання у сфері будівництва» (2004) [203], В. І. Бочков «Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі будівництва» (2008) [36], Є. В. Захаров «Адміністративний контроль і нагляд у галузі будівництва» (2009) [156], Б. М. Семенко «Адміністративна відповідальність за правопорушення у галузі будівництва» (2011) [331], Н. О. Нижанковська «Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері житлового будівництва» (2011) [250], А. В. Кропачева «Адміністративна відповідальність за правопорушення у галузі капітального будівництва» (2013) [198];

3) кримінально-правовій (В. І. Борисов «Кримінальна відповідальність за порушення правил при виконанні будівельних робіт» (1974) [33]).

З усього вищезазначеного переліку, особливої уваги варті праці, присвячені кримінологічним проблемам злочинів у сфері будівництва. Умовно їх можна поділити на дві групи: 1) праці, зосереджені на питаннях запобігання злочинам у сфері економіки; 2) праці, що розкривають основи запобігання злочинам у сфері будівництва.

Так, до першої категорії варто зарахувати наукові праці, присвячені проблемам протидії злочинам у сфері економіки, оскільки саме в них певною мірою розкрито актуальні питання запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. Ідеться, зокрема, про праці таких авторів, як В. І. Медведєв «Виявлення злочинів у будівництві методами економіко-правового аналізу» (1984) [235], А. І. Куденко «Вдосконалення відносин власності у сфері незавершеного будівництва в перехідній економіці України» (2006) [201], І. І. Митрофанов «Економічні злочини» (2009) [239], М. В. Аурсаліді «Системні методи боротьби зі злочинами в економіці» (2011) [10], Л. В. Павлик «Диференціація кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері економіки» (2013) [257], М. М. Ляшенко «Криміналістична профілактика економічних злочинів» (2013) [222].

Іншу ж частину праць становлять наукові дослідження, які розкривають заходи запобігання злочинам у сфері будівництва. Зазначену категорію доцільно умовно розділити на дві групи.

Перша містить праці, що стосуються загальних засад запобігання злочинам у сфері будівництва, наприклад К. Т. Чернова «Розслідування і попередження злочинів, пов'язаних з недоброякісним будівництвом» (1985) [363], В. Н. Гринчак «Кримінологічний аналіз злочинів, що вчиняються у сфері кооперативної діяльності, та їх попередження органами внутрішніх справ (за матеріалами України)» (1994) [111], Я. Г. Мадатов «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконним підприємництвом у сфері будівництва» (2003) [223], М. М. Тітов «Особливості кваліфікації господарських злочинів» (2007) [346], О. В. Дикий «Кримінологічні засади вивчення і попередження злочинів у сфері обороту житлової нерухомості в Україні» (2015) [128].

Друга охоплює праці, зосереджені на дослідженні окремих видів злочинів проти власності у сфері будівництва. Так, серед усього масиву наукових напрацювань варто виокремити три групи.

1. Наукові праці, присвячені питанням самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, зокрема: І. Б. Габаїдзе «Відповідальність за самовільне будівництво за радянським кримінальним правом» (1980) [97]; Е. М. Єфендієв «Кримінально-правова відповідальність за самовільне захоплення землі та самовільне будівництво» (1993) [371]; Р. О. Мовчан «Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво» (2009) [244]; О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан «Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво» (2012 р.) [130]; В. М. Захарчук «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво за кримінальним правом України» (2014) [157]; М. Ю. Марченко «Запобігання самовільному зайняттю земельної ділянки та самовільному будівництву» (2014) [229]. Правопорушення, що досліджуються в цих наукових доробках, передують незаконному будівництву та подальшим злочинам проти власності, що відбуваються на незаконно побудованих об'єктах, об'єктах незавершеного будівництва тощо.

2. Наукові праці, присвячені питанням попередження та розслідування шахрайства у сфері будівництва, з-поміж яких змістовністю вирізняються

напрацювання О. В. Курмана «Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами» (2002) [207], А. В. Микитчика «Кримінологічні засади запобігання шахрайству з нерухомістю» (2008) [238], С. С. Чернявського «Розслідування шахрайств у сфері фінансування будівництва житла» (2009) [364], Х. М. Михайлової «Основи виявлення та розслідування шахрайства, учиненого групою осіб у сфері інвестування будівництва» (2009) [242], І. М. Попової «Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла» (2011) [265], Є. В. Бєлова «Шахрайство з нерухомістю у житловій сфері (способи вчинення і проблеми кваліфікації)» (2012) [20], Н. Ю. Макарової «Методика розслідування шахрайства, учиненого у сфері малоповерхового будівництва» (2014) [225], Г. М. Чернишова «Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження» (2016) [362], І. Г. Проскурняк «Запобігання шахрайству у сфері інвестиційної діяльності в Україні» (2016) [315].

3. Наукові праці, присвячені питанням щодо протидії та запобігання різним розкраданням у сфері будівництва, зокрема Н. Г. Рогова «Особливості виявлення розкрадання у будівельних організаціях за документами» (1976) [324]; А. П. Запотоцького, А. А. Вознюка, С. В. Кучменко «Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва» (2017) [154]. До цієї групи належить також низка наукових статей.

По-третє, варті уваги та поглибленого вивчення наукові праці, присвячені питанню організації та забезпечення безпеки об'єктів будівництва, а саме: Е. І. Низенко «Забезпечення безпеки підприємницької діяльності» (2003) [251], Ю. В. Бондарчук «Безпека бізнесу: організаційно-правові основи» (2008) [31], В. Л. Ортинський «Економічна безпека підприємств, організацій та установ» (2009) [133], А. В. Світличний «Попередження злочинів службами безпеки інвестиційно-будівельних організацій» (2009) [330], В. В. Крутов, В. Г. Пилипчук «Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва): аналітична доповідь» (2011) [199],

Ю. М. Беліков «Запобігання злочинності недержавними охоронними організаціями» (2015) [23], Д. В. Козир «Договір охорони» (2015) [176]. Окремі положення, висвітлені у вищезазначених працях, можуть бути використані під час дослідження проблем забезпечення безпеки об'єктів будівництва й розроблення заходів запобігання досліджуваній категорії кримінальних правопорушень.

Вважаємо за доцільне також звернути увагу на той факт, що значний спектр питань щодо запобігання та протидії злочинам проти власності у сфері будівництва вітчизняні науковці розглядали в періодичних виданнях, серед яких варті уваги публікації Л. П. Брич «Проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб за господарські злочини» (2001) [38], А. Г. Сачаво «Взаємодія недержавних охоронних структур із правоохоронними органами у здійсненні загальнонаціональної політики забезпечення охорони власності» (2003) [329], Н. В. Павлова «Тенденції розвитку шахрайства в житловій сфері» (2004) [259], М. Г. Бушинської «Ознаки протидії розслідуванню шахрайства» (2005) [40], В. В. Сидоренко «До питання про відповідальність за самовільне зайняття земельних ділянок» (2005) [334], М. Е. Білова «Нормативно-правове регулювання діяльності підрозділів державної служби охорони і недержавних підприємств безпеки» (2006) [24], В. В. Корольчука «Вчинення шахрайств у сфері житлового будівництва» (2006) [181], В. О. Данилюк «Економічні злочини: поняття, класифікація, проблеми боротьби» (2006) [114], О. В. Лугина «Проблеми нормативного визначення терміна «самовільне зайняття земельних ділянок» (2007) [218], Л. І. Радченко «Теоретичні та практичні аспекти визначення правового статусу суб'єктів у сфері житлового будівництва» (2007) [319], О. М. Шелхіна «Поняття взаємодії недержавних охоронних структур із правоохоронними органами України» (2007) [368], І. А. Голощапова «Роль і місце приватної охоронної діяльності в системі забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави» (2009) [107], Х. М. Михайлової «Характеристика злочинних груп та потерпілих по справах про шахрайство, учинене групою осіб у сфері інвестування будівництва» (2009) [241], І. М. Горбаньова «Способи скоєння шахрайства у сфері обігу житла» (2010) [108], Г. Р. Мацюк «Визнання права

власності на самочинне будівництво» (2010) [234], О. В. Кришевич «Відмінність шахрайства від суміжних злочинів у сфері господарської діяльності» (2011) [197], М. Ю. Марченко «Кримінологічна характеристика злочинності у сфері самовільного зайняття земельних ділянок та самовільного будівництва» (2011) [230], Б. М. Семенко «Адміністративна відповідальність за правопорушення у галузі будівництва» (2011) [331], О. В. Чепка «Шляхи вдосконалення взаємодії підрозділів ОВС щодо запобігання злочинам, пов'язаним з самовільним зайняттям земельних ділянок та самовільним будівництвом» (2011) [358], П. С. Борцевич «Проблеми забезпечення прав інвесторів у сфері будівництва житла» (2012) [35], В. В. Крутова «Безпека підприємництва як невід'ємна складова економічного розвитку України» (2012) [200], О. В. Герасимова «Актуальні проблеми кримінальної відповідальності за злочини в економічній сфері та боротьби з ними» (2012) [100], В. В. Євтушенко «Проступок та злочин у будівельних правовідносинах» (2012) [132], І. М. Кушніра «Діяльність у сфері житлового будівництва в системі об'єктів фінансово-правового регулювання» (2012) [210], Й. В. Стрілецького «Деякі аспекти розвитку законодавства у сфері будівництва житла» (2012) [340], О. М. Юрченко «Попередження шахрайства у сфері інвестування будівництва житла» (2013) [373], Ю. М. Белікова «Взаємодія недержавних охоронних організацій з правоохоронними органами: ключові засади та напрямки вдосконалення у сфері запобігання злочинності» (2014) [22], Ю. О. Ярошенко «Досвід діяльності приватних охоронних структур зарубіжних країн у сфері забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності» (2014) [376], Д. В. Козир «Відповідальність охоронця за договором охорони: проблеми теорії» (2014) [175], М. О. Брильова «Стан наукових розробок з протидії злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг» (2015) [37]. Заслуговує на увагу й низка публікацій А. П. Запотоцького [141–153].

Отже, на підставі аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених можна стверджувати, що проблематику запобігання злочинам проти власності досліджували і раніше. Водночас бракує комплексної розробки проблем

кримінологічної характеристики цих злочинів та запобігання їм. Наукові розвідки з означеної тематики означені наявністю значного масиву наукового матеріалу, у якому розкрито лише окремі аспекти запобігання злочинам проти власності в різноманітних галузях господарської діяльності; переважна більшість праць обмежується розробкою заходів запобігання окремим злочинам проти власності; чимало праць ґрунтуються на положеннях застарілого вітчизняного або зарубіжного законодавства.

Визнаючи безперечну наукову цінність робіт, пов'язаних із досліджуваною проблематикою, слід підкреслити, що на сьогодні нагальними залишаються питання щодо стану, структури, динаміки, латентності злочинів проти власності у сфері будівництва. Крім цього, бракує ґрунтовних напрацювань щодо кримінологічної характеристики потерпілих, особи злочинця, а також причин та умов цих суспільно небезпечних діянь, на основі яких має бути побудована стратегія і тактика запобігання злочинам досліджуваної категорії.

Дослідження проблем запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва потребує з'ясування того, якою є сфера будівництва загалом, які процеси вона охоплює та які злочини проти власності, учинені в межах досліджуваної галузі, можна до неї зараховувати.

Термін «будівництво» визначають по-різному, зокрема в межах таких тлумачень: спорудження нового об'єкта, реконструкція, розширення, добудова, реставрація і ремонт об'єктів, виконання монтажних робіт [283]; спорудження нового об'єкта, реконструкція, розширення, добудова, реставрація і ремонт об'єктів, виконання монтажних робіт [362, с. 191]; вид економічної діяльності, пов'язаний з будівництвом промислових об'єктів, будівель і споруд різного призначення (житлові будинки, суспільні будови та інші об'єкти), реконструкцією, модернізацією (технічне переоснащення, капітальний ремонт, будівель і споруд) [212, с. 33].

Ураховуючи технології будівництва, здійснення будівельних робіт визначають як комплекс будівельних процесів, спрямованих на побудову, ремонт, реконструкцію будівель і споруд, а також їх демонтаж і пересування [171, с. 6].

В. І. Борисов до будівельних робіт слушно зараховує роботи цільового призначення: громадські (наприклад, земляні, кам'яні та спеціальні) та спеціальні (наприклад, монтаж систем водопостачання, каналізації, технологічного обладнання) та роботи допоміжного призначення (вантажно-розвантажувальні, заготівельні, транспортні) [33, с. 6].

У Рекомендаціях щодо безпеки та гігієни праці в будівництві № 175 від 20 червня 1988 року Міжнародної організації праці термін «будівництво» охоплює:

1) будівельні роботи, серед них земляні роботи й спорудження, конструктивні зміни, реставраційні роботи, капітальний і поточний ремонт (куди належать чистка й пофарбування) та знесення всіх видів будинків чи будівель;

2) цивільне будівництво, куди належать земляні роботи й спорудження, конструктивні зміни, капітальний і поточний ремонт та знесення, наприклад, аеропортів, доків, гаваней, внутрішніх водних шляхів, гребель, захисних споруд на берегах річок і морів поблизу зон обвалів, автомобільних доріг і шосе, залізниць, мостів, тунелів, віадуків та об'єктів, пов'язаних з наданням послуг, таких як комунікації, дренаж, каналізація, водопостачання й енергопостачання;

3) монтаж і демонтаж будов, конструкцій з елементів заводського виробництва, а також виробництво збірних елементів на будівельному майданчику [322].

Аналіз зазначених визначень дає підстави стверджувати, що будівництво охоплює не лише спорудження нового об'єкта, а й низку інших робіт, зокрема реконструкцію, розширення, добудову, реставрацію, ремонт, монтаж та демонтаж об'єктів, а також виробництво збірних елементів на будівельному майданчику.

Залежності від виду будівельних об'єктів можна виокремити такі галузі будівництва: промислове, транспортне, цивільне, гідротехнічне та гідромеліоративне, сільськогосподарське, військове, комерційне [362, с. 191].

Досліджувані злочини вчиняють на різних етапах будівництва. Як слушно зауважує Б. В. Борін, злочини у сфері будівництва вчиняють на всіх стадіях технологічного циклу – виділення органами виконавчої влади міста земельних

ділянок під забудову, залучення підрядників, кредитів та інвесторів, процес будівельно-монтажних робіт, процедура приймання закінченого будівництва об'єкта держкомісією, оптова й роздрібна реалізація квартир на первинному ринку, перепродаж квартир через ріелторські фірми або «чорних» маклерів на вторинному ринку [32, с. 17].

І. В. Варенич злочинами у сфері будівництва пропонує вважати різні види кримінально-караних діянь, у яких протиправні дії суб'єктів пов'язані з процесами здійснення будівельних робіт, експлуатацією будівель і споруд або впливом на будівельні об'єкти, причиново пов'язані з виникненням небезпеки для життя і здоров'я людей, а також знищенням або пошкодженням майна [62].

Важливе значення має класифікація злочинів у сфері будівництва.

У цьому контексті слушною є позиція А. П. Запотоцького, зокрема стосовно того, що критеріїв для їх класифікації злочинів у сфері будівництва може бути декілька.

Так, залежно від родового об'єкта серед злочинів, учинених у сфері будівництва, можна виокремити злочини проти власності, злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, злочини проти журналістів, проти безпеки виробництва, злочини у сфері господарської діяльності тощо.

Залежно від способів і технологій суспільно небезпечні діяння у сфері будівництва можна поділити на розкрадання, які вчиняють службові особи, злочини у сфері фінансування будівництва, злочини, пов'язані з порушеннями правил безпеки під час виконання будівельних робіт, службові зловживання під час підготовки, підписання чи одержання дозвільних документів, поєднані з одержанням неправомірної вигоди

Злочини у сфері будівництва можна класифікувати і за етапами будівництва. До першої групи належать злочини, що передують початку проведення будівельних робіт. Це може бути самовільне захоплення земельної ділянки, надання неправомірної вигоди за одержання дозвільних документів.

Другу групу становлять злочини, учинені під час будівництва. Третя група представлена протиправними діями, пов'язаними із завершенням будівництва, здачею об'єктів в експлуатацію [143, с. 39].

Дещо іншу класифікацію злочинів у сфері будівництва та експлуатації будівель і споруд пропонує І. В. Варенич. Її здійснено за двома підставами, що враховує наявність і спрямованість умислу винних і зміст злочинних дій.

Відповідно до першої підстави – наявності та спрямування умислу – виокремлюють такі види злочинів у сфері будівництва: 1) умисні злочини; 2) необережні злочини.

Згідно з другою підставою – змістом (механізмом) дій винного – виокремлено такі групи злочинів: порушення правил будівництва й експлуатації будівель і споруд, що призвело до заподіяння шкоди особі або майну; вплив на будівельні об'єкти з метою їх руйнування; дії, спрямовані на збагачення винного [62].

Таким чином, більшість окреслених ученими критеріїв класифікації пов'язані з різними видами протиправного заволодіння у сфері будівництва, тобто зі злочинами проти власності.

Цілком слушно А. П. Запотоцький наголошує на тому, що серед зазначених груп злочинів найбільшого поширення набули злочини проти власності, поєднані з протиправними діями у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [143, с. 37], а також акцентує на необхідності розроблення навіть окремої методики розкрадань, учинених службовими особами [143, с. 38].

Аналізуючи криміногенну обстановку у сфері будівництва, Б. В. Борін також звертає увагу передусім на різні види шахрайств, привласнень і розтрат [32].

Результати опитування суб'єктів запобігання цим злочинам підтверджують те, що найчастіше в цій сфері вчиняють крадіжки, шахрайства, привласнення, вдаються до розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, рідше – самовільного будівництва (додаток В).

Таким чином, цілком очевидним є той факт, що сфера будівництва надзвичайно багатогранна, пов'язана зі значними фінансовими потоками, що робить її привабливою для злочинців. Найбільш поширеними у сфері будівництва є злочини проти власності. Серед цих злочинів найбільш поширеними є крадіжки, шахрайства, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. У контексті запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва науковий інтерес становлять ті посягання, що вчиняються безпосередньо в процесі будівництва. Натомість інколи цим злочинам передуює самовільне зайняття земельної ділянки, що надалі переростає в самовільне будівництво. Супутніми злочинам проти власності у сфері будівництва є передусім підроблення документів, печаток, штампів і бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів; службове підроблення; ухилення від сплати податків; легалізація доходів отриманих злочинним шляхом; шахрайство з фінансовими ресурсами; зловживання владою або службовим становищем; зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми тощо. Схожі злочини виокремлює Г. М. Чернишов [362].

Кожна група злочинів у сфері будівництва чи пов'язана з цією сферою має певні особливості. Злочини проти власності у сфері будівництва також мають певні особливості, які дають змогу відмежувати їх від інших злочинів у сфері будівництва та від інших злочинів проти власності: 1) учиняються в процесі будівництва або передують йому; 2) посягають на суспільні відносини у сфері різних форм власності (приватна, колективна, державна); 3) їх предметом є грошові кошти, виділені на виконання будівельних робіт, об'єкти незавершеного будівництва, будівельні матеріали, будівельне обладнання та інструмент; 4) місцем їх учинення зазвичай є об'єкти будівництва з прилеглою територією або будівельні організації; 5) спричиняють здебільшого матеріальну шкоду (у певних випадках у значних, великих чи особливо великих розмірах). Так, матеріали Головного слідчого управління (далі – ГСУ) Національної поліції України засвідчують, що, наприклад, унаслідок підробки та використання підроблених

офіційних документів, учинення шахрайських дій, заволодіння земельними ділянками у м. Д. було вчинено привласнення гр. К. та гр. К. грошових коштів гр. Республіки Туреччина А. в розмірі 1 805 700 доларів США, які останній надав для будівництва багатоповерхових житлових будинків у м. Д.; 6) означені високим рівнем латентності; 7) здатні детермінувати інші суспільно небезпечні діяння. Злочини проти власності у сфері будівництва в окремих випадках пов'язані зі злочинами у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, проти безпеки виробництва та у сфері господарської діяльності. С. В. Князєв з цього питання зазначає, що розкрадання товарно-матеріальних цінностей на будівельних організаціях у великих та особливо великих розмірах зазвичай супроводжується зловживаннями службовим положенням, хабарництвом та іншими корисливими злочинами [170]. Натомість І. В. Варенич зауважує, що зменшення витрат або заміна будівельних матеріалів на менш якісні з метою розкрадання може призвести до трагічних наслідків у процесі подальшої експлуатації будівель і споруд [63, с. 1]. У певних випадках протиправна діяльність у сфері будівництва пов'язана з діяльністю конвертаційних центрів [326, с. 13].

Рівень злочинності у сфері будівництва та значна кількість чинників, які сприяють їй, зумовлюють необхідність формування системи ефективної протидії цьому явищу. Усебічна профілактика злочинності у сфері будівництва є вагомим засобом впливу на її рівень [47, с. 133–144].

У кримінології розроблено своєрідну модель організації запобігання злочинам у сфері будівництва, яка є одним зі шляхів реалізації профілактики злочинності. Ця модель має кілька визначальних складників. Ґрунтовний аналіз досліджень і наукових позицій надає можливість виокремити основні та факультативні елементи моделі. Зокрема, до основних елементів належать: мета запобігання; об'єкт запобіжного впливу; суб'єкт запобіжної діяльності; заходи запобігання [47, с. 133–144].

Факультативними елементами моделі організації запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва є такі: механізм (способи) реалізації

конкретних заходів; тактичні прийоми застосування заходів впливу тощо. Зважаючи на роль моделі організації запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва в профілактиці злочинності, вважаємо за доцільне детально розглянути зміст його елементів, щоб проаналізувати їх призначення та функції.

Першим елементом моделі організації запобігання злочинам у сфері будівництва є мета, що має бути конкретно та реальною [47, с. 136–137].

На думку деяких науковців, головна мета заходів запобігання полягає в тому, щоб створити в державі таке сприятливе становище та стійкий правопорядок, що гарантували б зниження рівня злочинності до мінімального, відповідно до економічних, організаційно-управлінських, суспільно-психологічних та інших умов існування суспільства [255]. На переконання інших теоретиків, кінцевою метою будь-якого кримінологічного дослідження є вдосконалення соціального контролю за злочинністю, а не боротьба з нею [162, с. 117]. На нашу думку, головна мета заходів запобігання полягає саме в зниженні рівня злочинності у сфері будівництва, а не в контролі за нею.

Злочинність у сфері будівництва спричинена комплексом негативних явищ і процесів різного походження, які ми розглядаємо як об'єкти запобіжного впливу.

У теорії та практиці протидії злочинності панівною є позиція, згідно з якою об'єкти запобіжного впливу – це все те, на що діє система запобігання злочинності. Зокрема, до них належать: уражені недоліками суспільні відносини в системі формування людини; соціально негативні (різні за походженням) традиції, стереотипи поведінки, найпоширеніші негативні звички людей; окремі особи, групи й контингенти осіб, які виявляють ознаки протиправної поведінки; сукупність конкретних негативних явищ, процесів, недоліків у різних сферах життя, які детермінують злочинну поведінку й учинення конкретного злочину; окремі негативні особистісні властивості людини, які провокують злочин або сприяють його вчиненню [103].

До об'єктів запобігання злочинам у сфері будівництва належать різнопланові процеси та явища. По-перше, це економічні, політичні, психологічні й інші фактори, що визначають рівень і динаміку економічної злочинності у сфері

будівництва. Ступінь зв'язку цих факторів зі злочинністю може бути різний. Пізнання його за допомогою кримінологічного аналізу визначає масштаби профілактичної діяльності та її ефективність. По-друге, об'єктом запобіжної діяльності можна вважати діяльність людей, що має відповідати нормам права та соціальної взаємодії, причому характер діяльності може бути різноманітний (професійний, адміністративний, технологічний тощо). І, по-третє, це особа злочинця [2, с. 124].

У цьому контексті доцільно проаналізувати світовий досвід визначення об'єкта профілактичного впливу в протидії економічним злочинам. Із 70-х років минулого століття посилену увагу в кримінальній політиці держав Західної Європи та Північної Америки приділяють стратегіям контролю за економічною злочинністю, зокрема у сфері будівництва, а також методам її профілактики.

Державна політика у сфері протидії злочинності зазначеної категорії в зарубіжних країнах спрямована переважно не на злочинця як головного об'єкта впливу, а на жертву злочину (у широкому значенні). Специфіка будівельної галузі зумовлює потребу захисту від злочинних посягань як об'єктів будівництва загалом, так й окремих його елементів [47, с. 133–144].

Головними об'єктами політики держави у сфері контролю за економічною злочинністю у сфері будівництва мають стати: населення (шляхом забезпечення належного рівня життя, декриміналізації соціуму, виховання нетерпимості до виявів кримінальної субкультури, гарантування особистої безпеки тощо), жертви злочинів, передкримінальні соціальні групи (зокрема, маргінальні верстви населення та групи ризику), а також безпосередньо особи, які готують або вчиняють злочини [47, с. 138–139].

Суб'єктів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва варто поділити на державні та недержавні (більш детально їх буде розглянуто в підрозділі 1.2).

Наступним елементом моделі організації запобігання злочинам, які вчиняють у будівельній галузі, є система заходів запобігання (більш детально їх буде розглянуто в розділі 3).

1.2. Місце недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва

Упродовж останніх років сфера будівництва в Україні залишається однією з найважливіших галузей господарської діяльності, від якої залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в державі. Важливість цієї галузі для економіки України є беззаперечною, адже капітальне будівництво забезпечує створення значної кількості робочих місць, а також передбачає використання продукції національного виробника. Крім цього, паралельно з розвитком будівельної галузі прогресують й інші сфери економіки.

Діяльність багатьох суб'єктів прямо чи опосередковано долучена до сфери будівництва. Деякі з них надають послуги у сфері будівництва (щодо оренди спецтехніки, спецінструменту тощо), проектують об'єкти будівництва, виготовляють, доставляють, встановлюють готові конструкції, будівельні суміші, матеріали, розчини тощо. Інші займаються цими питаннями комплексно або ж безпосередньо здійснюють будівництво, одночасно займаючись усіма напрямками будівництва, здійснюючи його ресурсне забезпечення. І в першому, і в другому випадках діяльність таких суб'єктів господарської діяльності у сфері будівництва потребує забезпечення дієвої та ефективної охорони своїх об'єктів, матеріальних і технічних ресурсів, безпосередньо об'єктів будівництва та майна, що перебуває на їх території [57, с. 140–144].

Оскільки ефективного державного механізму захисту майна, об'єктів, що належать суб'єктам господарської діяльності у сфері будівництва, не передбачено, а необхідність у його забезпеченні набуває особливої нагальності, постає запитання: хто та яким чином має гарантувати безпеку цієї категорії суб'єктів та їх майна? [58, с. 245–246]. Так, нині 47,4 % опитаних слідчих та 29 % працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній визнають безпеку та охорону об'єктів будівництва незадовільною (додаток В).

Ефективність запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва певною мірою залежить від поєднання зусиль як державних, так і недержавних суб'єктів.

У зв'язку з цим розрізняють два сектори безпеки: державний та недержавний. Сутність державного сектору зводиться передусім до захисту інтересів держави та її громадян, а сутність недержавного – до захисту інтересів окремих конкретних осіб, установ чи організацій [43, с. 282].

До недержавних належать комерційні чи некомерційні структури, громадські об'єднання, спеціалізовані формування громадян.

За іншими критеріями, зокрема завданнями, компетенцією та змістом запобіжної діяльності, розрізняють: органи влади загальної компетенції (їх установи, організації, підприємства); неспеціалізовані; частково спеціалізовані; спеціалізовані органи [58, с. 243–253].

Найбільш важлива роль належить спеціалізованим суб'єктам запобігання злочинам (правоохоронні органи), для яких завдання та функції щодо здійснення профілактики належать до основних, пріоритетних. Це органи суду, прокуратури, Національної поліції, Національної гвардії Міністерства внутрішніх справ, фіскальної служби, державної безпеки, юстиції, прикордонна служба, наукові й навчальні спеціалізовані юридичні установи. До системи спеціалізованих органів належать і деякі спеціалізовані громадські об'єднання (формування), організації недержавних форм власності, що надають охоронні послуги [164, с. 171].

У нашій державі основними спеціалізованими суб'єктами державного сектору запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва є правоохоронні органи, передусім підрозділи Національної поліції. Має рацію С. В. Маркова стосовно того, що протидія правоохоронних органів кримінальним виявам у будівельному секторі економіки – це особливий вид правоохоронної діяльності, заснований на законодавчих та інших нормативних правових актах і здійснюваний працівниками правоохоронних органів за допомогою розроблення та застосування адміністративно-правових, кримінально-правових, кримінальних процесуальних, криміналістичних, оперативно-розшукових, кримінологічних та

інших заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження, припинення, розкриття й розслідування економічних і податкових злочинів [228].

До системи державних правоохоронних органів, на які покладено обов'язки із запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, можна зарахувати, по-перше, державні органи зі спеціальним статусом (підрозділи Національної поліції України, Державної фіскальної служби України, Служби безпеки України), і, по-друге, державні органи, які реалізують окремі повноваження щодо боротьби зі злочинністю в межах виконання покладених на них основних функцій. До них належать: органи прокуратури України; органи й установи виконання покарань Державної пенітенціарної служби України; Національна служба фінансового моніторингу України; державні контролюючі органи й установи, що належать до структури Державної фіскальної служби України, Державної фінансової інспекції України (включаючи відомчі ревізійні підрозділи центральних органів виконавчої влади), Антимонопольного комітету України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства аграрної політики та продовольства України та деяких інших центральних і місцевих органів виконавчої влади. Попри досить розгалужену систему суб'єктів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, криміногенна ситуація в цій сфері залишається складною.

Натомість до суб'єктів недержавного сектору безпеки належить значна кількість різноманітних організацій. Це, зокрема, охоронні підприємства, служби безпеки суб'єктів господарювання, приватні детективні агентства, підприємства з виробництва технічних засобів безпеки й захисту інформації, громадські формування з охорони громадського порядку [58, с. 246].

Їх виникнення та розвиток є абсолютно закономірним процесом, адже на етапі становлення незалежності в Україні, суб'єкти господарювання, зокрема у сфері будівництва, стикнулися з необхідністю організації безпеки власного бізнесу. Попри широкий спектр суб'єктів недержавного сектору безпеки, аналіз стану охорони та безпеки у сфері будівництва свідчить про те, що більшість об'єктів будівництва навіть на сучасному етапі не мають належної системи

безпеки, здатної ефективно захистити їх від протиправних посягань окремих осіб, а також не користуються послугами цих суб'єктів. Так, об'єкти будівництва, не маючи належно організованої охорони своїх об'єктів, виробничих потужностей, техніки тощо, досить часто стають «жертвами» злочинців [58].

На сьогодні тенденція розподілу здійснення окремих функцій щодо забезпечення безпеки громадян, установ, організацій, приватних осіб тощо між державними й недержавними правоохоронними структурами є загальносвітовою та успішно практикується в більшості розвинених країн. Наприклад, співвідношення загальної частки працівників недержавних правоохоронних структур у багатьох країнах світу, зайнятих у сфері правоохоронної діяльності та протидії злочинності, становить 50–80 % від загальної кількості осіб, які здійснюють професійну діяльність у зазначеній сфері [134]. Тому цілком закономірно, що ефективна протидія злочинам проти власності у сфері будівництва можлива лише за умови єдиної цілеспрямованої діяльності державних і недержавних суб'єктів, яка виявляється у їх взаємодії.

На вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва впливає той факт, що охорону об'єктів будівництва в певних випадках здійснюють не кваліфіковані фахівці, а працівники тієї самої установи, підприємства чи організації, що займається будівельними роботами. Діяльність таких «охоронників» зазвичай передбачено внутрішніми розпорядчими документами. Тобто керівник об'єкта будівництва в правоустановних чи розпорядчих документах передбачає створення відповідного підрозділу, функціями якого є охорона території, об'єкта тощо. Водночас в окремих випадках ці функції виконуються не професійно, розстановка й підбір кадрів відбуваються без урахування потреб та особливостей об'єкта, унаслідок чого трапляються випадки крадіжок будівельних матеріалів, інструментів, речей персоналу тощо. Також трапляються випадки, коли така охоронна діяльність здійснюється без використання технічних засобів спостереження, оскільки установка, обслуговування та використання останніх потребує додаткових фінансових затрат. Не менш тривожних є той факт, що так звані охоронці не використовують

у своїй діяльності з охорони об'єктів будівництва спеціальних засобів і засобів індивідуального захисту, з огляду на знову ж таки додаткові небажані фінансові витрати з боку суб'єкта господарської діяльності у сфері будівництва. Інколи охорона об'єкта взагалі не передбачена жодними нормативними документами та організовується з наявних чи найманих працівників, які здебільшого не є кваліфікованими фахівцями в галузі безпеки й охоронної діяльності. Зрештою такі особи, не маючи відповідних підстав для здійснення охоронної діяльності, отримуючи «зарплату в конверті», фактично «наглядають» за об'єктом. У них відсутній чіткий алгоритм дій, практичний досвід і навички щодо протидії злочинам, а також спеціальні засоби (зокрема дозвіл на їх використання), знання, уміння й навички їх використання [58, с. 243–253].

Тому слід визнати слушною практику залучення до охорони об'єктів будівництва спеціалізованих фахівців недержавних охоронних організацій, що мають матеріальні, технічні та людські ресурси. Залучаючи їх, охоронні організації здатні в повному обсязі реалізувати комплекс заходів щодо якісної охорони об'єктів будівництва. Це свідчить про те, що, попри відносну інертність держави в контексті виокремлення недержавного сектору безпеки в окрему структурну одиницю, а також з огляду на відсутність належної державної альтернативи недержавним охоронним організаціям широкого спектру дії, сучасна ситуація в недержавному секторі безпеки зазнає певних змін. Активна позиція громадськості та суб'єктів господарювання щодо захисту власності й безпеки загалом усе ж спонукає державу звернути увагу на проблему правового врегулювання функціонування недержавного сектору безпеки, та питання щодо взаємодії державного й недержавного секторів безпеки з метою активної протидії злочинам, зокрема проти власності у сфері будівництва. Водночас недержавний сектор безпеки продовжує розвиватись, удосконалюватись і накопичувати професійний досвід щодо надання якісних послуг з охорони [58, с. 243–253].

За сучасних умов недержавний сектор безпеки відіграє надзвичайно важливу роль у системі забезпечення безпеки суб'єктів сфери будівництва [58, с. 249–250].

Діяльність недержавних охоронних організацій із запобігання злочинам у сфері будівництва здійснюється, передусім, шляхом надання послуг з охорони майна. У Законі України «Про охоронну діяльність» охорону майна визначено як діяльність з організації та практичного здійснення заходів охорони, спрямованих на забезпечення недоторканності, цілісності визначених власником і належних йому будівель, споруд, територій, акваторій, транспортних засобів, валютних цінностей, цінних паперів та іншого рухомого й нерухомого майна, з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього, для збереження його фізичного стану, припинення несанкціонованого власником доступу до нього та забезпечення здійснення власником цього майна всіх належних йому повноважень стосовно нього [304].

Недержавні охоронні організації, окрім охоронної, реалізують ще й превентивну функцію, яка передбачає вжиття комплексу заходів щодо розроблення ефективної системи охорони об'єкта у сфері будівництва. Відповідно, така система враховує всі особливості об'єкта будівництва, передбачає використання всього потенціалу охоронних систем і засобів. Недержавні охоронні організації, здійснюючи свою комплексну діяльність, забезпечують збереження матеріальних цінностей, будівельного матеріалу, будівельної техніки, використовуваної на об'єкті будівництва, особистих речей працівників будівельної організації тощо [58, с. 243–253].

У процесі охорони недержавні охоронні організації систематично здійснюють повний огляд об'єкта, зокрема підсобних приміщень і прилеглої території, організовують постійний моніторинг об'єкта з використанням системи відеоспостереження. Також останні беруть на себе відповідальність за організацію контрольно-пропускного режиму, запобігають будь-яким несанкціонованим спробам проникнення на територію будівельного об'єкта, учиненню там протиправних дій, гарантують безпеку працівників будівельного об'єкта. Крім цього, на відміну від державного сектору безпеки, перелік послуг і варіантів здійснення охорони окремих об'єктів недержавним сектором безпеки передбачає врахування індивідуальних особливостей кожного об'єкта, побажань

замовників, оскільки йдеться про більшу автономію щодо здійснення охоронної діяльності. Водночас умови охорони об'єктів сторони можуть детально узгодити безпосередньо в договорі [112].

У світі поширеною є практика залучення до запобігання вчиненню різних категорій злочинів, зокрема проти власності у сфері будівництва, приватних детективів. Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Франція, Німеччина, Канада, Індія, Ізраїль, Японія, Норвегія, Іспанія, Італія, Португалія, Мексика та багато інших країн становлять ті регіони планети, де запровадження інститутів приватних детективів, приватних детективних агентств та їхніх об'єднань стало у свого часу наслідком реагування влади на нагальні соціальні виклики. Тому на сьогодні існування й діяльність таких недержавних інституцій є в них явищем звичайним, усталеним та унормованим у межах національного законодавства.

Досвід країн, у яких приватна детективна діяльність законодавчо врегульована, засвідчує, що функціонування приватних детективів, детективних підприємств та їх об'єднань значно підвищує відповідальність державної правоохоронної системи за своєчасне й високопрофесійне реагування на потреби громадян, суб'єктів господарювання й суспільства, позбавляє правоохоронців необхідності виконання багатьох незначних і не притаманних їм функцій, сприяє загальному оздоровленню криміногенної ситуації.

Так, приватні детективи та приватні детективні агентства суттєво допомагають суб'єктам підприємницької діяльності у вивченні репутації й фінансового стану позичальників та інших партнерів, визначенні їх спроможності реально виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання, що значною мірою запобігає укладенню ризикованих угод [360, с. 145–147].

Таким чином, комплекс заходів, які може забезпечити охоронна організація, що належить до недержавного сектору безпеки у сфері будівництва, є надзвичайно широким, змістовним і дієвим, здатним подолати наявні загрози у сфері будівництва. Саме охоронні організації недержавного сектору безпеки здатні комплексно та якісно розв'язати питання щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. Певною мірою вони не залежать від

держави, самостійно організовують власну роботу, мають вільний доступ до будівельних об'єктів, на яких забезпечують охорону та можливість працювати в нестандартних умовах. Тому на нормативному рівні слід належним чином урегулювати їх правовий статус, зокрема максимально розширити повноваження щодо запобігання злочинам [58, с. 250–251; 43, с. 282–283].

Отже, можна дійти висновку, що недержавна охоронна діяльність, яку здійснює недержавний сектор безпеки в Україні, на сьогодні є однією зі специфічних форм правоохоронної діяльності, що відрізняється від державного сектору безпеки договірним оплатним характером, конкретизацією об'єкта захисту та ширшими можливостями щодо повноти реалізації охоронної функції. Цей сектор є фінансово незалежним і має можливість здійснювати фінансування діяльності на власний розсуд та з розстановкою пріоритетів. Тому комплекс заходів, які може забезпечити охоронна організація, що належить до недержавного сектору безпеки у сфері будівництва, є надзвичайно широким, змістовним і більш дієвим порівняно з іншими формами здійснення охорони об'єктів.

Таким чином, охоронна діяльність, яку провадить недержавний сектор безпеки в Україні, слід визнати однією з форм правоохоронної діяльності, що відрізняється від державного договірним оплатним характером, конкретністю об'єкта захисту та має ширші можливості щодо повноти реалізації охоронної функції. До пріоритетних напрямів удосконалення участі служб безпеки будівельних компаній у виявленні та припиненні злочинів проти власності належать розроблення засад державної політики (стратегії) боротьби зі злочинністю, що закріплювали б принципи і форми участі в цій роботі недержавних суб'єктів, у тому числі шляхом запровадження на основі досвіду європейських країн проекту Закону України «Про будівельну поліцію», що передбачав би регламентацію питань виявлення та документування злочинів приватними охоронними службами, зокрема службами безпеки будівельних та інвестиційних компаній (з відповідним коригуванням відомчих нормативно-правових актів з питань організації діяльності Національної поліції). Адже

представники таких спеціалізованих підрозділів мають доступ до необхідних інформаційних ресурсів і баз даних для виявлення правопорушень, їх службовий статус та повноваження дають можливість «зсередини» припиняти протиправні діяння.

Успішність діяльності недержавних охоронних організацій щодо запобігання злочинам у сфері будівництва значною мірою зумовлена наявністю в співробітників спеціальних знань. Від рівня фахової підготовки охоронців, їх готовності до діяльності в екстремальних умовах залежать безпека об'єктів, охорону яких вони здійснюють.

Забезпечення безпеки підприємства є комплексом управлінських, правових, технологічних, адміністративних, фінансових заходів з виявлення, попередження і ліквідації загроз діяльності підприємства. Такий вид діяльності передбачає два аспекти: охорону приватної власності і фізичний захист персоналу підприємства. У контексті такого аспекта, як власність, можна виокремити декілька категорій: 1) основне матеріальне майно (приміщення, земельна ділянка, технічне обладнання, сировина, інвентар, допоміжне устаткування); 2) інтелектуальна власність (інформація про власність, знання і досвід працівників, їх професійні секрети й винаходи) [135].

Але якою б узгодженою не була самоорганізація безпеки підприємницької організації, вона не здатна цілком забезпечити запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва без взаємодії з відповідними правоохоронними органами. У цьому контексті В. Л. Ортинський вважає, що пріоритетними напрямками взаємодії підприємства і територіального органу внутрішніх справ має бути обмін інформацією про: факти (способи) розкрадань грошових коштів з використанням підроблених банківських документів, кредитних карток, інших документів; фізичних осіб, які працюють у комерційних підприємствах, підозрюваних у вчиненні злочинів [133].

Варто наголосити і на важливості таких сумісних заходів: протидія передбачуваним (реальним) кримінальним проявам, загрозам знищення майна підприємств, їхніх керівників, співробітників і членів сімей; технічне оснащення

засобами сигналізації об'єктів; створення так званої гарячої лінії між службами безпеки і територіальними органами внутрішніх справ; участь у формуванні централізованого, регіонального банку даних про підприємства різних форм власності, недобросовісних учасників ділових операцій, кримінальних авторитетів тощо [112, с. 328].

Спільна робота з підбору, розстановки, професійної, спеціальної підготовки персоналу служби безпеки має включати: здійснення сумісної перевірки кандидатур на роботу з використанням інформаційних можливостей органів внутрішніх справ, відомостей про судимість тощо; сумісне розроблення та запровадження правил про відповідальність персоналу за протиправне використання або розголошування комерційної таємниці; використання допомоги поліції в навчанні і підвищенні кваліфікації кадрів служби безпеки [133].

Посилення позитивного ефекту від взаємодії державних і недержавних суб'єктів запобігання злочинам відбувається також завдяки створенню єдиної інформаційної мережі у сфері контролю за кримінальною діяльністю, яка існує в державних структурах (у недержавних структурах – у досить обмеженому вигляді). Щоб переконатися в ефективності взаємодії двох видів систем безпеки, використовують критерії, за якими оцінюють діяльність із забезпечення безпеки: відсутність або своєчасне виявлення спроб несанкціонованого проникнення до підприємницької структури в злочинних цілях; недопущення фактів витоку, розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, утрати важливих документів; попередження протиправних дій з боку персоналу господарюючого суб'єкта; припинення зазіхань на життя і здоров'я працівників; попередження надзвичайних подій [165].

Надання інформації недержавних секторів безпеки будівельних організацій для правоохоронних органів, по-перше, полегшує роботу співробітникам слідчих органів з розкриття аналогічних злочинів на інших будівельних об'єктах, для виділення криміногенних будівельних організацій, у яких є умови для здійснення розкрадань, подібні встановленим під час розслідування конкретного розкрадання; а, по-друге, для прийняття дієвих заходів щодо припинення

злочинної діяльності в інших будівельних організаціях, створення там обстановки нетерпимості до будь-яких виявів безгосподарності [321, с. 73].

Вивчення практики правоохоронних органів за останнє десятиліття засвідчує, що зазвичай у запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва беруть участь працівники служб безпеки відповідних установ, хоча вони не уповноважені законом на виявлення та припинення кримінальних правопорушень.

Тому існує потреба в прийнятті довгоочікуваного Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», проект якого розроблено [360, с. 147], внесення відповідних змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), Кодексу України про адміністративні правопорушення, законів України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про державну податкову службу в Україні», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про запобігання корупції», «Про інформацію», «Про банки і банківську діяльність», «Про звернення громадян», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» тощо, а також на підзаконному рівні шляхом розроблення й прийняття зацікавлених відомств міжвідомчої інструкції з питань організації взаємодії у сфері забезпечення безпеки на господарському та фінансовому ринках [254, с. 146].

Вивчення «внутрішніх» інструкцій деяких недержавних будівельних компаній засвідчує, що більшість із них встановлюють такі нормативно закріплені обов'язки служб безпеки: виявлення ознак підготовлюваних і вчинюваних злочинних посягань і вжиття заходів щодо їх попередження та припинення; підготовку матеріалів для правоохоронних органів для вирішення питання про початок кримінального провадження; участь у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень; направлення правоохоронним органам інформації, що стосується розслідування; вжиття в межах компетенції заходів щодо відшкодування завданих збитків тощо [361].

Працівників служб безпеки уповноважено: здійснювати розшукову діяльність; брати участь у планових і позапланових внутрішніх перевірках

діяльності будівельних та інших пов'язаних організацій із застосуванням адміністративного та фінансового контролю; проводити внутрішні (службові) розслідування за фактами заподіяння шкоди власності й порядку функціонування об'єкта будівництва; організовувати взаємодію з правоохоронними органами, сприяти їм у проведенні передбачених законом заходів процесуального, розшукового й організаційного характеру тощо.

Згідно з результатами проведених досліджень, за умов правильної організації діяльності служби безпеки більшість потенційних «зовнішніх» злочинних посягань на інтереси будівельних організацій або інших залучених до сфери будівництва суб'єктів виявляють і припиняють на основі первинних ділових контактів із клієнтами. Відповідальні за безпеку працівники в цій роботі зазвичай керуються внутрішніми нормативними актами (інструкціями), а також власними методичними розробками з узагальненням типових ознак підготовки та вчинення певних правопорушень.

Уявити роль і місце служби безпеки будівельної організації як юридичної особи приватного права можна за допомогою вивчення такої їх функції, як проведення внутрішніх розслідувань за фактами заподіяння шкоди майну або виявленими порушеннями порядку здійснення певних господарських (фінансових) операцій кимось з її персоналу. За своїм характером ця діяльність підпорядкована інтересам забезпечення безпеки приватної структури (підставою для проведення внутрішнього розслідування вважаються відомості про факт заподіяння шкоди або порушення правил внутрішнього розпорядку, що можуть спричинити заподіяння шкоди) [361].

Виявлення ж ознак злочинів, які не стосуються інтересів установи, не обов'язково спричиняє певне реагування. Результати внутрішніх розслідувань можна розцінювати як підставу для початку кримінального провадження та використовуватися під час доказування як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Проте в певних випадках вони мають інше правове значення. Зокрема, на підставі таких матеріалів можна прийняти рішення про закриття кримінального провадження, застосування до винуватої особи заходів дисциплінарної та матеріальної відповідальності.

Підставою ж для проведення внутрішнього розслідування є виявлені керівництвом юридичної особи відомості про факти заподіяння шкоди або порушення внутрішніх правил, що можуть спричинити шкоду. Такі факти зазвичай наявні в службових записках керівників структурних підрозділів, повідомленнях контролюючих і правоохоронних органів, зверненнях клієнтів та інших осіб. Під час розслідування встановлюють, чи дійсно відбулася подія, про яку йдеться в первинному зверненні, за яких обставин (де, коли) вона трапилася, наявність негативних наслідків події, характер і розмір завданої шкоди, а також наявність причинового зв'язку між проступком (діями чи бездіяльністю) конкретної особи (осіб) та наслідками події; причини й умови, що сприяли події [361].

З огляду на процес реформування органів кримінальної юстиції в Україні, доцільно ініціювати створення міжвідомчої робочої групи (із залученням представників МВС України, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України (далі – ДФС України), Генеральної прокуратури України, контролюючих органів) для моніторингу оперативної обстановки на будівельному ринку та розроблення проекту міжвідомчої інструкції з питань взаємодії у сфері забезпечення безпеки, запровадження спрощених процедур оперативного обміну інформацією щодо сумнівних або з ознаками правопорушень у сфері будівництва, що вчинені або готуються, у тому числі з метою встановлення коштів і майна, одержаних злочинним шляхом [361].

Практика засвідчує, що у сфері запобігання злочинам, які посягають на інтереси юридичних осіб приватного права, поряд з оперативно-розшуковою та профілактичною діяльністю державних правоохоронних і контролюючих органів здійснюють також недержавне (внутрішнє) розслідування службами безпеки будівельних організацій, що нерідко виявляється більш ефективним. Суб'єктами такого розслідування є уповноважені працівники служб безпеки юридичних осіб (приватні детективні структури), яких залучають з метою виявлення, документування та попередження злочинів засоби і методи правоохоронної діяльності. Вивчення особливостей діяльності служб безпеки низки юридичних осіб недержавного сектору господарювання дає змогу дійти висновку про недостатнє правове регулювання, методичне й наукове забезпечення зазначеної їх

діяльності. Отже, до пріоритетних напрямів удосконалення загальних правових засад участі служб безпеки у запобіганні економічним злочинам належать: по-перше, внесення змін і доповнень до основ державної політики (стратегії) боротьби зі злочинністю, що закріплювали б принципи і форми участі в цій роботі недержавних, зокрема приватних структур, до яких належать служби безпеки юридичних осіб приватного права; по-друге, прийняття Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», що передбачав би регламентацію питань виявлення та непроцесуального розслідування і попередження злочинів приватними детективними й охоронними службами; по-третє, визначення принципів і форм взаємодії служб безпеки будівельних компаній та державних правоохоронних органів з розробленням і прийняттям відповідної міжвідомчої інструкції [46, с. 202–204].

Напрямами такої взаємодії мають стати: інформаційно-аналітична діяльність (організація взаємного обміну інформацією, створення єдиних банків даних тощо); консультаційна й технічна допомога (підвищення загальної юридичної та професійної кваліфікації громадян, працівників правоохоронних органів); спільне проведення конкретних профілактичних заходів тощо.

Важливою формою взаємодії має бути консультування працівників недержавних секторів безпеки будівельних організацій спеціалістами підрозділів економічної безпеки правоохоронних органів з юридичних питань [316, с. 20–21].

З-поміж конкретних заходів запобігання розкраданням у сфері будівництва житла найбільш пріоритетними вважаємо такі: створення при адміністраціях районів спеціальних відділів (у складі працівників адміністрації), які б контролювали поточне (кінцеве й майбутнє) будівництво житла на території району; запровадження обов'язкової реєстрації договорів щодо виконання комплексу робіт із будівництва житла, договорів інвестування (пайової участі) та інших угод, пов'язаних з інвестуванням у будівництво; створення єдиного загальнодержавного автоматизованого реєстру забудовників, об'єктів будівництва (із зазначенням кількості квартир, їх площі та інших параметрів), замовників будівництва, будівельних організацій й інвесторів, зокрема власників квартир (із зазначенням усіх характеристик квартир, які вони купують); унормування

обов'язкового страхування договорів інвестування (пайової участі) для захисту інвесторів у разі виникнення непередбачуваних обставин, які не дозволяють одній зі сторін виконати взяті на себе за договором обов'язки; заборони фінансовим установам – управителям фондів фінансування будівництва (далі – ФФБ) – залучати кошти установників управління майном на інвестування будівництва житла та фінансувати будівництво відповідного об'єкта до виникнення в забудовника в установленому порядку права на забудову; забезпечення фінансування будівництва із залученням коштів фізичних осіб виключно через одну фінансову установу, що є управителем ФФБ, шляхом створення одного ФФБ; створення можливості розрахунків фізичних осіб з управителями ФФБ лише в безготівковій формі; унеможливлення поширення реклами про будівництво без зазначення в ній інформації про всіх суб'єктів, які є учасниками такого будівництва та здійснюють його фінансування, інформації про наявність у них передбачених законодавством дозволів на будівництво, ліцензій на провадження відповідних видів діяльності, а також даних про відведення в установленому порядку земельної ділянки під будівництво такого житлового будинку [45, с. 54–56].

1.3. Зарубіжний досвід запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва

Злочини проти власності у сфері будівництва становлять серйозну проблему не лише для України, а й для зарубіжних країн. Вивчення зарубіжного досвіду Великої Британії, Франції, Іспанії, Швеції, Норвегії, Німеччини, Польщі, Італії, Латвії, Хорватії щодо структури злочинів у сфері будівництва засвідчує, що найпоширенішим видом злочинів у цій сфері, як і в Україні, є злочини проти власності, зокрема різні форми заволодіння майном, підпали, пошкодження майна тощо. Інколи фіксують також нещасні випадки на будівництві. Згідно з даними поліцейського відділу Альбукерке, розташованого в штаті Нью-Мексико, будівельна промисловість США щорічно зазнає значної матеріальної шкоди від

злочинів проти власності на будівництві. Збитки страхових компаній щорічно сягають 300 млн доларів США, а підрядчики та компанії, які здають будівельне обладнання в оренду, зазнають витрат на суму близько 1 млрд доларів США [397, с. 83].

Предметом злочинів проти власності у сфері будівництва США, Великої Британії, Франції та Італії є: підйомно-транспортні машини (горизонтальні й вертикальні), устаткування (бетономішалки, верстати, станки тощо), будівельні прилади та інструменти, а також будівельні матеріали [380; 378; 394].

У Іспанії, Швеції, Норвегії, Німеччині, Польщі предмети цих злочинів є подібними. Здебільшого предметом крадіжок ставало ручне устаткування.

Поліцейський відділ Альбукерке наводить дані, згідно з якими на будівництві предметом злочинів проти власності є: генератори та компресори (4 %), бульдозери (3 %), ліфти (3 %), канавокопачі (1 %), навантажувальні машини з кермовим керуванням (32 %), трактори – 16 %, вантажні ліфти – 15 %, ландшафтні навантажувачі – 9 %, ескалатори – 6 %, фронтальні навантажувачі – 4 %. Таким чином, найчастіше трапляються крадіжки цінних і легкотранспортабельних речей (68 %) [387].

В Україні найбільша частка злочинів проти власності припадає на крадіжку легкотранспортабельних речей. Водночас у Великій Британії, Франції, Іспанії, Швеції, Норвегії, Німеччині, Польщі, Італії, Латвії, Хорватії, США здебільшого викрадають громіздке устаткування. Тому під час визначення недержавних заходів безпеки на будівництві в Україні увага забудовників має бути зосереджена, передусім, на охороні легкотранспортабельних речей.

Міжнародна спільнота постійно вдосконалює форми й методи запобігання суспільно небезпечним діям цієї категорії і має значні напрацювання щодо розв'язання зазначеної проблеми. З огляду на це, актуальним є дослідження зарубіжного досвіду запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва з метою визначення шляхів і напрямів його можливого використання в Україні.

До системи суб'єктів, що беруть участь у запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва, належить громадськість. На сьогодні стає

очевидним, що зміцнення правопорядку в країні потребує не лише цілеспрямованих та високоорганізованих дій з боку владних структур і сил правопорядку, а й консолідації зусиль громадськості в цій діяльності [121, с. 146; 220; 393]. Участь громадян у запобіганні злочинам реалізується в різних формах, зокрема шляхом створення різних охоронних структур, що належать до недержавної системи забезпечення безпеки й запобігання злочинам. В Україні, на відміну від низки економічно розвинутих країн (наприклад, США, Великої Британії, Франції, Іспанії, Швеції, Норвегії, Німеччині, Італії, Австралії) ця система перебуває на початковій стадії розвитку. Водночас у зарубіжних країнах недержавна система забезпечення безпеки у сфері будівництва набула неабиякого розмаху. Її функціонування забезпечує суттєве зниження (а в певних випадках – недопущення) вчинення певних злочинних посягань на власність у сфері будівництва.

Вивчення механізмів функціонування недержавної системи забезпечення безпеки та запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва в розвинених європейських країнах (Велика Британія, Франція, Іспанія, Швеція, Норвегія, Німеччина, Польща, Італія, Латвія, Хорватія), США та Австралії свідчить про значно нижчий рівень порівняно з Україною та країнами СНД – Азербайджаном, Білоруссю, Вірменією, Казахстаном, Молдовою, Таджикистаном.

Дослідження закордонного досвіду засвідчує, що в іноземних державах щоразу нові вимоги з боку суспільства до забезпечення правопорядку впливають на організацію правоохоронної діяльності. У багатьох країнах дедалі більше орієнтуються не лише на поліцейські органи, а й на широке використання для правоохоронних цілей приватних детективних та охоронних служб. Світовий досвід переконує, що не всі види правоохоронних функцій у належному обсязі можуть виконувати державні органи. Унаслідок цього закордоном значного поширення набули адвокатські контори, приватні розшукові, детективні бюро тощо.

Послугами зазначених служб користуються не лише приватні особи, а й державні органи. Наприклад, у США приватна фірма «Локенхад» забезпечує будівництво й охорону в'язниць [166; 328, с. 7].

У країнах Європи та США захист підприємницького сектору здійснюють недержавні структури безпеки. Так, у США їх чисельність удвічі перевищує штат поліції, що, відповідно, знижує витрати держави на утримання останньої [248].

На відміну від України, у низці зарубіжних держав сферу недержавного сектору безпеки й охорони належним чином врегульовано на нормативному рівні. Окремі форми та методи діяльності цих суб'єктів мають важливе значення для сфери будівництва.

Наприклад, відповідно до напрацьованої практики, приватні охоронні підприємства в США під час прийому на роботу кандидата вимагають заповнення анкети, у якій обов'язково слід вказати біографічні відомості, дані про попередню діяльність, стан здоров'я. Крім цього, до матеріалів долучають відгуки й рекомендації з попередніх місць роботи або служби. У тих штатах, де це дозволено законом, під час відбору кандидатів використовують поліграф [166]. Зазначена практика є корисною для недопущення взяття на роботу в будівельну організацію осіб, схильних до корисливих злочинів. В Україні послуги поліграфологів також є затребуваними серед будівельних організацій [374].

Водночас послуги поліграфологів в Україні на сьогодні мають високий попит серед керівників підприємств, установ та організацій різноманітних форм власності.

Згідно із законом, приватні розшукові бюро в США самостійно або разом із правоохоронними органами можуть: встановлювати й одержувати біографічні й інші дані про певних громадян, організації, підприємства; займатися розшуком загубленого або вкраденого майна; вести пошук свідків і збирати докази для правоохоронних і судових органів; здійснювати фізичну охорону фірм і приватних осіб тощо [166].

Серед основних напрямів діяльності приватних охоронних агентств у провінції Онтаріо (Канада) – забезпечення охорони певних громадян охоронцями; здійснення розслідувань; зовнішнє спостереження [166].

Приватні служби безпеки в Німеччині поділяються на дві групи: 1) агентства, що надають фірмам і державним установам послуги із забезпечення безпеки об'єктів і осіб, які підлягають фізичній охороні; 2) підрозділи охорони виробництва, створені безпосередньо фірмами й установами [166].

З осені 2017 року будівельна компанія повного циклу «Боес Констракшн» (Boes Construction) перебуває під цілодобовою охороною працівників ARES. Професійно підготовлені та екіпіровані за всіма правилами охоронці цієї приватної компанії стоять захищають матеріальні цінності й гарантують безпеку працівників від зовнішніх загроз. Технічно це здійснюють за допомогою встановлення особливого внутрішньооб'єктного режиму, контрольованого фахівцями охоронної фірми. Для фахівців «Боес Констракшн» (близько 6 тис. осіб) запроваджено пропускний режим на будівельні об'єкти. Периметр усіх об'єктів будівництва контролюють цілодобово. Решту ж зобов'язань за договорами із замовниками співробітники «Боес Констракшн» виконують завдяки власним зусиллям, без використання партнерських або субпідрядних договорів [226].

Вартий уваги досить широкий спектр завдань, які виконують іноземні приватні охоронні служби. Крім суто поліцейських функцій (захист життя і власності громадян, запобігання та розкриття злочинів, контроль за технічним станом транспортних засобів), вони забезпечують перепускний режим, пожежну безпеку на підприємствах і в офісах, провадять боротьбу з промисловим шпигунством і витоком інформації (контррозвідка), збирають відомості про конкуруючі фірми й осіб, які претендують на вакантні посади (розвідка) [166; 356].

Світова спільнота докладает чимало зусиль, спрямованих на зменшення рівня злочинності у світі загалом. Аналіз розроблених ООН Стандартів і норм попередження злочинів засвідчує, що запобігання злочинам, зокрема й злочинам проти власності у сфері будівництва, можливе завдяки поєднанню зусиль

держави, правоохоронних органів і громадськості. Основною метою, на яку мають бути спрямовані зусилля держави, правоохоронних органів та громадськості, є створення таких умов, за яких учинення злочинів у сфері будівництва стане непривабливим для осіб, які його вчиняють (через важкодоступність до будівельних матеріалів та обладнання, охоронюваність об'єктів будівництва, встановлення обладнання для відеоспостереження тощо). У цьому напрямі в межах протидії злочинам проти власності активну участь може брати громадськість шляхом запровадження додаткових заходів, спрямованих на посилення охорони на об'єктах будівництва. Правоохоронні органи можуть стимулювати активність громадян щодо повідомлення про підозрілу активність, інші вияви злочинності, розробити механізми заохочення до інформування про вчинення злочину. Ще одним заходом, який можуть вживати правоохоронні органи, – здійснення аналізу стану злочинності на території, де триває будівництво. Прогресивним напрямом протидії злочинності, на нашу думку, є консультування щодо стратегічного й оперативного напрямку безпеки та попередження злочинності у сфері будівництва з урахуванням стану злочинності в певній місцевості.

Зменшення кількості крадіжок у Великій Британії, Франції, Іспанії, Швеції, Норвегії, Німеччині, Польщі, Італії, Латвії, Хорватії, Австралії, окремих штатах США досягнуто шляхом недержавного страхування та забезпечення безпеки забудовником безпосередньо на будівництві. Посилення заходів безпеки безпосередньо на будівництві дає змогу зменшити рівень злочинності на 20 % [392]. Це є позитивний досвід для запровадження, адже в Україні забудовники здебільшого не хочуть витратити зайві кошти на охорону об'єкта будівництва, розраховуючи на правоохоронні органи та свідомість громадськості. Однак практика засвідчує, що ця позиція є хибною. Недержавне страхування забезпечує компенсацію витрат, яких зазнав забудовник унаслідок викрадення майна. Крім цього, страхування будівництва зумовлює створення додаткового контролера з боку інспекторів страхової компанії за якістю будівництва й збереженням речей [386, с. 21]. За умов дотримання будівельних норм і вимог

ризик руйнування споруд, завдання шкоди працівникам та устаткуванню є мінімальним. Однак у разі допущення інженерних чи технологічних помилок він суттєво зростає [339]. Таким чином, страхувальник стає додатковим контролером щодо якості будівництва та дотримання безпеки задля уникнення втрати застрахованого майна. В Україні страхування лише починає розвиватись. На думку Т. В. Сердюк, воно є одним з інструментів ефективного управління ризиками і компенсації можливих фінансових втрат забудовника [333]. Водночас забудовники не завжди готові витратити кошти на страхування, легковажно розраховуючи на те, що застосування мінімальних заходів буде достатнім для протидії злочинам проти власності.

Питання страхування будівельних ризиків набуває дедалі більшої актуальності. У світовій практиці будівельні ризики є різновидом інженерних, або технічних, ризиків. Інженерне страхування в Новому Південному Уельсі, Квінсленді, Тасманії, Вікторії, Айдахо, Айові, Аризоні, Вірджинії, Індіані, Каліфорнії може бути таких видів: страхування вибуху котлів – Boiler Explosion (BE) Insurance; усі ризики підрядника – Contractor's All Risks (CAR); страхування будівельних механізмів і машин – Contractor's Plant and Machinery Insurance (CPM); усі ризики монтажу – Erection All Risks (EAR); електронне обладнання – Electronic Equipment (EE); страхування невід'ємних дефектів – Inherent Defects Insurance (IDI); страхування поломок машин – Machinery Breakdown (MB) Insurance; страхування відповідальності перед третіми особами – Third Party Liability (TPL). Нині в країнах СНД – Азербайджані, Білорусі, Вірменії, Казахстані, Молдові, Таджикистані – почали активно розвиватися страхові програми в будівництві CAR, EAR, CPM, TPL [12, с. 121]. Зазначене пов'язане з усвідомлення забудовниками ризиків учинення злочинів і можливості отримання компенсації від учинення злочину та помітною тенденцією зростання злочинів проти власності, предметом яких є механізми й машини (вид страхування CPM). На сьогодні проблема страхування ризиків у сфері будівництва в Україні та більшості країн СНД – одне з актуальних питань як для підприємств будівельного комплексу, так і для споживачів будівельної продукції, адже будь-який

будівельний проект супроводжують ризики [333]. Проблема страхування ризиків полягає в тому, що в Україні не достатньо поширена так звана культура страхування майна. Крім цього, рівень недовіри в громадян до страхових компаній залишається високим. За результатами проведеного інтерв'ювання встановлено, що окремі суб'єкти, які займаються будівництвом, не довіряють страховим компаніям (додаток В), що і стає основною причиною невчинення дій, спрямованих на укладення страхових договорів. Унаслідок цього забудовники, ставши жертвою злочинів проти власності, витрачають кошти на адвокатів та власний час для забезпечення відшкодування шкоди в кримінальному провадженні. Такі дії не завжди є результативними, оскільки інститут відшкодування шкоди залишається недієвим. Запровадження обов'язково страхування майна дало б змогу зменшити кількість шкоди, яку зазнають забудовники від учинення злочину. На правоохоронні органи може бути покладено обов'язок щодо перевірки страхування об'єкта будівництва. Тобто держава має запровадити обов'язок страхування майна на будівництва, а на правоохоронні органи покласти контрольні функції щодо виконання такого обов'язку забудовниками.

Значна частка опитаних слідчих (40,1 %) підтримали пропозицію про запровадження обов'язкового страхування об'єктів будівництва та будівельного обладнання. Позитивно було оцінено й позицію про необхідність створення обов'язкового єдиного державного реєстру будівельного обладнання та викраденого майна як ефективного способу протидії вчиненню злочинів проти власності (63,3 % респондентів висловилися схвально) (додаток В).

Таким чином, для України перспективним напрямом запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва є розвиток страхової галузі, оскільки вона убезпечує забудовника від витрат, пов'язаних із наслідками вчинення зазначених злочинів. З огляду на це, доцільно запровадити обов'язкове страхування будівництва від різних ризиків з одночасним покладенням на правоохоронні та контролюючі органи здійснення функцій контролю за виконанням зазначеного обов'язку.

Наступною складовою недержавних заходів забезпечення кримінального провадження є забезпечення забудовником безпеки майна безпосередньо на будівництві шляхом ведення реєстрів, які дають змогу ідентифікувати майно та здійснювати аналіз криміногенної ситуації. Цей захід безпеки та спосіб запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва досить успішно реалізують у Великій Британії, Франції, Італії, Норвегії, Німеччині, Польщі, Латвії, Хорватії, США. Так, майже в усіх штатах США (Айдахо, Айова, Аризона, Вірджинія, Індіана, Каліфорнія, Монтана, Міссурі, Нью-Йорк, Нью-Мексико, Огайо та ін.) функціонує Єдиний реєстр будівельного обладнання, який містить ідентифікаційні дані всіх будівельних об'єктів і будівельного обладнання [396, с. 156]. Функціонування такого реєстру дає змогу поліцейським США оперативно розкривати злочин проти власності у сфері будівництва. У реєстрі наявна інформація про власника майна, номер кузова транспортного засобу, ID-карту будівельного обладнання тощо. У разі викрадення такого майна поліція має достатньо інформації для швидкого встановлення його місцезнаходження [390, с. 11]. Дані реєстру допомагають встановити й ідентифікувати власника майна, а отже, повернути викрадене майно. У США Єдиний реєстр будівельного обладнання вважають ресурсом, який забезпечує можливість зменшення рівня крадіжок [395, с. 264]. В країнах СНД – Азербайджані, Білорусі, Вірменії, Казахстані, Молдові, Таджикистані – такі реєстри не є поширеним явищем. Однак практика використання цього ресурсу правоохоронними органами більшості штатів США є позитивною для запровадження в Україні. Відсутність реєстру обладнання, яке використовують у будівництві, є однією з основних причин, які перешкоджають швидкому розкриттю та розслідуванню цих злочинів в Україні. Запорукою успішного розкриття кримінального провадження є легкодоступність інформації, її групування за певними ознаками. Пропозиція щодо створення обов'язкового єдиного державного реєстру будівельного обладнання та викраденого майна як ефективного способу протидії вчиненню злочинів проти власності набула схвалення серед опитаних слідчих і працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній (63,3 та 69,1 % відповідно) (додаток В). З

огляду на це, пропонуємо запровадити ведення Єдиного реєстру будівельного обладнання та реєстру викраденого майна, що дасть змогу зіставляти інформацію, використовувати дані аналізу для протидії злочинності в досліджуваній сфері. Обов'язок ведення такого реєстру доцільно покласти на правоохоронні органи, оскільки саме вони володіють інформацією щодо криміногенної обстановки, а аналітичні відділи правоохоронних органів здатні прогнозувати ситуацію в певному районі та реагувати відповідним чином.

Дослідження криміногенної обстановки окремих штатів США та європейських країн (Франції, Іспанії, Швеції, Норвегії, Німеччині, Польщі, Італії, Латвії, Хорватії) засвідчують, що найбільш вразливими до вчинення злочинів проти власності об'єктами будівництва є неогорожені будівельні майданчики та дороги, на яких відбуваються будівельні роботи [400, с. 77]. В Україні такі об'єкти також вразливі до вчинення злочинів.

Причинами такої вразливості зазначених місць є те, що вони не перебувають під наглядом чи охороною, легкодоступні для злочинця, коштовні. Згідно зі звітом поліцейського відділку м. Альбукерке (штат Нью-Мексико), основною причиною вчинення злочинів на неогороженому будівельному майданчику є те, що забудовники часто залишають обладнання без охорони і будь-якого нагляду протягом тривалого часу [387]. Для запобігання цим злочинам у США (Айдахо, Айова, Аризона, Вірджинія, Індіана, Каліфорнія, Монтана, Міссурі, Нью-Йорк, Нью-Мексико, Огайо) та Австралії (Новий Південний Уельс, Квінсленд, Тасманія, Вікторія) практикують таке: виявлення сфери, вразливої до вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва; оцінка території будівництва на предмет легко доступних для вчинення крадіжок майна місць; оптимальне розташування будівельного матеріалу й обладнання, зокрема транспортних засобів на будівництві; забезпечення належного огороження території будівництва, встановлення надійних замків, парканів, бар'єрів, попереджувальних знаків; забезпечення належного освітлення та видимості території будівництва. Крім цього, здійснюють перевірку наявності так званих сліпих зон, які не відображаються на моніторах відеоспостереження, а також

наявності належного освітлення [387]. Якість ужитих заходів оцінюють з позиції наявності чи відсутності можливості проникнення на такий об'єкт злодія [398]. Неякісні замки засвідчують, що забудовник легковажно ставиться до охорони будівництва та об'єктів на ньому. Для забезпечення безпеки будівельних матеріалів слід урахувати їх місцезнаходження, територію, освітлюваність місця тощо. Доступ до будівельних матеріалів краще зробити важкодоступним. Полегшення доступу для співробітників будівельної компанії полегшує доступ до нього і злочинців. Особливу увагу правопорушників може привертати наявність металобрухту на території будівництва. Тому його потрібно розміщувати в охоронюваних непримітних місцях [385].

У Франції, Іспанії, Швеції, Норвегії, Німеччині тощо для запобігання злочинам проти власності на будівництві встановлюють відеоспостереження, обладнують територію будівництва датчиками руху, укладають угоди з приватними охоронними фірмами, які здійснюють охорону об'єктів будівництва; забезпечують локальну охорону об'єктів будівництва [392].

У Польщі, Італії, Латвії, Хорватії територію будівництва забезпечують належним розміщенням обладнання, інтенсивним освітленням, відеоспостереженням, оптимальним розташуванням будівельного матеріалу й обладнання на освітлюваних ділянках будівництва, посилюють відеонагляд за територією, де зосереджено будівельні матеріали та обладнання [391].

У штатах Айдахо, Айова, Аризона, Вірджинія, Індіана, Каліфорнія, Монтана, Міссурі, Нью-Йорк, Нью-Мексико, Огайо застосовують тактику створення в злочинця враження серйозного ставлення до охорони об'єкта будівництва. На території будівництва розставляють повідомлення про те, що об'єкт будівництва знаходиться під охороною, про те, що ведеться відеоспостереження. Крім цього, розставляють таблички, на яких зазначено номер особи, відповідальної за безпеку на території будівництва. Такі заходи зменшують ризик учинення крадіжки [398].

Таким чином, посилення охорони на об'єкті будівництва, встановлення відеоспостереження, належне освітлення території будівництва, розстановка

матеріалів будівництва й обладнання на освітлених і легкодоступних ділянках будівництва, розстановка попереджувальних знаків, які містять інформацію про те, що об'єкт будівництва охороняють, забезпечать зменшення рівня злочинів проти власності у сфері будівництва [50, с. 301].

Забезпечення безпеки об'єкта будівництва з боку правоохоронних органів може виявлятися у консультуванні щодо забезпечення безпеки на конкретному об'єкті будівництва з урахуванням індивідуальних його потреб.

Цікавий спосіб протидії злочинам запроваджено в штаті Квінсленд (Австралія). У поліції запроваджено окрему посаду інспектора із протидії злочинам у сфері будівництва, до обов'язків якого належить здійснення консультування власників майна щодо протидії вчиненню злочинів на підприємстві, установі, організації з урахуванням потреб конкретного об'єкта, його місцезнаходження та інших даних, від яких залежать ризики. Крім цього, на сайті відділку поліції розміщено загальні програми-пам'ятки, спрямовані на протидію злочинності. Вони містять опис недорогих, але ефективних стратегій, які може запровадити підприємство, установа чи організація для забезпечення охорони й безпеки об'єкта будівництва. Такі програми є загальними для певної групи злочинів. Однак у разі звернення до відповідного офіцера поліції він надасть рекомендації щодо протидії злочинам з урахуванням особливостей певного підприємства, установи, організації [383].

Загальна програма-пам'ятка для запобігання злочинам проти власності містить роз'яснення щодо необхідності запровадження: інформаційних таблиць; попереджувальних таблиць; правил оформлення дизайну прилеглої місцевості; відомості щодо необхідності огороження території будівництва та наявності воріт; освітлення; маркування нерухомого та рухомого майна; сейфів і систем сигналізації; наявності обладнання для спостереження [384]. Розглянемо більш детально зміст цих пунктів і можливість їх застосування в межах протидії зазначеним злочинам в Україні.

Наявність інформаційних таблиць, де було б зазначено адресу, номер будинку, назву об'єкта забезпечить швидке реагування правоохоронних органів

на повідомлення про вчинення злочину, дасть змогу швидше прибути на місце вчинення злочину, припинити злочин чи розкрити його за гарячими слідами. Результати інтерв'ювання засвідчили, що однією з причин несвоєчасного прибуття на місце вчинення злочину є неможливість ідентифікації місцезнаходження об'єкта будівництва (додаток В).

Встановлення попереджувальних таблиць як тактичний прийом створює психологічний бар'єр для особи злочинця, який здебільшого сприяє відмові особи від наміру вчинити злочин. Дизайн прилеглої місцевості забезпечить проглядність території. Наявність огорожі та воріт визначає територіальний простір, ускладнює проникнення на територію. Поліція Квінсленду рекомендує використовувати огорожу у вигляді прозорої конструкції, здатної забезпечити проглядність, а також пропонує обладнати ворота якісними та надійними ланцюгами [384].

Згідно з програмою протидії злочинам проти власності, ще одним способом запобігання вчиненню злочину є правильно встановлене освітлення. Освітлюватись має як об'єкт, так і прилегла до нього територія, пункти входу й виходу. Це створює оптимальне розсіювання світла без блиску, наприклад сенсорне освітлення, прожектор.

Маркування нерухомого та рухомого майна передбачає наявність опису, інформації про модель і серійні номери всього нерухомого та рухомого майна. Це дасть змогу легко ідентифікувати майно в разі викрадення. Таку практику застосовують і в Україні. Однак цікавим є те, що в Австралії застосовують ідентифікацію податкового номера власника майна шляхом застосування ультрафіолетового приладу для гравіювання. Такий напис стає помітним лише під дією ультрафіолетового світла [399]. Крім цього, усе майно підлягає страхуванню, що дає змогу відшкодувати витрати в разі його викрадення.

Сейфи та системи сигналізації також вважають дієвим способом протидії злочинам проти власності. В Австралії закріплено стандарти щодо розроблення та встановлення сейфів. Їх дотримання гарантує збереження цінних речей, документів, ключів, інших цінностей. Рекомендують встановлювати сейфи

шляхом прикріплення до підлоги (зادля запобігання демонтажу), а також розміщувати їх у важкодоступній зоні.

Збереженню ключів також приділяють належну увагу під час протидії вчиненню злочину. Рекомендують створити й вести реєстр осіб, яким видано ключ, а також тих співробітників, котрі мають доступ до них. Для зменшення можливості вчинення злочинів проти власності намагаються обмежити кількість ключів.

Суттєво покращує стан протидії злочинності встановлення системи охоронної сигналізації. Вона має відповідати розробленим стандартам. Співробітники повинні бути обізнані щодо правильності її використання.

Дієвим механізмом протидії злочинам є також встановлення систем відеоспостереження. Їх слід встановлювати як безпосередньо на об'єкті, так і на прилеглій території.

Таким чином, австралійський досвід забезпечення охорони й безпеки об'єктів будівництва є позитивним для запровадження в Україні. У системі поліції доцільно передбачити посаду інспектора із запобігання злочинам у сфері будівництва. Таку позицію підтримали 66,4 % опитаних слідчих та 65,3 % респондентів з-поміж працівників служби безпеки недержавних будівельних компаній (додаток В).

До його обов'язків належатиме здійснення роз'яснювальної роботи серед забудовників, вивчення оперативної обстановки, вжиття заходів у разі її зміни. Крім цього, інспектор на підставі аналізу криміногенної ситуації у відповідному районі та з урахуванням об'єкта будівництва та його специфіки має здійснювати підбір індивідуального плану протидії злочинам проти власності на об'єкті будівництва.

Варто також розробити програму-пам'ятку щодо протидії злочинам проти власності у сфері будівництва, до якої включити рекомендації стосовно підвищення безпеки й зниження ймовірності викрадення майна. До цієї пам'ятки доцільно включити відомості про: страхування об'єктів, які становлять цінність, посилення охорони на об'єкті будівництва, встановлення відеоспостереження;

належне освітлення території будівництва, важливість розстановки матеріалів будівництва та обладнання на освітлених і легкодоступних для огляду ділянках будівництва, використання попереджувальних знаків, які містять інформацію про те, що об'єкт будівництва перебуває під охороною; необхідність посилення контрольно-пропускного режиму на території будівництва, ведення обліку рухомого майна, яке ввозять і вивозять з об'єкта будівництва, посилений контроль за порядком збереження ключів; перевірку репутації співробітників і партнерів, які мають доступ до будівництва.

Певні особливості має процес запобігання злочинам проти власності, які вчиняють під час будівництва доріг. Цей об'єкт будівництва є досить вразливим щодо вчинення злочинів як в Україні, так і в зарубіжних країнах (Іспанія, Швеція, Польща) [389; 392; 398]. Привабливість для злочинців саме цих об'єктів зумовлена тим, що під час будівництва доріг машини й інше будівельне обладнання зберігають обабіч дороги, без забезпечення належної охорони. Довгострокове перебування будівельного обладнання без нагляду привертає увагу осіб, схильних до вчинення злочинів [382]. Частими є випадки, коли злочинці маскують свої дії та викрадають обладнання під приводом законних дій. Наприклад, вивезення з об'єкта будівництва бульдозерів, бетоноукладачів, машин для пристрою шорсткості поверхонь і розливу плівкоутворювальних матеріалів тощо для проведення будівельних робіт на інших об'єктах та заволодіння ними в такий спосіб. Важко відрізнити викрадення матеріалів чи обладнання від проведення будівельних робіт [385]. Згідно з даними статистики, збільшення інтенсивності будівництва на дорогах супроводжується активізацією вчинення крадіжок на будівництві [385].

Зокрема, предметами злочинів проти власності, які вчиняються на будівництві доріг, є: зварювальні агрегати; бульдозери; профілювальник земляного полотна; розподільник бетону з висувним бункером; бетоноукладач; машина для пристрою шорсткості поверхонь і розливу плівкоутворюючих матеріалів; машина для нарізання шорсткості; будівельні матеріали (гравій, пісок, глина, асфальт, стальна арматура, монолітний бетон). Таким чином, здебільшого

предметом крадіжки під час будівництва на дорозі є будівельні матеріали й бетоноукладачі. Залежно від форми власності будівельне обладнання, яке використовують під час будівництва чи ремонту доріг, може належати забудовнику, підряднику або бути взятим в оренду забудовником. Викрадене майно зазвичай є таким, яке належить підряднику або орендоване.

У США вчинення крадіжок орендованого будівельного обладнання та подальший його продаж також є поширеним злочином. Не менш популярними є такі злочинні дії у Великій Британії, Швеції, Норвегії, Німеччині [389, с. 411; 392; 398].

Високий рівень учинення крадіжок обладнання, яке використовують під час ремонту доріг, та крадіжок орендованого будівельного обладнання в зазначених країнах зумовлений тим, що ділянку дороги, на якій триває будівництво, не огорожують. Зазвичай це відкрита місцевість, де відсутні засоби охорони. Крім цього, більшість автомобілів, які використовують на будівництві в США, мають однаковий ключ запалення для всіх автомобілів [380]. Такі крадіжки зазвичай означені латентністю. Особа, яка вчиняє злочин, володіє інформацією щодо ділянки, де відбувається будівництво, та наявності й місцезнаходження обладнання, до якого легко отримати доступ, графіку роботи на цій ділянці. Особи, які вчиняють злочин, часто пов'язані з будівельною сферою та візуально схожі на будівельників, що дає змогу проникнути на територію будівництва непомітно. Викрадаючи обладнання (механічний транспортний засіб), правопорушники зазвичай дотримуються правил дорожнього руху, що зменшує можливість перевірки документів правоохоронцями, на відміну від тих випадків, коли типові сліди злочину явно помітні (наприклад, розбите вікно автомобіля) [398]. Профілактикою вчинення цього виду злочинів буде посилення контрольно-пропускного режиму на територію будівництва, ведення обліку рухомого майна, яке ввозять і вивозять з об'єкта будівництва, здійснення належного контролю за збереженням ключів. Таку профілактичну роботу здійснює лише власник об'єкта будівництва.

У США злочин зазначеного виду вчиняють шляхом оренди будівельного обладнання з використанням підроблених документів. Іншим способом учинення злочину будівельного обладнання є відкриття кредитної лінії в особливо великих розмірах [385]. Для цього особа орендує будівельне обладнання та підробляє правоустановчі документи на обладнання, яке слугує заставним майном. Після отримання кредитних грошових коштів обладнання продають, а виручені грошові кошти використовують на власний розсуд. У такому разі потерпілим від учинення злочину є як банк, який відкрив кредитну лінію особі чи підприємству, так і власник будівельного обладнання, взятого в оренду [379].

У контексті викрадення будівельного обладнання, яке використовують під час ремонту доріг, та вчинення крадіжок чи шахрайства з орендованим будівельним обладнанням у США вживають таких заходів щодо запобігання злочинам: забезпечення схоронності ключів від автомобілів; здійснення стратегічної розстановки автомобілів на території будівництва; застосування надійних замикаючих пристроїв, використання замків антивикрадення [380]. Слід також контролювати, щоб вікна в автомобілях на будівництві були замкненими, оскільки це також привертає увагу злочинців [398]. Дотримання принаймні цих умов забезпечить протидію вчиненню злочинів. Залишення автомобіля, який використовують для будівництва доріг, на не охоронюваній території протягом тривалого часу привертає увагу осіб, схильних до вчинення злочину. Тому такий автомобіль слід транспортувати в більш безпечне, охоронюване місце [379].

Викрадення механічного обладнання здійснюють також шляхом його евакуації. Тому для запобігання вчиненню таких злочинів необхідно забезпечити пропускну систему на будівництві. У разі заїзду чи виїзду евакуатора необхідно перевірити наявність документів, які підтверджують, що вони дійсно співробітники служби евакуації, а також наявність дозволу на транспортування будівельного обладнання [381].

Важливим заходом щодо забезпечення безпеки й запобігання злочинам проти власності на будівництві є розташування автомобілів після завершення робочого дня в безпечному місці. Хаотичне паркування в будь-якому місці може

полегшити доступ злочинцям [387]. Тобто для забезпечення безпеки та запобігання злочинам проти власності необхідно виключити можливість вільного доступу до припаркованих автомобілів. За потреби залишити автомобілі на території будівництва необхідно вжити заходів щодо обмеження доступу до них, забезпечення відеоспостереження місця дислокації автомобілів. Крім цього, слід забезпечити наявність надійних замків і встановлення попереджувальних знаків про те, що ведеться спостереження, територія обороняється тощо [388].

Таким чином, запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, які пов'язані з орендою будівельного обладнання, має полягати в забезпеченні схоронності ключів, посиленні контрольно-пропускного режиму; застосуванні надійних замикаючих пристроїв, освітленні місць, де зберігаються такі об'єкти; виключенні можливості вільного доступу до рухомих об'єктів будівництва. Забезпечення безпеки автотранспорту, який використовують у будівництві, є важливим механізмом запобігання вчинення злочинів у сфері будівництва.

Висновки до розділу 1

1. В історичній ретроспективі тенденції кримінологічного забезпечення сфери будівництва зумовлені закономірностями диференціації та інтеграції наукових знань про злочини проти власності, трансформацією регулятивного законодавства, удосконаленням правоохоронної практики, а також закономірностями розвитку кримінології як науки та вчення про запобігання злочинам.

У результаті ретроспективного аналізу поглядів на проблему запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва встановлено, що у вітчизняній кримінологічній науці відсутні ґрунтовні розробки із зазначеної проблематики, хоча окремі її аспекти частково висвітлено в дослідженнях, що в різні часи стосувалися законодавчого порядку врегулювання діяльності фізичних та юридичних осіб у сфері будівництва (О. М. Антипов, К. В. Пивоваров,

О. В. Сударенко, Т. В. Шевчук, Г. М. Шовкопляс та ін.); особливостей захисту будівельної сфери засобами цивільного, адміністративного, кримінального права, криміналістики та кримінології (М. В. Аурсаліді, В. І. Борисов, Г. Д. Денисова, Є. В. Захаров, А. І. Куденко, С. О. Кузнецова, М. М. Ляшенко, В. І. Медведєв, І. І. Митрофанов, Н. О. Нижанковська, Л. В. Павлик, Л. І. Радченко, Б. М. Семенко та ін.); дослідження організації та забезпечення безпеки об'єктів будівництва (Ю. М. Беліков, Ю. В. Бондарчук, Д. В. Козир, В. В. Крутов, Е. І. Низенко, В. Л. Ортинський, В. Г. Пилипчук, А. В. Світличний та ін.).

2. Діяльність недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва здійснюється шляхом надання послуг з охорони майна та превентивної діяльності. Поєднання цих двох функцій передусім спрямоване на розроблення ефективної системи охорони об'єктів у сфері будівництва, ураховуючи специфіку їх функціонування та використання необхідних охоронних систем і засобів. Ефективність діяльності цих суб'єктів щодо запобігання злочинам залежить від рівня знань уповноваженими працівниками технологічних процесів, готовності до дій в умовах браку часу.

Доведено, що охоронна діяльність, яку здійснює недержавний сектор безпеки в Україні, слід визнавати однією з форм правоохоронної діяльності, що відрізняється від державного договірним оплатним характером, конкретністю об'єкта захисту та має ширші можливості щодо повноти реалізації охоронної функції. До пріоритетних напрямів удосконалення участі служб безпеки будівельних компаній у виявленні та припиненні злочинів проти власності належить розроблення основ державної політики (стратегії) боротьби зі злочинністю, що закріплювали б принципи і форми участі в цій роботі недержавних суб'єктів, у тому числі шляхом запровадження на основі досвіду європейських країн проекту Закону України «Про будівельну поліцію», що передбачав би регламентацію питань виявлення та документування злочинів приватними охоронними службами, зокрема службами безпеки будівельних та інвестиційних компаній (з відповідним коригуванням відомчих нормативно-правових актів з питань організації діяльності Національної поліції). Адже

представники таких спеціалізованих підрозділів мають доступ до необхідних інформаційних ресурсів і баз даних для виявлення правопорушень, їх службовий статус та повноваження дають можливість «зсередини» припиняти протиправні діяння.

3. Проаналізовано практику низки західноєвропейських країн, США та Австралії щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. Встановлено, що в міжнародній практиці немає єдиної законодавчої моделі охорони будівельної галузі – у кожній державі запроваджено особливі правові підходи з урахуванням специфіки й національних традицій. Однак більшість європейських країн на тлі дерегуляції й лібералізації будівельного ринку запроваджують суворіші, ніж в Україні, санкції за різні форми розкрадань та інших злочинів проти власності.

З огляду на результати науково-практичного порівняння особливостей правового регулювання та організаційного забезпечення запобігання злочинам в європейських державах і США, обґрунтовано доцільність запровадження системи забезпечення охорони й безпеки об'єктів будівництва недержавними суб'єктами, нових видів страхування, які убезпечують забудовника від витрат, спричинених незаконним заволодінням майном, єдиного державного реєстру будівельного обладнання, зокрема викраденого, правових стандартів охорони об'єктів будівництва (щодо обов'язкового відеоспостереження, належного освітлення територій, розміщення будівельних матеріалів та обладнання, розстановки попереджувальних знаків тощо). Досвід Австралії (штат Квінсленд) дає змогу дійти висновку, що потребує ґрунтовного вивчення перспектива запровадження в органах поліції посад інспекторів із запобігання злочинам у сфері будівництва, до обов'язків яких мають належати роз'яснювальна робота, вивчення оперативної обстановки, а також реалізація профілактичних заходів з урахуванням регіональної (територіальної) специфіки.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

2.1. Кількісні та якісні показники злочинів проти власності у сфері будівництва

Аналіз судово-слідчої практики дає змогу констатувати, що злочини проти власності у сфері будівництва, ураховуючи їх специфіку і багатогранний характер, виявляються в різноманітних формах та потребують ретельного вивчення, передусім, у контексті змісту об'єктивних ознак. Якщо брати до уваги безпосередньо злочини проти власності у сфері будівництва, слід зазначити, що вони є досить мінливими та динамічними, у зв'язку з чим першочергово потребують контролю стан і тенденції щодо формування злочинної поведінки, а також їх розвиток на певній стадії правопорушення. Такий контроль дасть змогу здійснити об'єктивний кримінологічний моніторинг, який забезпечить можливість своєчасного виявлення характерних рис злочинів проти власності у сфері будівництва, визначення їх масштабів і формулювання ефективної системи запобігання їм.

2017 року підприємства країни виконали будівельних робіт на суму 101,1 млрд грн [337]. Згідно з даними Генеральної прокуратури України, цього самого року сума матеріальних збитків у сфері будівництва становила 76 490 500 грн [158], тобто 0,08 % від суми виконаних будівельних робіт. Такі показники свідчать про недостатньо ефективну роботу щодо установа матеріальних збитків, а також про високу латентність злочинів цієї категорії.

Індекс будівельної продукції порівняно з 2016 роком становив 120,9 %. Наступного 2017 року, порівняно з попереднім, будівництво будівель зросло на 16,1 %, у тому числі житлових і нежитлових – на 11,7 та 20,2 % відповідно, інженерних споруд – на 26,3 %. Нове будівництво, реконструкція та технічне переоснащення становили 73,2 % від загального обсягу виконаних будівельних

робіт, капітальний і поточний ремонт – 17,1 та 9,7 % відповідно [310]. Збільшення показників у сфері будівництва стимулює зростання рівня злочинності в цій галузі. Розвиток будівельної промисловості створює привабливі умови для вчинення злочинів та зумовлює потребу в розробленні заходів, спрямованих на запобігання цим суспільно небезпечним діям. Для цього потрібно передусім здійснювати моніторинг злочинів у цій сфері.

Підприємства семи регіонів країни (м. Києва, Одеської, Харківської, Дніпропетровської, Київської, Львівської та Полтавської областей) виконали 70,8 % загального обсягу будівництва [337]. За результатами аналізу вироків, винесених судами України, встановлено, що найбільша кількість злочинів проти власності у сфері будівництва також припадає на ці регіони. Так, в м. Києві постановлено 10,14 % вироків, в Одеській області – 1,44 %, у Харківській – 4,35 %, Дніпропетровській – 1,44 %, Київській – 7,25 %, Львівській – 14,50 %, Полтавській – 4,35 %. Проаналізувавши дані щодо інтенсивності будівництва в регіонах та кількості винесених вироків, можна дійти висновку, що злочини у сфері будівництва та міста, де вчиняють злочин, майже збігаються. Найбільшу кількість злочинів вчиняють у містах, де будівництво є найбільш інтенсивним.

Загалом зміст моніторингу в кримінології визначають процесом отримання, оброблення й аналізу необхідної для формулювання кінцевих висновків інформації [25]. Складовою такого моніторингу є кількісно-якісні показники, які в сукупності є структурою злочину певного виду [32].

Ураховуючи складові моніторингового процесу, які вироблено в доктрині кримінології, доцільно проаналізувати кількісно-якісні характеристики злочинів проти власності у сфері будівництва. Результати цього аналізу сприятимуть обґрунтуванню загальної характеристики цього виду злочину, що відображатиме: динаміку злочину; питому його вагу; тяжкість учинених злочинів.

Показники стану злочинів проти власності у сфері будівництва першочергово залежать від кількості зареєстрованих злочинів і виявлених осіб [32]. Так, згідно з аналізом статистичних даних, 2016 року було зареєстровано 1435 злочинів проти власності у сфері будівництва, причому про підозру

повідомлено всього 333 особам. Однак статистичні дані щодо осіб, яким повідомлено про підозру, наведено не щодо злочинів проти власності, а відносно злочинів у сфері будівництва. Зазначене свідчить, що кількість осіб, яким повідомлено про підозру, є ще меншою, що, безперечно, свідчить про низький рівень розкриття злочинів проти власності. Така тенденція зберігається і 2017 року. Упродовж звітного періоду зареєстровано 1541 злочин проти власності у сфері будівництва і лише 458 особам повідомлено про підозру [159] [158]. Числові показники зареєстрованих злочинів і виявлених осіб не збігаються ще й тому, що цей вид злочинів означений високим рівнем латентності.

Загальне уявлення про кількісно-якісні показники злочинів проти власності у сфері будівництва можна сформулювати за допомогою визначення динаміки злочинів, питомої ваги, структури тяжкості вчинення злочину. Крім цього, доцільно визначити спрямованість злочинів проти власності, домінуючу мотиваційну спрямованість, латентність [217].

Динаміка злочинності – показник, який відображає зміну її рівня та структури протягом певного періоду (рік, три роки тощо). Статистична картина динаміки злочинності також пов'язана з ефективністю діяльності своєчасного виявлення та реєстрації вчинених злочинів, їх розкриття та викриття винних, забезпечення невідворотності справедливого покарання [125]. Єдиного підходу до визначення поняття динаміки злочинності немає, однак величина є сталою, у зв'язку з чим пропонуємо визначити основні показники та динаміку злочинності у сфері будівництва, зокрема злочинів проти власності.

О. Ф. Іванов зазначає, що основними показниками динаміки є: рівень ряду – показник абсолютної величини, рівня певного періоду, що відображений у конкретному ряді; абсолютний приріст (зниження), тобто різниця між рівнями минулого та попереднього періодів, відображена в абсолютних показниках; темп росту (зниження) – відсотковий показник рівня минулого періоду до рівня попереднього, який беруть до уваги як базовий (ланцюговий спосіб) темп приросту (зниження) – відсотковий показник відношення приросту (зниження)

всіх наступних рівнів ряду до першого, який визначено як нерухомий базовий (базовий спосіб) [164, с. 191].

Визначення динаміки злочинів у сфері будівництва можливе за показниками абсолютної величини рівня 2016 року, відображених в абсолютних показниках. У зв'язку з веденням статистики з 2016 року, визначення динаміки можливе лише в порівнянні з показниками 2017 року.

Абсолютний приріст динаміки злочинів у сфері будівництва можна визначити різницею показників 2016 та 2017 років в абсолютних показниках.

Не менш важливою складовою кількісно-якісних показників злочинів проти власності у сфері будівництва є структура злочинності. Вона «... має розкривати її склад, поширеність і співвідношення між складовими видами злочинних виявів, їх учинення в конкретних умовах простору (території) та часу, за визначальних ознак злочинних діянь та осіб, які їх учиняють» [137, с. 161].

Показники структури дають якісно-кількісну характеристику суспільної небезпеки злочинності, її особливостей, істотних для організації профілактики і диференціації практики застосування кримінально-правових заходів [122, с. 28]. На думку А. П. Закалюка, структура злочинності має розкривати її склад, поширеність і співвідношення між видами злочинних проявів, їх учинення в конкретних умовах простору (території) та часу за визначальних ознак злочинних діянь та осіб, які їх учиняють [137, с. 161]. Натомість Ю. Ф. Іванов переконує, що структура злочинності – це внутрішня, притаманна їй ознака, що розкриває її будову, окремі складові в загальній сукупності за визначений проміжок часу на певній території. Від того, якою є структура злочинності, залежать пріоритетні напрями протидії їй [164, с. 187]. На нашу думку, структура злочинності – це питома вага та співвідношення різних видів злочинів у їхній сукупності за визначений період часу на певній території.

Згідно з результатами аналізу статистичних даних Генеральної прокуратури України за 2016–2017 роки, питома вага й динаміка злочинів проти власності у сфері будівництва виглядає таким чином:

1. *Злочини проти власності у сфері будівництва.* Протягом 2016 року було обліковано 3083 злочинів у сфері будівництва. З них 1435 – злочини проти

власності у сфері будівництва, що становить 46,5 % від загального обліку злочинів у сфері будівництва протягом 2016 року. Водночас 2017 року було обліковано 3520 злочинів цієї категорії, що на 437 злочинів більше, ніж 2016 року. Це становить 43,8 % від загального обліку злочинів у сфері будівництва протягом 2017 року. Таким чином, динаміка зростання злочинів проти власності у сфері будівництва протягом 2017 року відносно попереднього 2016 року становить 14,17 %.

Значну частину злочинів проти власності у сфері будівництва вчиняють службові особи, на що також вказують показники статистики. Так, протягом 2016 року було обліковано 902 злочини, кваліфіковані за ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем). Цей показник становить 29,3 % від загальної кількості облікованих протягом 2016 року злочинів у сфері будівництва. Натомість 2017 року цей показник зріс до 1169 злочинів, що на 267 злочинів більше, ніж протягом попереднього року. Окрім цього, 2017 року частка вказаних злочинів із загального показника злочинів у сфері будівництва становила 33,2 %. Таким чином, динаміка зростання протягом 2017 року відносно 2016 року становить 29,6 %.

2. Злочини у сфері господарської діяльності. Ця група злочинів також охоплюється злочинами у сфері будівництва, зокрема проти власності. Так, протягом 2016 року обліковано 168 злочинів у сфері господарської діяльності, учинених у сфері будівництва. Цей показник становить 5,45 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері будівництва протягом 2016 року. Водночас 2017 року зафіксовано 193 злочини (на 25 злочинів більше, ніж попереднього року), що становило 5,5 % від загальної кількості облікованих протягом 2017 року злочинів у сфері будівництва. Таким чином, динаміка зростання протягом 2017 року відносно попереднього року становить 14,88 %.

3. Злочини у сфері службової діяльності. Протягом 2016 року загалом обліковано 1110 злочинів у сфері службової діяльності, що становить 36 % від загального обліку злочинів у сфері будівництва протягом 2016 року. Однак динаміка зростання в цьому разі теж прослідковується, оскільки 2017 року

загалом обліковано 1399 злочинів у сфері службової діяльності (на 289 злочинів більше, ніж 2016 року), що становило 39,7 % від загального обліку злочинів у сфері будівництва протягом 2017 року. Таким чином, динаміка зростання протягом 2017 року відносно 2016 року становить 22,5 %.

4. Інші злочини у сфері будівництва. Загалом протягом 2016 року обліковано 372 злочини різних категорій, що вчинені у сфері будівництва. Цей показник становить 12 % від загальної кількості облікованих злочинів у сфері будівництва протягом 2016 року. Водночас протягом 2017 року спостерігається збільшення кількості вказаної категорії злочинних посягань, що виявляється в показниках облікованих злочинів, котрі станом на кінець 2017 року становили 387 одиниць. Відповідно, це на 15 злочинів більше, ніж 2016 року. Окрім цього, 2017 року частка вказаних злочинів із загального показника злочинів у сфері будівництва становила 11 %. Цей відсоток є меншим, ніж зафіксований у попередньому 2016 році, однак це зумовлено загальним ростом кількості облікованих злочинів у сфері будівництва протягом 2017 року, на що вказує динаміка зростання – 4 %.

Аналіз статистичних даних підтверджує тенденцію до зменшення питомої ваги злочинів проти власності у сфері будівництва 2017 року (на 2,76 %). Частка злочинів проти власності в загальній структурі злочинів у сфері будівництва є найбільшою (43,78 %).

Спрямованість злочинів. Результатами вивчення 269 матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів у сфері будівництва за 2015–2018 роки засвідчують, що за спрямованістю злочини проти власності у сфері будівництва можна поділити на крадіжки (ст. 185 КК України) – 53 %; шахрайства (ст. 190 КК України) – 12 %; привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) – 30 %; самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197–1 КК України) – 5 % (додаток Б).

Предметом крадіжки, яку вчиняють у сфері будівництва, зазвичай є будівельне обладнання та будівельні матеріали, які зберігають на будівельних

майданчиках, де на момент учинення злочину триває будівництво, або на будівельних майданчиках, на яких будівництво не завершено.

У контексті розгляду випадків шахрайства слід зазначити, що такі злочини у сфері будівництва вчиняють шляхом обману чи зловживання довірою потерпілих осіб. Останні передають зловмисникам грошові кошти для будівництва або купівлі будівельних матеріалів чи обладнання, однак фактично підозрюваний, отримавши грошові кошти, не виконує домовленостей, чим спричиняє матеріальну шкоду потерпілим [227]. Злочин вчиняють шляхом обману чи зловживання довірою. Він передбачає знайомство підозрюваного й потерпілого. Часто останні перебувають у дружніх стосунках. Крім цього, обов'язковою складовою зазначеного виду злочину є добровільна передача грошових коштів на будівництво особі, яка вчинила злочин [181]. Прикладом обману та зловживання довірою є вирок Вовчанського районного суду Харківської області від 13 липня 2016 року, згідно з яким обвинувачений отримав від потерпілого грошові кошти в сумі 5000 грн для придбання будівельних матеріалів. Далі обвинувачений, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на заволодіння грошовими коштами потерпілого, придбав будівельні матеріали на загальну суму 1800 грн. Після цього в обвинуваченого залишилися кошти в розмірі 3200 грн, які він привласнив і витратив на особисті потреби, чим завдав потерпілому матеріальну шкоду [70].

Згідно з вирокм Ленінського районного суду м. Кіровограда від 4 травня 2016 року, встановлено, що потерпілий, маючи намір придбати квартиру, прибув на об'єкт нерухомості, де на той час виконувало будівельно-монтажні роботи ПП «Домострой-СН». Керував діяльністю ПП «Домострой-СН» на вказаному об'єкті обвинувачений, до якого й звернувся потерпілий із запитанням про власника цього будинку та повідомив про своє бажання придбати у свою власність одну з квартир. Маючи намір заволодіти грошовими коштами потерпілого, обвинувачений ввів останнього в оману та запевнив, що замовником будівництва є підприємство ТОВ БК «Кримзалізобетон», а його підприємство ПП «Домострой-СН» будує цей будинок, причому розрахунок за виконані роботи

відбудеться шляхом передачі у власність ПП «Домострой-СН» частини квартир, одну з яких він може продати потерпілому на більш вигідних умовах, ніж пропонувало підприємство ТОВ БК «Кримзалізобетон». Реалізуючи свій умисел, обвинувачений надав для огляду потерпілому декілька квартир у вказаному будинку, одна з яких його задовольнила і він погодився укласти угоду з обвинуваченими щодо придбання квартири. Підписавши в подальшому відповідні договори, обвинувачений заволодів грошовими коштами потерпілого [80].

Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво означене тим, що найчастіше підлягають самовільному зайняттю чи будівництву земельні ділянки площею від 1 до 10 га (35,8 %) та 20–50 га (24,5 %). Водночас зайняття відносно незначних ділянок пов'язано з тим, що, по-перше, це мінімізує їх потрапляння в поле зору контролюючих органів на місця, а, по-друге, об'єктивною відсутністю незасіяних надвеликих площ земель у межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці. Угіддя площею до 1 га представлені майже в кожному десятому злочині (12,2 %), такий самий відсоток припадає і на ділянки загальною площею 10–20 га. Рідше займали великі ділянки від 50 до 100 га (9,2 %) й землі, площа яких становила понад 100 га – 6,1 % [229, с. 44–45]. Водночас винна особа, яка починає будівництво без оформлення дозвільних документів і ліцензій на будівництво, не укладає договорів оренди з власником земельної ділянки, чим створює суспільно небезпечні наслідки у вигляді використання земельної ділянки, щодо якої отримано дозвільні документи, не за призначенням [230; 231]. Так, згідно з вироком Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 16 лютого 2016 року, обвинувачений організував охорону земельної ділянки, призначеної для проведення будівельних робіт, які на момент учинення злочину було припинено (відкрив платну стоянку автотранспорту з обмеженим доступом), що полягало у встановленні вхідних воріт із навісним замком [83]. Згідно з вироком Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 29 квітня 2016 року, обвинувачений, не оформлюючи дозвільних документів та не склавши договору оренди з власником землі, здійснив

самовільне зайняття земельних ділянок, які належать державі, з метою самовільного будівництва на них [74].

До привласнення, розтрата майна або зловживання ним шляхом зловживання службовим становищем вдаються службові особи під час проведення тендерів та інших розрахунків щодо будівельних чи ремонтно-монтажних робіт [44, с. 75]. Ці злочини зазвичай вчиняють шляхом завищення цін на будівельні матеріали чи обсягу фактичного виконання робіт у фінансово-господарській документації [219].

Домінуюча мотиваційна спрямованість. Для визначення мотиваційної спрямованості злочинів проти власності у сфері будівництва доцільно розглянути поняття мотивації, корисливої мети й мотиву. Мотивація – психічна (когнітивна) діяльність із формування провідного (цільового) мотиву, динамізованого стилю емоцій, що реалізуються в намірі та рішенні вчинити злочин [106, с. 247]. І. Б. Газдайка-Василишин визначає корисливий мотив злочину як внутрішнє спонукання суб'єкта злочину задовольнити особисті потреби матеріального характеру; корислива мета – це спрямованість діяння суб'єкта злочину на збагачення, одержання майнової вигоди для себе чи для інших [98, с. 180]. Злочини проти власності у сфері будівництва вчиняють з метою власного збагачення, що є свідченням їх належності до корисливих злочинів. Таким чином, за домінуючою мотиваційною спрямованістю злочини проти власності у сфері будівництва є корисливими злочинами.

Тяжкість учинених злочинів. За тяжкістю злочини, учинені проти власності у сфері будівництва, означені збільшенням питомої ваги особливо тяжких злочинів порівняно з попереднім роком. Їх питома вага 2016 року відносно загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень, виявлених у цій галузі, становила 7,17 %. Водночас 2017 року питома вага особливо тяжких злочинів, учинених у сфері будівництва, збільшилась на 2,63 % і становила 9,8 %. Загалом найбільша частка припадає на тяжкі та середньої тяжкості злочини.

Показники тяжких злочинів, учинених у сфері будівництва, дещо зменшились. Їх питома вага 2016 року становила 30,20 %. Натомість 2017 року їх питома вага зменшилась на 1,28 %, що становило 28,92 %. Таким чином, питома вага особливо тяжких злочинів проти власності у сфері будівництва збільшилась порівняно з попереднім роком, а питома вага тяжких злочинів і злочинів середньої тяжкості – зменшилась.

2016 року було обліковано 931 кримінальне правопорушення середньої тяжкості. Питома вага відносно загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень становила 30,20 %. Водночас 2017 року тенденція до зменшення питомої ваги (-2,45 %) збереглася (показник становив 28,75 %).

Статистичні дані засвідчують, що 2017 року у сфері будівництва здебільшого вчиняли злочини невеликої тяжкості (32,53 %). Кількість тяжких (28,92 %) та середньої тяжкості злочинів (28,75 %) є приблизно однаковою.

2016 році було обліковано 221 кримінальне правопорушення особливої тяжкості. Натомість наступного року їх кількість збільшилась до 345. Абсолютний приріст динаміки особливо тяжких злочинів у сфері будівництва становила 124 кримінальні правопорушення. Показник зростання кількості тяжких злочинів у сфері будівництва становив 56,1 % порівняно з 2016 роком.

Кількість тяжких злочинів також збільшилася. Так, якщо 2016 року було зареєстровано 931 кримінальне правопорушення, то 2017 року – 1018. Абсолютний приріст динаміки особливо тяжких злочинів становив 87 кримінальних правопорушень. Темп зростання (зниження) тяжких злочинів становив 9,34 %. Майже аналогічними є показники щодо злочинів проти власності. Зокрема, 2016 року було обліковано 931 злочин середньої тяжкості у сфері будівництва, а 2017 року – 1012 (абсолютний приріст динаміки цих злочинів – 81 кримінальне правопорушення). Темп зростання (зниження) кількості злочинів середньої тяжкості у сфері будівництва становить 8,7 % (додаток А).

Найчастіше злочини проти власності у сфері будівництва (крадіжки) вчиняють у нічний час доби, що зумовлено можливістю легко приховати дії,

залишитись непоміченими [264, с. 97]. До шахрайства, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та самовільного зайняття земельної ділянки вдаються вдень. Однак точний час учинення злочину встановити зазвичай неможливо.

Латентність злочинів. Злочини проти власності у сфері будівництва означені латентністю. Згідно з результатами дослідження, 46 % опитаних працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній зазначили, що вони не завжди повідомляють про вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва (додаток В2). Єдиний підхід до тлумачення поняття латентної злочинності в кримінології відсутній, тому її визначають по-різному, зокрема як злочинність, яку з певних причин не встановлено, не виявлено і тому не було відображено в офіційному обліку відповідних державних органів, спеціально покликаних боротися зі злочинністю [342]; сукупність злочинних діянь, що були реально вчинені, але не стали відомі органам кримінального судочинства і, відповідно, не охоплюються офіційною статистикою [369, с. 9], сукупність злочинів, які залишилися невиявленими та про які правоохоронним органам не відомо [253]. Отже, основною ознакою латентної злочинності є не виявлення її правоохоронними органами та неврахування в статистичних даних.

Кримінологи розрізняють природну, штучну, межову (пограничну) латентність.

Межовою латентністю називають сукупність таких злочинів, учинення яких не відоме потерпілому, або ж факт їхнього вчинення не сприймається чи не усвідомлюється потерпілим як злочин [137, с. 177].

У науковій юридичній літературі розрізняють латентність трьох видів: природну, штучну та пограничну.

1. Природна латентність – це сукупність тих випадків, коли факт злочину був, але він не став відомим для правоохоронних органів (наприклад, неповідомлення потерпілим про злочин).

2. Штучна латентність – факт злочину відомий, але з різних причин правоохоронні органи не ставлять його на облік, щоб створити враження успішної боротьби зі злочинністю.

3. Погранична латентність – факт злочину стався, але потерпілий не усвідомлює цього (наприклад, пожежі, кишенькові крадіжки) [163, с. 71].

Злочинам проти власності у сфері будівництва притаманні різні види латентності. Природна латентність цих діянь виникає, передусім, унаслідок того, що потерпілі не заявляють про вчинені злочини (зазвичай це стосується крадіжок будівельних матеріалів і будівельних інструментів). Штучна латентність наявна тоді, коли потерпілі повідомляють про злочини, однак правоохоронці ухиляються від їх реєстрації (здебільшого цей вид латентності притаманний вищезазначеним крадіжкам). Погранична або межова латентність найбільше притаманна різним злочинам проти власності у сфері будівництва. Досить часто потерпілі не усвідомлюють фактів крадіжок, шахрайств, привласнень і розтрат у разі вчинення їх у невеликих розмірах та вжиття злочинцями заходів щодо їх приховування.

На думку респондентів, латентності розкрадань та інших видів злочинних посягань на власність (природній, штучній, межовій) значною мірою сприяють: прихований характер і маскування способів учинення злочинів під легальні технологічні процеси (65 % правоохоронців, 54 % працівників служб безпеки будівельних компаній); низька ймовірність розкриття злочинів і відшкодування шкоди, завданої потерпілому (39 та 44 %); небажання представників будівельної сфери оприлюднювати дані щодо будівництва та контактувати з правоохоронцями (51 та 48 %); приховування від реєстрації злочинів безпосередньо працівниками правоохоронних органів (32 та 21 %); помилкова попередня юридична оцінка правопорушень (9 та 12 %) (додаток В).

Неоднозначними є також позиції вчених щодо обставин, які зумовлюють латентність злочинності [61; 109; 209]. Однією з найбільш слушних є позиція, відповідно до якої зазначені обставини розподіляють на три групи:

а) обставини, безпосередньо пов'язані з характеристикою злочинного посягання та поведінкою злочинця (низький ступінь очевидності вчиненого

діяння, ретельна діяльність винного із приховання злочинного посягання, витонченість способу вчинення злочину, спеціалізація та рівень професіоналізму винного тощо);

б) обставини, що впливають із недоліків діяльності правоохоронних органів (відсутність належної реакції з їхнього боку на виявлену інформацію про злочин, порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку вчинених злочинів, випадки помилкової кваліфікації вчиненого злочину як адміністративного, цивільно-правового та дисциплінарного делікту, приховування від обліку вчинених злочинних посягань, спонукання вищими органами своїх підлеглих до штучного «поліпшення» статистичних даних, низький рівень кваліфікації працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їх можливостей тощо);

в) обставини, пов'язані з поведінкою потерпілих, свідків, очевидців і керівників організаційно-господарських структур, поінформованих про вчинені злочини (особи з різних мотивів не повідомляють відповідний органам про вчинені злочини) [194, с. 64].

До обставин, безпосередньо пов'язаних із характеристикою злочинного посягання на власність у сфері будівництва і поведінкою злочинця, належать:

1) низький ступінь очевидності злочинів (наприклад, у разі викрадення будівельних матеріалів не завжди очевидним є факт учинення злочину або ж під час незаконного заволодіння службовою особою частиною коштів, виділених на будівельні роботи, факт учинення злочину також не завжди є помітним з огляду на наявність готового результату);

2) ретельна діяльність винного з приховання злочинного посягання (для приховування цих злочинів в окремих випадках злочинці вчиняють підроблення документів або замість викрадених використовують інші матеріали);

3) умілий вибір жертви, яка через свої моральні якості не заявить про злочин (злодії або шахраї досить часто вчиняють злочини обґрунтовано розраховуючи на те, що потерпілий не буде звертатися до правоохоронних органів);

4) витонченість способу вчинення злочину, спеціалізація і рівень професіоналізму винного (окремі злочини проти власності у сфері будівництва практично неможливо виявити неозброєним оком, без залучення спеціаліста та використання спеціальних знань).

Обставинами, що впливають із недоліків діяльності правоохоронних органів, які зумовлюють латентність злочинів проти власності у сфері будівництва, є:

1) відсутність належної реакції правоохоронних органів на ознаки, що свідчать про вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва. Нині ця обставина характерна для більшості злочинів усіх категорій, а не лише у сфері будівництва. Вона зумовлена, передусім, введенням нового кримінального процесуального законодавства, відсутністю закону про кримінальні проступки та недоліками в реформуванні правоохоронних органів. Окремі правоохоронці, маючи по кілька сотень кримінальних проваджень, фізично не спроможні забезпечити ефективне їх досудове розслідування, а сам процес кримінального провадження постійно ускладнюється несвоєчасними, а подекуди необґрунтованими законодавчими змінами;

2) прогалина в обліку та статистичній звітності цього виду злочинів (до 2016 року взагалі не вели жодного статистичного обліку злочинів у сфері будівництва);

3) халатність з боку правоохоронних органів, пов'язана з неналежною фіксацією слідів злочину та речових доказів (вона призводить до неправильної кваліфікації вчиненого або взагалі до закриття кримінального провадження);

4) умисне приховування від реєстрації цих злочинів працівниками правоохоронних органів (здебільшого через надмірне навантаження, небажання погіршувати статистичні показники або просто ефективно виконувати свою роботу);

5) помилкова кваліфікація вчиненого злочину як цивільно-правового делікту;

6) низька кваліфікація працівників правоохоронних органів (у певних випадках через низький рівень кваліфікації правоохоронці не спроможні правомірно й ефективно задокументувати злочин, а в окремих випадках і виявити його з огляду на відсутність спеціальних знань і небажання залучати спеціалістів);

8) корумпованість правоохоронців, які в певних випадках приховують такі злочини від обліку в разі одержання неправомірної вигоди з боку особи, яка вчинила злочин;

9) невіра потерпілих у можливості правоохоронних органів ефективно розслідувати кримінальні провадження за фактами вчинення таких злочинів та суддів у ймовірності засудження до справедливої міри покарання та забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

До обставин, пов'язаних із поведінкою потерпілих, свідків, очевидців, і керівників організаційно-господарських структур, обізнаних про вчинені злочини, належить неповідомлення про вчинення злочину. Воно зумовлене небажанням оприлюднювати дані щодо будівництва або мати контакт з правоохоронними органами з огляду на інші правопорушення вчиненні в процесі будівництва; страхом за наслідки повідомлення про вчинення злочину; відсутністю віри в професіоналізм правоохоронних органів та їх здатність розкрити злочин і забезпечити відшкодування спричиненої ним шкоди; позитивне ставлення до злочинця з боку потерпілих, свідків, очевидців; незначним для потерпілого розміром шкоди, завданої злочином; низьку ймовірність відшкодування цієї шкоди.

Дослідження латентності злочинів проти власності у сфері будівництва дає змогу констатувати, що її виникненню сприяє прихований характер і маскування способів учинення злочинів під легальні технологічні процеси (54,3 %); низька ймовірність розкриття злочинів і відшкодування шкоди, завданої потерпілому (44,2 %); небажання представників будівельної сфери оприлюднювати дані щодо будівництва та контактувати з правоохоронцями (48,4 %); приховування від

реєстрації злочинів працівниками власне правоохоронних органів (21,4 %); помилкова попередня юридична оцінка правопорушень (12,2 %) (додаток В2).

Практика діяльності правоохоронних органів дає підстави виокремити три рівні латентності:

1) *низький* – очевидно вчинені тяжкі злочини, інформація про які швидко поширюється (убивства, розбійні напади, грабіж тощо);

2) *середній* – злочини, учинення яких не є таким очевидним, як за умов низького рівня латентності. Потерпілі з різних причин не звертаються за захистом до правоохоронних органів, хоча й не приховують факту вчиненого злочину (незначна шкода, завдана злочином; відсутність віри в можливість розкриття злочину правоохоронними органами тощо);

3) *високий* – злочини, про вчинення яких у більшості випадків відомо лише злочинцю й потерпілому. Крім цього, останній зацікавлений у прихованні факту злочину з різних мотивів (сором'язливість, наявність хвороби, корисливі мотиви, шахрайство, хабарництво, статеві злочини тощо). Ця категорія злочинів через їхню неочевидність і практично «нульову» активність з боку потерпілого має найменшу інформативність і найвищу латентність [163, с. 72].

Відповідно до цієї класифікації, для злочинів проти власності у сфері будівництва характерний високий і середній рівні латентності. Це зумовлено різними обставинами. Предметом крадіжок зазвичай є ручний інструмент, електроінструменти, малярні чи оздоблювальні інструменти, вартість яких незначна, не становить значної цінності для потерпілого або їх відсутність взагалі не виявляється потерпілим з огляду на чималу кількість електроінструменту. Це сприяє неповідомленню про зазначені злочини. Потерпілі досить часто не вірять у можливості та бажання правоохоронних органів швидко й ефективно розслідувати ці злочини, а тому й не звертаються до них.

Високий рівень латентності властивий шахрайству, привласненню, розтраті майна або заволодінню ним шляхом зловживання службовим становищем, самовільного заняття земельної ділянки. Латентність шахрайства зумовлена тим, що жертва злочину, не бажаючи викривати введення себе в оману та

виправдувати свою довірливість, не повідомляє про вчинення злочину відносно нього. Щодо привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем і самовільного заняття земельної ділянки під час учинення цих видів злочину зазвичай відомо лише особі, яка їх учинила. Крім цього, такі дії спрямовані на активне приховування злочину, що зумовлює ускладнення його виявлення.

2.2. Детермінанти злочинів проти власності у сфері будівництва

Ефективне запобігання злочинності потребує чіткого усвідомлення причин учинення протиправних діянь. Для розроблення заходів запобігання будь-якому виду злочинів, зокрема злочинам проти власності у сфері будівництва, необхідно визначити ті ключові причини (їхні групи), які спонукають злочинців до протиправних дій.

Не менш важливим у процесі дослідження детермінант злочинів у сфері будівництва є також встановлення обставин, які тісно переплітаються з умовами та створюють сприятливу обстановку для вчинення злочинних дій у вказаній сфері [59].

Результати дослідження матеріалів судової практики, вивчення кримінальних проваджень, аналіз стану, структури й динаміки злочинів проти власності у сфері будівництва дають підстави стверджувати, що ситуація довкола вищезазначеної категорії кримінальних правопорушень за останні роки значно ускладнилась з огляду на розвиток сфери загалом постійне вдосконалення окремих способів учинення суспільно небезпечних діянь. Попри широкий спектр економічної галузі в державі, будівництво – одна з найбільших галузей матеріального виробництва. Саме в цій галузі господарської діяльності фіксується обіг великої маси матеріальних цінностей, грошових коштів, що беззаперечно є привабливим для кримінально орієнтованих осіб, які вчиняють корисливі злочини. Дослідження підтверджують, що суми збагачення зловмисників, які

вчиняють незаконне заволодіння у формі шахрайства, крадіжки, привласнення чи розтрата у сфері будівництва в окремих випадках становлять десятки мільйонів гривень [59]. Наприклад, в одному з кримінальних проваджень встановлено, що група осіб за попередньою змовою в складі ОСОБА_1 та ОСОБА_2 привласнили грошові кошти гр. Республіки Туреччина ОСОБА_3 в розмірі 1 805 700 доларів США, які останній надав для будівництва багатопверхових житлових будинків.

Ефективність і результативність запобіжного впливу на злочини проти власності у сфері будівництва залежать від предметного його спрямування щодо конкретних зумовлювальних процесів, явищ, умов тощо. Звідси постає завдання щодо визначення детермінант цих суспільно небезпечних діянь.

Як слушно зауважує В. В. Черней, дослідження причин та умов злочинності є одним з основних і найскладніших завдань кримінології, що завжди привертало увагу вітчизняних і зарубіжних науковців. Попри це, на сьогодні серед учених немає єдиного підходу щодо визначення поняття «причини злочинності», «умови злочинності» та співвідношення цих понять [359]. У цьому контексті С. І. Нежурбіда слушно зауважує, що проблема детермінації злочинності – центральне і чи не найскладніше з усіх відомих кримінології питань, яке на сьогодні не має однозначного наукового вирішення [249]. Тому й не дивно, що цьому елементу кримінологічної характеристики злочинів вчені приділяють стільки уваги [5; 7; 11; 17; 27; 28; 39; 105; 204].

У кримінологічній науці причини й умови злочинності розглядають зазвичай у площині кримінологічної детермінації, а вивчення злочинної поведінки та її джерел здійснюють на трьох рівнях – загальному, особливому й одиничному [17]. Вивчаючи походження злочинної поведінки на загальному та особливому рівнях (на рівні окремих видів, груп злочинів), у спеціальній літературі виділяють криміногенні чинники (детермінанти, обставини), а на рівні одиничного (конкретні злочинні діяння окремих людей) – причиново-наслідкові комплекси [115].

Загалом у кримінологічній літературі існує значна кількість визначень поняття «причини злочинності» та «умови злочинності». Крім того,

використовують такі терміни, як «причини та умови», «причиновість», «фактори», «детермінанти», нерідко їх вживають як синоніми [359].

Умова – це те, що само собою не породжує злочинність чи злочини, але впливає на процеси породження, бере участь у детермінації злочинності. Інакше кажучи, умова – це явище, яке визначає причину або створює можливість її дії, і цей зв'язок з наслідком зумовлений. Весь процес детермінації злочинності становить складну взаємодію різних форм зв'язків: не лише причинових, а й функціональних, статистичних, зв'язків станів тощо [185].

Від поняття «умови» слід відрізняти поняття «середовище», яке включає не лише чинники (фактори), що є умовами, а й чинники нейтральні, які лише співіснують з певним явищем [243, с. 88]. Натомість причини злочинності визначають як певну систему негативних для держави соціальних явищ, які детермінують злочинність [237].

Одним із найбільш вдалих і змістовних є бачення змісту причин та умов О. М. Джужі, який говорить про те, що «причини – це ті процеси і явища, які породжують злочинність як свій безпосередній наслідок. Що стосується умов, то вони безпосередньо не породжують злочинність, а «відкривають шлях» для її причин, полегшують настання суспільно небезпечних наслідків. Умовами є недоліки в управлінській та організаційній сфері діяльності різних галузей господарства і державного апарату» [124].

На нашу думку, причини й умови, що сприяють учиненню злочинів проти власності у сфері будівництва, можна позначати терміном «детермінанти» як таким, що охоплює всі зазначені вище категорії. Це твердження узгоджується з позиціями інших учених, які стверджують, що детермінація злочинності – це сукупність явищ, процесів, фактів, проявів, з якими вона взаємопов'язана та якими вона зумовлена [138, с. 178].

Детермінант означає «визначник», детермінувати – «визначати, зумовлювати», детермінація – «процес зумовлення, визначення». Значення слова «детермінізм» (від лат. *determinare* – визначати) не виокремлює різні види взаємозв'язків, хоча їх налічується понад три десятки. Власне процес

детермінації містить такі елементи: 1) умови; 2) діяльність (причина); 3) дія (наслідок, результат). Перші становлять сукупність тих безпосередніх чинників (факторів), від наявності яких залежить виникнення, існування, зміна або зникнення цього явища. Те чи інше явище виникає там і тоді, де й коли назріли відповідні передумови, й існує з огляду на певні умови [243, с. 90].

Діяльність щодо розроблення ефективних механізмів із запобігання вчиненню злочинів проти власності у сфері будівництва доцільно зосередити на визначенні комплексу взаємопов'язаних соціально-економічних, політичних, правових, організаційно-управлінських, психологічних і технологічних детермінант досліджуваної групи злочинів.

Соціально-економічні детермінанти. Економічне життя держави тісно пов'язане із суспільними процесами, які впливають на різноманітні аспекти повсякденного життя суспільства. Такі відносини, окрім загального блага та досягнення конкретних цілей окремих індивідів, породжують і криміногенні деформації, якими активно користуються злочинці задля досягнення бажаного протиправного результату. Сфера будівництва, на жаль, також не становить виняток: ідеться, зокрема, про злочини проти власності й інші протиправні діяння [44, с. 74].

На нашу думку, основними соціально-економічними причинами й умовами вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва є: низький рівень зайнятості громадян; бідність основної частини населення; погіршення матеріального становища; підвищення вартості товарів і послуг; підвищення тарифів на комунальні послуги; високий рівень тінізації сфери будівництва, що сприяє неофіційному працевлаштуванню переважної частини персоналу на об'єктах будівництва; низький рівень заробітної плати, що не відповідає умовам праці; відсутність можливості підвищити рівень оплати праці законодавчим шляхом; життєві труднощі, викликані незадовільним матеріальним становищем; попит серед населення на будівельні матеріали із заниженою вартістю, відсутність зацікавленості в законності їх походження; можливість реалізації будівельних матеріалів і техніки особам, які здійснюють будівельні роботи на

договірних засадах, без належного оформлення дозвільних та інших документів; тощо [59, с. 93].

З вищезазначеного переліку варто виокремити такі найбільш вагомі детермінанти вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва:

– економічна нестабільність у державі – породжує низький рівень доходів, масове безробіття, інфляцію. Так, наприклад, погіршення рівня життя загалом та прагнення всіма можливими способами здійснити його покращення змушує українців оформлювати іпотечні кредити. Їхній тягар витримують не всі: хтось позичає кошти в друзів і знайомих на виплату іпотеки, когось штурмують колектори, а дехто зважується на вчинення грабежів [252, с. 155]. Водночас, крім пересічних громадян, від досліджуваних факторів потерпають також представники різноманітних суб'єктів господарської діяльності, зокрема пов'язаних зі сферою будівництва. Так, унаслідок інфляційних процесів керівники підприємств, установ, організацій, змушені шукати шляхи для зменшення нестачі грошових коштів, яка виникла в процесі такої інфляції, у тому числі шляхом отримання виділених на будівельно-монтажні роботи коштів, які в подальшому використовуються для погашення заборгованості заробітної плати наприклад чи здійснення інших обов'язкових платежів, які забезпечать функціонування такого підприємства, установи чи організації;

– значне погіршення матеріального та побутового становища населення, яке подекуди досягло найнижчого рівня. Серйозні матеріальні труднощі детермінують прагнення двох третин молодих людей домогтися підвищення рівня власного добробуту будь-якою ціною [173]. А. А. Ткачова зазначає, що приблизно третина їх готова це робити кримінальним шляхом [347, с. 175];

– високий рівень бідності, який, відповідно, мало залежить від трудової зайнятості, здебільшого через низький рівень оплати праці;

– значний рівень зареєстрованого структурного економічного безробіття;

– низький рівень життя та купівельної спроможності населення внаслідок інтенсивної інфляції та зростання цін на майже всі товари й послуги;

– рівень доходів значної частини населення, який дає змогу задовольнити лише фізіологічні потреби в харчуванні та сплати комунальних послуг, але не дає змоги придбати необхідні товари та послуги, мати легальні кошти для відпочинку, освіти, медичного обслуговування;

– порушення системи контролю за галузями господарської діяльності, зокрема у сфері будівництва, як наслідок – зниження ефективності роботи спеціалізованого ревізійного апарату, що створило можливості для різноманітних фінансових махінацій і розкрадань;

– через звільнення з роботи й підвищення цін на продукти харчування – крадіжки з будівельних майданчиків будівельних матеріалів й інструментів, які використовувались безгосподарно;

– низька заробітна плата охоронців, скрутне матеріальне становище багатьох родин. Це сприяє тому, що легко підкупити охоронця на будівництві, який не відчуває реальної вигоди на такій роботі;

– постійне зростання цін на нерухомість;

– високий рівень привабливості будівель у містах за умов невідповідності існуючої грошової оцінки землі фактичним ринковим цінам спонукає посадову злочинність [205, с. 29].

Слід зазначити, що зазвичай дія соціально-економічних детермінант має опосередкований характер. Вони не детермінують безпосередньо злочинні діяння, а впливають на формування протиправної поведінки осіб.

Правові детермінанти. Варті також уваги детермінанти правового характеру, адже правовий нігілізм, що сьогодні повсякчас панує в суспільстві, недоліки правового виховання, поваги до права власності, формування споживацької мотивації, а також окремі особливості ментальності відіграють вагому роль під час утворення злочинного умислу. Водночас залишається невирішеним низка прогалин і проблемних питань у законодавстві, що регулюють діяльність суб'єктів господарської діяльності у сфері будівництва, правовідносини між ними та іншими суб'єктами тощо.

Так, наприклад, характеризуючи шахрайство у сфері фінансування будівництва житла, 65 % опитаних слідчих і працівників органів прокуратури звертають увагу на недосконалість і суперечливість чинного законодавства у сфері фінансування будівництва житла [325, с. 7]. Водночас про недосконалість законодавства у сфері будівництва, його значний об'єм, наявність окремих актів, які суперечать один іншому, зазначають і вчені [343, с. 102]. Окрім цього, вищевказане підтверджують результати проведеного в межах дослідження анкетування слідчих Національної поліції України та працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній. Так, за результатами опитування респондентів встановлено, що правовими чинниками, які сприяють учиненню злочинів проти власності у сфері будівництва, є: неефективна діяльність Державної виконавчої служби щодо примусового стягнення штрафів, а також виконання рішень судових органів (29,3 %); невиправдане розширення повноважень нотаріусів щодо реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна (26,2 %); неналежна регламентація тендерних процедур під час проведення будівельно-монтажних робіт (22,4 %); неврегульованість порядку укладання договорів щодо залучення коштів громадян на будівництво житла (15,3 %); відсутність комплексних державних програм, спрямованих на запобігання злочинам проти власності (8,1 %) (додатки В1, В2). З огляду на вищезазначене, детермінантами правового характеру доцільно вважати:

- недосконалість чинних норм, що передбачають адміністративну [214, с. 78] та кримінальну [244, с. 11] відповідальність за шахрайство, крадіжки, привласнення та розтрату, самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво;

- відсутність реально діючого правового механізму притягнення винних до відповідальності (зокрема, відсутність з боку органів державної виконавчої служби дієвих заходів щодо примусового стягнення штрафів за постановами органів земельних ресурсів, а також звільнення самовільно зайнятих земельних ділянок і знесення самовільно збудованих споруд за рішеннями судових органів) [357];

- прогалини, суперечливість, неузгодженість правових норм, брак детального законодавчого регулювання питань набуття прав [137, с. 118];
- надмірна м'якість покарання, його невідповідність спричиненій шкоді;
- позбавлення прокуратури властивої їй функції щодо здійснення нагляду за порушенням законів;
- надання нотаріусам додаткових прав з реєстрації права власності на нерухомість;
- недостатня врегульованість процедур укладання договорів та угод щодо залучення грошових коштів громадян, що дає змогу злочинцям використовувати це на свою користь;
- відсутність комплексних державних програм, спрямованих на протидію злочинам проти власності;
- брак правової культури страхування майна;
- неналежне регламентування тендерного законодавства під час будівельно-монтажних робіт.

Психологічні детермінанти. Психологічні детермінанти хоч і опосередковано, але також мають суттєвий вплив на поширення злочинів проти власності у сфері будівництва. Соціальні відносини функціонують на макрорівні (це відносини людини з суспільством і державою, виробничі відносини, відносини, що визначають його соціальний стан) і мікрорівні (різноманітні міжособистісні відносини, що включають відносини в родині, між близькими та знайомими). Тут найбільш часто відбуваються зіткнення інтересів людей, їх устремлінь [213].

Психологічними чинниками вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва є: тиск на осіб, які приймають рішення щодо розподілу матеріальних цінностей і коштів на об'єкті будівництва (37,2 %); моральна деформація керівників контролюючих органів, що виявляється як у вчиненні ними злочинів, так і поблажливому ставленні до діянь з боку підлеглих (17,1 %) (додаток В1, В2).

Загалом найбільш поширеними детермінантами злочинів проти власності у сфері будівництва, є:

– тиск на осіб, які приймають рішення щодо розподілу матеріальних і грошових цінностей на будівельному об’єкті;

– можливість вирішення протиправним шляхом (на всіх рівнях влади та в різних сферах життєдіяльності суспільства й держави) будь-яких проблемних питань, унаслідок чого корупція та неправомірна вигода перетворюються на зручний спосіб вирішення «незручних» питань;

– усвідомлення підвищення вартості будівельних споруд, стабільності попиту на будівельні матеріали незалежно від зовнішніх факторів;

– моральна деформація частини керівників контролюючих органів, яка виявляється як у вчиненні ними злочинів, так і поблажливому ставленні до діянь з боку підлеглих (кругова порука);

– низький рівень освіченості населення, його релігійності, політичної стабільності країни. Так, О. М. Новоселецький та А. В. Шепель зазначають, що саме зі зростанням індексу освіти на одиницю, рівень злочинності значно зменшується [252, с. 154]. Відповідно, доходимо висновку про те, що зі збільшенням рівня освіченості населення рівень злочинності, зокрема й у сфері будівництва, зменшиться;

– алкоголізація та наркотизація населення. Цей чинник здебільшого характерний для вчинення крадіжок на будівництві. Аналіз судових вироків, постановлених щодо осіб, які вчинили злочини проти власності у сфері будівництва, свідчить, що їх кількість є досить значною. Для решти досліджуваних злочинів він не є характерним. Зловживання алкогольними напоями та вживання наркотичних засобів нерідко призводять до вчинення злочинів, пов’язаних із порушенням громадського порядку, та корисливо-насильницьких злочинів, злочинів проти власності [187, с. 257]. Як слушно зазначає Н. Д. Туз, найпоширенішими злочинами, учиненими в стані сп’яніння, є крадіжки [348, с. 48];

– ідеологічні та культурологічні фактори, які впливають на формування морально-етичних принципів, ідей, ціннісних орієнтацій особи, її правосвідомість. До них належать несформованість єдиної національної ідеї,

низький рівень правової культури, правовий нігілізм, негативний вплив засобів масової інформації, низький рівень економіко-правової свідомості, ідеологічна дезорганізація тощо [362].

Організаційно-управлінські детермінанти. Детермінанти організаційно-управлінського характеру в Україні також негативно позначаються на поширенні злочинів проти власності у сфері будівництва. Легкий доступ до матеріальних цінностей на об'єктах будівництва; неналежна охорона об'єктів будівництва та будівельного обладнання; чітко не визначені межі відповідальності працівників будівельних організацій різних рівнів; неефективний контроль транспорту і матеріалів на об'єкті будівництва; нерозвиненість системи віктимологічної профілактики цих злочинів; неефективне виявлення, розкриття та розслідування цих злочинів, а також запобігання їм), технологічні (технічні) недоліки в організації і технології будівництва (прорахунки в обліку й русі матеріальних цінностей, неконтрольовані норми видатків сировини та матеріалів); можливість створення надлишків з метою подальшого заволодіння ними – усе це є ключовими детермінантами організаційно-управлінського характеру, які найактивніше впливають на ситуацію щодо вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва.

Водночас існують особливості детермінації окремих видів злочинів проти власності у сфері будівництва, зумовлені, передусім, способом, місцем їх учинення, особою злочинця та іншими факторами, які свідчать про те, що окремі причини й умови можуть бути властиві одним і, навпаки, не притаманні іншим злочинам.

Серед організаційно-управлінських детермінант варто виокремити й ті, що пов'язані з неефективною діяльністю правоохоронних органів з виявлення, розкриття та розслідування цих злочинів, а також запобігання їм (низька якість їх виявлення та розслідування; відкриття в окремих випадках «замовних кримінальних проваджень» щодо певних суб'єктів будівельної сфери; зацікавленість правоохоронців в одержанні неправомірної вигоди за закриття

кримінального провадження чи інше сприяння підозрюваним в уникненні справедливої міри кримінальної відповідальності тощо).

У цьому контексті Б. В. Борін слушно зазначає, що присвоєння та розтрату часто здійснюють шляхом оформлення виконаних робіт і списання матеріалів у виробництво в обсягах, що перевищують необхідний рівень. Основою для його формування є законодавчо затверджені кошторисні норми та правила, що визначають нормативну кількість ресурсів, необхідних для виконання відповідного виду робіт. Однак завищення вартості робіт відбувається внаслідок: неправильного застосування кошторисних норм і розцінок, поправочних коефіцієнтів перерахунку кошторисної вартості з рівнем поточних цін, норм накладних витрат та інших нормативів, що формують договірну ціну будівельної продукції; включення у вартість виконаних робіт витрат, що не стосуються будівельно-монтажних робіт; включення у вартість виробленої продукції витрат на сировину і матеріали в обсягах перевищують обсяг готового виробу; включення в розрахункові документи робіт і витрат, фактично невиконаних або раніше вже оплачених.

Нерідко наявні факти, коли генпідрядник (підрядник) виконує будівельно-монтажні роботи своїми силами, але надалі, маючи в запасі низку організацій, зареєстрованих за втраченими паспортами, нібито укладає з ними договори на вже виконані роботи. У цьому разі використовують фіктивні печатки та документи організацій, зареєстрованих за втраченими паспортами.

Кошти перераховують на рахунки таких організацій, переводять у готівку, а отриману таким чином необліковану готівкову грошову масу витрачають на потреби організації або її керівників, а також для розрахунку з постачальниками сировини та видачі неврахованої заробітної плати. Під час використання таких організацій непоодинокими є випадки списання грошових коштів на невиконані будівельні роботи, незакуплені матеріали тощо.

Також у наряди можуть включати роботи, які взагалі не здійснювали, особливо приховані й допоміжні, виконання яких складно перевірити (наприклад,

відкачування води під час земляних робіт; перенесення, штабелювання будівельних матеріалів тощо) та які суттєво впливають на вартість витрат [32, с. 18].

Окрім цього, трапляються випадки, коли зловмисники використовують закладені в кошторис завищені норми витрат матеріалів, застосовують нераціональні, неефективні способи виконання робіт. Так, якщо в кошторисах передбачено виконання робіт вручну, а на об'єкті вони механізовані, формується резерв грошових коштів, який може бути присвоєний. До такого результату іноді призводить недостатній облік у вимірах новітніх досягнень будівельної практики [126, с. 14].

Ще одним з фактів, що сприяють крадіжкам, є створення на об'єктах (приоб'єктних складах) наднормативних запасів матеріальних цінностей, тобто таких об'ємів будівельних матеріалів, які перевищують установлені спеціальними правилами норми [126, с. 17].

Так, з огляду на недоліки організаційно-управлінського характеру, розрізняють такі способи вчинення розкрадань матеріальних цінностей у сфері будівництва: 1) списання матеріалів на втрати під час їх приймання та зберігання; 2) завищення обсягу виконаних робіт [43, с. 203; 48, с. 22].

Вищевказане підкреслює недосконалість системи обліку матеріальних цінностей, обігу грошових коштів у сфері будівництва, що негативно позначається на кількості вчинюваних злочинних посягань.

Схожу думку висловлює С. В. Князєв. Дослідник стверджує, що розкрадання будівельних матеріалів зазвичай учиняють кваліфікованим способом, що полягає в утворенні неврахованих надлишків, розкраданні будівельних матеріалів та їх подальшій реалізації [170, с. 114].

З огляду на зазначене, а також ґрунтуючись на наукових положеннях щодо причин та умов окремих видів злочинів, можна дійти висновку, що серед факторів організаційно-управлінського характеру найбільш значущими є:

– недостовірний облік матеріальних цінностей, що слугує причиною ненавмисних або навмисних помилок у межах розрахунків, створюючи сприятливі умови для можливих зловживань і розкрадань у сфері будівництва [49,

с. 102]. Крім цього, зазначений фактор спричиняє вчинення крадіжок у сфері будівництва. Встановити наявність чи відсутність матеріальних цінностей, обладнання чи матеріалів не завжди можливо. Причому крадіжку здійснюють явно, шляхом фізичного переміщення предмета злочину, а привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – шляхом підписання недостовірних актів виконаних робіт, накладних тощо. У разі вчинення злочину неможливо встановити наявність будівельного обладнання чи будівельних матеріалів, їх вартість на момент придбання, руху. Відповідно, проведення судово-бухгалтерської експертизи чи ревізії, спрямованої на визначення обсягу викраденого майна чи привласнених грошових коштів, значно ускладнюється;

– досить легкий доступ до матеріальних цінностей на об'єктах будівництва, якими може скористатися значна кількість людей. Ідеться, передусім, про вчинення крадіжок будівельного обладнання, будівельних матеріалів чи іншого майна, яке знаходиться на території будівництва. Невжиття заходів щодо забезпечення належного контрольно-пропускного режиму, належного зберігання ключів створюють у злочинця враження, що його дії залишаться таємними й непоміченими.

– відсутність належної чи взагалі будь-якої охорони й огорожі, пропускного режиму на об'єктах будівництва, що також зумовлює вчинення крадіжок на об'єктах проведення будівельних/ремонтних робіт, значно полегшує вчинення розкрадань і крадіжок будівельних матеріалів, інструменту, техніки та комплектуючих тощо;

– чітко не визначені та не оформлені відповідними документами ступені відповідальності працівників будівельних організацій різних рівнів за отримані матеріальні цінності. Аналіз судової практики щодо злочинів проти власності у сфері будівництва свідчить, що в разі вчинення привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем службові особи не підписують накази про призначення осіб матеріально-відповідальними, акти прийому-передачі матеріальних цінностей здебільшого також відсутні або

підписані формально та з порушеннями встановлених законодавством вимог, що, відповідно, дає змогу службовим особам або розпорядникам учиняти злочини проти власності. Окрім цього, співробітники будівництва часто отримують матеріальні цінності без оформлення відповідних документів. Ці фактори унеможлиблюють притягнення до відповідальності матеріально відповідальних осіб, обмежують можливості обліку та руху грошових коштів і матеріальних цінностей на об'єкті будівництва;

- не налагоджений контроль транспорту і матеріалів, що надходять на об'єкт (необхідно, щоб охорона, фіксуючи вагу транспорту під час в'їзду, чітко знала дані про норми цієї ваги);

- в умовах, коли на об'єкті працюють декілька підрядників, необхідна організація їх діяльності таким чином, щоб у працівників кожної організації були чітка певна зона для розміщення майна, маркований інструмент, спецтехніка й автомобільний транспорт, фірмовий спецодяг;

- неуважний підхід до відбору охоронців, зважаючи на їх професіоналізм і спеціалізацію (слід ураховувати необхідність уважно ставитися до пунктів договорів, укладених зі страховими й охоронними підприємствами);

- неналежна кадрова робота щодо відбору працівників і матеріально-відповідальних осіб, відсутність належної перевірки їх особистих документів і попередньої трудової діяльності, що дає змогу зайняти вказані посади особам, які раніше мали проблеми із законом.

Технологічні (технічні) умови. З огляду на специфіку функціонування такої галузі економіки, як будівництво, що передбачає застосування технічних засобів, технологій, залучення чималих матеріальних і людських ресурсів, важлива роль належить технологічним (технічним) умовам. Технологічними детермінантами є передусім недоліки в організації і технології виробництва, а також виробничого процесу, а саме:

- прорахунки в обліку й русі матеріальних цінностей;
- недоліки в плануванні постачання та забезпечення виробництва сировиною і матеріалами;

- застосування завищених норм природних збитків;
- неконтрольовані норми видатків сировини й матеріалів;
- неврегульованість використання бракованої продукції;
- використання недосконалості правил єдиного обліку на різних стадіях здійснення будівельних чи ремонтних робіт;
- створення надлишків з метою викрадення та реалізації з боку осіб, які мають доступ до будівельних матеріалів та комплектуючих у зв'язку з виконанням будь-яких робіт (експедитори, водії тощо) [195, с. 189].

Таким чином, серед зазначених основних причин та умов злочинів проти власності у сфері будівництва можна виділити комплекси детермінант різних груп відносно окремих видів корисливих злочинів у будівельній сфері, а саме:

– у разі крадіжки – низький рівень життя та купівельної спроможності; неосвіченість; алкоголізм; безробіття; низький рівень усвідомлення моральних цінностей; неналежна охорона об'єктів будівництва й будівельного обладнання; усвідомлення безкарності діяння; деградація культури; криза моральності; соціальна нерівність; неефективне функціонування правоохоронної діяльності; нерозвиненість системи віктимологічної профілактики злочинів проти власності у сфері будівництва; недостовірний облік матеріальних цінностей; достатньо легкий доступ до матеріальних цінностей на об'єктах будівництва, якими може скористатися значна кількість людей; відсутність належної чи взагалі будь-якої охорони та огорожі, перепускного режиму на об'єктах будівництва; не налагоджений контроль транспорту й матеріалів, що надходять на об'єкт; неуважний підхід до відбору охоронців, зважаючи на їх професіоналізм та спеціалізацію; неналежна кадрова робота щодо відбору працівників і матеріально відповідальних осіб; прорахунки в обліку й русі матеріальних цінностей; неврегульованість використання бракованої продукції;

– у разі шахрайства – надмірна довірливість жертви злочину; бажання отримати результат – будівництво об'єкта чи проведення ремонтно-будівельних робіт – якомога дешевше (шахраї переконують жертву в тому, що роботу буде виконано швидко та якісно, пропонуючи ціну, значно нижчу, ніж ринкова; жертва

злочину, бажаючи отримати швидкий і вигідний у ціновому контексті результат, утрачає пильність, перестає оцінювати ризики, наявну обстановку і передає кошти злочинцеві, зазнаючи таким чином матеріальної шкоди); зорієнтованість значної частини населення на швидке та протиправне вирішення життєвих питань, унаслідок чого шахрайство в різних сферах суспільного життя набуває нових форм; низький рівень правової обізнаності населення; правовий нігілізм; відсутність дієвих механізмів інформування населення щодо найпоширеніших видів шахрайства у сфері будівництва;

– у випадку привласнення, розтрата або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем – усвідомлення особою злочинця неналежного контролю з боку контролюючих органів; існування корупційних зав'язків, які дають змогу, наприклад, проводити тендери на проведення будівництва зі «своїми» будівельними компаніями; купувати будівельне обладнання за завищеними цінами, збільшувати обсяг проведених будівельно-монтажних робіт тощо; недостовірний облік матеріальних цінностей; неналежна кадрова робота щодо відбору працівників і матеріально відповідальних осіб; тиск на осіб, які приймають рішення щодо розподілу матеріальних і грошових цінностей на будівельному об'єкті; моральна деформація окремих керівників контролюючих органів; відсутність належного обліку матеріальних цінностей;

– у разі самовільного будівництва – відсутність житла та небажання чекати впливу терміну, необхідного для оформлення документів у встановленому законом порядку; бажання збагачення, яке стає можливим у зв'язку з подальшим продажем об'єкта будівництва чи його використанням (так, наприклад, ОСОБА_1 у жовтні 2009 року самовільно розпочав будівництво кафе, проектна документація якого не погоджувалася у встановленому законом порядку, на самовільно зайнятій земельній ділянці [81]); бажання збільшення власної житлової/нежитлової території без відповідного законного оформлення подібних операцій (наприклад, ОСОБА_1 маючи умисел на самовільне зайняття земельної ділянки, з корисливих мотивів, самовільно зайняв земельну ділянку площею 0,0030 га на АДРЕСА_2, у супереч встановленому законом порядку, де вчинив

самовільне будівництво гаража [71]); обладнання території домоволодіння необхідними об'єктами (наприклад, ОСОБА_2, маючи умисел на самовільне захоплення земельної ділянки в охоронній зоні, з метою будівництва ями для каналізаційних стоків, самовільно, без погодження із сільською радою, в охоронній зоні, викопав яму розміром 2,40х2,30 метрів та глибиною 1,40 м, стіни якої виклав з білої цегли, накривши зверху листами шиферу) [87].

Окремо слід розглянути детермінанти, пов'язані з ефективністю діяльності правоохоронних органів, оскільки така діяльність здатна значно знизити чи припинити негативні наслідки дії інших чинників, наприклад, правових, психологічних, ідеологічних, значної частини соціально-економічних.

Важливою ланкою в системі контролю за генезисом економічної злочинності, у межах якої ми розглядаємо злочини проти власності у сфері будівництва, є діяльність правоохоронних органів [116]. Основними факторами, що пов'язані з правоохоронною діяльністю, є: неефективна діяльність щодо виявлення, припинення, розкриття та розслідування корисливих злочинів у сфері будівництва з боку оперативних підрозділів карного розшуку, органів досудового розслідування МВС України; низька якість розслідування кримінальних проваджень цієї категорії, як наслідок – закриття проваджень за недоведеністю участі підозрюваних у вчиненні злочину; низька кількість засуджених за вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва; винесення судами виправдувальних вироків з огляду на вищевказані причини; запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва не є пріоритетним напрямом правоохоронної діяльності; кримінальні провадження цієї категорії розглядають слідчі, які не мають відповідної спеціалізації; на стадії досудового розслідування лише у виняткових випадках до підозрюваних обирають запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; суди зазвичай призначають покарання, не пов'язані з позбавленням волі; низька якість процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Водночас, вивчаючи матеріали ГСУ Національної поліції України, можна виокремити ключові (з позиції практики) проблемні питання, що, відповідно,

детермінують учинення злочинів у сфері будівництва. Переважна більшість їх стосується самовільного зайняття земельних ділянок та самовільного будівництва. До них належать:

1. Необізнаність інвесторів щодо наявності переліку дозвільних документів на користування земельною ділянкою, на якій здійснюється будівництво та документів, які б надавали дозвіл на початок будівництва, котрі необхідно вимагати від замовника будівництва.

2. Відсутність з боку органів місцевого самоврядування позовів до суду щодо самовільного зайняття земельних ділянок, які належать територіальній громаді та зобов'язання недобросовісного забудовника звільнити вказані ділянки й привести їх до попереднього стану (знести забудови).

3. Брак контролю з боку органів, відповідальних за виділення та користування земельними ділянками за їх самовільне зайняття під будівництво або використання не за цільовим призначенням, а також контролю за своєчасним продовженням строку оренди земельних ділянок.

4. Відсутність законної можливості у вказаних органів примусово припинити протиправне використання земельної ділянки та звільнення її від протиправної забудови.

5. Відсутність контролю з боку органів ДАБІ України за початком і перебігом незаконного будівництва, відповідність фактичного будівництва відомостям, вказаним у поданій декларації, а також відсутність фізичної можливості зупинити протиправне будівництво.

6. Нестача розробленої методики розрахунку розміру шкоди, завданої внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, у разі умисного переховування службової особи суб'єкта господарювання, який учинив це зайняття від притягнення до адміністративної відповідальності.

7. Відсутність підстав для притягнення до відповідальності державних реєстраторів (нотаріусів) за реєстрацію речових прав на нерухоме майно в незаконних забудовах за підробленими документами, поданими заявниками.

8. Реєстрація речових прав на нерухоме майно реєстраторами (нотаріусами) в проблемних новобудовах без документів, що свідчать про введення вказаних будинків в експлуатацію, присвоєння поштової адреси тощо.

9. Брак розробленого механізму зупинення самочинного будівництва органами поліції.

10. Відсутність обов'язку контролюючих органів, власників земельних ділянок призначення та проведення будівельних експертиз на відповідність об'єктів самовільного будівництва вимогам архітектурних, будівельних, санітарних, екологічних та інших норм і правил.

11. Відсутність кримінальної відповідальності за самовільне будівництво (згідно з матеріалами ГСУ, наявна лише адміністративна відповідальність).

2.3. Характеристика осіб, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва

Необхідність розроблення заходів із запобігання злочинам певного виду передбачає звернення до кримінологічних ознак особи злочинця. Кримінологічне дослідження осіб, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва, має важливе значення для планування, розроблення та реалізації заходів щодо запобігання цим суспільно небезпечним діям, зокрема виявлення та подальшого усунення їх причин і умов. Осіб, які вчинили суспільно небезпечні дії, А. А. Вознюк цілком закономірно визнає об'єктом запобігання [92, с. 160].

О. М. Джужа та С. В. Горлач слушно зазначають, що поняття особи, яка вчинила злочин, кримінологією розроблено недостатньо, хоча сам цей термін є широко вживаним у науковій літературі та означає певне коло осіб, які вчинили злочинні дії. Для позначення особи, яка вчинила злочин, у кримінології використовують кримінально-правове поняття «злочинець» [123, с. 15–16]. Безперечно, учені мають рацію стосовно того, що поняття «злочинець» представлено в КК України (наприклад, у ч. 5, 6 ст. 27), однак такі випадки є

поодинокими і не цілком відповідають нормам та інститутам кримінального права як самостійної галузі права, яка здебільшого оперує терміном «суб'єкт злочину».

Слід визнати логічною позицію вчених про те, що не всіх осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, передбачене законом про кримінальну відповідальність, надалі буде дійсно визнано злочинцями [123, с. 15; 350, с. 3].

У межах кримінології під час дослідження особи злочинця необхідно з'ясувати ті відомості, які необхідні для організації ефективного запобігання злочинам, зокрема про стать, вік, громадянство, національність, освіту, судимість, співучасть у злочині тощо [91, с. 69; 94, с. 81].

У кримінології особистість злочинця розглядають у широкому та вузькому значеннях. Причому у вузькому значенні кримінологічному вивченню підлягають лише ті особи, які вчинили умисні злочини, адже вважається, що саме в їх особистості сконцентровані криміногенні якості й характеристики, що реалізуються у формі злочинної поведінки. Відповідно, у широкому значенні поняття «особа злочинця» охоплює всі особи, які вчинили злочини, тобто як умисні, так і необережні злочини [315, с. 98]. У контексті злочинів проти власності у сфері будівництва особу злочинця слід розглядати у вузькому значенні, оскільки головні злочини (передбачені ст. 185, 190, 191, 197-1 КК України) мають умисну форму вини.

Кримінологи особу злочинця визначають по-різному. На думку А. Ф. Зелінського, ідеться про сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, які певною мірою типово притаманні людям, які винні в злочинній діяльності певного типу [161, с. 67]. Згідно з переконаннями А. П. Закалюка, особою злочинця є сукупність соціально-типових ознак, які сформувались у процесі неблагополучного соціального розвитку особи, відрізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, зумовлюють кримінологічну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють учинення злочину [137, с. 239]. І. М. Даньшин зазначає, що особа злочинця – сукупність істотних і стійких соціальних властивостей і ознак, соціально значущих біопсихологічних

особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному вчиненому злочині, наділяють учинене діяння характером суспільної небезпечності, а винну в ньому особу – властивістю суспільної небезпечності, з огляду на що її притягають до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [195]. О. М. Джужа стверджує, що особа злочинця – це сукупність властивостей особи, які зумовили вчинення нею кримінально караного діяння [192, с. 404]. Схожі визначення пропонують й інші вчені [191, с. 252; 186, с. 68]. Аналіз зазначених визначень засвідчує, що всі науковці одностайні стосовно притаманності особі злочинця типових ознак, властивостей, рис та інших характеристик.

Для узагальнення зазначених характеристик кримінологи використовують два методи синтезування особистісних ознак – класифікацію та типологізацію [21, с. 15]. Класифікація злочинців – виділення груп осіб, які вчинили злочини, за їхніми окремими ознаками [191, с. 248] або розподіл їх за групами з огляду на визначені критерії [193, с. 38]. Натомість типологію цих суб'єктів визначають як сукупність властивостей, що характеризує особу злочинця [318, с. 257]. Типологія фіксує не лише те, що найчастіше трапляється, а закономірне, що є логічним результатом соціального розвитку особи. Вона поглиблює наші знання про злочинців, що сприяє реалізації загальних завдань протидії злочинності, зокрема підвищенню ефективності індивідуальної профілактики злочинів та ресоціалізації засуджених [208, с. 103]. Типологія узагальнює сукупність типових для всіх або певних груп соціальних особливостей. Натомість класифікація дає змогу розподілити злочинців на групи відповідно до одиничної, індивідуальної ознаки. Тому класифікація передує типології [187, с. 135]. З огляду на те, що класифікація і типологізація – різні процеси узагальнення характеристик особи злочинця, у контексті злочинів проти власності у сфері будівництва варто досліджувати обидві кримінологічні категорії. Вони мають важливе значення, оскільки, як слушно зауважує Ю. О. Воронін, диференційований підхід до злочинців є важливою передумовою успіху профілактичної роботи [96, с. 4].

Кримінологи наголошують, що класифікацією слід вважати розподіл статистичної сукупності на групи за певними чіткими ознаками. У межах

класифікації фактично вивчають не особу в комплексі її характеристик, а контингенти злочинців. У кримінології найчастіше здійснюють класифікаційне групування за такими критеріями:

- а) за соціально-демографічними даними (стать, вік, місце проживання);
- б) за соціально-економічними показниками (освіта, професія, наявність чи відсутність роботи, матеріальне становище тощо);
- в) за громадянством;
- г) за станом особи в момент учинення злочину (алкогольне чи наркотичне сп'яніння, перебування в складі злочинної групи, у місцях позбавлення волі тощо) [208, с. 101; 192, с. 79].

Крім цього, існує й інший підхід, відповідно до якого класифікувати злочинців можна за соціально-демографічними (стать, вік, рівень освіти, соціальний стан, рід занять, місце проживання) та правовими ознаками (характер, ступінь тяжкості злочинів, учинення злочину вперше або вдруге, у групі або самотійно, тривалість злочинної діяльності, об'єкт посягання, форма вини тощо) [191].

Вивчення правозастосовної практики та аналіз теоретичних напрацювань засвідчують, що злочини проти власності у сфері будівництва можна класифікувати за соціально-демографічними, соціально-економічними показниками, а також станом таких осіб у момент учинення злочину.

За соціально-демографічними показниками особу злочинця можна групувати за статтю, громадянством, національністю.

Вивчені кримінальні провадження дали змогу розглянути вчинення кожного досліджуваного злочину залежності від виду злочинів, а саме: злочини, передбачені ст. 185 та 197-1 КК України, учиняють суто чоловіки (100 %). Переважають чоловіки і серед осіб, що вчиняють злочини за ст. 190 КК України (чоловіки – 90 %, жінки – 10 %). Злочини, визначені в ст. 191 КК України, учиняють: 96 % – чоловіки; 4 % – жінки (додаток Б). Таким чином, для злочинів проти власності у сфері будівництва характерним є вчинення злочину чоловіками (96 %).

Щодо громадянства, яке також є соціально-демографічним показником, 99 % злочинів проти власності вчиняють громадяни України. Встановлено лише незначну кількість злочинців, які є громадянами інших держав (1 %) (додаток Б).

З огляду на такий критерій, як національність, злочини проти власності у сфері будівництва вчиняють переважно українці (86 %). Лише у 13 % досліджуваних кримінальних провадженнях злочинів їх учиняють особи іншої національності (додаток Б).

Соціально-економічні показники засвідчують, що злочини проти власності у сфері будівництва можна групувати за: сімейним станом; освітою; видами зайнятості; судимістю; епізодами злочинної діяльності.

У контексті сімейного стану осіб, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва, здійснено аналіз з урахуванням розподілу за досліджуваними статтями. Так, із числа осіб, засуджених за ст. 185 КК України, переважає кількість осіб, які не перебувають у шлюбі (57 %). Кількість осіб, які перебувають у шлюбі становить 33 %. Частка засуджених за ст. 190 КК України, які перебувають у шлюбі, – 60 %, неодружених – 40 %. Аналогічною є ситуація щодо осіб, засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 191 КК України, – 83 % перебувають у шлюбі. Серед засуджених за ст. 197-1 КК України перебувають у шлюбі – 75 %, не перебувають – 25 %. Таким чином, узагальнюючи результати досліджень, можна дійти висновку, що особи, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва, здебільшого перебувають у шлюбі (53 %). Однак досить часто злочини вчиняють особи, які не перебувають у шлюбі (38 %) (додаток Б).

Особи, які вчинили злочин проти власності у сфері будівництва, передбачений ст. 185 КК України, мають повну загальну середню освіту (22 %), базову загальну середню освіту (21 %), професійно-технічну (15 %), початкову загальну (5 %), повну вищу освіту (2 %), базову вищу (2 %) (додаток Б). Отже, рівень освіченості осіб, які вчиняють цей вид злочину, є невисоким. Відповідно, збільшення рівня освіченості в суспільстві потенційно сприятиме загальному зниженню рівня злочинності, зокрема у сфері будівництва.

Особи, засуджені за ст. 190 КК України, мали освіту: повну вищу – 40 %, професійно-технічну – 10 %; повну загальну середню – 10 % (додаток Б). Повну вищу освіту мають особи, що вчинили злочини, передбачені ст. 191 КК України. Натомість засуджені за ст. 197-1 КК України мають переважно професійно-технічну освіту (50 %) (додаток Б). Високий рівень освіченості щодо окремих злочинів (ст. 191 КК України) означений специфікою їх учинення – до них зазвичай вдаються посадові особи, які мають право підпису фінансово-господарської документації (для призначення на таку посаду зазвичай потрібна наявність вищої освіти). Таким чином, особа, яка вчиняє злочини у сфері будівництва, здебільшого має повну вищу освіту – 23 %. Повну загальну середню освіту в середньому мають 13 % засуджених, базову загальну – 12 %, професійно-технічну – 12 %, базову вищу – 1 %, початкову загальну 3 % (додаток Б).

Розглядаючи зайнятість як ознаку осіб, які вчиняють крадіжки у сфері будівництва, слід констатувати високий рівень безробіття (74 %). Найменше серед них робітників будівельних організацій – 9 %, а інших осіб, які не були персоналом будівельної організації, – 17 %. Серед осіб, які вчинили злочин цієї категорії, матеріально відповідальних осіб або керівників будівельних організацій не встановлено. З-поміж осіб, які вчинили злочини, передбачені ст. 190 КК України, безробітних – 50 %, матеріально відповідальних чи службових осіб – 10 %, керівників будівельних організацій – 40 % (додаток Б). Такий стан щодо зайнятості осіб, які вчинили злочини проти власності у сфері будівництва, пов'язаний зі специфікою вчинення злочину. Безробітні особи, шукаючи шляхи для виживання та забезпечення своїх базових життєвих потреб, зважаються на вчинення злочинів. З огляду на зазначене, для запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва осіб, схильних до вчинення злочину, потрібно забезпечити роботою. У такому разі, маючи стабільний дохід, їм не доведеться вчиняти злочини. Однак на сьогодні рівень безробіття в Україні спонукає багатьох осіб до вчинення злочинів, унаслідок чого крадіжка та шахрайство стають найбільш поширеними серед них.

Серед тих, кого засуджено за ст. 191, 197-1 КК України, найбільшу частку становлять працевлаштовані особи. Так, кількість засуджених за ст. 191 КК України керівників будівельної організації становить 70 %, менше засуджених – матеріально відповідальні особи (30 %). Серед засуджених за ст. 197-1 КК України найбільшу кількість становили інші особи, які не є персоналом будівельної організації – 50 %, матеріально відповідальних осіб у будівельній організації засуджено – 25 % і безробітних також – 25 % (додаток Б).

Таким чином, особи, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва, здебільшого працевлаштовані (56 %). Серед тих, хто працює в будівельній сфері, переважно керівники будівельних організацій – 26 %; матеріально відповідальні особи – 12 %; робітники – 5 %; інші особи, які не є персоналом будівельної організації, – 11 %. 56 % засуджених за злочини у сфері будівництва – працевлаштовані особи, з них 43 % – працівники будівельних організацій (додаток Б).

Серед осіб, які вчинили злочини проти власності у сфері будівництва, передбачені ст. 185 КК України, наявні судимі – 31 %; неодноразово судимі – 14 %; несудимі – 55 %. Водночас щодо злочинів, передбачених ст. 190 КК України, ситуація є такою: на момент учинення злочину мали судимість – 10 %, неодноразово судимі – 10 %, не судимі – 80 %; ст. 191 КК України: засуджені на момент учинення злочину мали судимості – 13 %, несудимі – 83 %, не зазначено – 4 %; ст. 197-1 КК України: засуджені на момент учинення злочину не мали судимостей 100 %. Отже, загалом особа, яка вчиняє злочини проти власності у сфері будівництва, у 70 % – несудима, у 21 % – особа має судимість і в 9 % – особа неодноразово судима. Щодо кількості епізодів злочинної діяльності, то переважає один епізод учинення злочину (66 %), повторністю вчинення злочинів означені 34 % вивчених кримінальних проваджень. Якщо порівнювати наявність судимості в осіб, які вчинили злочини проти власності у сфері будівництва за окремими статтями злочинної діяльності, то переважає повторюваність учинення злочинів в таких статтях КК України: ст. 190 – 50 %, ст. 191 – 22 %, ст. 185 – 17 % (додаток Б).

В окремих випадках злочини зазначеної категорії вчиняють у співучасті, оскільки окремі з них вчинити одноособово вкрай складно, а іноді практично неможливо. Як слушно зауважують учені, самовільне будівництво, з огляду на його специфіку, здебільшого вчиняють декілька осіб [97]. Окремі науковці пропонують навіть ввести додаткову кваліфікуючу ознаку самовільного будівництва – учинення його групою осіб за попередньою змовою [157]. Криміналісти, характеризуючи шахрайство у сфері фінансування будівництва житла, стверджують, що члени злочинних угруповань нерідко встановлюють корупційні контакти з представниками органів влади всіх рівнів, керівництвом будівельних організацій і фінансових установ, нотаріусами [325, с. 7].

Щодо форми співучасті, то такі злочини здебільшого вчиняли одноособово, зокрема групою осіб за попередньою змовою (9%) та без неї (3 %). У більшості випадків (67 %) наявні обставини, що пом'якшують покарання (додаток Б).

Досліджуючи це питання, В. М. Захарчук стверджує, що досить часто до самовільного добудівництва вдаються службові особи юридичних осіб [157, с. 8]. Суб'єктами незаконного одержання чи заволодіння коштами у сфері будівництва, яке зазвичай відбувається з використанням службового підроблення, службової недбалості, зловживання владою або службовим становищем, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою тощо, є службові особи юридичних осіб публічного й приватного права [143, с. 38]. Таку позицію підтверджують статистичні дані. Упродовж 2017 року працівники правоохоронних органів виявили 320 осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у сфері будівництва. З них у складі групи вчинено 49 злочинів, що становить 15,3 % від загальної кількості злочинів. Водночас у складі організованої групи або злочинної організації вчинено один злочин, що становить 0,3 % від загальної кількості злочинів (додаток А).

Значну частину злочинів у сфері будівництва вчинили службові особи й особи, яким надано право розпоряджатись і користуватись майном (46,9 %). Так, керівники підприємств, установ та організацій протягом 2017 року вчинили 80 злочинів (25 % від загальної кількості облікованих злочинів); керівники

підрозділів, відділів, секцій тощо – 5 (1,6 %); державні службовці – 7 (2,2 %); власники, співвласники підприємств – 17 (5,3 %); приватні підприємці, фермери – 41 (12,8 %); інші суб'єкти – 170 (53,1%) (додаток А).

У зазначеному контексті слушною є позиція С. В. Князева, який зауважує, що злочинці, плануючи вчинення певних дій, обирають спосіб їх учинення залежно від низки факторів: отримання максимального прибутку; ризику викриття; обізнаності потенційної жертви про вчинення відносно неї злочину (можливість її звернення до правоохоронних органів); рівня контролю сфери, де планується вчинення злочину; можливості правоохоронних органів зафіксувати злочинні дії, а отже, і довести факт учинення злочину тощо [170, с. 112].

Осіб, які вчиняють злочини в будівельних організаціях, можна класифікувати таким чином:

1) матеріально відповідальні особи, які в цій галузі вчиняють кожне друге розкрадання будівельних матеріалів. Суб'єктами цієї групи є: комірники, завідувачі складів, баз, майстри будівельних ділянок, водії-експедитори та інші матеріально відповідальні особи, які здійснюють розкрадання як урахованих, так і неврахованих будівельних матеріалів та цінностей. Їх співучасниками можуть бути: охорона, водії, бухгалтери матеріальних відділів, посадові особи будівельних управлінь чи корпорацій;

2) службові особи. Серед цих осіб кожна третя – організатор розкрадання. Це посадові особи будівельних управлінь, організацій: виконробі, начальники будівельних ділянок, працівники проектно-кошторисних інститутів, керівні працівники (головні інженери, механіки та інші керівники служб і підрозділів). Особливостями вчинення злочинів посадовими особами є: використання службового становища та повноважень; наявність розгалужених виробничих і корумпованих зв'язків із постачальниками, замовниками та посадовими особами керівних організацій і державних органів; використання криміногенних факторів галузі й недоліків організаційно-правового характеру; здійснення транспортними організаціями розкрадання грошових коштів, матеріальних цінностей у значних розмірах і зазвичай протягом тривалого періоду часу; зосередження в одних руках

владних повноважень, функцій контролю; підвищена організованість і латентність дій; продумування способів розкрадання будівельних матеріалів та механізму приховування слідів злочинної діяльності;

3) особи, які здійснюють бухгалтерські операції та фінансові розрахунки. Працівники бухгалтерсько-рахункових відділів здійснюють розкрадання як урахованих, так і неврахованих грошових коштів. Особливостями вчинення злочинів цією категорією осіб є те, що обов'язки головних (старших) бухгалтерів, їх заступників, касирів, бухгалтерів розрахункових відділів забезпечують їм доступ до фінансових ресурсів. Ця категорія осіб добре знає механізм банківських, касових і господарських операцій, недоліки в цих операціях. Більшість осіб цієї групи є жінками, що дає змогу здійснювати розкрадання грошових коштів тривалий час, користуючись поблажливим ставленням до них керівників – переважно чоловіків [170, с. 112].

Згідно з переконаннями О. Є. Михайлова [240, с. 565], вивчення судової практики та особистий досвід у сфері будівництва дають змогу встановити певні психологічні ознаки осіб, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва, а саме:

- 1) стійкість корисливої мотивації (може бути як стійкою, так і нестійкою);
- 2) рівень готовності до насильницьких способів реалізації корисливого мотиву (більшість злочинців цієї категорії не готова до насильницьких способів учинення злочинів);
- 3) характер корисливої мотивації (зазвичай пов'язаний із задоволенням особистих матеріальних потреб злочинця – одержання безпосередньо частини коштів, виділених на будівництво; задоволення потреби в будівельних матеріалах; одержання коштів від продажу будівельного обладнання, будівельних інструментів чи будівельних матеріалів, одержаних злочинним шляхом);
- 4) ставлення до етично-правових стандартів у сфері обігу майнових благ, зокрема до відповідних кримінально-правових заборон (для злочинців цієї категорії характерне переважно зневажливе ставлення до державної, колективної та приватної власності, упевненість у повній чи частковій безкарності).

Отже, шляхом аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановлено риси, притаманні особам, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва. Так, особі, що вчиняє злочин за ст. 191 КК України, притаманні такі риси: чоловік (96 %), громадянин України (96 %), за національністю українець (83 %), керівник будівельної організації (70 %), або матеріально відповідальна особа будівельної організації (30 %), одружений (83 %), має повну вищу освіту (78 %), раніше не судимий (83 %).

Особі, що вчиняє злочин у сфері будівництва, передбачений ст. 185 КК України, притаманні такі риси: чоловік (100 %), громадянин України, за національністю українець (88 %), безробітний (74 %), або особа яка не є персоналом будівельних організацій (17 %), неодружений (57 %), має повну загальну середню освіту (22 %), або базову загальну середньою освіту (21 %), раніше не судимий (55 %).

Особі, яка вчиняє злочин у сфері будівництва, передбачений ст. 190 КК України, притаманні такі риси: чоловік (90 %), громадянин України (100 %), за національністю українець, безробітний (50 %), рідше – керівник будівельної компанії (40 %), одружений (60 %), має повну вищу освіту (40 %), несудимий (80 %).

Особі, що вчиняє злочин у сфері будівництва, передбачений ст. 197-1 КК України, притаманні такі риси: чоловік, громадянин України (100 %), за національністю – українець (75 %), не є персоналом будівельної організації (50 %), має професійно-технічну освіту (50 %), несудимий (100 %).

У кримінології пропонують різні типології особи злочинця, які різняться як критеріями виокремлення, назвами типів, так і змістом.

Зазвичай вчені констатують, що кримінологічна типологія злочинців ґрунтується на двох підставах: 1) характері антисуспільної спрямованості особи; 2) глибині та стійкості її асоціальності [208, с. 40–42].

Згідно з першим критерієм, А. С. Лукаш, І. М. Даньшин пропонують усіх злочинців розподіляти на такі чотири типи: 1) насильницький; 2) корисливий; 3) злісний соціально дезорганізований; 4) необережний.

За другим типологічним критерієм, тобто залежно від ступеня глибини антисуспільної спрямованості особи злочинців, слід виокремити такі категорії: випадкові злочинці; ситуаційні злочинці; нестійкі злочинці; злісні злочинці; особливо злісні злочинці [122; 196, с. 75].

З огляду на мотиви злочинної поведінки, Ю. М. Антонян виокремлює такі типи злочинців: корисливий; престижний; ігровий; тип, що захищається; насильницький; сексуальний [9, с. 92–94].

Натомість існують і більш диференційовані підходи до типології особи злочинця. Так, А. П. Закалюк пропонує типологізувати осіб, які вчинили злочин, виокремивши серед них групи за:

1) характером антигромадського спрямування, що зумовлює типовий розподіл феномена особи залежно від того, у якій групі головних умов суспільного буття виявляється таке їхнє спрямування;

2) інтенсивністю антигромадського спрямування (виділяються типи осіб із більш або менш активним ступенем його вияву);

3) ознакою стійкості антисуспільного спрямування (особи зі стійким або нестійким антисуспільним спрямуванням);

4) рівнем (глибиною) антисуспільного спрямування – асоціальний, антисоціальний та суспільно небезпечний типи осіб [139, с. 44–50].

Натомість Ю. А. Воронін визначає такі варіанти розподілу типів особистості злочинців: за глибиною і стійкістю антисоціальної спрямованості – випадковий, нестійкий і звичний тип злочинців; за характером (змістом) антисоціальної спрямованості – насильницький та корисливий типи. Запропонована типологія відображає фактично процес становлення антисоціальних поглядів, а також характер спрямування цього процесу [96, с. 10].

З огляду на переважання корисливої мотивації під час учинення злочинів проти власності у сфері будівництва, важливе значення має класифікація типів злочинців цієї за стійкістю корисливої установки.

Відповідно до цієї ознаки, можна виокремити декілька типів осіб, що вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва:

1) ситуативний тип – особи, які вперше вчинили будь-який із зазначених злочинів унаслідок збігу певних обставин (наприклад, через несприятливі життєві обставини – відсутність заробітку – особа вчиняє крадіжку будівельних матеріалів, які погано охороняються або взагалі перебувають без охорони) і раніше не вчиняли злочинів взагалі;

2) нестійкий тип – особи, які раніше вчиняли інші злочини (зокрема проти власності) та вперше вчинили злочин проти власності у сфері будівництва;

3) злісний тип – особи, які неодноразово вчиняли злочини проти власності у сфері будівництва;

4) особливо злісний тип – особи, які систематично вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва, а також мають судимість за їх учинення.

На думку Ю. О. Вороніна, профілактика суспільно небезпечних діянь осіб корисливого типу передбачає, передусім, усунення шкідливих впливів, що зумовлюють антисуспільне ставлення до майна різних форм власності, ідеологічний та емоційний вплив на суб'єктів із хибними потребами, засобом задоволення яких є розкрадання та інші корисливі злочини [96, с. 26–27].

Розвиваючи позицію вченого в контексті злочинів проти власності у сфері будівництва, слід наголосити на потребі в усуненні недоліків щодо організації процесу будівництва чи надання будівельних послуг, формування культури дбайливого ставлення до коштів і майна, що використовуються в процесі будівництва, раціонального їх використання, а також забезпечення надійної охорони. Не менш важливим у цьому процесі є дотримання принципу невідворотності кримінальної відповідальності, яке нівелює уявлення злочинців про безкарність їхніх дій.

Важливе значення має класифікація злочинців за кримінально-правовими ознаками. Слушною є позиція Ю. А. Вороніна, який наголошує, що специфіка кримінально-правової системи класифікації злочинців визначена завданням індивідуалізації кримінальної відповідальності для забезпечення якомога більш диференційованого підходу до різних категорій злочинців. Класифікаційними критеріями поділу злочинців на категорії в цьому разі є лише ознаки, виражені в

нормах кримінального права. Це не виключає доцільності використання в деяких випадках виправно-трудова критеріїв класифікації та навпаки. Специфічними саме для кримінального права, на нашу думку, будуть класифікації злочинців за: фізичними ознаками; характером учинених злочинів; наявністю і характером злочинної діяльності, що передувала; ступенем суспільної небезпечності злочинців; формами провини; об'єктом посягання. Усі перелічені різновиди кримінально-правової системи класифікації злочинців певною мірою містять типові ознаки, що характеризують їх суспільну небезпеку та обов'язково мають бути враховані під час вирішення питань індивідуалізації кримінальної відповідальності (призначення покарання, визначення умов його відбування тощо). Саме в цьому полягає науково обґрунтований підхід до питання, що слугує практичним орієнтиром у діяльності судово-слідчих органів [96, с. 10].

Осіб, які вчиняють злочини проти власності у сфері будівництва, доцільно групувати також залежно від виду учинених злочинів, виокремивши такі категорії: злочинці, шахраї та розкрадачі.

Злочинці зазвичай учиняють викрадення будівельних матеріалів, будівельних інструментів, рідше – будівельного обладнання та будівельної техніки. Ця категорія злочинців зазвичай орієнтується на таємне заволодіння майном незначної вартості, однак трапляються випадки викрадення будівельного обладнання, що завдає значної матеріальної шкоди.

Шахраї переважно спеціалізуються на заволодінні коштами, виділеними на будівництво шляхом обману або зловживання довірою. Вони зазвичай справляють враження порядних інтелігентних осіб, володіють навиками маніпулювання та переконання.

Розкрадачі бувають двох типів: 1) особи, які здійснюють привласнення майна у сфері будівництва; 2) особи, які здійснюють його розтрату. Окрім цього, серед таких суб'єктів нерідко можуть бути службові особи, які володіють майном чи коштами у сфері будівництва. Це можуть, наприклад, бути особи, які замовляють чи здійснюють будівельні послуги. Ідеться про найбільш небезпечну категорію злочинців, оскільки вони безпосередньо мають доступ до грошових

коштів, учиняють злочини в особливо великих розмірах і мають високий рівень латентності.

Значну кількість злочинів у будівельних організаціях учиняють внутрішні (персонал будівельних компаній) та зовнішні (зловмисники, які не є персоналом відповідної будівельної організації) суб'єкти [53, с. 284]. Найбільш поширені злочини у сфері будівництва – це розкрадання в будівельних підприємствах матеріальних цінностей (інструментів, будівельних матеріалів, шляхом виносу з будівельного майданчика, перекидання через паркан), які вчиняють зовнішні суб'єкти, а також розкрадання грошових коштів і матеріальних цінностей, які вчиняють внутрішні суб'єкти із використанням службового становища. Тут набули значного поширення шахрайство, привласнення або розтрата та інші злочини. До цієї групи належать злочини, що під час кримінально-правової кваліфікації підпадають під ознаки статей КК (приписки, посадові розкрадання, випуск недоброякісної продукції тощо). Наприклад, згідно з матеріалами ГСУ Національної поліції України, ТОВ «Рембудсервіс-інвест» як підрядна організація ТОВ «Чернівецький молодіжний житловий комплекс» виконувало будівельні роботи щодо зведення багатоквартирного будинку. Шляхом нецільового використання грошових коштів, зокрема державних, ТОВ «Рембудсервіс-інвест» зазначений об'єкт здало в експлуатацію з грубими порушеннями норм ДБН та законів України, будівництво фактично не завершене, а роботи повною мірою не виконано. Однак подібність за низкою ознак, істотних з огляду на методику розслідування, дає змогу розглядати їхню сукупність як криміналістично однорідну групу злочинів.

Ідеться, зокрема, про такі ознаки: 1) суб'єктами досліджуваних злочинів є працівники управлінських, виробничих, комерційних й інших структур, що реалізують свої функції у сфері будівництва (передусім, посадові й матеріально відповідальні особи); 2) злочини вони вчиняють у зв'язку з виконанням своїх професійних функцій у процесі будівництва, продажу забезпечення збереження закуплених будівельних матеріалів, здійснення контролю за якістю будівництва, правильністю фінансових операцій, надання матеріальних та інших послуг

населенню й іншими видами діяльності; 3) злочини ґрунтуються на порушенні правил нормативного характеру, що регулюють порядок та умови провадження відповідної діяльності, регламентують права й обов'язки її учасників (законів, стандартів, інструкцій, наказів тощо). Так, наприклад, згідно з даними ГСУ Національної поліції України, міський голова та його перший заступник з метою здійснення пайового будівництва багатоквартирного будинку заснували обслуговуючий кооператив. Метою створення кооперативу є будівництво дев'ятиповерхового будинку за рахунок пайових внесків членів кооперативу та в подальшому розподіл збудованих квартир між учасниками об'єднання. Взявши на себе зобов'язання за кошти пайових внесків звести цей будинок (приблизно на сто квартир), міський голова та його перший заступник розпорядились наданими їм коштами на власний розсуд та залишили розпочате будівництво в незавершеному стані. Жодних звітів про витрачені кошти за цільовим призначенням, їх розмір, доцільність використання під час будівництва чи погодження членами кооперативу кошторисної вартості будівництва останні не здійснювали.

У сфері будівництва внутрішніми суб'єктами злочинів є: посадовці, матеріально відповідальні особи, які виконують на підприємствах, організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції, а також особи, які мають доступ до предмета злочинного посягання (грошових коштів, майна) у зв'язку з виконанням трудових обов'язків, або особи, які виконують обов'язки щодо охорони майна чи об'єкта, на якому воно зберігається, без матеріальної відповідальності. Вони одноосібно або в складі організованої групи вчиняють злочини на спеціальних об'єктах зазначеної сфери економіки.

З огляду на процес надання чи одержання будівельних послуг, досліджуваних суб'єктів можна класифікувати таким чином: 1) особи, які замовляють будівельні послуги; 2) особи, які надають будівельні послуги; 3) особи, які беруть участь у тендерах (мають передодню домовленість зі службовими особами, які проводять тендер, про виграш у ньому за завищеними цінами та часткове повернення різниці вартості будівельних робіт чи майна); 4) особи, які здають в оренду будівельне обладнання (після вчинення

інсценування злочину власники майна отримують компенсацію або просто списують будівельне обладнання під приводом його викрадення в забудовника, який взяв в оренду, а списане обладнання продають, отримуючи таким чином грошові кошти).

Таким чином, можна дійти висновку, що вивчення особи злочинця в контексті дослідження питання ефективної організації та практичного застосування заходів із запобігання вчиненню злочинів проти власності у сфері будівництва може бути корисним для виокремлення певних закономірностей їх поведінки.

2.4. Характеристика потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва

Потерпілі від злочинів проти власності у сфері будівництва є складовою кримінологічної характеристики зазначених злочинів, що дає змогу краще пізнати детермінацію злочинної поведінки, а також урахувати певні особливості під час розроблення ефективної системи заходів запобігання суспільно небезпечним діям у цій сфері. Так, у юридичній літературі слушно наголошено на тому, що досягнення злочинного результату переважно зумовлено поведінкою потерпілого. Необачна, ризикована поведінка підвищує ризик стати жертвою [127, с. 165]. На необхідності врахування особливостей поведінки жертви під час розроблення практичних заходів щодо профілактики злочинів наголошує також О. М. Литвинов [215, с. 581], адже це є запорукою розроблення ефективної системи заходів виявлення, припинення та недопущення будь-яких злочинних виявів у сфері будівництва.

Термін «потерпілий» вживають у різних науках – цивільному, цивільно-процесуальному, кримінальному, кримінально-процесуальному праві, а також у кримінології, криміналістиці, оперативно-розшуковій діяльності. Його детально розроблено в юридичній літературі [88, с. 368; 89, с. 114; 90, с. 94; 93, с. 354; 165, с. 144; 183, с. 51; 263, с. 126; 337, с. 15; 375, с. 40]. З огляду на це, змістове

наповнення зазначеного терміна в різних галузях має своєрідний значеннєвий відтінок. Це виявляється, передусім, у рисах та ознаках таких суб'єктів. Адже для кваліфікації злочинів проти власності у сфері будівництва мають значення одні ознаки потерпілого, а для запобігання їм – інші. У будь-якому випадку концептуально важливим є питання про те, кого слід вважати потерпілим. У юридичній науці з цього питання існують різні позиції: від вузького значення цього поняття (потерпілим є лише фізична особа) до широкого (потерпілим може бути як фізична, так і юридична особи, а також держава й суспільство) [19, с. 11; 99, с. 87; 131, с. 161; 247, с. 82–83; 260, с. 6; 268, с. 11; 349; 351, с. 176; 352, с. 18; 375, с. 40].

З огляду на специфіку злочинів проти власності у сфері будівництва, найбільш прийнятним вважаємо розуміння потерпілого як фізичної та юридичної особи [52, с. 216]. Цю позицію нині закріплено і в КПК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 55 цього Кодексу, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

У кримінології поряд із поняттям «потерпілий» оперують категорією «жертва злочину». На нашу думку, кримінологічний зміст понять «потерпілий від злочину» і «жертва злочину» загалом збігаються. У кримінології жертвою злочину зазвичай вважають особу або спільноту людей у будь-якій формі інтеграції (у тому числі народ, націю, суспільство загалом), яким злочином заподіяно шкоду [190, с. 42] або ж особу, якій завдано фізичної, моральної шкоди, матеріальних збитків чи основні права якої було суттєво порушено внаслідок злочину [184, с. 154].

До структури особи потерпілого належать: 1) соціально-демографічні якості (стать, вік, освіта, сімейний стан тощо); 2) кримінально-правова характеристика (роль жертви в генезисі злочинної поведінки та у створенні криміногенної ситуації); 3) соціально-рольова характеристика, що містить сукупність видів діяльності особи в системі суспільних відносин як громадянина, сім'янина, члена

трудового колективу тощо; 4) морально-психологічна характеристика, що відображає ставлення особи до соціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує [190].

Здебільшого потерпіла особа своїми діями сприяє вчиненню злочину, не вживає заходів, які б могли запобігти його вчиненню. Інколи вона навіть не усвідомлює, що своїми діями провокує вчинення злочину. Тому існує кореляційна залежність між способом учинення злочину, особою злочинця та потерпілого, правовим становищем житла та видами злочинів [364; 365, с. 147]. Особливості характеру потерпілого від злочинів проти власності у сфері будівництва залежать від певних характеристик об'єкта злочинного посягання, передусім його виду, місцезнаходження, організації охорони.

Потерпілі від злочинів проти власності у сфері будівництва в різних видах злочинів і за різних обставин мають свої особливості. З огляду на це, важливого значення набуває класифікація потерпілих від злочинів.

Кримінологи виокремлюють такі види жертв злочинів: 1) потенційні (відносно яких реального спричинення шкоди ще не відбулося); 2) реальні (ті яким уже завдано шкоду); 3) латентні (реальні за певними причинами, які залишилися поза офіційним обліком) [184; 323, с. 40; 353, с. 186]. Критерієм для такого поділу можна вважати реальність факту вчинення злочину та його подальшої реєстрації.

Відповідно до цієї класифікації, злочинам проти власності у сфері будівництва притаманні всі види таких жертв. Причому реальні потерпілі виявляються здебільшого в результаті ефективної діяльності правоохоронних органів або їх особистої активності. З огляду на це, слід підтримати вчених, які вважають, що жертва злочину може бути: активна чи пасивна; така, що усвідомлює наслідки своєї поведінки, й така, що не усвідомлює; пов'язана з особою, яка завдає шкоди, і така, що взагалі зі злочинцем не знайома; здатна до опору чи ні [184, с. 154].

Значно поширеним є і латентний тип жертв злочинів проти власності у сфері будівництва. З певних причин такі особи не повідомляють про вчинений

злочин (наприклад, через незначну вартість викрадених будівельних матеріалів або через небажання зв'язуватись із правоохоронними органами внаслідок порушення законодавства під час будівництва).

Інші вчені, з огляду на особливості поведінки жертв перед злочином і під час учинення злочину, виокремлюють такі категорії жертв:

1) агресивні (їхня поведінка пов'язана зі знущанням, нападками, брехнею, образами, провокуванням конфлікту);

2) негативно-активні (особи, які підбурюють кого-небудь заподіяти їм шкоду, самі собі завдають шкоду з визначеною метою, свідомо порушуючи правила дорожнього руху та інші вимоги безпеки);

3) позитивно-активні, або ініціативні (особи з позитивною поведінкою, які припиняють злочини або інші правопорушення);

4) некритичні (демонструють необачність, надмірну довірливість, легковажність, нерозбірливість у зв'язках);

5) пасивні жертви (не чинять опору злочинцеві через боягузливість, слабкість, хворобу тощо);

6) нейтральні та інші «невинні» жертви, які жодним чином не сприяли вчиненню проти себе злочину [184, с. 155].

З-поміж запропонованих у цій класифікації типів жертв злочинам зазначеної категорії найбільш притаманний некритичний тип, оскільки такі протиправні діяння досить часто вчиняють через необачність (наприклад, осіб, які зобов'язані забезпечити охорону будівельних матеріалів чи будівельної техніки), легковажність або надмірну довірливість (наприклад, особи, які замовляють будівельні послуги, легковажно ставляться до контролю за проведенням будівельних робіт, унаслідок чого відбувається завищення вартості виконаних робіт, як це було, наприклад, у випадку, описаному у вироку Краматорського міського суду Донецької області від 18 січня 2016 року [79]).

В Україні щорічно будівельна галузь потерпає від злочинів проти власності. Однак статистику щодо стану злочинності, а також суми установлених і відшкодованих матеріальних збитків від злочинів проти власності у сфері

будівництва почали вести лише з 2016 року. Водночас відомості щодо потерпілих від цього виду злочинів у ній не відображено. Офіційні показники не можна проаналізувати за роками, визначити її особливості в окремих регіонах. Тому в процесі дослідження окресленої проблематики було вивчено матеріали кримінальних проваджень щодо злочинів проти власності у сфері будівництва, визначено загальні риси, притаманні жертвам цього виду злочину.

На основі аналізу теоретичних напрацювань та з урахуванням вивчення матеріалів кримінальних проваджень, використовуючи метод аналізу й синтезу, виявлено передумови віктимізації потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва.

Формальний підхід до виконання вимог законодавства про проведення аукціонів і комерційних конкурсів під час вибору організації-підрядника (без належної перевірки його ділової репутації) є досить поширеною передумовою вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва. Це зумовлено тим, що способом учинення більшості корисливих злочинів є укладення договорів не з організацією-підрядником, яка запропонувала найнижчі ціни чи кращу якість послуг, а з так званими своїми забудовниками, які в результаті укладення таких договорів повертають частину грошових коштів, отриману згідно з таким договором забудовнику. Цей злочин зазвичай поєднується зі службовими злочинами та вчиняється службовими особами об'єкта забудовника за попередньою змовою з представниками товариства, яке виграло вказаний конкурс.

Недбалість або надмірна довірливість під час здійснення контролю за процесом виконання будівельних робіт як передумова вчинення злочину полягає в тому, що керівники підприємств, установ і організацій, де проводяться будівельні чи ремонтно-монтажні роботи, не контролюють кількість використаних будівельних матеріалів, що створює можливість утворення їх надлишків або виділення надмірних грошових коштів, що дає змогу проводити тендери за завищеними цінами [55, с. 337].

Наступною передумовою віктимізації потерпілих є недостатня обізнаність про зміст та обсяг будівельних робіт, кількість та якість витрачених матеріалів, неефективний контроль за ними. Це зумовлено тим, що причиною, яка уможливорює вчинення злочину, наприклад, є недобросовісне зберігання будівельного обладнання. Недостатня обізнаність про істинний об'єм і зміст будівельно-монтажних або ремонтних робіт, кількості та якості витрачених матеріалів і устаткування, видів застосованих технологій, у тому числі про відступ від положень проектно-кошторисної документації та неналежний контроль за виділенням коштів на проведення будівництва й ремонтних робіт підзвітними установами. Наприклад, згідно з вироком Роменського міськрайонного суду Сумської області від 18 січня 2016 року, злочинець прийшов на об'єкт будівництва, на якому він тимчасово працював та до якого мав безперешкодний доступ, для проведення ремонтних робіт. Попередньо знаючи, де зберігаються ключі, відчинив замок на входних дверях та зайшов до приміщення будинку, на другому поверсі якого виявив та викрав плоскошліфувальну машинку [86]. Зазначене свідчить, що якби на об'єкті будівництва було організовано належне зберігання ключів, то можливість учинення злочину зменшилась би.

Невжиття належних заходів охорони об'єктів будівництва як передумова вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва передбачає легковажне ставлення до охорони об'єктів будівництва, розстановки будівельного обладнання в недостатньо освітленому (або не освітлюваному взагалі) місці [75; 76; 77; 78; 85].

Відсутність охорони полегшує вчинення злочину в психологічному контексті [128, с. 12]. Психологи неодноразово доводили, що впевненість у тому, що злочин може бути помічено чи виявлено іншими членами суспільства, унаслідок чого особа підлягатиме суспільному осуду, є тим фактором, який змушує змінити свої злочинні наміри чи взагалі відмовитись від них.

З огляду на аналіз правозастосовної практики, доходимо висновку, що для запобігання вчиненню таких злочинів доцільно посилити охорону об'єктів будівництва в нічний час, забезпечити наявність знаків (табличок) про охорону.

У злочинця формується враження про легкий доступ до майна, яке він має намір викрасти. Прикладом зазначеного є вирок Богуславського районного суду Київської області від 9 червня 2016 року, згідно з яким особа вчинила крадіжку майна на території будівельного майданчика, скориставшись відсутністю частини бетонного паркану, що дало змогу злочинцю вільно зайти на територію незавершеного будівництва за допомогою металошукача, виявити в ґрунті та відкопати лопатою металеву конструкцію, виготовлену зі сталеві двотаврової балки [64; 82].

Причинами вчинення злочину стала легковажність та байдужість потерпілих, яка полягала у невжитті активних заходів, спрямованих на: посилення охорони об'єкта будівництва; встановлення відеоспостереження; огороження об'єкта будівництва; встановлення спостережних пунктів; встановлення замків на огорожах; розміщення будівельного обладнання у видимих зонах; встановлення таблиць про охорону об'єкта та наявність відеоспостереження; встановлення належного освітлення; організацію посиленого контрольно-пропускового режиму; зберігання ключів від будівельної техніки в належному місці з обмеженим доступом; посилення контролю за фінансово-господарською документацією; перевірку ділової репутації контрагентів та співробітників, яких приймають на роботу. Інвестування коштів у будівництво, будівельні матеріали чи будівельне обладнання, що стають предметом злочину, є складовою передумов учинення злочину. Як засвідчує вивчення правозастосовної практики, учинення злочину стає можливим тоді, коли злочинець усвідомлює легкий доступ до обладнання. Посилення охорони об'єктів будівництва сприятиме запобіганню вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва та зменшенню їх рівня.

Нехтування правилами страхування майна також є передумовою вчинення злочину. Страхування об'єктів будівництва та будівельного обладнання забезпечує компенсацію збитків, яких особа зазнала у зв'язку з учиненим

злочином. Аналіз кримінальних проваджень за цими категоріями злочинів засвідчує, що в жодному з них об'єкти будівництва та будівельне обладнання не були застраховані. На нашу думку, страхування майна сприятиме запобіганню настанню матеріальних наслідків від злочинів проти власності.

Вивчення правозастосовної практики засвідчує, що неоформлення офіційних трудових відносин зі співробітниками сприяє вчиненню злочину. Злочини проти власності у сфері будівництва вчиняють таємно, тому потерпілий та жертва не знайомі між собою та часто не перебувають в офіційних взаємовідносинах [206, с. 6–7]. Така тенденція помітною є під час учинення крадіжок. Часто трапляються випадки, коли потерпілий та злочинці перебувають між собою в неофіційних трудових відносинах [211, с. 7; 229]. Наприклад, згідно з вироком Вінницького міського суду Вінницької області від 26 квітня 2016 року, обвинувачений працював будівельником у ТОВ «Ідея-центр», не оформивши офіційно трудові відносини. Здійснюючи відповідно до графіка чергування охорону об'єкта будівництва, він учинив таємне викрадення майна [72]. Легковажне ставлення потерпілого до осіб, яких він приймає на роботу, та відсутність офіційного працевлаштування, свідчать про очевидне небажання зекономити на податках, якості й кваліфікації співробітника [233, с. 81]. Таким чином, зазначене призвело до негативних наслідків – учинення злочину та спричинення матеріальної шкоди.

Однак наявність офіційних трудових відносин не завжди дає змогу передбачити вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва [108, с. 106]. Нерідко трапляються випадки вчинення службових злочинів за наявності офіційних трудових відносин [266, с. 142]. Наприклад, згідно з вироком Галицького районного суду м. Львова, обвинувачений, перебуваючи на посаді директора Приватного підприємства «К.І.К-Л», як службова особа уклав договір щодо виконання робіт з будівництва житла на умовах пайової участі в багатоквартирному житловому будинку. Усвідомлюючи та достовірно знаючи, що будівельні роботи стосовно будівництва багатоквартирного житлового будинку виконано частково, він підписав і завірив печаткою підприємства акт

приймання виконаних будівельних робіт, заволодівши в такий спосіб грошовими коштами [69]. Цей приклад показово демонструє, що належно організована перевірка репутації осіб, яких приймають на роботу, також могла б запобігти вчиненню злочину.

Учинення злочинів особами, які перебувають у трудових відносинах з потерпілим або з об'єктом будівництва, власником якого є потерпілий, свідчить, що роботодавці не перевіряють або недостатньо перевіряють репутацію осіб, яких вони приймають на роботу [259, с. 194]. Посилення такої перевірки певною мірою може не допустити факту вчинення злочину проти власності й визнання фізичної чи юридичної особи потерпілою сприятиме запобіганню вчиненню злочину.

З огляду на вищевикладене, передумовою вчинення злочину проти власності слід визнати неналежну перевірку репутації співробітників і партнерів. Здійснення такої перевірки дає змогу виявити й оцінити підприємницьку, господарську, професійну та іншу діяльність партнерів і співробітників, визначити їх добросовісність, матеріальні та нематеріальні активи, платоспроможність тощо.

Неналежний контроль за фінансово-господарською документацією як передумова вчинення злочину передбачає неналежний контроль керівників фінансово-господарських організацій, на яких здійснюється будівництво, за проведенням державних закупівель, пов'язаних із проведенням будівництва чи будівельно-монтажних робіт. У цьому контексті слушною є позиція А. М. Меденцева, на переконання якого сфера державних закупівель у сучасній Україні є однією з найбільш корупційних [236]. Такі злочини вчиняють шляхом створення непрозорих процедур проведення тендерів, із залученням «фірм-прокладок» для завищення цін за будівельно-монтажні роботи, проведення закупівель без тендера тощо [16, с. 16]. Формальний підхід з боку керівників підприємств, установ, організацій щодо проведення таких процедур може сприяти вчиненню злочинів їх співробітниками.

Опитані слідчі виокремили такі передумови віктимізації: формальний підхід до виконання законодавства про проведення аукціонів і комерційних конкурсів

під час вибору організації-підрядника (без належної перевірки ділової репутації) (45,7 %); недбалість або надмірна довірливість під час здійснення контролю за перебігом виконання будівельних робіт (50,9 %); недостатня обізнаність про зміст та обсяг будівельних робіт, кількість та якість витрачених матеріалів, неефективний контроль за ними (54,7 %); невжиття належних заходів щодо охорони об'єктів будівництва (48,1 %); нехтування правилами страхування майна (56,4 %); неналежна перевірка репутації співробітників і партнерів (41,9 %); неналежний контроль за фінансово-господарською документацією (40,5 %) (додаток В).

На підставі аналізу передумов віктимізації потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва виокремлено такі їх риси: 1) легковажне ставлення до охорони й безпеки об'єкта будівництва, будівельного обладнання, будівельної техніки та будівельних матеріалів; 2) здійснення неякісного й неефективного контролю за процесом будівництва; 3) наявність права власності на об'єкт будівництва, будівельні матеріали, будівельну техніку, будівельне обладнання, кошти, виділені на будівництво; 4) перебування потерпілого зі злочинцем у трудових відносинах (як офіційних, так і неофіційних).

Виокремлення рис потерпілих і передумов, які сприяють їх віктимізації, дає змогу розробити систему заходів мінімізації віктимізації потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва на двох рівнях: така, яка вживається правоохоронними органами, та індивідуальні заходи мінімізації віктимізації потерпілих.

Система заходів мінімізації віктимізації потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва має включати: 1) перевірку осіб, яких приймають на роботу в організації, що надають будівельні послуги, а також осіб, яких залучають до процесу будівництва; 2) застосування сучасних форм, методів, засобів охорони та забезпечення безпеки будівництва; 3) посилення контролю за об'єктом будівництва, проведенням будівельних робіт, використанням будівельних матеріалів; 4) підвищення ефективності взаємодії суб'єктів недержавного сектору безпеки з правоохоронними органами в запобіганні

злочинам проти власності у сфері будівництва; 5) підвищення відповідальності осіб, відповідальних за будівництво, його охорону й безпеку.

Опитані слідчі до системи заходів мінімізації віктимізації потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва зарахували: перевірку осіб, яких приймають на роботу в організації, що надають будівельні послуги, а також осіб, яких залучають до процесу будівництва (56,1 %); застосування сучасних форм, методів, засобів охорони та забезпечення безпеки будівництва (48,4 %); посилення контролю за об'єктом будівництва, проведенням будівельних робіт, використанням будівельних матеріалів (53,3 %); підвищення ефективності взаємодії суб'єктів недержавного сектору безпеки з правоохоронними органами в запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва (56,4 %); підвищення відповідальності осіб, відповідальних за будівництво, його охорону та безпеку (56,1 %) (додаток В1).

Потерпілими від злочинів проти власності у сфері будівництва залежно від юридичного статусу жертви є фізичні та юридичні особи [56, с. 158]. За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів проти власності у сфері будівництва встановлено, що під час учинення крадіжок потерпілими є як фізичні, так і юридичні особи. Це зумовлено тим, що предмет злочину під час учинення крадіжок знаходиться як у власності будівельних компаній – юридичних осіб, так і у власності фізичних осіб, майно яких перебуває на будівництві. Водночас кількість фізичних осіб дещо переважає. Це зумовлено тим, що предметом викраденого майна (здебільшого крадіжок) є будівельне обладнання, яке використовують на будівництві, однак належить фізичним особам.

На основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень виокремлено потерпілих за видами злочинів проти власності, які досліджуються. Щодо шахрайств – потерпілими є здебільшого фізичні особи. Належність потерпілих до фізичних осіб зумовлена способом учинення злочину. Наприклад, передача грошових коштів особі для будівництва об'єкту, якщо особа, своєю чергою, не проводила його та заволоділа грошовими коштами. Так, згідно з вироком

Вовчанського районного суду Харківської області від 13 липня 2016 року, злочинець заволодів грошовими коштами потерпілого під приводом придбання будівельних матеріалів, отримав грошові кошти, своїх зобов'язань не виконав та, заволодівши ними, розпорядився на власний розсуд [68]. Відповідно до вироку Першотравневого районного суду м. Чернівців від 6 червня 2016 року, обвинувачений отримав від потерпілого грошові кошти для будівництва житла, однак, заволодівши грошовими коштами, розпорядився ними на власний розсуд [84].

Учинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем означене, здебільшого, юридичними особами як потерпілими. Це зумовлено суб'єктом учинення злочину, який є розпорядником грошових коштів, що виділяються на будівництво та викрадаються в результаті вчинення злочину. Наприклад, згідно з вироком Виноградівського районного суду Закарпатської області 22 лютого 2016 року, обвинувачений заволодів грошовими коштами ТОВ «Цукоста» та розпорядився ними на власний розсуд [67]. Відповідно до вироку Бродівського районного суду Львівської області від 15 липня 2016 року, обвинувачений заволодів грошовими коштами, що належать ТзОВ «Мегабудмакс» та розпорядився ними на власний розсуд [66].

Розглянемо більш детально характеристику цих двох груп потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва. Характеризуючи фізичну особу як жертву злочину проти власності, слід зазначити, що об'єктами будівництва, у яких жертви є фізичними особами, є невеликі забудови, будинки, сараї, гаражі, які використовують для власного користування [29]. Наприклад, згідно з вироком Дзержинського районного суду м. Харкова від 27 листопада 2014 року, потерпілою є особа, якій належить житловий будинок, у якому не завершено будівництво з недобудованим парканом [73]. Відповідно до вироку Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 8 червня 2016 року, на підвір'ї приватного будинку потерпілого під час проведення незначних будівельних робіт обвинувачений побачив у дворі мідний бак. У нічний час

останній переліз через паркан та потрапив до подвір'я потерпілого, звідки викрав бак, чим завдав збитків потерпілому [65].

Вивчені матеріали кримінальних проваджень засвідчують, що потерпілими від злочину є жінки та чоловіки. Віковий склад потерпілих становить від 20 до 70 років. Часто потерпілими від злочинів проти власності у сфері будівництва є особи віком від 40 до 70 років. Рідше трапляються випадки вчинення злочину означеної категорії щодо осіб віком від 20 до 30 років. Такий вік потерпілих пояснюється зрілістю особи та платоспроможністю, що дає змогу придбати будівельне обладнання, розпочати будівництво тощо.

Часто потерпілими від злочинів є особи, які мають професійно-технічну освіту, є громадянами України, самозайнятими особами; офісними співробітниками; працюють у сфері сільського господарства; є державними службовцями, інші категорії. Така різноманітність рівня зайнятості зумовлена тим, що злочини проти власності у сфері будівництва стосуються всіх сфер населення, яких об'єднує належність до будівництва. Наприклад, особа, яка працює у сфері сільського господарства, може використовувати будівельне обладнання чи здавати його в оренду, ставши таким чином жертвою злочину.

Підвищена віктимність осіб віком від 31 до 50 років певною мірою пояснюється тим, що початок будівництва передбачає собою наявність певного капіталу, який особа може мати якраз у продуктивному віці, у якому людина може розпочати будівництво об'єкта. Щодо сімейного стану, то більшість потерпілих одружені або перебувають у цивільному шлюбі.

Друга категорія потерпілих – юридична особа. Ними є будівельні компанії. Злочини проти власності у сфері будівництва вчиняють у: первинних будівельних організаціях; будівельно-монтажних трестах; підприємствах індустріального будівництва; будівельних товариствах; холдингових компаніях [170, с. 110].

Значна кількість злочинних посягань, учинених щодо суб'єктів будівельної діяльності, тобто пайовиків, інвесторів, замовників, забудовників, підрядників, субпідрядників, суб'єктів організаційно-господарських повноважень (відділи обласних і районних державних адміністрацій, інспекції державного

архітектурно-будівельного контролю, а також районні й обласні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування) та інших осіб [259, с. 194]. Ситуація нині особливо не змінилася.

Усі вчинені злочини у сфері будівництва безпосередньо завдають шкоди інвесторам – юридичним або фізичним особам, які мають фінансові ресурси (суб'єктам інвестиційної діяльності), та пайовикам, яких кваліфікують як покупця або замовника послуг, а не інвестора, оскільки він не може впливати на процес безпосереднього будівництва об'єкта, не має можливості вносити зміни в передпроектну та проектну документацію, реально не приймає рішень та участі в укладенні договорів на проведення безпосередніх робіт тощо. Але особа, перетворившись на кооператора, пайовика, не стає власником майбутньої квартири, учасником підприємства з будівництва будинку, хоча й відповідає за ризики підприємницької діяльності, пов'язаної з будівництвом житла [160].

Інвесторами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Потерпілі юридичні особи від злочинів зазначеної категорії можна диференціювати таким чином: юридична особа, яка є замовником будівництва; юридичні особи, які є власниками або орендарями нерухомого майна та будівельні компанії, які безпосередньо здійснюють будівництво. Своєю чергою, будівельні компанії можна поділити на: генерального підрядника; субпідрядника та підрядника [241, с. 189].

Підрядник як потерпіла особа відповідає за невиконання або неналежне виконання роботи, спричинене недоліками матеріалу, наданого замовником, якщо не доведе, що ці недоліки не могли бути ним виявлені за належного приймання матеріалу [354].

Потерпілим від злочинів проти власності у сфері будівництва є інвестор, забудовник, який зазнає матеріальних збитків від злочинних дій зовнішніх і внутрішніх суб'єктів будівельної сфери. Крім того, потерпілими є підприємства, організації або установи, що потребують проведення будівельно-монтажних чи ремонтних робіт. Вони можуть мати різну організаційно-правову форму, бути комерційними або некомерційними [258, с. 65]. Проте найчастіше, як довело

дослідження, такими були: науково-дослідні, лікувально-профілактичні, навчальні, культурно-освітні заклади, інші організації й установи, що надають державні або соціально значущі послуги населенню [241, с. 189]. Цій категорії потерпілих завдають шкоду внаслідок проведення будівельно-монтажних або ремонтних робіт не в повному об'ємі, із застосуванням менш якісних матеріалів, устаткування або технологій.

За наявністю соціального зв'язку з особою злочинця вони можуть бути такими, що перебувають у зв'язку зі злочинцем або не перебувають у зв'язку з ним.

За провокативною схильністю/залежно від ставлення жертви до вчиненого злочину: ті, які стали жертвами в результаті власної віктимної поведінки; ті, які стали жертвами всупереч вжитим заходам щодо протидії злочинам проти власності у сфері будівництва; жертви з незначним ступенем ризику; жертви, які своєю поведінкою спровокували вчинення злочину.

Аналіз практики проведення контрольної діяльності територіальними підрозділами ДАБІ України свідчить, що у сфері будівництва в Україні протягом останніх років відмічається збільшення кількості порушень норм і правил під час розташування і будівництва нових об'єктів, зниження якості будівництва, застосування непридатних до використання матеріалів і виробів, введення в експлуатацію незакінчених будівель і споруд [232, с. 3]. Певною мірою це є наслідком учинення злочинів проти власності, передусім незаконного заволодіння будівельними матеріалами, або їх заміни на неякісні, а в окремих випадках навіть непридатні до використання. Про це зазначають опитані респонденти (додаток В).

Шкода від злочинів, що характеризуються, може бути як фізична, матеріальна та моральна. Фізична шкода завдається в результаті використання неякісних будівельних матеріалів, що пов'язано з економією будівельних матеріалів, унаслідок порушення правил техніки безпеки під час будівництва, експлуатації неякісно побудованого приміщення після здачі будинку. Матеріальна шкода може бути наслідком: неякісного будівництва, що пов'язане з додатковим облаштуванням приміщення; незавершення будівництва; викрадення будівельних

матеріалів та інструментів. Водночас аналіз вироків, постановлених у кримінальних провадженнях, пов'язаних зі злочинами проти власності у сфері будівництва, засвідчує, що позови про відшкодування моральної шкоди потерпілі не заявляють.

Безперечно, поведінка потерпілого від злочинів проти власності у сфері будівництва і низка факторів, які сприяли вчиненню злочинів, пов'язані з його особистісними, організаційними й управлінськими якостями, а також соціальним статусом.

Висновки до розділу 2

1. Надано характеристику кількісних та якісних показників злочинів проти власності у сфері будівництва, що охоплюють відомості про їх динаміку, питому вагу, коефіцієнт інтенсивності, а також латентність.

Встановлено, що структуру злочинів у сфері будівництва у 2014–2017 рр. становили злочини проти власності (43,8 %), злочини у сфері службової діяльності (39,7 %), злочини у сфері господарської діяльності (5,5 %) та інші злочини (11 %). Найбільшу питому вагу злочинів, за даними офіційної статистики, становлять вияви привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (у зазначений період – 33,2 %), з яких 27,3 % – учинено в особливо великих розмірах. Простежується значне збільшення кількості злочинів проти власності у 2016 і 2017 рр. на 14,2 % (з 1,4 тис. до 1,5 тис.). Найбільшу кількість злочинів цієї категорії виявлено в Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській, Харківській областях, а також у м. Києві.

Результати соціологічного опитування підтверджують, що дані офіційної статистики не повною мірою відображають реальне становище посягань на власність у будівельній сфері. Справжні її масштаби майже втричі перевищують загальну кількість зареєстрованих злочинів. Латентності розкрадань та інших

видів злочинних посягань на власність (природній, штучній, межовій), на думку респондентів, значною мірою сприяють: прихований характер і маскуванню способів учинення злочинів під легальні технологічні процеси (65 % правоохоронців, 54 % працівників служб безпеки будівельних компаній); низька ймовірність розкриття злочинів і відшкодування шкоди, завданої потерпілому (39 і 44 %); небажання представників будівельної сфери оприлюднювати дані щодо будівництва та контактувати з правоохоронцями (51 і 48 %); приховування від реєстрації злочинів працівниками власне правоохоронних органів (32 і 21 %); помилкова попередня юридична оцінка правопорушень (9 і 12 %).

2. Розподілено чинники детермінантів, що впливають на вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва на соціально-економічні, правові, психологічні, організаційно-управлінські, технологічні.

На тлі економічної нестабільності в країні, що породжує низький рівень доходів, безробіття, значний обіг грошових коштів у сфері будівництва, виникає мотивація протиправного збагачення в різний спосіб з використанням можливостей службового становища, доступу до матеріальних цінностей унаслідок виконання професійних функцій, знання техніки й обізнаності щодо технологічних процесів. Дія соціально-економічних детермінантів має опосередкований характер. Вони не детермінують безпосередньо злочинні діяння, а впливають на формування корисливої мотивації таких осіб.

Виокремлено правові чинники, що сприяють учиненню таких злочинів, а саме: відсутність законодавчо збалансованого механізму притягнення винуватих до відповідальності, зокрема неефективна діяльність Державної виконавчої служби щодо примусового стягнення штрафів, а також виконання рішень судових органів (29 %); невиправдане розширення повноважень нотаріусів щодо реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна (26 %); неналежна регламентація тендерних процедур під час проведення будівельно-монтажних робіт (22 %); неврегульованість порядку укладання договорів щодо залучення коштів громадян на будівництво житла (15 %); відсутність комплексних державних програм, спрямованих на запобігання злочинам проти власності (8 %).

Серед психологічних чинників опитані назвали: тиск на осіб, які приймають рішення щодо розподілу матеріальних цінностей і коштів на об'єкті будівництва (37 %); моральна деформація керівників контролюючих органів, що виявляється як у вчиненні ними злочинів, так і поблажливому ставленні до діянь з боку підлеглих (17 %). Серед факторів організаційно-управлінського характеру найбільш значущими вважають неналежні облік матеріальних цінностей, організацію охорони об'єктів будівництва, а також безвідповідальність під час відбору охоронців і матеріально відповідальних осіб.

Виокремлено специфічні детермінанти, що характерні для правоохоронної практики, зокрема: запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва не є пріоритетним напрямом правоохоронної діяльності; кримінальні провадження цієї категорії розглядають слідчі, які не мають відповідної спеціалізації; на стадії досудового розслідування лише у виняткових випадках до підозрюваних обирають запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; суди зазвичай призначають покарання, не пов'язані з позбавленням волі.

3. Систематизовано кримінологічні ознаки осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за злочини проти власності у сфері будівництва (вивчено характеристики 320 засуджених). Здійснено розподіл таких суб'єктів за соціально-демографічними та соціально-економічними ознаками (стать, громадянство, місце роботи та вид зайнятості, сімейний стан, освіта, форма співучасті), а також залежно від їх ролі в механізмі злочинної діяльності. Особливу увагу акцентовано на тому, що 46,9 % злочинів учинено службовими особами й матеріально відповідальними працівниками, яким надано право зберігання та розпорядження майном.

Підґрунтям типології злочинців проти власності у сфері будівництва є корисливий мотив. На підставі цього виділено важливі для формування системи заходів запобігання зазначеним злочинам типи злочинців за стійкістю корисливої мотивації (ситуативний, нестійкий, злісний, особливо злісний), за видом злочину (крадії, шахраї, розкрадачі) та за відношенням до об'єкта будівництва (внутрішні й зовнішні).

Частину злочинів учинено в складі груп (15,3 %), які розподілено на випадкові (ситуативні) та заздалегідь організовані. Кількість учасників груп визначається відповідно до потреби в розподілі ролей і технологічних особливостей предмету злочину та способу його вчинення.

4. Узагальнено відомості про фізичних осіб (за статтю, віком, освітою, громадянством, сімейним станом) та юридичних осіб (за типом будівельної організації, видом будівельних робіт і технологічним процесом будівництва), яким завдано шкоду злочинами проти власності у сфері будівництва.

Віковий склад потерпілих становить від 20 до 70 років, зокрема особи віком від 31 до 50 років становлять 62 %, а майже чверть – від 20 до 30 років. Переважна більшість має професійно-технічну освіту, є громадянами України, працюють у сфері підприємництва (59 %), перебувають у шлюбі. Підвищена віктимність жертв шахрайств віком від 31 до 50 років пояснюється тим, що початок будівництва передбачає інвестування значних капіталів.

Встановлено, що юридичними особами, потерпілими від таких злочинів, здебільшого є будівельні компанії (72 %). Найбільше від злочинних посягань у сфері будівництва потерпають організації середнього рівня, які будують значну кількість об'єктів, з чисельністю персоналу до 1 тис. осіб (61 %).

Виокремлено передумови віктимізації потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва: формальний підхід до виконання законодавства про проведення аукціонів та комерційних конкурсів під час вибору організації – підрядника (без належної перевірки його ділової репутації); недбалість або надмірна довірливість під час здійснення контролю за перебігом виконання будівельних робіт; недостатня обізнаність про зміст та обсяг будівельних робіт, кількість та якість витрачених матеріалів, неефективний контроль за ними; невжиття належних заходів охорони об'єктів будівництва; нехтування правилами страхування майна; неналежна перевірка репутації співробітників і партнерів; неналежний контроль за фінансово-господарською документацією.

РОЗДІЛ 3

ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

3.1. Загальносоціальні заходи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва

Рух України шляхом європейської інтеграції зумовлює необхідність впровадження значних змін у правову політику держави та спонукає до гуманізації українського законодавства відповідно до положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також вимог Європейського Суду з прав людини [57, с. 133].

Значних змін має зазнати також спектр проблем, що стосуються запобігання злочинності у різних сферах економіки, оскільки рівень економічної злочинності має виражену тенденцію до зростання. Цілком природно, що ця проблематика постійно привертає увагу вчених і практиків.

У нормативно-правових актах, науковій літературі та практичній діяльності поряд із терміном «запобігання» часто вживаються й такі, як «боротьба», «попередження», «профілактика», «припинення», «превенція», «протидія». В одних випадках ці терміни використовують як синоніми, в інших – як різні за змістом. Так, у результаті вивчення й аналізу законодавчої та нормативно-правової бази України, що визначає заходи запобігання злочинам, кримінологи в сучасній науці кримінології дійшли висновку, що використання терміна «запобігання» є обґрунтованим і доцільним [137, с. 318].

Зауважимо, що до сьогодні в юридичній науці триває полеміка щодо змісту та співвідношення зазначених понять. Так, А. П. Закалюк зазначає, що в юридичній літературі, у тому числі в підручниках із кримінології, і на практиці для визначення тієї самої діяльності із запобігання злочинності вживають різні терміни: «профілактика», «припинення», «попередження», «запобігання»,

«відвернення» тощо [137, с. 319]. На думку О. І. Алексєєва, іноді зазначені терміни (особливо «попередження-профілактика», «попередження-запобігання») вживають як синоніми [3, с. 241], що теж не можна вважати правильним підходом. Отже, відсутність єдиного критеріального підходу до розмежування понять, що позначаються цими термінами, не сприяє усвідомленню їх сутності та неминуче призводить до термінологічної плутанини.

Саме тому, ураховуючи вищерозглянуте, слід визнати доцільним і логічно обґрунтованим використання терміна «запобігання», що фактично в контексті запобігання злочинам зазвичай вживається в текстах законодавчих актів. З огляду на це, немає потреби наполягати на вживанні суто цього терміна, адже й сам КК України в ч. 1 ст. 1 та ч. 2 ст. 50 серед завдань передбачив саме «запобігання злочинам» [188].

Але в науці наявні й інші погляди. Так, розглядаючи зміст поняття протидії злочинності, О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко зазначають, що воно охоплює як боротьбу зі злочинністю, так і боротьбу в аспекті запобігання їй [13, с. 86], оскільки саме боротьба зі злочинністю в усіх її виявах, напрямках і формах лежить в основі кримінально-правової політики.

Так, О. М. Бандурка та О. М. Литвинов визначають протидію злочинності як особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, що становить різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних виявів до соціально толерантного рівня [15, с. 45].

Результати проведеного нами дослідження засвідчують, що в теорії кримінології та практичній діяльності правоохоронних органів термін «протидія злочинності» досить часто ототожнюють із поняттям «боротьба зі злочинністю» [13, с. 86]. У зв'язку з цим, як зазначають О. М. Бандурка та

О. М. Литвинов, ці терміни часто використовують як синонімічні. Зазначене положення зумовлено не лише принциповою тотожністю цих термінів, а й збігом їх буквального змісту [15, с. 44].

На думку В. В. Лунєєва, попередження злочинів і правопорушень може бути більш або менш успішним, якщо воно ґрунтувалося на глибокому науковому вивченні реальних тенденцій та закономірностей злочинності, її причин та умов, ефективності протидії злочинності, обґрунтованості законодавства, на підставі чого здійснюється боротьба зі злочинністю [221, с. 544].

Водночас запобігання злочинності є одним із напрямів кримінально-правової політики держави, що складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні наміри, замислюють учинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності [314, с. 377].

Саме запобігання злочинам є головним напрямом протидії злочинності та сформованою системою дій стосовно антисупільних явищ та їх причинового комплексу з метою поширення тенденції до зниження рівня і масштабів злочинності та її викорінення.

У цьому контексті А. П. Закалюк зауважує, що запобігання злочинності фактично означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів [137, с. 318]. Це коротке визначення відображає головну мету запобіжної діяльності – перешкодження вчиненню злочинів, зменшення їх кількості та зниження рівня злочинності. Запобігання злочинам безпосередньо пов'язане з наявною злочинністю. По-перше, запобіжна діяльність щодо злочинності безпосередньо спрямовується не проти неї в тому вигляді (обсязі), у якому вона існує нині, а стосовно чинників, що зумовлюють її. Ця діяльність здійснюється з метою зупинення дій останніх і перешкодження подальшому вчиненню злочинів, існуванню злочинності та запобігання їм. По-друге, злочинність є соціальним феноменом, що виявляється в кримінальній активності частини членів суспільства, на високому загальному рівні зумовленим певними об'єктивними

соціальними явищами та передумовами, станом суспільних відносин, дії яких неможливо запобігти безпосередніми упереджувальними заходами [137, с. 318–319].

Результати проведеного дослідження засвідчили, що інколи вказують на некоректність застосування терміна «запобігання» щодо злочинності, яка вже наявна та, очевидно, ще довго буде існувати, а запобігти можна, мовляв, лише тому, чого ще немає [3, с. 138]. Це дещо схоластичний підхід до розуміння поняття «запобігання злочинності» [137, с. 318].

Свого часу В. В. Голіна визначив запобігання злочинності як соціальну політику держави, спрямовану на подолання криміногенно небезпечних суперечностей у суспільних відносинах з метою їх позитивного подолання та поступового витиснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальну випереджальну практику протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) [101, с. 16].

На думку А. П. Закалюка, залежно від міри сформованості причин та умов злочинної поведінки і пов'язаного з цим моменту їх реалізації в здійсненні такої поведінки, запобігання злочину поділяються на: а) профілактику, яка здійснюється до формування злочинного умислу; б) запобігання, що відбувається після виникнення злочинного умислу до початку вчинення злочину; в) припинення злочину, до якого належать запобіжні заходи, здійснювані після початку кримінально караних дій [372, с. 513].

На основі аналізу змісту поняття «запобігання» та інших аналогічних визначень можна запропонувати таке його авторське визначення: запобігання злочинам – це один із напрямів боротьби зі злочинністю, який містить сукупність заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, що готують або вчиняють злочини, з метою перешкоджання злочинній поведінці, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності, які проводять правоохоронні органи, громадськість законними засобами й методами шляхом виявлення детермінантів, що сприяли вчиненню злочинів, та проведення профілактичних дій.

З огляду на тенденції щодо змін кримінально-правової та кримінальної процесуальної політики держави, відсутність у чинному КПК України окремої статті, яка передбачала б виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, можна констатувати, що це суперечить положенням ч. 1 ст. 1 КК України в контексті реалізації одного із завдань КК України – запобігання злочинам [255]. Як засвідчує практика, здійснення кримінологічної політики щодо запобігання злочинності на державному рівні може бути ефективним лише за умов виявлення детермінантів злочинів, установлення механізму індивідуальної злочинної поведінки та вжиття заходів, що унеможливають подальше вчинення злочинів та сприяють виявленню їх на стадії готування чи замаху.

Причому варто зауважити, що запобігання злочинам наявне тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання злочину. Саме тому запобігання злочинам слід розглядати як сукупність видів діяльності, які виконує держава з метою усунення вірогідності вчинення задуманих злочинів шляхом розроблення і здійснення цілеспрямованих заходів [317, с. 14].

Питанням запобігання економічних злочинів приділяли значну увагу у вітчизняній кримінологічній літературі на монографічному рівні [167; 137; 172; 178]. Формулюючи загальну позицію авторів, можна зазначити, що заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання економічній злочинності мають розроблятися і здійснюватись у межах єдиної стратегії боротьби з економічними злочинами. Водночас індивідуально-профілактичні заходи запобігання злочинам у будівельній сфері мають бути переважно орієнтовані на специфіку цієї галузі економіки.

Ми підтримуємо точку зору, відповідно до якої стратегія боротьби зі злочинністю як правовий феномен має такі ознаки: по-перше, становить систему теоретичних положень, сукупність політико-правових ідей, розрахованих на довгострокову перспективу; по-друге, визначає загальну орієнтацію діяльності щодо протидії економічній злочинності, фундаментальні цілі і довгострокові

завдання, основні напрями цієї діяльності; по-третє, виходить із вимог системи об'єктивних законів у сфері протидії злочинності [335, с. 497].

Загальносоціальне запобігання – це позитивний вплив, цілеспрямована реалізація продуманої соціальної політики, яка здійснюється не лише і не стільки з метою безпосереднього попередження економічної злочинності. Вона спрямована передусім на вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави. Загальносоціальне запобігання економічній злочинності полягає в тому, що його здійснення зменшує вплив соціальних суперечностей, нейтралізує криміногенне протистояння різних верств населення, рівень безробіття, підвищує стандарт життя людей, створює необхідні умови для легалізованого одержання достатніх прибутків громадянами, сприяє побудові міцного фундаменту щодо нормального функціонування всіх соціальних сфер, виховання та контролю за дітьми і молоддю, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження високих моральних цінностей у ньому, додержання демократичних засад тощо. Прогресивні соціальні програми спрямовані на утвердження законності, поваги до конституційних прав і свобод людини, зміцнення громадського порядку, дисципліни, на вирішення проблем поєднання громадських, виробничих, сімейно-побутових інтересів жінок і сім'ї, соціальної адаптації маргінальних верств населення тощо [125, с. 85].

Таким чином, у широкому значенні загальносоціальне запобігання злочинам у сфері економіки становить напрям соціальної політики держави, яка реалізується шляхом створення соціально-економічної, культурної, морально-етичної сприятливої атмосфери для ефективного проведення спеціально-кримінологічного та індивідуально-профілактичного запобігання таким злочинам [51, с. 163].

Розглядаючи це питання, О. М. Бандурка та О. М. Литвинов стверджують, що заходи запобігання економічній злочинності мають різноплановий характер і загалом охоплюють три напрями:

1) загальна організація запобігання злочинам у сфері економіки, тобто сукупність організаційних (облік, реєстрація), управлінських (прогнозування,

планування, координація, визначення стратегії і тактика), профілактичних (реалізація програм і планів, здійснення профілактичних заходів), контрольних (вивчення практики, встановлення тенденції злочинності) та інших дій різноманітних органів та установ, які взаємодіють для досягнення спільних результатів;

2) правоохоронна діяльність – система заходів, що здійснюються державними органами, громадськими організаціями чи громадянами за змістом спрямовані на реалізацію правоохоронних та/або правозастосовних функцій;

3) запобігання окремим видам злочинів у сфері економіки – це здійснення спеціальними суб'єктами передбачених законом заходів для недопущення розвитку злочинного наміру на попередніх стадіях вчинення злочину, виявлення ознак учинення злочинів, встановлення осіб, які їх вчинили, притягнення цих осіб до відповідальності, відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадян та відшкодування збитків від злочинних дій [14, с. 45].

Запобігання злочинам у сфері будівництва має ґрунтуватися на фундаментальних засадах загальнодержавної політики боротьби зі злочинністю у сфері економіки. Причому вона має поєднувати в собі різноманітні запобіжні заходи різних галузей та сфер діяльності. Необхідність належного впорядкування запобіжних заходів, чіткого визначення рівня та напрямів запобіжної діяльності суб'єктів, визначення їх компетенцій, з'ясування природи власне заходів тощо зумовлює необхідність їх класифікації.

Відсутність національної стратегії запобігання злочинам є однією з причин виникнення негативних тенденцій в існуванні, поширенні та відтворенні окремих видів злочинів на транснаціональному, загальнодержавному та регіональному рівнях. Водночас заходи щодо протидії злочинності задекларовано в низці державних цільових програм.

Проведемо огляд чинного законодавства із запобігання злочинам, однак не в порядку вищої юридичної сили нормативно-правових актів, а в порядку їх відношення та важливості щодо предмета дослідження. Так, рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про заходи щодо посилення боротьби зі

злочинністю в Україні» [291] визнано за необхідне активізувати боротьбу зі злочинністю, пов'язаною передусім із бандитизмом, діяльністю незаконних збройних формувань, незаконним економічними операціями, та посилити координацію заходів у цій сфері. У зв'язку з цим Кабінету Міністрів України, Міністерству внутрішніх справ, Службі безпеки, Адміністрації Державної прикордонної служби, Військовій службі правопорядку у Збройних силах, Державній фіскальній службі разом із Державною службою фінансового моніторингу та за участю Національного банку наказано невідкладно вжити додаткових конкретних заходів, що перелічені в рішенні РНБО.

В Указі Президента України «Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції» [309] визначено, що пріоритетними напрямками діяльності державних органів, передусім правоохоронних, є забезпечення захисту прав і свобод громадян від злочинних посягань, особливо у сферах реалізації права власності, підприємницької діяльності, фінансових, соціально-трудових відносин, споживання, а також усунення соціально-економічних причин і умов, що сприяють злочинності та корупції.

На сьогодні фактично не існує нормативно-правової бази розроблення, прийняття й реалізації саме державних програм запобігання злочинам в Україні. У кримінологічній літературі за радянських часів пропонували міркування та концептуальні моделі стосовно основних положень, структури, змісту заходів тощо таких програм [1; 34; 345]. Актуальність державного програмування боротьби зі злочинністю змушувала практику рухатися шляхом «спроб і помилок», а то й запозичення досвіду їх складання у деяких держав (наприклад, у США). Тому державні програми у цій сфері, прийняті урядом держави, мали відповідне спрямування та зміст, а їхні заходи були розраховані на різні строки.

Перша програма мала назву «Державна програма боротьби зі злочинністю», вона була прийнята Законом України від 25 червня 1993 року строком на три роки та була першим таким документом за всю історію України, що став прообразом інших подібних нормативно-правових актів. Його прийняття – це вагомий внесок

у розвиток кримінологічної політики нашої держави. Програма передбачала комплексний підхід до боротьби зі злочинністю [104, с. 46].

28 червня 1996 року було прийнято Конституцію України [180], згідно зі ст. 116 якої Кабінет Міністрів України «розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку» (п. 4), а також «здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю» (п. 7). Відповідно до ст. 117 Конституції України, Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими для виконання. Отже, і програми, і заходи боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку – це прерогатива Кабінету Міністрів України. Крім цього, ст. 92 Основного Закону встановлено, що виключно законами України визначаються, зокрема, основи національної безпеки, організація Збройних сил України і забезпечення громадського порядку (п. 17).

23 березня 2000 року прийнято Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [273]. Цим Законом встановлено загальний порядок розроблення, затвердження, виконання прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування й розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Однак цим Законом безпосередньо не регламентувались розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм боротьби зі злочинністю.

Тому і третю програму з назвою «Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 роки» [294] також було затверджено Указом Президента України від 25 грудня 2000 року, у якій контроль щодо процесу її виконання було покладено на Кабінет Міністрів України.

18 березня 2004 року було прийнято Закон України «Про державні цільові програми» [275], яким визначено основні засади розроблення, затвердження та виконання державних цільових програм.

Відомо, що для боротьби зі злочинністю недостатньо одних лише заходів кримінально-правового впливу і правоохоронної діяльності. За всієї важливості вдосконалення та реформування останніх очевидно, що вони мають обмежений характер, оскільки не впливають на корінні криміногенні явища й процеси, що її породжують. Виникло (ще з давніх часів) розуміння, що для більш-менш ефективної боротьби зі злочинністю потрібні, окрім кримінально-правових, інші – нормативно-правові заходи запобігання, спрямовані на вдосконалення та реформування у сфері суспільних відносин з метою поступового витіснення різноманітних за природою походження і полем дії криміногенних явищ і процесів, що відбуваються в суспільстві і які породжують або сприяють нарощуванню криміногенного потенціалу в суспільстві та його виявам у вигляді злочинів [340].

Відповідно до приписів Закону України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 року і постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31 січня 2007 року, 30 грудня 2006 року було розроблено і затверджено четверту за рахунком, але структурно і змістовно відмінну від попередніх, Комплексну програму профілактики правопорушень на 2007–2009 роки [295], якою було передбачено незрозумілий «каскадний» контроль за виконанням цієї програми. Однак 29 вересня 2010 року розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року [312]. Порівняння концепцій попередніх Комплексних програм профілактики правопорушень (наприклад, на 2007–2009 рр. та на 2011–2015 рр.) свідчить про те, що їх директивні приписи дуже схожі, навіть дублюють один одного. І це не випадково, адже проблеми залишаються невирішеними. Влада удає, що заходи попередніх програм повністю виконано. І це, на жаль, усіх задовольняє: і МВС України, і Кабінет Міністрів України.

2015 року прийнято Стратегію національної безпеки України [308], метою якої є утвердження прав і свобод людини та громадянина, забезпечення нової

якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку та інтеграції України до Європейського Союзу й формування умов для вступу в НАТО.

Отже, щодо аналізу національного законодавства у сфері запобігання злочинам проти власності, що вчинюються у сфері будівництва, суттєвим недоліком є відсутність нормативно-правового акта, у якому було б комплексне визначення державної політики щодо профілактики злочинів і правопорушень, схожого на Концепцію реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, що була схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 року № 1209-р [312]. У цьому документі було висвітлено проблему запобігання злочинам проти власності, які потребують розв'язання, мета і строки реалізації, шляхи і способи їх розв'язання, очікувані результати та обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для забезпечення реалізації заходів протидії. Тому пропонуємо прийняття Концепції Державної програми профілактики правопорушень на період до 2023 року [340].

На сьогодні доцільним є встановлення системних правових відносин у сфері будівництва та організації запобігання злочинам на рівні державних органів. Головними складовими таких правовідносин вважаємо нормативно-правові акти, що регулюють:

- діяльність суб'єктів господарювання у сфері будівництва [110; 302]
- відносини власності у сфері будівництва [136; 271; 354];
- право власності у сфері будівництва [180; 269];
- відповідальність за порушення правових норм, що регулюють відносини власності у сфері будівництва [188; 189; 174];
- сплату податків під час операцій з нерухомістю [262];
- інвестиційну діяльність у сфері будівництва [292; 293; 272];
- діяльність нотаріусів як суб'єктів у сфері будівництва [299; 287; 289];
- порядок державної реєстрації прав на будівлю та їх обмежень [284; 285];
- використання цінних паперів у сфері будівництва [274];

- правила будівництва та прийняття в експлуатацію будівельних об'єктів [280; 306];

- державні заходи запобігання використанню ринкових інструментів для вчинення злочинів у сфері будівництва [277; 278];

- порядок надання дозволу на виконання будівельних робіт [267];

- фінансові послуги у сфері будівництва [313];

- порядок використання державних реєстрів у межах запобігання вчиненню злочинів у сфері будівництва [286].

Кількісний аналіз правових норм засвідчує, що найбільш регламентованими є процедури реєстрації прав власності у сфері будівництва; правил будівництва об'єктів та їх введення в експлуатацію. Що стосується якісного аналізу, то саме ці процедури є елементами державної системи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. На основі проведеного дослідження встановлено, що неефективне використання елементів нормативно-правової системи запобігання спричиняло вчинення злочинів у сфері будівництва, а саме:

- реєстрація суб'єктів господарювання, що діють у сфері будівництва та їх ліцензування (20,3 %);

- реєстрація прав на будівельні об'єкти (61,6 %);

- порядок інвестування, фінансування у сфері будівництва (21,7 %);

- система оцінки вартості об'єктів нерухомого майна (14,7 %);

- порядок укладання угод на будівництво (17,5 %);

- порядок укладання угод відчуження об'єктів нерухомого майна та його оренди (76,3 %);

- організація контролю будівництва (16,8 %);

- організація контролю переходу прав власності у сфері будівництва (34,3 %) (додаток В).

В основі загальносоціальних заходів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва повинна відбутися реформа власне будівельної галузі, яка має

сприяти детінізації інвестиційно-іпотечних кредитних відносин, а також зниження виявів корупції у зазначеній сфері.

Заходи загальносоціального характеру запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва слід проводити за такими напрямками: 1) соціально-економічний; 2) політичний; 3) інформаційний; 4) науковий.

На основі проведеного опитування встановлено, що головними соціально-економічними заходами загальносоціального запобігання є: 1) посилення контролю за будівельною діяльністю та залученням іпотечних коштів на будівництво (працівники правоохоронних органів – 47 %; громадськість – 58 %); 2) посилення заходів запобігання корупції (працівники правоохоронних органів – 39 %; громадськість – 49 %); 3) удосконалення іпотечного-кредитного законодавства (працівники правоохоронних органів – 41 %; громадськість – 26 %). Необхідність ведення державного реєстру «чорних» будівельних компаній підтримали 26 % опитаних громадян (додаток В).

Ці заходи є основними чинниками, що впливають на зменшення ризиків вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва, адже доступність і прозорість надання послуг на цьому ринку усуває бажання вчиняти злочини. Належний соціальний захист і відповідне фінансове забезпечення кожного громадянина країни створюють передумови для зниження рівня ризику вчинення щодо них злочинів у сфері будівництва.

Слушну позицію з цього питання обстоює О. Г. Кальман. Так, економічні заходи мають бути спрямовані на: подолання внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці, як сукупності чинників, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам людини, суспільства і держави; визначення груп показників (індикаторів), за якими має здійснюватись моніторинг загроз стану національної економіки та параметрів її стану, які відповідають вимогам економічної безпеки; створення економічних механізмів забезпечення попереджувальної діяльності та захисту економіки усіма інституціями державної влади із застосуванням правових, економічних та адміністративних заходів [162, с. 258].

Економічний розвиток держави має бути спрямований на забезпечення соціально незахищених верств населення. Саме тому у високорозвинених країнах економічна політика спрямована на підвищення рівня життя населення, що сприятиме зниженню рівня злочинності. Натомість в Україні спостерігається діаметрально протилежна ситуація, за якої саме серед офіційно працевлаштованих осіб, що мають достатній освітній і кваліфікаційний рівні, значна частка отримує незначний заробіток. Об'єктивна соціальна та майнова нерівність формують правовий нігілізм та аномійний стан суспільства [362, с. 146]. Це сприяє відтоку спеціалістів із легального бізнесу до тіньової економіки. Таким чином, активного розвитку набувають не лише примітивні загальнокримінальні види розкрадання майна, а й інтелектуальні форми злочинів проти власності [362].

Загальносоціальні заходи з боку держави мають бути спрямовані на забезпечення нерентабельності та «непрестижності» злочинної, шахрайської поведінки. Поряд із соціальним захистом найбільш вразливих верств населення зусилля мають бути спрямовані на становлення справжнього середнього класу в країні, на підтримку та заохочення інтелектуальної еліти, оптимізацію та стимулювання законної підприємницької діяльності тощо [362].

Наступними передумовами загальносоціального забезпечення є політична воля щодо детінізації економічних процесів, які відбуваються в державі, та зменшення рівня злочинності. Влада країни має сформувати загальну політичну стратегію, що міститиме систему як законодавчих, так і управлінських рішень, спрямованих на забезпечення розвитку легального сектору будівельної галузі й мінімізацію правопорушень у цій сфері. Вдала державно-владна стратегія матиме підтримку серед населення, залучаючи таким чином громадянське суспільство до розв'язання конкретних проблем [362].

Рішучою має стати боротьба з корупцією, зокрема в будівельній сфері. Прийняття Закону «Про регулювання містобудівної діяльності» [306] покликане було сприяти зниженню рівня корупції, поліпшенню інвестиційного клімату, та, відповідно, здешевленню будівництва.

Водночас якби цей закон реально діяв, ми б це відчули – змінилася б вартість житла, чого не відбувається, а це означає, що спрощення процедур, можливо, й відбувається, але реальних результатів не відчують ні пересічні мешканці, ні будівельники. Закон й справді поліпшив процедуру отримання дозвільних документів на будівництво, однак термінів надання послуг не дотримуються [182]. Так, зменшилась частка тих компаній, які розпочали будівництво до реєстрації декларації про початок виконання будівельних робіт (18 % 2017 року проти 22 % 2013-го); зменшується зволікання з оформленням документів, про що заявили 40 % респондентів 2017 року проти 55 % 2013-го; збільшилась частка тих, хто цілком задоволений якістю послуг ДАБІ України (31 % респондентів 2017 року проти 14 %). Водночас серед основних труднощів – велика кількість формальних процедур та чималі черги. З одного боку, скоротились кількість візитів у дозвільні органи (до 3,9–6,7 візитів проти 5,4–11,5 візитів 2013 року) та кількість днів, необхідних для реєстрації декларацій на право виконання будівельних робіт (38 днів 2017 року проти 106 на отримання 2013-го). Проте задекларованих Законом термінів надання послуг на жодному з етапів дозвільної процедури не дотримуються. Окрім цього, експерти вказують на монопольне становище деяких структур та органів, які зловживають цим на етапах надання вихідних і технічних умов та під час підключення до інженерних мереж [361].

Найбільш корумпованими, на думку респондентів, є органи, відповідальні за прийняття об'єкта в експлуатацію (63 %) та підключення до інженерних мереж (66 %). Порівняно з 2012–2013 роками, 2017 року частота стикання з корупцією збільшилась як за традиційної системи, так і під час використання послуг Центром надання адміністративних послуг. Найбільш поширеними корупційними практиками є використання особистих зв'язків і вимагання.

Закон не дав очікуваного та анонсованого поштовху для розвитку будівельного ринку, хоча і спростив деякі процедури та кількість дозвільних документів. Дані Державної служби статистики України підтверджують проблему галузі (зменшення на 14 % – у співставних цінах – обсягів будівництва 2017 року

порівняно з 2013-м). Справжні іноземні інвестори в Україну не йдуть, кількість іноземних замовників зменшується, житло дешевшає, а державна Програма пільгового кредитування житла має сумнівні результати.

У цьому аспекті важливим є реформування ДАБК України, яка, на жаль, набула сумнівної слави одного з найкорумпованіших відомств. Забудовники й експерти називають різні цифри за одержання дозвільної документації – у середньому від 3 до 10 доларів США за кв. м. [256]. Однією з основних змін має бути, по-перше, внутрішня реструктуризація та реорганізація цього державного органу. Необхідно ліквідувати територіальні органи, які нині працюють як окремі юридичні особи, надати їм статус департаментів ДАБК України в областях, призначити нових керівників, які набудуть певної свободи дій в ухваленні кадрових рішень.

По-друге – створення нових правил роботи. Суть полягає в тому, що інспекційні та реєстраційні функції необхідно передати органам місцевої влади. Після ухвалення закону й відповідних підзаконних актів – міста і навіть села дістануть право створювати свої органи архбудконтролю з інспекційними та реєстраційними функціями. У них буде можливість накладати штрафи, зупиняти будівництво, реєструвати декларації, сповіщення й навіть видавати дозвіл на будівництво об'єктів IV–V категорій складності. Архбудконтроль здійснюватимуть на двох рівнях: місцевому – через органи місцевого самоврядування та ДАБК – через департаменти в областях.

По-третє – центральні органи архбудконтролю повинні мати право скасовувати рішення місцевих. У забудовника, проти якого застосовано санкції, є два варіанти: оскаржувати їх у суді або в органі ДАБК у відповідній області. До працівника, який прийняв неправильне рішення, можливе застосування штрафних санкцій у розмірі від 150 до 250 неоподатковуваних податком мінімумів, або йому загрожує звільнення.

Потребують скорочення дозвільні процедури. Декларативний принцип, який діє сьогодні, добре виписано, а його було погано реалізовано. Наприклад, ДАБК не мала повноважень, а часто і бажала перевіряти документи, які повинні

бути в забудовника, відстежувати відповідність об'єкта цільовим призначенням землі, наявність містобудівних умов і обмежень, погодження проектів фасадів з управлінням архітектури. З метою оперативного обміну інформацією, центр ухвалення всіх рішень має бути зміщений на місця. Крім цього, такий обмін інформацією можна і потрібно організовувати між підрозділами органів місцевої влади.

Підґрунтям моральної деформації особи є низка факторів, чільне місце серед яких посідає негативний інформаційний вплив. Одним з проявів морально-ціннісної деформації є правовий нігілізм, який виявляється в незнанні, байдужості, відвертому запереченні та неповазі до нормативно-правових актів, що призводить до формування злочинної, протиправної поведінки в суспільстві [362].

Також варте уваги науково-практичне дослідження забезпечення запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, що передбачає збір і накопичення інформації, її аналітичну обробку й систематизацію, визначення на основі отриманих даних реального стану законності в галузі, прогнозування розвитку її криміналізації. Важливим результатом науково-аналітичної роботи має стати адаптоване законодавче закріплення її результатів та впровадження їх у практику роботи правоохоронних органів. Обов'язковою умовою успішної роботи із запобігання таким злочинам на всіх етапах має бути тісна взаємодія з правовою наукою [140, с. 322].

Таким чином, нами визначено елементи державної системи протидії злочинам, що вчиняються на ринку житла, виокремлено недоліки, які знижують їх ефективність та унеможлиблюють учинення злочинів, а також запропоновано заходи щодо їх усунення.

Запобігання злочинам, які вчиняють у будівельній галузі економіки України, слід розглядати як широкий комплекс державних і суспільних заходів, який включає заходи економічного, соціального, культурного, виховного, законодавчого й іншого характеру. На наше переконання, одним зі шляхів реалізації зазначеного комплексу заходів має стати розроблення та прийняття Комплексної програми організації запобігання злочинам проти власності у сфері

будівництва на 2020–2025 рр. Зазначена Програма має ґрунтуватися на складових, які слугують підґрунтям запобіжної діяльності. Причому ми пропонуємо диференціювати зазначені елементи на основні та факультативні. Зокрема, до основних мають належати: мета запобігання; об’єкт запобіжного впливу; суб’єкт запобіжної діяльності; заходи запобігання. Своєю чергою, до факультативних можуть належати: механізм (способи) реалізації конкретних заходів; тактичні прийоми застосування заходів впливу тощо.

3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва

Одним із головних чинників недовіри пересічних громадян до окремих владних структур держави України та їх невпевненості в можливості жити тут як у правовому громадянському суспільстві європейського зразка є масові, демонстративні та практично безкарні незаконні забудови. Актуальна статистика засвідчує, що до цієї категорії належить більшість наймасштабніших будівництв основних рейтингових забудовників. Усі вони починаються, тривають і закінчуються з брутальними порушеннями будівельних норм, правил і чинного законодавства України.

Теорія та практика розроблення та реалізації методів і заходів руйнівного впливу на явища і процеси, які зумовлюють або можуть зумовлювати активізацію криміногенного потенціалу суспільства, а також недопущення їх здійснення на різних стадіях злочинної поведінки, тобто на стадіях формування кримінальної мотивації, виникнення умислу на вчинення злочину, готування до злочину та замаху на злочин, називають спеціально-кримінологічними заходами запобігання злочинності. Вони постають як синтезована кримінологічна теорія і практика власної організації протидії злочинності шляхом розроблення та використання спеціальних знань і методів кримінології та інших галузей знань (соціології, економіки, психології, педагогіки, антропології, статистики тощо). Отже,

спеціально-кримінологічне запобігання не випадковий набір певних заходів, а комплекс науково обґрунтованих, практично необхідних і реально здійснюваних заходів, спрямованих саме на недопущення потенційних злочинів на різних етапах їх кримінального формування. Тому зазначений запобіжний напрям здійснюється на макро-, мікро- та індивідуальному рівнях. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності спрямоване не лише на недопущення конкретних її виявів з боку певних осіб, а й на ті негативні явища й процеси в суспільстві, які створюють, так би мовити, певний рівень і структуру криміногенного потенціалу, що виявляється в частоті й тяжкості вчинених злочинів. Зважаючи на викладене, можна дійти висновку, що завданням спеціально-кримінологічного запобігання злочинності є як запобігання виникненню детермінуючих злочинні прояви негативних явищ і процесів, їх обмеження і усунення, так і оперативне реагування на формування та розвиток злочинної поведінки [102]. У зв'язку з цим спеціально-кримінологічне запобігання здійснюється за трьома головними напрямками, у межах яких розробляють і реалізують заходи: кримінологічної профілактики, відвернення та припинення злочинів [101, с. 21–22].

Низка науковців розглядали як особливості вчинення злочинів у сфері будівництва, так і способи запобігання їм, але переважно в контексті діяльності правоохоронних органів. На нашу думку, низький рівень розкриття розглянутих злочинів є наслідком саме того, що і влада, і потерпілі вважають, що викрити злочинця мають правоохоронні органи, з використанням тих правових інструментів, які їм надає закон. Але оперативні співробітники та слідчі відзначають, що особи, які формально вчиняють злочинні дії, спеціально використовують цивільно-правові відносини, укладаючи угоди таким чином, щоб їхні дії неможливо бути кваліфікувати як злочин (56,7 %) (додаток В).

Формування завдань щодо запобігання злочинності в зазначеній галузі ґрунтується на пріоритетних напрямках стратегії боротьби з економічною злочинністю, серед яких: обмеження дії криміногенних факторів і факторів самодетермінації злочинності для забезпечення поступової трансформації

соціальної системи до сучасних соціально-економічних світових реалій; досягнення необхідної цілеспрямованості та комплексності протидії злочинності; забезпечення єдності дій усіх суб'єктів протидії цьому протиправному явищу; активне залучення до протидії злочинності державних органів й інститутів громадянського суспільства; забезпечення пріоритетності застосування засобів, які не пов'язані з примусом, покаранням або іншими обмеженнями та ґрунтуються на переконанні та громадянській свідомості, тощо [216, с. 383].

Зазначена діяльність держави є не лише комплексом різноманітних заходів, її можна визначити як частину соціального регулювання, що пов'язана з впливом на злочинність з метою контролю та запобігання їй. Це складне поняття, яке відображає теорію і практику специфічної діяльності, що має на меті недопущення вчинення економічних злочинів або припинення злочинної діяльності на різних стадіях її розвитку. Це система, що припиняє зв'язки формування та функціонування криміногенних процесів у суспільстві; зв'язки між цими процесами й формуванням особистості; зв'язки між особистістю і ситуацією вчинення злочину [344, с. 31].

В Україні будівельна галузь, як і низка інших сфер економіки, вразлива і не захищена від злочинних посягань, залишається поза впливом й увагою кримінальної юстиції.

Рівень злочинності у сфері будівництва та значна кількість чинників, які сприяють її існуванню, зумовлюють необхідність формування системи ефективної протидії цьому явищу. Усебічна профілактика злочинності у сфері будівництва є вагомим засобом впливу на її рівень. Запобігання злочинам, які вчиняють у будівельній галузі економіки України, слід розглядати як широкий комплекс державних і суспільних заходів, що охоплює заходи економічного, соціального, культурного, виховного, законодавчого й іншого характеру. У теорії кримінального права розроблено своєрідну модель організації запобігання злочинам у сфері будівництва, яка є одним зі шляхів реалізації профілактики злочинності. Ця модель має декілька визначальних складників, серед яких: мета запобігання; об'єкт запобіжного впливу; суб'єкт запобіжної діяльності; заходи

запобігання. Факультативними елементами моделі організації запобігання злочинам є такі: механізм (способи) реалізації конкретних заходів; тактичні прийоми застосування заходів впливу тощо.

Зазначену модель покладено в Комплексній програмі організації запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва на 2020–2025 роки.

Зважаючи на роль моделі організації запобігання злочинам у сфері будівництва в профілактиці злочинності, вважаємо за доцільне детально розглянути зміст його елементів, щоб проаналізувати їх призначення та функції.

Першим елементом моделі організації запобігання злочинам у сфері будівництва є мета, що має бути конкретно та реальною [57].

На думку деяких науковців, головна мета заходів запобігання полягає в тому, щоб створити в державі таке сприятливе становище та стійкий правопорядок, що гарантували б зниження рівня злочинності до мінімального, відповідно до економічних, організаційно-управлінських, суспільно-психологічних та інших умов існування суспільства [255]. На переконання інших теоретиків, кінцевою метою будь-якого кримінологічного дослідження є вдосконалення соціального контролю за злочинністю, а не «боротьба» з нею [162, с. 117]. На нашу думку, головна мета заходів запобігання полягає саме в зниженні рівня злочинності у сфері будівництва, а не в контролі за нею.

Злочинність у сфері будівництва спричинена комплексом негативних явищ і процесів різного походження, які ми розглядаємо як об'єкти запобіжного впливу [57].

До об'єктів запобігання злочинам у сфері будівництва належать різнопланові процеси та явища. По-перше, це економічні, політичні, психологічні й інші фактори, що визначають рівень і динаміку економічної злочинності у сфері будівництва. Ступінь зв'язку цих факторів зі злочинністю може бути різним. Пізнання його за допомогою кримінологічного аналізу визначає масштаби профілактичної діяльності та її ефективність. По-друге, об'єктом запобіжної діяльності можна вважати діяльність людей, що має відповідати нормам права та соціальної взаємодії, причому характер діяльності може бути різноманітний

(професійний, адміністративний, технологічний тощо). І, по-третє, це особа злочинця [2, с. 124].

У цьому контексті доцільно проаналізувати світовий досвід визначення об'єкта запобіжного впливу у протидії економічним злочинам. З 70-х років минулого століття в кримінальній політиці держав Західної Європи та Північної Америки особливу увагу приділяють стратегіям контролю за економічною злочинністю, зокрема у сфері будівництва, а також методам її профілактики [57].

Державна політика у сфері запобігання злочинам зазначеної категорії в зарубіжних країнах спрямована переважно не на злочинця як головного об'єкта впливу, а на жертву злочину (у широкому значенні). Специфіка будівельної галузі зумовлює потребу захисту від злочинних посягань як об'єктів будівництва загалом, так й окремих його елементів.

Головними об'єктами держави у сфері контролю за економічною злочинністю у сфері будівництва мають стати: населення (шляхом забезпечення належного рівня життя, декриміналізації соціуму, виховання нетерпимості до виявів кримінальної субкультури, гарантування особистої безпеки тощо), жертви злочинів, передкримінальні соціальні групи (зокрема маргінальні верстви населення та групи ризику), а також безпосередньо особи, які готують або вчиняють злочини [47, с. 138].

Суб'єктів запобігання злочинам у сфері будівництва можна умовно об'єднати в групи за місцем у державній і суспільній системі, виокремивши з-поміж них: державні; неурядові (недержавні), серед яких комерційні чи некомерційні структури, громадські об'єднання та спеціалізовані формування; громадян.

За іншими критеріями, зокрема завданнями, компетенцією та змістом запобіжної діяльності, розрізняють: органи влади загальної компетенції (їх установи, організації, підприємства); неспеціалізовані; частково спеціалізовані; спеціалізовані органи [47, с. 139].

Відповідно до Конституції України [48], забезпечення законності, правопорядку, громадської безпеки, а отже, запобігання злочинам є обов'язком

держави та її суб'єктів. До спільних завдань також належать: охорона навколишнього природного середовища, загальні питання виховання й освіти, координація питань охорони здоров'я, захист сім'ї та молоді, соціальний захист, адміністративна, трудова, сімейна й низка інших галузей законодавства, кадри судових і правоохоронних органів, адвокатура, нотаріат. Ці напрями правового регулювання й організаційно-управлінської діяльності тісно пов'язані із запобіганням злочинам у сфері будівництва, тому є актуальними для дослідження.

Представницькі органи держави та її суб'єкти приймають закони й інші нормативно-правові акти, що становлять правову базу профілактики злочинності у сфері будівництва. У межах своєї компетенції органи місцевого самоврядування приймають нормативні акти, пов'язані з профілактикою злочинів, вирішуючи питання місцевого значення щодо охорони громадського порядку [57].

Президент України й Уряд видають, відповідно до своїх повноважень, нормативні акти (укази, постанови, розпорядження) щодо запобігання злочинам, згідно з Конституцією України й іншими законами України.

Неспеціалізовані суб'єкти профілактики злочинності – це суб'єкти господарювання; установи культури та спорту; засоби масової інформації; органи, що регулюють природокористування, міграцію, здійснюють працевлаштування, пенсійне забезпечення; житлово-комунальні органи; установи, що надають послуги з проведення дозвілля, інші органи, які беруть участь у різних сферах життя суспільства. Вони виконують функцію забезпечення законності, правопорядку, громадської безпеки, а отже, запобігання злочинам, зокрема у сфері будівництва.

До частково спеціалізованих (напівспеціальних) органів належать установи соціального обслуговування, освіти, охорони здоров'я, а також природоохоронні, контрольно-ревізійні й аудиторські організації. Ці органи названо частково спеціалізованими для розмежування їх із неспеціалізованими структурами. Останні певною мірою пов'язані з профілактикою злочинності у сфері будівництва, але ці функції виконують здебільшого після звернення відповідних органів, які здійснюють цілеспрямовану протидію злочинності чи у зв'язку із

забезпеченням правопорядку й безпеки серед певної категорії громадян. Частково ж спеціалізовані суб'єкти профілактики мають у межах основних завдань спеціально виокремлену функцію профілактики.

Спеціалізованими суб'єктами запобігання злочинам є правоохоронні органи, для яких завдання та функції профілактики належать до основних, пріоритетних. Це органи суду, прокуратури, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Національної гвардії Міністерства внутрішніх справ, фіскальної служби, державної безпеки, юстиції, прикордонна служба, наукові й навчальні спеціалізовані юридичні установи. До системи спеціалізованих органів належать і деякі спеціалізовані громадські об'єднання (формування), організації недержавних форм власності, що надають охоронні послуги [164, с. 171].

Нормативні акти з питань забезпечення державної безпеки не містять положень, які безпосередньо визначали б перелік суб'єктів недержавного забезпечення національної безпеки. Немає також переліку недержавних суб'єктів безпеки. Беззаперечним є твердження, що основним суб'єктом забезпечення національної безпеки є держава, яка здійснює процес управління національною безпекою, використовуючи законодавчу, виконавчу та судову гілки влади [303; 311].

У більшості європейських країн сектор безпеки в широкому значенні охоплює:

- 1) державні сили безпеки (збройні сили, поліція, прикордонні структури, воєнізовані формування, служби внутрішньої безпеки, розвідувальні та митні органи);
- 2) органи управління та контролю за структурами сектору безпеки (адміністрація президента чи прем'єр-міністра, консультативні ради з питань безпеки, законодавчі органи та профільні парламентські комітети тощо);
- 3) органи правосуддя й органи досудового слідства (наприклад, судові органи, міністерство юстиції, органи прокуратури, служба виконання покарань);
- 4) приватні організації сектору безпеки (охоронні підприємства, недержавні служби безпеки, приватні оборонно-промислові компанії тощо);

5) цивільні організації, які досліджують чи надають консультації з питань безпеки (громадські організації, аналітичні групи, науково-дослідні інститути, центри, засоби масової інформації тощо) [199].

Цілком обґрунтованою є необхідність формування недержавної підсистеми забезпечення національної безпеки, що може бути партнером державної системи у виконанні спільних завдань і потужним резервом у забезпеченні національної безпеки [57].

На жаль, в Україні нині систему безпеки не сформовано, реально функціонують лише окремі її елементи. Сектор недержавної безпеки охоплює значну кількість суб'єктів господарювання, які надають різноманітні послуги: від охоронних до консалтингових й інформаційно-аналітичних; від послуг у сфері інформаційної безпеки до забезпечення широкого кола потреб у технічних засобах захисту тощо. Слід зазначити, що суб'єкти недержавного сектору безпеки переважно діють відокремлено, свою діяльність між собою не координують, а рівень контактів з державними правоохоронними органами досить низький. Водночас використання їх для запобігання злочинам у сфері будівництва може бути досить результативним.

Відомо, що будівельна галузь є однією з найважливіших ланок народного господарства, від якої залежить ефективність функціонування усієї системи господарювання країни. Частка будівельного комплексу в народному господарстві досить значна. В Україні питома вага у внутрішньому валовому продукті будівництва становить 8 %. Будівельний комплекс, як і вся економіка України, зазнає впливу різноманітних загроз. Саме тому він потребує системи надійного захисту й забезпечення безпеки, значна роль у якій належить недержавним суб'єктам. Практика засвідчує, що участь недержавних безпекових структур у протидії правопорушенням може бути досить ефективною. На наше переконання, недержавні підприємства безпеки здатні досить ефективно доповнювати діяльність державної правоохоронної системи щодо протидії злочинності у сфері будівництва. Ця взаємодія може передбачати такі форми:

- спільне планування та проведення профілактичних заходів (роз'яснювальна робота з населенням, організація дитячих і юнацьких шкіл, секцій, надання послуг з правового консультування тощо);

- виконання зобов'язання щодо забезпечення правопорядку на території, що охороняється на договірній основі з юридичною особою чи органами виконавчої влади, об'єктах будівництва та будівельної інфраструктури;

- участь у проведенні заходів щодо забезпечення публічного порядку (спільне з поліцією патрулювання вулиць, житлових районів, організація на основі договорів за місцем дислокації підприємства чи на об'єктах охорони пунктів надання допомоги населенню за екстреним викликом поліції тощо);

- інформування правоохоронних органів про вчинені правопорушення (або такі, що готують), сприяння в затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, розшукуваних злочинців, а також розшуку безвісти зниклих осіб, утраченого майна та грошових коштів;

- сприяння державним органам у виконанні завдань щодо проведення оперативних і слідчих заходів (збереження слідів злочину, виявлення очевидців, участь у ролі понятих), зокрема за надзвичайних обставин (як допоміжних сил для евакуації, охорони об'єкта тощо);

- сприяння в проведенні експертного оцінювання проектів нормативних актів, що регламентують питання охорони правопорядку та протидії злочинності [367, с. 4].

Аналіз практики інших країн світу засвідчує, що головним аспектом діяльності правоохоронної системи є проведення запобіжної роботи, тому можливість використання недержавних суб'єктів сектору безпеки слід розглядати як значний резерв у забезпеченні запобігання злочинам у сфері будівництва [57].

До основних завдань із запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва належать: систематичне виявлення та аналіз причин та умов, які сприяють учиненню злочинів, розроблення заходів щодо їх усунення, нейтралізації чи позитивного перетворення; з'ясування і вивчення протиріч і конфліктів на загальносоціальному рівні, які призводять до виникнення та

реалізації злочинних намірів, а також до формування особи злочинця, який вчиняє злочини; активне залучення до діяльності щодо запобігання злочинів громадських об'єднань і органів реєстрації прав на нерухоме майно, а також ріелторів, нотаріусів та окремих громадян; систематичне інформування громадян – потенційних жертв злочинів про способи вчинення та заходи протидії зазначеним злочинним проявам [238].

Проте завдання із запобігання злочинам у сфері будівництва охоплюють значно більшу сферу суспільних відносин, що виникають у діяльності правоохоронних органів, зокрема підрозділів захисту економіки Національної поліції України. На основі проведеного опитування працівників підрозділів захисту економіки та кримінального розшуку Національної поліції доцільно виокремити низку завдань організації діяльності цих підрозділів щодо запобігання окресленим злочинам, а саме: створення оперативних та інформаційних обліків (обліку) осіб, які готують або вчиняють (вчинили) злочин у сфері будівництва (39 %); виявлення та постановка на оперативний облік осіб, які становлять оперативний інтерес (42 %); налагодження взаємодії з контролюючими державними органами (60 %); налагодження взаємодії з громадськими об'єднаннями (13 %); оцінка оперативної обстановки лінії роботи – запобігання злочинам у сфері будівництва (49,2 %); оперативне обслуговування лінії роботи – запобігання злочинам на ринку житла (90 %); відпрацювання об'єктів (наприклад, незавершеного будівництва житла), що становлять оперативний інтерес (49 %); забезпечення обміну інформацією з іншими правоохоронними органами, зокрема податковою міліцією (79 %), СБУ (11 %), Держприкордонслужбою (10 %); розроблення методик запобігання злочинам у сфері будівництва (36,9 %); забезпечення усунення причин та умов, що сприяють учиненню злочинів у сфері будівництва (53 %); організація розшуку осіб, які вчинили злочин на ринку житла і переходять від слідства (54,3 %) (додаток В).

Окрім зазначеного, неабияке значення має знання працівниками Національної поліції положень нормативних актів, що регламентують обіг у сфері будівництва, зокрема житла на ринку нерухомості, можливостей суб'єктів ринку

житла (щодо контролю та взаємодії), особливостей використання документів, які відображають суспільні відносини у сфері будівництва, тощо [169, с. 130].

Організація діяльності підрозділів захисту економіки Національної поліції складається з класичних елементів: оцінка оперативної обстановки (разово) та інформаційно-аналітичного забезпечення (постійно) запобігання таким злочинам; розстановка сил і засобів, які спрямовані на запобігання злочинам; планування діяльності (у тому числі налагодження внутрішньої та зовнішньої взаємодії); контроль за виконанням поставлених завдань (у тому числі облік виконання запланованого).

Процес організації запобігання певному виду злочинів має свої позитивні й негативні риси. Так, окремі елементи є проблемними (і, відповідно, необхідним є їх розгляд і теоретичне обґрунтування), а інші або не потребують дослідження (оскільки є опрацьованими), або не мають значення для цього виду злочинів.

З огляду на зазначене, у межах підрозділу ми розглядаємо окремі елементи (особливості організації), які потребують дослідження та теоретичного обґрунтування.

Зміст інформаційного забезпечення має містити: відомості про всі можливі угоди у сфері будівництва; юридичні підстави відчуження; придбання й обліку будівництва (зазвичай житла); процедури укладення угод із будівництвом; порядок реєстрації угод із будівництвом; документи, що необхідні для укладання угод із будівництва та їх реквізити; порядок отримання зазначених документів і шляхи їх незаконного отримання; можливі способи перевірки документів; права та обов'язки всіх суб'єктів, що діють у сфері будівництва; способи вчинення злочинів у сфері будівництва; способи отримання інформації підрозділами Національної поліції та методику її перевірки; конкретні об'єкти будівництва, що знаходяться на території обслуговування (які за певними критеріями можна віднести до тих, що становлять оперативний інтерес); конкретні особи, які становлять оперативний інтерес.

Зважаючи на вищевикладене, доцільно запропонувати типову схему функціонування ФФБ, що дасть змогу запобігти більшості злочинів у сфері

будівництва, виявити осіб, які намагаються вибудувати злочинну схему, зібрати доказову базу в разі реалізації злочинного задуму, зокрема шляхом створення типових договорів (складання та наявність яких буде обов'язковою умовою інвестиційного договору під час будівництва житла підрядником методом інвестування), крім цього, детальній регламентації підлягають фінансові відносини в процесі фінансування будівництва приватними інвесторами.

Так, фінансові установи створюють інвестиційні фонди за власної ініціативи в порядку, визначеному законами України. Об'єктами управління майном у системі фінансово-кредитних механізмів є ФФБ та фонд операцій з нерухомістю (далі – ФОН). Об'єкт управління майном перебуває в довірчій власності управителя. Кошти, набуті управителем унаслідок управління, включаються до складу отриманого майна. Управитель укладає із забудовником договір, за яким замовляє збудувати один або декілька об'єктів будівництва, ввести їх в експлуатацію та передати об'єкти інвестування установникам цього фонду та на умовах, визначених Законом України «Про фінансово-кредитні механізми...» та Правилами фонду [95].

За кожним об'єктом будівництва забудовник або його підрядник зобов'язаний укласти зі страховиком (його визначає управитель) договір обов'язкового страхування будівельно-монтажних робіт на весь час спорудження об'єкта будівництва та на гарантійний термін від ризиків його пошкодження або знищення внаслідок техногенних аварій та природних явищ – на користь управителя як довірчого власника [95].

Управитель також визначає банк, у якому має бути відкритий поточний рахунок забудовника та поточні рахунки його підрядників, субпідрядників та інших суб'єктів підприємницької діяльності, які беруть участь у спорудженні об'єкта будівництва. Ця умова має бути внесена забудовником до договору підряду та інших договорів, пов'язаних зі спорудженням об'єкта будівництва.

Забудовник зобов'язаний виконати свої зобов'язання за договором щодо організації спорудження об'єктів будівництва та своєчасного введення їх в

експлуатацію незалежно від обсягу замовлення на будівництво, підтвердженого управителем [313].

Протягом періоду будівництва управитель відповідно до умов договору підтверджує забудовнику обсяг замовлення на будівництво шляхом надання даних про об'єкти інвестування, майнові права на які передані установникам фонду на умовах Правил відповідного фонду [51, с. 165].

На думку експертів, найбільш безпечними для фізичних осіб є дві схеми інвестування коштів у житлове будівництво – це укладання договору про участь у ФФБ відповідно до Закону України «Про фінансово-кредитні механізми...» та випуск цільових облігацій [95].

Експерти на первинному ринку нерухомості розподіляють забудовників на три групи компаній: великі оператори (займають 60 % ринку); компанії, які реалізують один, два великі проекти (25 % ринку); дрібні оператори, що будують один, два об'єкти (до 15 % ринку).

У контексті виникнення ризиків учинення шахрайських дій найбільшу загрозу становить група середніх і дрібних компаній із невеликим обсягом робіт (до 15 % ринку).

1. *Фонд фінансування будівництва*. ФФБ тлумачать як засоби, передані управителю в управління, які він використовує на умовах правил фонду і договорів про участь у ФФБ. Ці фонди створюють з метою забезпечення будівництва житла або приміщень соціально-побутового призначення за рахунок фізичних і юридичних осіб з передачею такого житла або об'єктів соціально-побутового призначення від забудовника інвесторам (довірителям) у власність після введення в експлуатацію об'єкта нерухомості.

Сутність цієї форми залучення коштів інвесторів полягає в тому, що ФФБ акумулює кошти, передані інвесторами в довірче управління фінансовій установі (що керує фондом). Остання частинами, у міру спорудження об'єкта, перераховує забудовнику кошти, контролюючи їх цільове використання і терміни будівництва.

Розглянемо типовий механізм інвестування будівництва об'єктів нерухомості з використанням схем ФФБ:

1-й етап. Довіритель (набувач нерухомості) долучається до участі у фонді, вкладає (інвестує) певні кошти з метою отримати в майбутньому нерухомість (квартиру, місце паркування, офісне приміщення тощо).

2-й етап. Управитель керує засобами фонду, які зберігаються на окремому рахунку й щодо яких ведуть окремий баланс та облік. Управитель акумулює засоби у ФФБ та за потреби направляє їх забудовникові. Обов'язковою умовою підписання угоди між управителем та забудовником є укладання останнім договору страхування будівельно-монтажних робіт на весь період спорудження об'єкта будівництва.

3-й етап. Забудовник організовує спорудження об'єкта будівництва та спрямовує засоби генпідрядникові.

4-й етап. Генпідрядник виконує будівельні роботи самостійно або через підрядників і субпідрядників, унаслідок чого виникає об'єкт будівництва.

5-й етап. Забудовник вводить в експлуатацію об'єкт будівництва, тобто одержує на своє ім'я рішення відповідного виконавчого органу про затвердження акта держкомісії щодо уведення об'єкта будівництва в експлуатацію.

6-й етап. Забудовник на підставі інформації, наданій управителем, здійснює оформлення права власності на нерухомість на довіритель, за якими вона закріплена. Фактично забудовник роздає довірителям рішення відповідного органу про право власності на конкретні об'єкти інвестування. Це рішення є правовстановчим документом для реєстрації права власності на конкретний об'єкт у БТІ [325].

Сутність схеми ФФБ полягає в акумуляції коштів, переданих довірителями (інвесторами) у довірче управління фінансовій установі, яка поетапно, з огляду на темпи спорудження об'єкта, перераховує кошти забудовникові, контролює їх цільове використання, а також терміни будівництва.

Ці схеми зазвичай поєднані з кредитуванням будівництва житлової нерухомості під заставу майнових прав інвесторів на майбутні об'єкти за такою схемою:

– банк кредитує будівельну організацію (забудовника) через відкриття кредитної лінії під заставу будівельної техніки, нерухомості та/або майнових прав на нерухомість, яка буде побудована в майбутньому за рахунок ФФБ, організованого банком – управителем цього фонду для об’єктів забудовника;

– банк акумулює грошові кошти інвесторів-довірителів, отримані як внески на підставі укладених з довірителями договорів про участь у ФФБ, на рахунку фонду, з якого фінансує забудовника згідно зі спільно підписаним графіком фінансування і кошторису будівництва;

– за необхідності банк кредитує довірителів під заставу майнових прав на об’єкти інвестування у складі нерухомості, яка буде побудована в майбутньому забудовником;

– із суми грошових коштів, перерахованих на поточний рахунок забудовника, банк здійснює договірне списання в попередньо обумовленому із забудовником співвідношенні, частини засобів у погашення кредиту до повного повернення усієї суми кредиту [332].

ФФБ не є юридичною особою і може бути двох типів.

Тип А. Забудовник сам визначає поточну ціну вимірної одиниці об’єкта будівництва, споживчі властивості об’єктів інвестування, коефіцієнти поверху та комфортності, бере на себе ризик щодо недостатності залучених коштів на спорудження об’єкта будівництва, зобов’язання щодо своєчасного введення його в експлуатацію незалежно від обсягу фінансування [307].

Тип Б. Забудовник бере на себе зобов’язання дотримуватися рекомендацій управителя (банку) щодо споживчих властивостей об’єктів інвестування, здійснювати спорудження об’єктів будівництва без порушення графіків будівництва та відповідно до проектної документації і в межах загальної вартості будівництва, погодженої з управителем, а також своєчасно ввести їх в експлуатацію в разі виконання управителем графіка фінансування будівництва [307].

Управитель може створити ФФБ типу Б лише за наявності відповідного дозволу на прийняття управителем на себе комерційних ризиків. Такий дозвіл

надає відповідний орган, що здійснює нагляд за діяльністю управителя та її регулювання відповідно до розроблених ним нормативно-правових актів (ч. 4, 7 ст. 11 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми...»).

Практика засвідчує, що управитель у будь-який момент може не розрахуватися за роботу. Ніхто точно не знає, скільки коштує конкретна робота і проект загалом. Адже управитель сам визначає поточну ціну вимірної одиниці об'єкта будівництва, коефіцієнти поверху й комфортності, бере на себе ризик щодо недостатності залучених коштів на спорудження об'єкта будівництва і на підставі цих даних розраховує вартість зобов'язань довірителя щодо внесення коштів до ФФБ (ст. 11, 15 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми...»).

Розрахунок управителя з фірмою-підрядником будівельних робіт відбувається за фактом виконаних робіт. Стаття 10 Закону України «Про фінансово-кредитні механізми...» передбачає, що виконання зобов'язань забудовника за договором, укладеним між ним та управителем фонду, забезпечується встановленням іпотеки (майнові права на нерухомість, яка є об'єктом будівництва, або об'єкт незавершеного будівництва, або нерухоме майно). У договорі має бути передбачене зобов'язання забудовника уступити управителю майнові права на нерухомість, яка є об'єктом будівництва, у разі виникнення ризику невиконання забудовником своїх зобов'язань перед управителем.

Щодо кожного об'єкта будівництва забудовник та управитель укладають:

- договір уступки майнових прав на нерухомість, що є об'єктом будівництва;
- договір доручення з відкладальними умовами, за яким управителю у разі порушення забудовником умов договору доручається виконувати функції забудовника, зокрема шляхом передоручення цих функцій іншим особам.

Причому забудовник на час дії договору має право надавати безвідкличну довіреність управителю на право делегування третім особам функцій забудовника у разі порушення останнім умов договору з управителем.

Схема фінансування будівництва за участю ФФБ прозора та зрозуміла як будівельній компанії, так і потенційним покупцям нерухомості. Вона дає змогу, з одного боку, забудовникам отримати фінансову підтримку банку на початковому етапі будівництва, з іншого – захистити фінансові інвестиції потенційних покупців від нецільового використання коштів до завершення будівництва нерухомості.

Водночас цей механізм не позбавлений ризиків використання в шахрайських схемах. Зокрема, один фонд може фінансувати будівництво кількох будинків, що ускладнює контроль інвестора – фізичної особи за використанням інвестованих грошей. Крім цього, ФФБ можуть керувати компанії, створені забудовником, що збільшує імовірність нецільового використання коштів. Також існує ризик несвоєчасного введення будинку в експлуатацію [95].

Як зазначають експерти, законодавчий дозвіл інвестування декількох будівель одним фондом є вкрай ризикованим. Адже засоби інвесторів, які інвестують в один будинок, можуть бути використані не за призначенням. Наприклад, гроші, що залучаються для будівництва, можуть витратитися на фінансування зовсім іншого об'єкта або на купівлю нових земельних ділянок.

2. Фонд операцій з нерухомістю. У технологічному контексті механізм функціонування ФОН є аналогічним попередньому, за винятком того, що цей фонд створюється з метою одержання прибутку від операцій з нерухомістю, який керуюча компанія розподіляє серед інвесторів (а не для отримання нерухомості власником сертифікату).

Для створення ФОН фінансова установа має розробити та затвердити Правила, інвестиційну декларацію та проспект емісії сертифікатів, організувати розміщення сертифікатів ФОН шляхом відкритого продажу або безпосередньої пропозиції сертифікатів заздалегідь визначеному колу осіб.

Емітент може самостійно виконувати функції управителя ФОН або доручити виконання цих функцій іншій фінансовій установі, що відповідає вимогам Закону України «Про фінансово-кредитні механізми...».

Управитель ФОН за кожним об'єктом будівництва створює окремий фонд, який вважається створеним емітентом після затвердження Правил, укладення договору із забудовником, оформлення забезпечення виконання зобов'язань забудовника за договором відповідно до вимог ст. 10 Закону.

Банк-управитель ФОН на рахунку фонду, відкритому у своєму балансі, акумулює, зберігає та обліковує кошти, залучені до ФОН. Емітент сертифікатів ФОН, який не є банківською установою, відкриває в обраному ним банку на своє ім'я окремий поточний рахунок, що є рахунком ФОН. Власником сертифікатів може бути будь-яка юридична або фізична особа. Управитель ФОН інвестує кошти, залучені від продажу сертифікатів, в операції з нерухомістю, отримує дохід від цих операцій та розподіляє отриманий дохід між власниками сертифікатів на умовах Правил. Фонд діє до моменту виконання всіх зобов'язань перед власниками сертифікатів [307].

ФОН створюється на строк, встановлений проспектом емісії, і до його закінчення емітент сертифікатів не бере на себе зобов'язань щодо викупу таких сертифікатів. Після закінчення строку, на який був створений ФОН, він припиняє своє функціонування [366].

Схема функціонування ФОН передбачає: укладення емітентом сертифікатів ФОН договору із забудовником; залучення коштів шляхом випуску та розміщення сертифікатів ФОН; інвестування залучених коштів в операції з нерухомістю; укладення емітентом договору з управителем ФОН у разі передачі функцій управління майном іншій фінансовій установі; організацію спорудження забудовником об'єктів будівництва відповідно до наданої за договором документації; здійснення управителем ФОН контролю за цільовим використанням забудовником спрямованих на будівництво коштів; здійснення управителем ФОН нагляду за процесом будівництва; проведення реєстрації права власності на нерухомість, набуту від здійснення управління ФОН на ім'я управителя ФОН, який діє як довірчий власник; здійснення управителем управління ФОН та отримання доходу на умовах Правил ФОН; розподіл управителем доходу від

управління ФОН між власниками сертифікатів ФОН; викуп сертифікатів ФОН у власників після закінчення строку, на який був створений відповідний ФОН.

Управитель ФОН здійснює облік спрямованих на фінансування будівництва коштів за об'єктами будівництва. В інтересах власників сертифікатів управитель ФОН здійснює контроль за: цільовим використанням забудовником коштів, спрямованих на фінансування будівництва; спорудженням об'єкта будівництва та дотриманням забудовником чіткого виконання умов і зобов'язань за договором з метою своєчасного запобігання виникненню ризикових ситуацій у процесі будівництва.

Ситуації вважають ризиковими, якщо дії забудовника можуть призвести до: змін основних технічних характеристик об'єктів будівництва; погіршення споживчих якостей об'єктів будівництва та/або об'єктів інвестування; зростання вартості будівництва більш ніж на 20 %; збільшення строків будівництва більш ніж на 90 днів.

У разі виявлення управителем ФОН ризику порушень умов договору управитель ФОН має право припинити фінансування будівництва, вимагати розірвання договору та повернення забудовником усіх спрямованих на фінансування будівництва цього об'єкта коштів, а також здійснювати інші заходи щодо виконання забудовником своїх зобов'язань за договором [307].

Основною перевагою для інвесторів цієї схеми є те, що вся нерухомість страхується на повну вартість керуючою компанією. Водночас до закінчення терміну, зазначеного в проспекті емісії, ФОН не бере на себе зобов'язань щодо викупу сертифікатів. В інвесторів ФОН відсутня можливість контролю за використанням коштів: керуюча компанія може проводити операції з нерухомістю на власний розсуд з метою отримання власникам сертифікатів максимального доходу.

3. Випуск забудовником безвідсоткових цільових облігацій із зобов'язанням погашення житловою площею. Суть цієї схеми полягає в такому. Будівельна компанія випускає безпроцентні облігації, забезпеченням яких виступає житлова площа. Один квадратний метр дорівнює певній кількості цінних паперів. Такий

спосіб має переваги для тих інвесторів, які зацікавлені в поетапному інвестуванні. Якщо перший внесок у ФФБ зазвичай становить 30–40 % вартості житла, то облігацій найчастіше можна набувати стільки, скільки дає змогу бюджет і надалі просто докуповувати їх, поки на руках не буде тієї кількості, що необхідна для отримання квартири [95].

Одним зі способів захисту прав інвестора в цьому разі можна вважати укладення договору резервування певного приміщення, але законом така операція не передбачена, і такий договір не дає гарантії, що утримувач облігацій отримає саме те приміщення і в тому будинку, на який він розраховував. Крім того, часто забудовники погоджуються укласти договір бронювання лише в разі, якщо клієнт уже придбав облігацій хоч би на 40 % вартості квартири. Це ліквідовує єдину перевагу зазначеної схеми для приватного інвестора. Ще один ризик – подорожчання квадратних метрів, а отже, облігацій, у разі поетапного інвестування.

Порядок ліцензування діяльності залучення коштів установників управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю передбачений розпорядженням Держфінпослуг від 24 червня 2004 року № 1225.

Заявник (небанківська фінансова установа, що подає заяву про видачу, переоформлення ліцензії, видачу дубліката ліцензії, анулювання ліцензії) може отримати ліцензію на провадження діяльності із залучення коштів установників для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю, а також провадити зазначену діяльність за таких умов: наявності в нього свідоцтва про реєстрацію фінансової установи, отриманого в порядку, установленому Положенням про фінансові компанії; відповідності ліцензіата вимогам, установленим п. 3.7, 3.8 розділу 3 цих Ліцензійних умов, Положенню про фінансові компанії та іншим нормативно-правовим актам щодо діяльності фінансових установ; відсутності невиконаних рішень Держфінпослуг щодо застосованих до заявника заходів впливу; проведення беззбиткової діяльності

протягом останніх двох кварталів, що передують поданню заяви про видачу ліцензії (крім новостворених фінансових установ).

Органом ліцензування діяльності небанківських фінансових установ із залучення коштів установників для фінансування об'єктів будівництва є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг). Строк дії ліцензії – п'ять років. Без отримання ліцензії, з дати закінчення строку дії ліцензії, тимчасового зупинення дії ліцензії, анулювання ліцензії не допускається провадження небанківськими фінансовими установами діяльності із залучення коштів для фінансування об'єктів будівництва.

Розроблення та реалізація заходів щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва передбачають два напрями:

1) безпека угод, що укладаються на первинному та вторинному ринку житла (досягається як ретельними правовим регулюванням процедури укладання угоди, так і виконанням її умов);

2) створення ефективної моделі протидії злочинам у сфері будівництва.

Основні заходи запобігання злочинам мають бути спрямовані на: удосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів у сфері будівництва, а також державних органів, які контролюють угоди, їх реєстрацію та виконання; усунення можливості укладати угоди з розрахунком готівковими коштами та/або заниженням ціни будівлі; упереджуюча участь осіб – суб'єктів ринку (фінансових посередників, нотаріусів, оцінщиків, реєстраторів, брокерів, ріелторів тощо) у виявленні злочинних намірів і визначення покарання за невиконання таких функцій; запобіжна робота дільничних офіцерів поліції з особами ризикованих категорій; розроблення комплексу заходів із залученням не лише правоохоронних органів, спрямованих на виявлення злочинів, що готуються у сфері будівництва.

На сьогодні, попри суттєві порушення чинного законодавства, абсолютна більшість таких забудовників має реєстраційні дозвільні документи від служб ДАБІ. Уже розпочаті будівництва не спроможні зупинити постійні гучні акції

протестів активістів і громадськості. Вони дедалі частіше супроводжуються сутичками з охороною будівельних майданчиків, непоодинокими випадками кровопролиття та вимушеним залученням правоохоронців для вгамування натовпу. Згідно з даними аналізу реалій останніх 10–15 років, за ініціативи ДАБІ не зупинено жодного незаконного будівництва, а більшість порушень відбуваються там, де в проектуванні та технічному нагляді задіяні відповідальні виконавці, які «отримали» свої кваліфікаційні сертифікати з порушенням чинного законодавства, в обхід атестаційної комісії Національної спілки архітекторів України (далі – НСАУ).

Протести громадськості частішають настільки, наскільки систематично вони ігноруються діючою владою на місцях. Суспільство остаточно усвідомило, що кожне незаконне будівництво має прихованих захисників, а часто-густо й зацікавлених співзасновників від чинної влади. Вони та вся піраміда корумпованих чиновників різних рівнів і є тією деструктивною силою, що не дає можливості здійснити відповідні перевірки, висновки яких змогли би дати змогу припинити незаконне будівництво та офіційно його закрити, як це передбачено законодавством.

Світовій та європейській практиці вирішення проблем контролю, оперативного реагування та невідворотного припинення будь яких порушень в будівельній галузі, відомий позитивний досвід функціонування спеціалізованих підрозділів будівельної поліції, представники якої мають відповідні повноваження, підготовку й оперативний доступ до необхідних баз даних для виявлення таких досить специфічних правопорушень. Їхній службовий статус та беззаперечні повноваження дають змогу припинити будь-яке незаконне будівництво, незалежно від службового становища забудовників.

Масштаби та системність протиправних дій у галузі будівництва в країні дає змогу стверджувати, що вони становлять реальну загрозу для національної безпеки України. Вважаємо термінове створення підрозділів будівельної поліції в Україні заходом, нагально необхідним для остаточного врятування нашого життєвого простору, який уже перебуває на останній межі існування. Загроза

знищення життєвого середовища викликана прагненням забудовників-злочинців до отримання надприбутків від продажу квадратних метрів, незаконно отриманих за рахунок знищення нормального життєвого середовища та нерухомого історичного надбання. Цей процес забезпечують корумповані чиновники ДАБІ, які за величезні хабарі систематично покривають злочинців.

Самоврядна організація НСАУ та Будівельна палата України вже готові взяти участь в оперативній розробці такої програми та здійснити професійний супровід під час відбору кандидатів, безпосереднього викладання та в приймання випускних іспитів.

У Європі організація поліцейського нагляду за будівництвом з'явилась у XIII столітті. До її обов'язків належало стежити за якістю, безпекою та естетичною доречністю спорудження нових будівель.

Контроль за будівництвом у Російській імперії здійснював технічно-будівельний комітет у складі МВС. Нагляд за будівельною справою на місцях було покладено на губернатора, губернські правління та поліцію. Будь-яке будівництво здійснювали під наглядом архітекторів або осіб, які отримали свідоцтва від технічно-будівельного комітету.

Будівництво приватних будівель у містах повинно було узгоджуватись із затвердженими планами міста, причому кожна приватна будівля могла бути побудована лише з дозволу міської управи, відповідно до вимог Будівельного статуту.

У своїх приписах Будівельний статут містив гігієнічні, протипожежні та інші норми і мав на меті убезпечити життя та здоров'я мешканців будинків. Документ містив систему норм, що регламентували порядок проектування, будівництва та благоустрою, визначали перелік технічних вимог до виробництва будівельних робіт, встановлювали систему органів управління будівництвом, очолювану технічно-будівельним комітетом.

У межах спеціально-кримінологічного запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва доцільно створити так звану будівельну поліцію за одним із двох запропонованих варіантів.

Перший варіант. Будівельну поліцію утворюють як підрозділ Департаменту з питань державного архітектурно-будівельного контролю міста, оскільки саме він видає ліцензії і дозволи на будівництво, а отже, має контролювати етапи будівництва.

Департамент вже має частину повноважень майбутньої будівельної поліції. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та вдосконалення містобудівного законодавства» від 9 квітня 2015 року № 320-VIII здійснено децентралізацію та дерегуляцію будівельного сектору.

Децентралізація полягає в передачі низки функцій від органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, – ДАБІ України – відповідним виконавчим органам місцевого самоврядування.

Зокрема, у м. Києві утворено Департамент з питань державного архітектурно-будівельного контролю міста виконавчого органу Київради (23 липня 2015 року). Таким чином, м. Київ самостійно вирішує відповідні питання в містобудівній діяльності на своїй території, а саме:

- бере в експлуатацію закінчені будівництвом об'єкти;
- видає відповідні сертифікати;
- реєструє повідомлення та декларації про початок виконання підготовчих і будівельних робіт, декларації про готовність об'єкта до експлуатації та у визначених законодавством випадках відмовляє в реєстрації таких декларацій;
- видає дозволи на виконання будівельних робіт, відмовляє у їх видачі та анулює такі дозволи;
- видає суб'єктам господарювання ліцензії на провадження господарської діяльності, пов'язаної зі створенням об'єктів архітектури, анулює зазначені ліцензії;
- здійснює державний контроль за дотриманням державних будівельних норм, стандартів і правил під час виконання підготовчих і будівельних робіт,

перепланування та реконструкції житлового фонду, будівель громадського призначення та ін.;

- складає протоколи про правопорушення у сфері містобудівної діяльності, накладає штрафи;

- розглядає справи про правопорушення у сферах містобудівної діяльності, житлово-комунального господарства з прийняттям відповідних рішень;

- забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції, контроль за їх здійсненням в апараті ДАБІ України, її територіальних органах тощо.

Як альтернатива сьогодні розглядається створення архітектурної поліції в рамках Закону України «Про охорону культурної спадщини» (інспектування, паспортизація, облік).

Другий варіант. Забезпечення контролю за будівництвом в столиці можна передбачити в межах створення муніципальної поліції. Аналіз практики чинного законодавства та досвід інших міст України свідчить про можливість створення місцевої міліції в м. Києві, до компетенції якої можуть належати функції контролю за: дотриманням земельного та природоохоронного законодавства; використанням і охороною земель та інших природних ресурсів; дотриманням правил благоустрою, паркування автотранспорту; забезпеченням охорони пам'ятників історії і культури; дотриманням правил архітектури та містобудування; розміщенням зовнішньої реклами; дотриманням правил торгівлі; належним утриманням покриття доріг, тротуарів і прибудинкових територій; дотримання правил розміщення та функціонування малих архітектурних форм; зайняттям земельних ділянок тощо [364; 365].

Відповідно до проекту Закону України «Про муніципальну варту» від 18 травня 2015 року № 2890 [297], працівники муніципальної варту (ст. 14) надають у межах своїх повноважень і наявних можливостей допомогу уповноваженим органам містобудування та архітектури щодо виявлення фактів незаконного будівництва.

У країнах континентальної Європи (ФРН), крім загальнодержавної, існує муніципальна поліція, до повноважень якої належать завдання щодо запобігання правопорушенням у різних сферах суспільної діяльності (відповідно, виникають пожежна, ветеринарна, мисливська, будівельна поліція тощо).

Контроль за дотриманням правил будівництва у ФРН здійснюється через місцеві органи будівельного нагляду. Організація, завдання і повноваження, а також відповідальність органів будівельного нагляду в окремих федеральних землях відображені в будівельних приписах кожної конкретної землі.

Будівельні приписи земель мають триступеневу структуру та певні особливості залежно від специфіки землі. У Тюрінгії, наприклад, існує така класифікація органів будівельного нагляду: 1) нижчий (відомство земельної адміністрації та міста окружного підпорядкування), що відповідає за виконання законодавчого регулювання будівельного права; 2) головний (відомство земельного управління), який відповідає за контроль і координацію всієї будівельної діяльності у федеральній землі; вищий (Міністерство внутрішніх справ), що відповідає за дотримання законодавства в галузі будівництва землі Тюрінгії.

Таким чином, запропонована нами схема функціонування ФФБ дасть змогу запобігти більшості злочинів на ринку житла, зібрати доказову базу, виявити осіб, які намагаються вибудувати злочинну схему, тощо. Розроблення та реалізація заходів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва передбачає два напрями: безпека угод, що укладаються на первинному та вторинному ринку житла (досягається як ретельними правовим регулюванням процедури укладання угоди, так і виконанням її умов); створення ефективної моделі запобігання злочинам на ринку житла.

Елементами державної системи запобігання злочинам у сфері будівництва є: реєстрація суб'єктів господарювання, що діють у сфері будівництва, та їх ліцензування (20 %); реєстрація прав власності на нерухоме майно (62 %); порядок інвестування, фінансування на ринку нерухомості (22 %); система оцінки вартості нерухомого майна (15 %); порядок укладання

угод на будівництво (17 %); порядок укладання угод про відчуження нерухомого майна та його оренди (76 %); організація контролю будівництва (17 %); організація контролю переходу прав власності у сфері будівництва (34 %) (додаток В). Для кожного з елементів визначено суб'єктів його реалізації, недоліки, що впливають на його реалізацію, та шляхи їх усунення, а також способи використання цих елементів правоохоронними органами у запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва. Недостатність комплексних правових, фінансових та організаційних заходів забезпечення захисту прав громадян у сфері будівництва зумовлює потребу в їх кореляції з наявними заходами кримінально-правового впливу.

Створення підрозділів будівельної поліції є нагально необхідним заходом, спрямованим на подолання прагнення до отримання надприбутків від продажу квадратних метрів, незаконно отриманих завдяки знищенню нормального життєвого середовища та нерухомого історичного надбання.

Спираючись на ефективні приклади щодо патрульної поліції, підготовку співробітників будівельної поліції бажано було б запровадити в столиці, де зосереджено найбільшу кількість кваліфікованих фахівців архітектурно-будівельної галузі. Спершу, можливо, на базі Національної академії внутрішніх справ, а далі, за потреби – у Харкові, Одесі, Львові, Дніпрі.

Кандидатів на таку підготовку в порядку післядипломної освіти належало б визначати з числа осіб з першою архітектурно-будівельною освітою і відповідним практичним досвідом.

Самоврядна організація НСАУ та Будівельна палата України готові долучитися до розроблення проектів необхідних рішень, специфічних навчальних планів і програм, кваліфікаційних вимог, а також забезпечити професійний супровід відбору кандидатів, викладання профільних дисциплін і спецкурсів, приймання випускних (кваліфікаційних) іспитів (атестації будівельної поліції).

3.3. Взаємодія правоохоронних органів та недержавних суб'єктів сектору безпеки в запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва

Проблеми забезпечення організації ефективної взаємодії між службами Національної поліції є предметом постійного обговорення на нарадах працівників слідства й оперативних підрозділів різних рівнів. Крім цього, у численних відомчих нормативних актах порушено питання врегулювання таких взаємин. Удосконалення взаємодії певною мірою розглянуто в спеціальній літературі, де досить детально викладено організаційні й тактичні засади. Водночас на практиці належний рівень взаємодії між слідчими та оперативними працівниками часто має суто формальний характер та більшістю працівників (а інколи й керівників) сприймається як малоефективна, здебільшого вимушена форма діяльності. Це зумовлено, передусім, тим, що залишається недостатньо врегульованою узгоджена система звітності й обчислення показників діяльності окремих служб. Така ситуація, відповідно, призводить до того, що в діяльності слідчих та оперативних працівників зникає мотивація до співпраці та досягнення належного рівня взаємодії.

Перспектива діяльності правоохоронної системи у сфері посилення боротьби зі злочинністю передбачає не лише вдосконалення її організаційної структури, модернізації та підвищення мобільності, гнучкості реагування на зміни в динаміці злочинності, а й покращення внутрішньосистемних зв'язків у діяльності окремих структурних елементів. Серед найактуальніших напрямів перспективного розвитку системи МВС України – розв'язання проблеми вдосконалення взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів щодо запобігання злочинам.

Згідно з тлумачним словником української мови, термін «взаємодія» означає взаємний зв'язок між предметами в дії, а також узгоджену дію між ким-, чим-небудь; з позиції фізики – це взаємний вплив тіл і частинок, який зумовлює зміну стану їхнього руху. Взаємодіяти – перебувати у зв'язку, взаємно виявляти дію або погоджено взаємно діяти, бути у взаємодії [60, с. 85].

Соціологи розглядають взаємодію як систематичні достатньо регулярні соціальні дії суб'єктів, спрямовані один на одного, які мають на меті викликати певну відповідну реакцію, а вона породжує нову реакцію суб'єкта, що здійснював вплив. Отже, взаємодія координує усі соціальні процеси [338, с. 244].

Категорію «взаємодія» стосовно протидії злочинності досліджує і кримінологічна, і кримінально-процесуальна, і криміналістична, і оперативно-розшукова. Зміст цієї категорії лише конкретизується щодо специфіки кожного зазначеного різновиду діяльності. Удосконалення взаємодії між правоохоронними та контролюючими органами в протидії злочинам проти власності визнають одним з пріоритетних завдань боротьби зі злочинністю [129, с. 137]. Кримінологія розглядає взаємодію як форму зв'язку елементів системи, за допомогою якої вони, взаємодоповнюючи один одного, створюють умови для успішної протидії злочинам [202, с. 500].

Про актуальність цієї проблеми свідчать численні наукові публікації вчених-правників. Праці цих авторів присвячені окремим аспектам взаємодії правоохоронних і контролюючих органів під час розслідування економічних злочинів, зокрема у сфері фінансової діяльності, оподаткування тощо.

Термін «взаємодія» вжито в законах України, зокрема «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 4, п. 4 ст. 7), «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (розділ V) [301], наказах МВС України.

Поняття «взаємодія» слід відрізнити від суміжних, близьких за значенням, категорій, таких як «узгоджені дії», «координація», «сприяння», «виконання доручень і вказівок», «надання допомоги» та інших, зміст яких роз'яснюють відповідні правові норми, або які впливають з їх змісту [340].

Узагальнюючи викладені в літературі підходи, можна дійти висновку, що взаємодія органів державного управління в запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва – це спільна, узгоджена діяльність правоохоронних, контролюючих, а також інших державних і недержавних органів та службових осіб, спрямована на запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва з

оптимальним співвідношенням повноважень, методів і засобів, визначених законодавством для кожного суб'єкта такої діяльності.

Порівняльний аналіз опублікованих визначень дає змогу виокремити ознаки, що характеризують взаємодію в запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва, зокрема: організаційна самостійність суб'єктів взаємодії; спільна діяльність суб'єктів взаємодії, узгоджена за метою, місцем і часом; поєднання сил, засобів і методів. Основою різних видів взаємодії є обов'язкова участь двох та більше суб'єктів, між якими відбувається обмін інформацією, передбачений відповідними нормативно-правовими актами. У практичному аспекті важливе значення має і форма взаємодії. Зазвичай, більшість авторів поділяють її на процесуальну (регламентована законом) та непроцесуальну (регламентована відомчими нормативними актами) [246, с. 71].

Основними формами взаємодії щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва є:

1) спільна діяльність слідчого та оперативних працівників правоохоронних органів (зокрема Національної поліції, прокуратури), яка включає: а) процесуальні форми; б) організаційні форми. Хоча цей розподіл дещо умовний, оскільки процесуальні форми (спільне проведення слідчих дій, доручення слідчого оперативному працівникові) завжди потребують певної організації. Організаційні форми, зокрема планування слідчих дій, обмін інформацією, діяльність у складі слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), також є правовими, оскільки порядок їх реалізації закріплено в різних відомчих підзаконних актах.

2) спільна діяльність працівників правоохоронних органів (зокрема поліції охорони) з недержавним сектором безпеки [42, с. 222].

Відповідно до першого напрямку, із внесенням відомостей про вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та початком розслідування слідчі органів Національної поліції України проводять слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Причому вони активно взаємодіють з оперативними підрозділами, які, відповідно до ст. 41 КПК України [189], виконують доручення слідчих щодо

проведення таких дій, що є для них обов'язковим. Під час виконання доручень співробітники оперативних підрозділів мають повноваження слідчого, проте не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власної ініціативи або звертатись із клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Загальні засади та єдині вимоги до організації такої роботи, а також використання їх результатів визначено в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами й підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень [281] та Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у кримінальному провадженні [282].

Згідно з новим КПК України, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 год після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР і розпочати розслідування. Слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування, визначає керівник органу досудового розслідування (ч. 1 ст. 214).

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення не допускається й передбачає відповідальність, установлену законом. Огляд місця події в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК України) [189].

Слід звернути також увагу на таку обставину: за відсутності в КПК нормативно визначеного обов'язку слідчого, прокурора встановлювати причини й умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, зведена нанівець функція протидії злочинам. Це, відповідно, призводить до зростання рівня злочинності.

У КПК 2012 року законодавець проігнорував досягнення науки кримінології, не поклавши на сторону обвинувачення обов'язку встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

Очевидно, що без виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, не можна констатувати всебічності і повноту проведеного досудового розслідування. У деяких випадках ці обставини спроможні навіть розкрити механізм події кримінальному правопорушенню, охарактеризувати особу підозрюваного, свідчити про наявність або відсутність обставин, які обтяжують чи пом'якшують покарання, тобто безпосередньо пов'язані з предметом доказування, визначеного в ст. 91 КПК України. Саме тому відмову законодавця від регламентації у КПК питання про встановлення причин та умов, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень, складно зрозуміти навіть з огляду збільшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів [279].

Ураховуючи зазначене, можна погодитись із висновком В. М. Юрчишена, про необхідність віднесення причин й умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, до обставин, що підлягають доказуванню, тобто доповнення цим положенням ст. 91 КПК України, якою встановлено предмет доказування в кримінальному провадженні. Таке доповнення, цієї статті, безперечно, сприятиме подальшій активізації запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва й одночасно – зміцненню законності та правопорядку в державі. Водночас іншої думки дотримується А. А. Десятник [118], який вважає, що включення причин та умов учинення кримінального правопорушення до предмета доказування недоцільне, навіть шкідливе для правоохоронної діяльності, адже: 1) причини й умови вчинення злочину ніколи не належали до предмета доказування, визначеного в ст. 64 КПК 1960 року як предмет доказування, а лише виявлялися, встановлювалися відповідно до ст. 23, 23¹ Кодексу; 2) включення причин та умов учинення кримінального правопорушення до предмета доказування в прямій постановці надасть можливість учасникам кримінального процесу пред'явити стороні обвинувачення претензії, що вони не в повному обсязі доказали вказані причини й умови. Таким чином буде затягуватися досудове провадження та судовий розгляд. Пояснюється це тим, що зазначені причини та умови містять багато обставин та фактично безмежні. У повному обсязі їх довести практично неможливо в обмежені строки досудового провадження. Тому доцільно

передбачити в окремих статтях КПК норму про те, що причини й умови вчинення кримінального правопорушення встановлюються, а не доказуються.

З такою позицією погодитися не можна з огляду на аргументи, що викладені вище, а саме всі функції діяльності правоохоронних органів, так чи інакше пов'язані з реалізацією так званої кримінологічної функції [249].

Таким чином, слід виділити обов'язкові ознаки, складові, структурно змістові елементи взаємодії правоохоронних органів у запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва. Зокрема, до них належать:

1) спільність цілей. Слідчий, оперативний працівник, інспектор недержавного сектору безпеки, можуть і зобов'язані взаємодіяти, адже перед ними стоять одні й ті самі завдання кримінального судочинства. Ця ознака взаємодії також ґрунтується на нормативно-правовому визначенні завдань, функцій оперативних і слідчих підрозділів відповідно до законів України «Про Національну поліцію» [298], «Про оперативно-розшукову діяльність» [300], «Про прокуратуру» [305], керівних відомчих нормативних актів, де їх мета, завдання та функції щодо запобігання злочинам збігаються. Так, слідчий чи оперативний працівник у будь-який момент запобігання може одержати або нові докази, або оперативно-розшукові дані, що мають значення для кримінального провадження щодо злочинів проти власності у сфері будівництва, а тому слідчий та оперативний працівник повинні постійно обмінюватися інформацією, яка до них надходить, залежно від неї вирішувати питання про доцільність використання тих або інших можливостей у конкретній ситуації;

2) спільність об'єкта, на який спрямована реалізація функціональних обов'язків оперативних апаратів і слідства;

3) непідлеглість взаємодіючих суб'єктів один одному в адміністративному плані;

4) узгодженість дій під час здійснення спільних цілей, яка не обов'язково повинна виявлятися у спільній діяльності (один із суб'єктів може бути в конкретному випадку пасивним, або суб'єкти взаємодії можуть проводити узгоджені дії окремо, у різний час і в різних місцях);

5) персональна відповідальність кожного суб'єкта взаємодії; це означає, що кожен з них відповідає за результати вжитих заходів і наслідки власних дій у межах своїх функціональних обов'язків; на нашу думку, слідчий, який організовує роботу із взаємодії з оперативними підрозділами і несе за неї персональну відповідальність, однак, не може відповідати за всі дії оперативних працівників; вони ж підпорядковуються безпосередньому керівництву, якому зобов'язані звітувати про обсяг, якість і результати виконаної роботи; у випадках допуску порушень кримінально-процесуальних норм оперативним працівником за них відповідає не тільки слідчий, а й начальницький склад органу;

6) динамічність процесу як безперервна, планово організована узгоджена реалізація дій оперативного працівника, слідчого [4, с. 53].

Сутність реалізації запобіжних функцій Національної поліції в процесі проведення оперативно-розшукової діяльності щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва містить такі елементи оперативно-розшукової протидії злочинам: 1) оперативно-розшукова профілактика злочинів (як загальна, так й індивідуальна) – усунення, нейтралізація причин та умов (об'єктивних і суб'єктивних), обставин і факторів (внутрішніх та зовнішніх) стосовно імовірного злочинця; 2) оперативно-розшукове запобігання злочинам – виявлення осіб, дії яких свідчать про протиправну спрямованість на вчинення злочину (злочинів) і можуть перерости в злочинні; 3) оперативно-розшукове припинення злочинів – реалізація завдань щодо запобігання злочинам на перших двох стадіях [42, с. 224].

Предметом протидії цим злочинам підрозділами карного розшуку в процесі проведення оперативно-розшукових заходів є нормативно-правові вимоги щодо: суб'єктів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; підстав проведення оперативно-розшукових заходів; видів оперативно-розшукових заходів; умов проведення оперативно-розшукових заходів; строків ведення оперативно-розшукових заходів; порядку документування протиправних дій і реалізацію матеріалів цієї діяльності [339].

Доцільно створити *експериментальні оперативно-профілактичні підрозділи кримінальної поліції в Україні*, на базі яких можна випробувати ідею оперативно-

розшукової профілактики злочинів, відпрацювати форми і методи оперативно-профілактичної роботи в сучасних умовах діяльності Національної поліції. Такі оперативно-профілактичні підрозділи кримінальної поліції, запропоновані для створення в Департаменті карного розшуку Національної поліції та Департаменті захисту економіки, мають тісно взаємодіяти з дільничними офіцерами поліції, недержавними секторами безпеки та громадськістю щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва [339].

Ефективність діяльності слідчого щодо протидії цим злочинам, на думку провідних кримінологів, значною мірою залежить від своєчасної організації та вмілого підтримання взаємодії з іншими правоохоронними органами (поліція охорони Національної поліції), адже така добре налагоджена взаємодія дає змогу ефективно використовувати можливості цих органів для вирішення запобіжних, розшукових чи інших завдань досудового розслідування [122, с. 309].

Організація взаємодії органів і підрозділів Національної поліції має ґрунтуватися на поставлених перед ними цілях і завданнях. Головними цілями такої взаємодії, з огляду на власне дослідження та опрацьовані літературні джерела, можна визнати:

- обмеження впливу негативних обставин, пов'язаних з причинами та умовами злочинності;
- вплив на причини та умови вчинення злочинів у сфері будівництва;
- вплив на мікросередовище й осіб, спосіб життя яких свідчить про схильність до користі, організації злочинних груп та вчинення корисливих злочинів проти власності громадян;
- вплив на осіб, які відбули покарання за розкрадання та схильні до вчинення нових злочинів, про що свідчать усталені зв'язки з іншими особами, метою яких є спільне посягання на чуже майно [339].

На основі цілей можна сформулювати основні завдання із запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, а саме:

- систематичне виявлення й аналіз явищ, процесів, факторів, ситуацій, що сприяють злочинам;

– виявлення, аналіз причин та умов, що детермінують учинення злочинів проти власності у сфері будівництва;

– соціальний контроль за особами, які, відповідно до своєї корисливої мети, виявляють прагнення до організації вчинення корисливих злочинів проти власності громадян;

– забезпечення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів за вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва, у тому числі всебічне й об'єктивне розслідування таких злочинів, своєчасне викриття та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх учинили, а також розшук злочинців, які переховуються [339];

– здійснення заходів, спрямованих на відшкодування матеріального збитку, заподіяного громадянам, підприємствам, установам й організаціям незалежно від форм власності, а також громадським об'єднанням, незалежно від форм власності, злочинними діями винних осіб;

– адміністративний нагляд за особами, які відбули покарання за розкрадання та схильні до вчинення нових злочинів, про що свідчать усталені зв'язки з іншими особами, метою яких є спільне посягання на чуже майно [339].

Процесуальні форми взаємодії слідчих та оперативних працівників впливають з логічного тлумачення норм КПК України. Аналізуючи норми нового КПК України та відомчі нормативно-правові акти МВС України [281], можна виокремити такі процесуальні форми взаємодії слідчих, працівників оперативних підрозділів та інших служб Національної поліції щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва:

1) взаємодія в межах надходження до Національної поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагування на них;

2) створення СОГ для розслідування кримінальних правопорушень;

3) виконання співробітниками оперативного підрозділу письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування [282];

4) взаємодія під час зупинення досудового розслідування;

5) взаємодія під час направлення оперативним підрозділом матеріалів за результатами ОРД до органу досудового розслідування [339].

До організаційних форм взаємодії слідчих, працівників оперативних підрозділів та інших служб Національної поліції щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, на нашу думку, належать такі:

- 1) взаємний обмін інформацією;
- 2) інформування про отриману інформацію в односторонньому порядку;
- 3) спільне проведення аналізу отриманої інформації, планування слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- 4) консультаційна діяльність слідчого під час документування злочинних дій, ознайомлення слідчого з оперативними матеріалами до початку кримінального провадження, визначення перспективи використання матеріалів;
- 5) використання оперативно-розшукових обліків;
- 6) проведення тактичних операцій;
- 7) створення та діяльність СОГ;
- 8) проведення спільних службових нарад з актуальних проблем взаємодії, обговорення результатів спільних дій, підбиття підсумків з метою усунення недоліків і підвищення ефективності взаємодії в подальшому.

На підставі узагальнення практичного досвіду, а також висловлених у наукових публікаціях положень з цієї проблеми ми виокремили основні вимоги щодо скерування доручень та контролю за їх виконанням. Цю діяльність слід провадити в певній послідовності та регламентувати відповідним чином [339].

1. У разі створення СОГ під час досудового розслідування злочинів проти власності у сфері будівництва слідчий (прокурор) надає письмові доручення конкретним співробітникам оперативного підрозділу, включеним до її складу [281]. Слідчий, здійснюючи керівництво слідчо-оперативною групою, визначає порядок її роботи, забезпечує узгоджену діяльність усіх її членів, спрямовану на встановлення очевидців, постраждалих та осіб, які вчинили злочин, виявлення, фіксацію і вилучення слідів злочину, формування доказової бази. До речі, такі повноваження слідчого закріплені в КПК України та наказах системи МВС

України. Очевидно, важливо створювати СОГ для розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів проти власності у сфері будівництва з метою не допомогти, а безпосередньо здійснювати в межах законодавства України запобігання цим кримінальним правопорушенням.

2. Використання інформації ширшої, ніж матеріали в межах кримінального провадження, що спрямовані на виконання ширших завдань, тобто застосовувати всі форми позапроцесуального запобігання, спрямовані на встановлення типових причин та умов учинення злочинів у групі проваджень для розроблення запобіжних заходів, узагальнення практики реагування на подання. Не допускається надання слідчим (прокурором) неконкретизованих доручень оперативному підрозділу (співробітнику оперативного підрозділу – члена СОГ) та без встановленого строку їх виконання [281].

3. Співробітники оперативних підрозділів не мають права проводити процесуальні дії щодо протидії злочинам у кримінальному провадженні за власної ініціативи або звертатись із клопотанням до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковим для виконання оперативним підрозділом [339].

Взаємодія між слідчим та оперативним працівником зазвичай виникає ще до внесення відомостей до ЄРДР, зокрема під час спільного виїзду на місце події та проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій.

4. Протоколи слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, проведених співробітниками оперативних підрозділів за дорученням слідчого, мають таке саме доказове значення, як і протоколи, складені слідчим [281].

Як встановлено в межах дослідження, під час визначення меж встановлення причин злочинів проти власності у сфері будівництва та умов, які сприяли їх учиненню, важливим є висновок про те, що повну причину доказують за кожним кримінальним провадженням, що передбачає врахування низки складових, серед яких: а) негативні морально-психологічні властивості особи злочинця, які містять антигромадську установку особистості та її психологічні особливості (головна

причина злочину); б) причини формування негативних морально-психологічних властивостей особистості; в) обстановка вчинення злочину (передбачає умови вчинення злочину та неголовну причину злочину – привід) [339].

Першу групу обставин частково перелічено в п. 4 ст. 91 КПК України [189], а саме обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання. Відповідно, зазначені обставини (є причинами злочину) встановлюються за допомогою доказів. Друга група обставин загальновідома та впливає насамперед з економічних причин. Відповідно, похідні від економічних причин є соціальні, політичні, ідеологічні причини злочинності загалом та конкретного злочину зокрема. Визначальну роль ці причини мають на рівні держави, однак актуальний їх вплив на обласному та районному рівні, оскільки вони похідні від загальнодержавних причин. На нашу думку, не можна вимагати від сторони обвинувачення обов'язкового встановлення причин цієї групи за кожним провадженням, а необхідно дати можливість зазначеному суб'єкту самому визначити необхідність цього залежно від специфіки та негативних наслідків розслідуваного злочину. В іншому випадку кримінальний процес у кожному кримінальному провадженні буде перетворюватися на кримінологічне дослідження, яке потребує значних процесуальних витрат на шкоду процесуальній функції – взаємодії правоохоронних органів. У контексті розгляду третьої групи обставин необхідно зазначити, що неголовні причини злочину – приводи, які теж підлягають обов'язковому доказуванню, згідно зі ст. 91 КПК України [189], оскільки залежно від їх змісту, приводи стосуються або до об'єктивної сторони складу злочину, або до його суб'єктивної сторони. Саме тому залежно від специфіки злочину приводи можуть бути зазначені в поданні. Щодо умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, то вони підлягають обов'язковому встановленню та викладенню в поданні.

Під час налагодження взаємодії із суб'єктами ринку нерухомості оперативні підрозділи Департаменту захисту економіки Національної поліції мають урахувати те, що:

– такі суб'єкти є першою лінією сигнальної системи сповіщення про можливу підготовку вчинення злочинів проти власності й конкретну злочинну діяльність, одержавши інформацію про яку вони мають передавати її до оперативних підрозділів;

– взаємодія повинна сприяти максимальному використанню можливостей обох сторін під час вирішення завдань, використання засобів і методів;

– Національна поліція – головний правоохоронний орган у запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва, оскільки має джерела інформації про стан криміногенної обстановки, сприяння в матеріально-технічному та іншому забезпеченні;

– під час визначення форм і способів взаємодії необхідно враховувати правові засади організації, компетенцію, форми й методи функціонування суб'єктів ринку нерухомості;

– взаємодія може бути короткочасною та тривалою (із систематичним, спільно запланованим, узгодженим використанням сил і засобів співпраці), пов'язана з виконанням конкретного поточного завдання;

– необхідність дотримуватися принципів взаємодії (законність, самостійність, що не перебувають у адміністративному взаємопідпорядкуванні, вирішують свої завдання за допомогою індивідуальних методів і засобів); розмежування компетенції (суб'єкт взаємодії не має виконувати невластиві йому функції).

Доцільно розглянути напрями взаємодії оперативних підрозділів та нотаріусів (на ефективність такої взаємодії вказали 68 % респондентів), які, з одного боку, мають широкі повноваження та, відповідно, можливості щодо виявлення злочинів на ринку житла, а з іншого – саме у зв'язку з цими можливостями можуть брати участь у вчиненні злочину. З'ясовуючи матеріальну сторону вчиненої угоди, нотаріусом цілком можуть бути виявлені й злочинні наміри сторони в угоді, тому що є реальна можливість відрізнити угоду, укладену шляхом обману, від угоди, укладеної під впливом обману [327, с. 26]. Як пише Г. П. Макаров, принципова відмінність угод, укладених шляхом обману, від угод,

укладених під впливом оман, що має істотне значення, полягає в тому, що в першому випадку потерпіла сторона зазвичай не має змоги вільно висловити свою волю й діяти у своїх інтересах у результаті навмисного перекручування фактів іншою стороною; у другому випадку – наміру ввести в оману (обдурити) в учасників угоди не було. Омана відносно угоди відбулася поза їхньої волі, коли кожний з них мав неправильне уявлення про характер угоди, відповідно, інші й наслідки визнання цих угод недійсними [224, с. 25–27]. У першому випадку йдеться про шахрайство як форму розкрадання з використанням обману. Тому під час розслідування шахрайства у сфері будівництва обов'язково проводиться допит нотаріуса як свідка про обставини угоди, а також використовується допомога інших фахівців у галузі нотаріату з метою визначення порядку вчинення нотаріальних дій [327, с. 26].

Слід зазначити, що така взаємодія є вельми корисною, позаяк оперативних працівників взаємодія з нотаріусами цікавить у зв'язку з тим, що нотаріус має можливості ще на стадії формування злочинного задуму (або перших дій щодо підготовки до злочину) визначити наявність злочинних дій і повідомити про це оперативних працівників. Нотаріус здійснює різноманітні типові дії, зокрема: отримання витягу з Реєстру прав власності на нерухоме майно або довідки з виконавчого комітету відповідної ради з характеристикою відчужуваного житла; отримання довідки про відсутність заборони на відчуження житла; отримання нотаріально засвідченої згоди іншого з подружжя, якщо він є співвласником; отримання рішення органу опіки та піклування щодо недопущення внаслідок правочину порушення прав осіб, над якими встановлено опіку та піклування; нотаріальне посвідчення правочину, що відбувається за умов надання нотаріусу правовстановлюючих та інших необхідних документів; державна реєстрація правочину; державна реєстрація права власності на житло, і злочинці розуміють, що навіть, почавши злочинні дії на ринку житла, продовжити їх потрібно шляхом використання нотаріальних дій, а якщо вони не зможуть втягнути нотаріуса у злочинну змову (або використати «в темну»), то недотримання встановленої форми договору стосовно відчуження житла матиме наслідком його не укладення,

що перешкодить подальшому заволодінню житлом (з огляду на це, до механізму їх злочинної діяльності входить учинення злочинних дій на стадії нотаріального посвідчення та державної реєстрації правочинів щодо відчуження житла [168, с. 25; 327, с. 33].

Також нотаріусів можна залучати для отримання інформації з Державного реєстру на нерухомість, що зумовлена процедурними прорахунками в технологічному ланцюгу поєднання користувача з інформаційною базою Державного реєстру на нерухомість. Для отримання інформації нотаріусу потрібен зареєстрований у базі Державного реєстру на нерухомість комп'ютер та особистий ключ доступу, проте фіксування доступу здійснюється лише тоді, коли нотаріус заявляє про проведення угоди та фіксує квитанцію про оплату отримання інформації з Державного реєстру на нерухомість; якщо угоду не проводять, факт доступу не фіксують, і формально інформацію про наявність нерухомого майна (або приналежність певного об'єкта нерухомості конкретній особі) оперативний працівник може зчитувати безпосередньо з екрана комп'ютера (важливо дотриматися головних умов: користуватися ключем доступу нотаріуса безпосередньо з комп'ютера того самого нотаріуса (зареєстрованого в базі даних Державного реєстру на нерухомість); не заявляти проведення угоди; не роздруковувати текст і не копіювати його в електронному вигляді, а переписувати вручну з екрана комп'ютера) [265, с. 122–124].

Наступний суб'єкт взаємодії – оцінщик (11 %), який може визначити наявність злочинних намірів ще на етапі збору документів для укладання угоди купівлі-продажу у сфері будівництва (отримує та оцінює наступні документи: свідоцтво права власності; технічний паспорт БТІ; паспорт та ідентифікаційний код; документи, що містять відомості про наявність обтяжень (завдатках, боргових зобов'язаннях, орендних відносинах, юридичних угодах, контрактах тощо); фотокартки нерухомості тощо), тобто ця особа теж має можливість виявити злочинний задум на етапі підготовки.

Реєстраційні органи (18 %), як суб'єкт взаємодії можуть надати інформацію про наявність у документах, що засвідчують право власності на житло, ознак технічної або інтелектуальної підробки (або інших ознак злочину).

У певних випадках можлива взаємодія з ревізійними підрозділами суб'єктів господарювання, що діють у сфері будівництва (8 %), внутрішнього (2 %) та зовнішнього (2 %) аудиту (аналітична перевірка, юридична перевірка, економічна перевірка, зустрічна перевірка, логічний аналіз взаємопов'язаних документів, аналіз руху матеріальних засобів і грошових коштів, вибіркова перевірка).

Також правоохоронні органи в запобігання таким злочинам повинні ефективно взаємодіяти з:

- громадськими організаціями ошуканих вкладників (18 %);
- службою безпеки суб'єктів господарювання (8 %);
- засобами масової інформації (8 %) у формі: інформування населення про можливі способи вчинення злочинів на ринку житла; інформування про заходи щодо захисту та поновлення своїх прав на житло; надання інформації про позитивний досвід розкриття таких злочинів; надання інформації про осіб, які вчиняють злочини на ринку житла, та розшукове орієнтування тощо.

Взаємодія з органами ДФС України, які мають розширені повноваження в частині отримання інформації про будь-які фінансові операції, що підлягають оподаткуванню. Унаслідок розподілу компетенції оперативні працівники Департаменту захисту економіки Національної поліції практично не здійснюють ініціативне надання інформації до оперативних управлінь ДФС України, оскільки це не передбачено нормативними актами, натомість фіскальні органи надають необхідну інформацію здебільшого за запитом. Така ситуація склалася внаслідок того, що законодавець не враховує той факт, що «віртуальні сліди» фінансових операцій створюють високу ймовірність їх виявлення, а це означає, що, наприклад, факт перерахування коштів (які надійшли як інвестиції з метою фінансування будівництва), замість закупівлі будівельних матеріалів, на офшорні рахунки за кордон, буде відразу виявлений фіскальними органами, але для них це не свідчить про вчинення злочину і тому не буде мати юридичних наслідків. Так,

через значний період часу, коли буде викрито факт створення та діяльності «будівельної піраміди», цю інформацію фіскальні органи передадуть (за запитом) до органів Національної поліції, але на той момент вона не буде актуальною і не сприятиме запобіганню злочину (і відшкодуванню шкоди), а лише буде свідчити про наявність такого злочину. Такий стан справ не сприяє ефективному використанню сил і засобів оперативних підрозділів і потребує змін.

Для належної організації ефективної взаємодії між підрозділами захисту економіки Національної поліції і фіскальних органів можливим вбачається використання досвіду країн близького зарубіжжя. Так, у Литві, податкова поліція інформує детективів поліції про запобігання злочинам та факти протиправних дій, виявлених у процесі такої діяльності; надає за запитами поліції інформацію про фінансовий стан підприємств, установ і організацій, а також про джерела прибутків об'єктів їх оперативного обслуговування, за винятком відомостей, які становлять комерційну таємницю; інформують поліцейські органи про порушення законодавства з боку недержавних секторів безпеки [30, с. 115; 177, с. 190].

Отже, взаємодія слідчих з оперативними підрозділами в запобіганні, розкритті та розслідуванні злочинів проти власності, що вчинюються в будівельній галузі матиме достатній рівень ефективності лише за умови спільного використання можливостей кожного із суб'єктів. Саме завдяки їх спільній, узгодженій діяльності можлива реалізація завдань, які неможливо або складно вирішувати роз'єднаними, розрізненими діями декількох суб'єктів взаємодії. Ефективність діяльності взаємодіючих суб'єктів у протидії злочинам проти власності в будівельній галузі має прямо пропорційну залежність від рівня організації цієї діяльності. Організаційну основу такої взаємодії становить оперативне, узгоджене за метою, місцем та часом маневрування силами та засобами, яке є наслідком усебічного вивчення та аналізу існуючої обстановки.

Результативність діяльності взаємодіючих суб'єктів може бути досягнута лише за умов обов'язкового дотримання певних умов. Передусім, мають бути визначені взаємодіючі ланки, їх завдання та обсяг взаємодії, чітко розподілені функціональні обов'язки, обрані форми взаємодії та визначені конкретні

виконавці, яким мають бути роз'яснені поставлені перед ними спільні завдання. Потім належить забезпечити обмін взаємною інформацією, визначити способи та засоби зв'язку (наради, робоче обговорення конкретних ситуацій, телефонні контакти тощо) між взаємодіючими ланками. Крім того, має бути забезпеченим чітке маневрування силами та засобами відповідно до обстановки, а також постійне керівництво та контроль за виконанням узгоджених спільних заходів.

На основі аналізу кримінальних проваджень (додаток В) та проведеного опитування оперативних працівників Національної поліції (додаток В) виокремимо такі напрями взаємодії підрозділів захисту економіки Національної поліції та оперативних управлінь ДФС України:

- проведення спільних заходів щодо виявлення та запобігання правопорушенням у сфері оподаткування, які вчиняють суб'єкти ринку нерухомості (на ефективність цих заходів вказало 38 % респондентів);

- спільне обговорення учасниками взаємодії і керівниками різних рівнів і напрямів оперативної обстановки, перспектив і можливостей запобігання податкових злочинів у сфері будівництва з тим, щоб відпрацювати комплексні заходи щодо підвищення рівня та ефективності спільної діяльності у боротьбі зі злочинністю [26, с. 112] (15 %);

- обмін інформацією про фінансовий стан суб'єктів у сфері будівництва – платників податків, наявності в них ліквідного майна для забезпечення погашення спричиненої шкоди державі та громадянам (86 %);

- взаємне виконання доручень, вимог, запитів у кримінальних провадженнях (14 %);

- взаємне сприяння в проведенні оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій (44 %);

- постійний обмін інформацією (51 %);

- проведення спільних нарад співробітників слідчих і оперативних підрозділів (12 %);

- проведення спільних заходів щодо виявлення суб'єктів господарської діяльності у сфері будівництва, які ухиляються від постановлення на облік у

фіскальних органах, і сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (брокерів, ріелторів тощо) (21 %);

- проведення спільних запобіжних заходів з метою виявлення незаконних операцій, що здійснюються кредитно-фінансовими та іншими установами, підприємствами і організаціями, у тому числі тими, які здійснюють діяльність у сфері будівництва (33 %);

- створення інформаційних моделей можливих податкових злочинів на ринку житла і тактики дій оперативних працівників при виявленні епізодів злочинних діянь (пов'язаних з ухиленням від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів), що вчиняються у сфері будівництва (45 %);

- створення постійно діючих координаційних робочих груп для розроблення та організації узгоджених дій запобігання податковим злочинам й злочинам проти власності у сфері будівництва (20 %);

- повідомлення відомостей про судимість осіб, які діють у сфері будівництва та нерухомості (89 %);

- спільне заслуховування окремих виконавців і керівників підрозділів з питань організації взаємодії під час виявлення, розкриття, розслідування, запобігання злочинів у сфері будівництва (4 %);

- взаємодія з питань співробітництва з правоохоронними органами іноземних держав (стосовно пошуку коштів, вкрадених забудовником, і легалізованих через фінансові інструменти інших країн) (55 %);

- розроблення спільних пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального, кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства з питань запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва (12 %);

- обмін досвідом щодо проблем боротьби з економічною злочинністю, інформацією про способи порушення податкового законодавства суб'єктами у сфері будівництва, позитивних форм і методів діяльності вітчизняних та зарубіжних правоохоронних органів тощо (57%) [113; 355, с. 121–135].

Підсумовуючи вищевикладене, виокремлено основні завдання слідчих та оперативних працівників із запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, до яких належать: систематичне виявлення й аналіз явищ, процесів, факторів, ситуацій, що сприяють злочинам; виявлення, аналіз причин та умов, котрі детермінують злочини у сфері будівництва; соціальний контроль за особами, які схильні до корисливої пристрасті й виявляють прагнення до організації вчинення корисливих, насильницьких злочинів проти власності громадян; забезпечення невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів за вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва, у тому числі всебічне й об'єктивне розслідування таких злочинів, своєчасне викриття та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які їх вчинили, а також розшук злочинців, які переховуються; відшкодування матеріального збитку, заподіяного громадянам, підприємствам, установам й організаціям незалежно від форм власності, а також громадським об'єднанням, незалежно від форм власності, злочинними діями винних осіб; адміністративний нагляд за особами, які відбули покарання за розкрадання та схильні до вчинення нових злочинів, про що свідчать усталені зв'язки з іншими особами, метою яких є спільне посягання на чуже майно [340].

Висновки до розділу 3

1. Загальносоціальні заходи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва повинні бути спрямовані на поліпшення соціально-економічної ситуації в країні, подолання об'єктивних і суб'єктивних передумов відтворення будівельної інфраструктури та зменшення впливу чинників, які сприяють злочинності як негативному суспільному явищу (загальне оздоровлення економіки; збільшення офіційних доходів; зниження рівня безробіття і розшарування населення за майновою ознакою). Надано прогноз результативності застосування окремих форм запобіжного впливу на злочинність за напрямками

правового, організаційного й інформаційного забезпечення. Здійснено аналіз правового забезпечення реалізації окремих заходів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва на міжвідомчому рівні, у зв'язку з чим відповідні законодавчі та відомчі (міжвідомчі) підзаконні нормативно-правові акти систематизовано за сферою правового регулювання, суб'єктом складом та юридичною силою.

2. На основі узагальнення правоохоронної практики та опитування працівників правоохоронних органів підтверджено, що основним суб'єктом запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва є органи й підрозділи Національної поліції України, зокрема Департамент захисту економіки. До головних завдань запобігання злочинам оперативними підрозділами Національної поліції мають належати: систематичне виявлення та аналіз причин й умов, які сприяють учиненню злочинів, розроблення заходів щодо їх усунення чи нейтралізації; з'ясування суперечностей і вирішення конфліктів на загальносоціальному рівні, що призводять до виникнення і реалізації злочинних намірів, а також формування особи злочинця, який вчиняє злочини; активне залучення до діяльності щодо запобігання злочинам громадських об'єднань й органів реєстрації прав на нерухоме майно, а також ріелторів, нотаріусів та приватних інвесторів; систематичне інформування потенційних жертв про способи вчинення корисливих посягань на кошти й майно та заходи запобігання їм.

3. Виокремлено специфіку та форми спільної діяльності органів Національної поліції України (підрозділів кримінальної поліції, слідства, превентивної діяльності), уповноважених підрозділів (службових осіб) інших центральних органів виконавчої влади, які виконують регуляторні функції (Державна фіскальна служба, Державна аудиторська служба, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, ДАБІ України, Нацкомфінпослуг), органів прокуратури, а також суб'єктів недержавного сектору, зокрема нотаріусів, реєстраторів, оцінщиків, служб

безпеки та ревізійних служб суб'єктів господарювання, громадських організацій (у тому числі об'єднань ошуканих вкладників), засобів масової інформації.

Встановлено, що в запобіганні злочинам досліджуваної категорії беруть активну участь працівники служб безпеки будівельних організацій (як самостійно, так і спільно з правоохоронними органами), хоча така їх діяльність законодавчо не регламентована. Відповідальні за безпеку працівники в цій роботі керуються переважно внутрішніми інструкціями. Надано пропозиції до проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» щодо унормування порядку взаємодії недержавних служб безпеки і правоохоронних органів. Запропоновано розробити та запровадити спільним наказом (за участю ДАБІ України, Мінрегіонбуду, ДАС, МВС, Генеральної прокуратури та інших зацікавлених відомств) міжвідомчу інструкцію з питань взаємодії стосовно забезпечення запобігання злочинам у сфері будівництва. Йдеться про запровадження спрощених процедур оперативного обміну інформацією стосовно ознак правопорушень, що допоможе встановленню розмірів і місць зберігання коштів та майна, одержаних злочинним шляхом.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі дослідження теорії та практики боротьби зі злочинністю, узагальнення відповідних концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, досвіду інших країн розроблено наукові положення, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. Одержані наукові результати дають підстави для висновків, рекомендацій та узагальнень, що мають як теоретичне, так і практичне значення. Найсуттєвішими з них є такі:

1. У результаті аналізу стану дослідження проблем запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва встановлено, що у кримінологічній науці відсутні ґрунтовні розробки із зазначеної проблематики, хоча окремі її аспекти в різні часи частково висвітлено в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених у галузях кримінального права та кримінології, криміналістики й теорії оперативно-розшукової діяльності, судової бухгалтерії, організації будівельного виробництва та інших. В історичній ретроспективі кримінологічні ознаки злочинів проти власності у сфері будівництва більшістю дослідників представлені як однорідні, що містять спільні характеристики (специфіка будівельної сфери, об'єкт та предмет посягання, місце і способи вчинення, суспільно небезпечні наслідки, природа латентності, зв'язок з іншими, супутніми, суспільно небезпечними діями), що дозволяє їх об'єднати в єдину кримінологічну групу з визначенням на цій основі єдиного комплексу заходів запобігання злочинам.

2. Встановлено, що у процесі запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва особливу роль відіграють як внутрішні (структурні підрозділи будівельних організацій), так і зовнішні (які наймаються для охорони чи забезпечення безпеки об'єкта будівництва) суб'єкти недержавного сектору безпеки. Пріоритетним напрямом удосконалення участі служб безпеки будівельних компаній щодо виявлення та припинення злочинів проти власності визнано законодавче унормування створення будівельної поліції, а також повноважень щодо виявлення та документування злочинів приватних охоронних структур, зокрема

будівельних та інвестиційних компаній. Показано роль інших недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам, які надають охоронні, консалтингові, інформаційно-аналітичні, комп'ютерно-технічні та інші послуги. Визначено чинники, що негативно впливають на забезпечення безпеки у сфері будівництва недержавними суб'єктами, які пов'язані із законодавчою невизначеністю їх статусу і повноважень, відсутністю взаємодії координації дій між собою, низьким рівнем взаємодії з правоохоронними органами.

3. На основі аналізу зарубіжного досвіду виокремлено найбільш перспективні для запровадження у правове поле України положення щодо запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва, зокрема стосовно забезпечення охорони та безпеки об'єктів будівництва, у тому числі недержавними суб'єктами; нових видів страхування, які убезпечують забудовника від витрат, спричинених незаконним заволодінням майном; створення єдиного державного реєстру будівельного обладнання; правових стандартів охорони об'єктів будівництва. Встановлено, що в міжнародній практиці немає єдиної законодавчої моделі захисту будівельної галузі. Однак у більшості європейських країн на фоні тенденцій дерегуляції й лібералізації будівельного ринку запроваджуються більш суворі, ніж в Україні, санкції за різні форми розкрадань та інших посягань на майно будівельних (інвестиційних) компаній і приватних інвесторів.

4. На підставі аналізу кількісних і якісних показників виявлено, що найбільшу частку злочинів у сфері будівництва становлять злочини проти власності (43,8 %). Менша питома вага характерна для злочинів у сфері службової діяльності (39,7 %), у сфері господарської діяльності (5,5 %) та інших категорій злочинів (11 %). Майже третину зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері будівництва (33,2 %) становлять факти привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), з яких 27,3 % учинено в особливо великих розмірах. Прослідковується значне збільшення кількості злочинів проти власності у 2016 і 2017 рр. (з 1,4 до 1,5 тис.), зокрема в Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській, Харківській

областях, а також у м. Києві. Латентності розкрадань та інших злочинів проти власності найбільшою мірою сприяють: прихований характер дій та маскування способів учинення злочинів (65 % правоохоронців, 54 % працівників служб безпеки будівельних компаній); низька, на думку потерпілих, ймовірність розкриття злочинів і відшкодування шкоди (39 і 44 %); небажання представників будівельної галузі оприлюднювати дані щодо будівництва та контактувати з правоохоронцями (51 і 48 %).

5. Причинний комплекс злочинів, пов'язаних з різними формами заволодіння чужим майном у сфері будівництва, охоплює досить широке коло детермінантів як за походженням, так і за механізмом впливу на злочинність. За останньою ознакою їх розподілено на соціально-економічні, правові, психологічні, організаційно-управлінські й технологічні. Серед правових детермінантів опитані найбільш виокремили відсутність правових підстав примусового стягнення штрафів, а також виконання рішень судових органів про притягнення винуватих до відповідальності (29 %). Психологічними чинниками більшість опитаних назвали тиск на осіб, які приймають рішення про розподіл матеріальних цінностей і коштів на будівельному об'єкті (37 %). Серед факторів організаційно-управлінського характеру виокремлено неналежні облік матеріальних цінностей, незадовільний стан охорони на об'єктах будівництва, а також безвідповідальність при відборі персоналу.

6. Систематизовано інформацію про особу злочинця, а також структуру злочинних груп, розподіл ролей між співучасниками, що має значення для роботи правоохоронних органів і служб безпеки будівельних компаній. Запропонована типологія злочинців може допомогти відстежити відображення властивостей особи правопорушника при підготовці, учиненні та приховуванні злочинів, визначити напрями пошуку осіб, причетних до злочину, виявити джерела інформації про злочинну групу та співучасників, встановити послідовність (алгоритми) проведення спеціально-кримінологічних та індивідуальних профілактичних заходів, а також обрати найбільш доцільні прийоми їх реалізації. Доведено, що в основу типології злочинців цієї категорії має бути покладено

корисливий мотив. На підставі цього виділено важливі для формування системи заходів запобігання цим злочинам типи злочинців за стійкістю корисливої мотивації (ситуативний, нестійкий, злісний, особливо злісний), за видом злочину (крадії, шахраї, розкрадачі), за відношенням до об'єкта будівництва (внутрішні та зовнішні).

7. Встановлено, що потерпілими від злочинів проти власності у сфері будівництва є фізичні особи, які диференціюються за статтю, віком, освітою, громадянством, сімейним станом, а також юридичні особи, специфіка яких залежить від виду будівельних робіт і виду об'єкта будівництва. Виокремлено характерні для цих злочинів види потерпілих за реальністю факту вчинення злочину та його подальшою реєстрацією (потенційні, реальні, латентні), за характером поведінки жертви напередодні і в момент учинення злочину (некритичні). Співвідношення потерпілих фізичних та юридичних осіб зумовлено, передусім, різновидом вчинених злочинів та формою власності на об'єкт будівництва. Виявлено передумови віктимізації потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва та розроблено пропозиції щодо її мінімізації.

8. Концептуальне бачення заходів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва полягає в реалізації комплексу кримінально-правових та кримінологічних заходів з метою аналізу кримінологічної ситуації, що характеризує ринок будівельних послуг, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню правопорушень, викриття осіб (злочинних груп), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків (відшкодування збитків, відновлення прав) для громадян, суспільства й держави. На загальносоціальному рівні йдеться про поліпшення соціально-економічної ситуації в країні, подолання об'єктивних і суб'єктивних передумов відтворення будівельної інфраструктури та зменшення впливу чинників, які сприяють відтворенню злочинності як негативного суспільного явища. Одним із напрямів удосконалення запобігання злочинам є прийняття Державної програми профілактики правопорушень на період до 2023 року з урахуванням запропонованого проекту Комплексної

програми організації запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва на 2020–2025 рр., що складається з основних (мета запобігання; об’єкт запобіжного впливу; суб’єкт запобіжної діяльності; заходи запобігання) та факультативних (механізм (способи) реалізації конкретних заходів; тактичні прийоми застосування заходів впливу) складових.

9. Основним суб’єктом запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва на спеціально-кримінологічному рівні є органи і підрозділи Національної поліції України (64 % опитаних), зокрема Департамент захисту економіки (74 %). З метою запобігання багатоепізодним шахрайствам у сфері фінансування будівництва житла запропоновано: по-перше, нову модель функціонування ФФБ, яка полягає в акумуляції коштів, переданих довірителями (інвесторами) у довірче управління фінансовій установі, яка поетапно, з огляду на темпи спорудження об’єкта, перераховує їх забудовникові, контролює цільове використання, а також терміни будівництва; по-друге, запровадження обов’язкової реєстрації договорів інвестування та інших угод і створення єдиного загальнодержавного реєстру замовників, забудовників та об’єктів будівництва; по-третє, заборону залучення коштів на будівництво житла та фінансування будівництва до виникнення в забудовника права на забудову; по-четверте, вимогу, що реклама будівництва має обов’язково ґрунтуватися на відкритій інформації про всіх зацікавлених суб’єктів. Зазначені заходи в разі їх юридичного закріплення (з унесенням змін і доповнень до законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю») дасть змогу на початковій стадії виявляти шахрайські наміри організаторів інвестиційних схем та запобігати зловживанням з коштами приватних інвесторів. Запропоновано варіанти створення в Україні будівельної поліції як підрозділу у складі міжрегіонального територіального органу Департаменту з питань державного архітектурно-будівельного контролю або Національної поліції, головне завдання якого полягатиме в реалізації спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва.

10. Виокремлено найбільш перспективні форми взаємодії Національної поліції України, уповноважених підрозділів (службових осіб) Державної фіскальної служби, Державної аудиторської служби, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, ДАБІ України, Нацкомфінпослуг, органів прокуратури, а також недержавних суб'єктів (нотаріусів, реєстраторів, оцінщиків, служб безпеки та ревізійних служб суб'єктів господарювання), громадських організацій, засобів масової інформації щодо запобігання злочинам досліджуваної категорії. Надано пропозиції до проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» щодо порядку взаємодії недержавних служб безпеки і правоохоронних органів. Запропоновано проект міжвідомчої інструкції з питань взаємодії у сфері запобігання злочинам проти власності в будівельній галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов Г. А. Теория и методология криминологического прогнозирования : монография. М. : Юрид. лит., 1972. 334 с.
2. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія : курс лекцій. Київ : МАУП, 2002. 295 с.
3. Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы : монография. М. : Норма, 2011. 310 с.
4. Алексеев В. В., Бражников Д. А., Ярошенко С. А. Основы выявления, предупреждения и раскрытия преступлений экономической направленности : учеб.-практ. пособие. Тюмень : Тюмен. ин-т повышения квалификации сотрудников МВД России, 2012. 90 с.
5. Алексеев А. И. Криминология : курс лекций. М. : Щит-М, 1998. 340 с.
6. Андреева Е. Г. Антикриминогенная деятельность частных детективных и охранных предприятий : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2000. 159 с.
7. Андрушко А. В. Геронтологічна злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : монографія / за ред. В. М. Поповича. Ужгород : Ліра, 2011. 246 с.
8. Антипова О. М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2007. 244 с.
9. Антонян Ю. М. Криминология. Избранные лекции. М. : Логос, 2004. 448 с.
10. Аурсаліді М. В. Системні методи боротьби зі злочинами в економіці : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Донецьк, 2011. 20 с.
11. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків : 2015. 36 с.
12. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Страхова справа : підручник. Київ, 2011. 203 с.

13. Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монографія. Харьков : Основа, 2003. 368 с.

14. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 308 с

15. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 287 с.

16. Бандурка О. М. Бюджетні процеси та тінізація економіки в Україні. *Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності* : матеріали наук.-практ. конф. Харків : НЮАУ ім. Я. Мудрого, 1999. С. 15–18.

17. Батиргарєєва В. Особливості детермінації рецидивної злочинності. *Право України*. 2005. № 2. С. 63–66.

18. Батиргарєєва В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2002. 267 с.

19. Батюкова В. Е. Потерпевший в уголовном праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 1995. 23 с.

20. Белов Е. В. Мошенничество с недвижимостью в жилищной сфере (способы совершения и проблемы квалификации) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2012. 28 с.

21. Бесчастных В. Н., Поправко А. К. К вопросу о типологии личности современного террориста. *Вісник ЛАВС МВС України*. 2005. Вип. 1. С. 5–8.

22. Беліков Ю. М. Взаємодія недержавних охоронних організацій з правоохоронними органами: ключові засади та напрями вдосконалення у сфері запобігання злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 7. С. 203–206. (Серія «Юриспруденція»).

23. Беліков Ю. М. Запобігання злочинності недержавними охоронними організаціями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 205 с.

24. Білова М. Е. Нормативно-правове регулювання діяльності підрозділів державної служби охорони і недержавних підприємств безпеки. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 1. С. 146–149.

25. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні. Харків, 2013. С. 374–375.

26. Бобринев Р. В. Расследование налоговых преступлений, совершаемых у сфере строительной деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2005. 191 с.

27. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) : монографія. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 378 с.

28. Бойко А. М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2009. 40 с.

29. Бойцов А. И. Преступления против собственности. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. 773 с.

30. Болтян О., Суліма В. Розслідування кримінальних справ щодо фінансових пірамід. *Вісник прокуратури*. 2003. № 8. С. 113–116.

31. Бондарчук Ю. В., Марущак А. І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи : наук.-практ. посіб. Київ : Скіф : КНТ, 2008. 369 с.

32. Борин Б. В. Характеристика криминогенной обстановки в строительной сфере. *Российский следователь*. 2007. № 11. С. 17–19.

33. Борисов В. І. Уголовная ответственность за нарушение правил при производстве строительных работ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харьков, 1974. 19 с.

34. Бородин С. В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы : монография / отв. ред. В. Н. Кудрявцев. М. : Наука, 1990. 272 с.

35. Борцевич П. С. Проблеми забезпечення прав інвесторів у сфері будівництва житла. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 258–260.

36. Бочков В. И. Административная ответственность за правонарушения в области строительства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2008. 183 с.

37. Брильов М. О. Стан наукових розробок з протидії злочинам, пов'язаним з розкраданням бюджетних коштів під час будівництва, ремонту та експлуатації автомобільних доріг. *Форум права*. 2015. № 5. С. 16–21.

38. Брич Л. Проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб за господарські злочини. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка*. 2001. Вип. 36. С. 497–501.

39. Бутенко Л. І. Попередження розкрадань та інших корисливих зловживань, що скоюються суб'єктами господарювання при розрахунках за експортно-імпортні операції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Київ, 1998. 17 с.

40. Бушинська М. Г. Ознаки протидії розслідуванню шахрайства. *Закон і право*. 2005. № 12. С. 37–38.

41. В Україні зростає будівництво житла, – Держстат. *Урядовий портал* [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-zrostaye-budivnictvo-zhitla-derzhstat>.

42. Вавриш А. В. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами у протидії злочинам проти власності у будівельній галузі. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5 (255). С. 222–225.

43. Вавриш А. В. Актуальні питання функціонування недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам у сфері будівництва. *Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 13 трав. 2016 р.). Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2016. С. 282–283.

44. Вавриш А. В. Економічні детермінанти злочинів проти власності у сфері будівництва. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Сєверодонецьк, 23 груд. 2016 р.). Сєверодонецьк : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 74–76.

45. Вавриш А. В. Криміногенна ситуація та заходи запобігання злочинам на ринку будівництва житла. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2015. № 4 (97). С. 45–57.

46. Вавриш А. В. Місце недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам у сфері будівництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 198–205.

47. Вавриш А. В. Особливості побудови моделі організації запобігання злочинам у будівельній галузі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 133–146.

48. Вавриш А. В. Типові ознаки розкрадань грошових коштів у сфері будівництва. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві* : матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 20–24.

49. Вавриш А. В. Характеристика розкрадань матеріальних цінностей у сфері будівництва. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 202–205.

50. Вавриш А. В. Зарубіжний досвід запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 21 квіт. 2018 р.). Деревач : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 298–302.

51. Вавриш А. В. Заходи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва як складова протидії тіньової економіки. *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 163–167

52. Вавриш А. В. Класифікація потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва. *Часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 215–225.

53. Вавриш А. В. Класифікація суб'єктів злочинів у сфері будівництва. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 10 черв. 2016 р.). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2016. С. 283–284.

54. Вавриш А. В. Криміногенна ситуація та заходи запобігання злочинам на ринку будівництва житла. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 45–57.

55. Вавриш А. В. Криміногенні фактори у сфері будівництва та можливі шляхи їх усунення шляхом проведення тендерних закупівель. *Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Сєверодонецьк, 19 трав. 2017 р.). Сєверодонецьк : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 335–340.

56. Вавриш А. В. Кримінологічна характеристика потерпілих від злочинів у сфері будівництва. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2017. С. 157–159.

57. Вавриш А. В. Особливості побудови моделі організації запобігання злочинам у будівельній галузі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 133–145.

58. Вавриш А. В. Особливості функціонування недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам у сфері будівництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 243–253.

59. Вавриш А. В. Детерминанты преступлений против собственности у сфере строительства. *Право и политика*. 2016. № 3. С. 92–97.

60. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с.

61. Веприцький Р. С. Латентність злочинності та шляхи її подолання URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe_index.htm_2014_1_14.pdf.

62. Веренич І. В. Використання спеціальних знань в процесі розслідування злочинів, скоєних у сфері будівництва, експлуатації будівель і споруд : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2010. 179 с.

63. Веренич І. В. Використання спеціальних знань в процесі розслідування злочинів, скоєних у сфері будівництва, експлуатації будівель і споруд : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2010. 20 с.

64. Вирок Богуславського районного суду Київської області від 9 черв. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58221227>.

65. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 8 черв. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58249636>.

66. Вирок Бродівського районного суду Львівської області від 15 лип. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59068714>.

67. Вирок Виноградівського районного суду Закарпатської області 22 лют. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55971649>.

68. Вирок Вовчанського районного суду Харківської області від 13 лип. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58908298>.

69. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 21 берез. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56716223>.

70. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 24 лют. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56074676>.

71. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 24 листоп. 2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53758165>.

72. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 26 квіт. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57600305>.

73. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 27 листоп. 2014 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41623887>.

74. Вирок Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 29 квіт. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57502276>.

75. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 23 трав. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57830394>.

76. Вирок Калінінського районного суду м. Горлівка Донецької області від 22 січня 2008 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5616587>.

77. Вирок Камінь-Каширського районного суду Волинської області від 11 лют. 2016 р. Справа № 157/902/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55710048>.

78. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 29 січ. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55893392>.

79. Вирок Краматорського міського суду Донецької області від 18 січ. 2016 р. Справа № 234/20773/15-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55260584>.

80. Вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 4 трав. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58146480>.

81. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 26 груд. 2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55105370>.

82. Вирок Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 1 берез. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56165871>.

83. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 16 лют. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56073969>.

84. Вирок Першотравневого районного суду м. Чернівців від 6 черв. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58121791>.

85. Вирок Попільнянського районного суду Житомирської області від 10 трав. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57587669>.

86. Вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 18 січ. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55099839>.

87. Вирок Троїцького районного суду Луганської області від 29 лип. 2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59292221>.

88. Віденко Є. В. Цивільний позов у кримінальному провадженні України як «інструмент» захисту прав потерпілого. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 368–370.

89. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням : навч. посіб. / [А. А. Вознюк, Д. О. Алексєєва-Процюк, С. С. Бичкова та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. С. Чернявського. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 136 с.

90. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням : метод. рек. / [С. С. Чернявський, А. А. Вознюк, Д. О. Алексєєва-Процюк та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 122 с.

91. Вознюк А. А., Щирська В. С. Запобігання організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : монографія. Київ : Освіта України, 2017. 184 с.

92. Вознюк А. А. Концептуальні засади запобігання суспільно небезпечним діянням. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 156–165.

93. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

94. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 236 с.

95. Ворко Є. Ю. Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/28362/1/%D0%9C%D0%A0_%D0%92%D0%BE%D1%80%D0%BA%D0%BE.pdf.

96. Воронин Ю. А. Типология личности преступников : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Свердловск, 1974. 34 с.

97. Габаидзе И. Б. Ответственность за самовольное строительство по советскому уголовному праву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харьков, 1980. 13 с.

98. Газдайка-Василишин І. Б. Корисливий мотив та корислива мета злочинів проти власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (2). С. 178–187.

99. Гарбовський Л. А., Дідківська Г. В., Топчій В. В. Правовий статус потерпілого у кримінальному процесі України : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 152 с.

100. Герасимов О. В. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності за злочини в економічній сфері та боротьби з ними. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.). Харків : Право, 2012. С. 555–558.

101. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого, 2011. 120 с.

102. Голіна В. В. Поняття і структура спеціально-кримінологічного запобігання злочинності. *Правова система України: історія, стан та перспективи* : у 5 т. Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2008. С. 357–400.

103. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. Харків : Право, 2014. 513 с.

104. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Сучасна нормативно-правова база та практика державного програмування протидії злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2011. Вип. 21. С. 46–59.

105. Головкін Б. М. Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 35 с.

106. Головкін Б. Мотивація корисливих насильницьких злочинів. *Проблеми боротьби зі злочинністю*. 2010. № 1 (60). С. 247–256.

107. Голощапов И. А. Роль и место частной охранной деятельности в системе обеспечения безопасности личности, общества и государства. *Вопросы правового регулирования и взаимодействия с органами внутренних дел*. Одеса, 2009. С. 38–39.

108. Горбаньов І. М. Способи скоєння шахрайства у сфері обігу житла. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. Вип. № 1. С. 106–113.

109. Горяинов К. К., Исиченко А. П., Кондратюк Л. В. Латентная преступность в России: опыт теоретического и прикладного исследования. М. : ВНИИ МВД РФ, 1994. 152 с.

110. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

111. Гринчак В. Н. Криминологический анализ преступлений, совершаемых у сфере кооперативной деятельности и их предупреждение органами внутренних дел (по материалам Украины) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1994. 159 с.

112. Гусарова О. Ю., Чернадчук О. В. Деякі аспекти співпраці служби безпеки підприємства з правоохоронними органами. *Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 21–22 трав. 2015 р.). Київ : Сум. держ. ун-т, 2015. С. 327–328.

113. Давтян Л. Г. Правоохоронні органи як суб'єкти запобігання податковій злочинності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6 (1). Т. 4. С. 40–44.

114. Данилюк В. О. Економічні злочини: поняття, класифікація, проблеми боротьби. *Збірник наукових праць Львівського державного інституту новітніх технологій та управління ім. В. Чорновола*. 2006. Вип. 1. С. 138–142.

115. Даньшин І. Н. Организована преступность. *Збірник наукових праць Харківського центру по вивченню організованої злочинності*. 2001. Вип. 2. С. 4–31.

116. Даньшин І. М., Голіна В. В., Кальман О. Г. Кримінологія. Особлива частина : навч. посіб. / за ред. І. М. Даньшина. Харків : Право, 1999. 232 с.

117. Денисова Г. Д. Административная ответственность за правонарушения в области строительства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Воронеж, 2001. 237 с.

118. Десятник А. А. Проблема актуальності кримінально-процесуальної профілактики в рамках нового КПК. *Форум права*. 2012. № 1. С. 247–252.

119. Деякі питання надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2015 р. № 786. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/786-2015-п>.

120. Деякі питання спрощення порядку надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 берез. 2015 р. № 137. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/137-2015-п>.

121. Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. Профілактика злочинів. Київ, 2011. 720 с.

122. Джужа О. М., Василевич В. В., Колб О. Г. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Атіка, 2009. 312 с.

123. Джужа О. М., Горлач С. В. Злочинець або особа, яка вчинила злочин (порівняльний аналіз). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 15–21.

124. Джужа О. М. Курс кримінології. Особлива частина : підручник. Київ, 2001. 182 с.

125. Джужа О. М., Іванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Паливода А. В., 2008. 292 с.

126. Дивеев А. М. Работнику ОБХСС о договоре подряда на капитальное строительство : учеб. пособие. Горький : Горьков. высш. шк. МВД ССР, 1975. 40 с.

127. Дикий О. В. Загальна характеристика жертв злочинів у сфері обороту житлової нерухомості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 9-1. С. 166–169 с. (Серія «Юриспруденція»).

128. Дикий О. В. Кримінологічні засади вивчення і попередження злочинів у сфері обороту житлової нерухомості в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2015. 20 с.

129. Дудніков А. Л. Проблеми взаємодії правоохоронних і контролюючих органів при розслідуванні корисливих злочинів. *Проблеми законності*. 2012. Вип. 52. С. 136–140.

130. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : монографія. Луганськ, 2012. 399 с.

131. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

132. Евтушенко В. В. Проступок та злочин у будівельних правовідносинах. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 67. С. 683–690.

133. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.]. Київ : Правова єдність, 2009. 541 с.

134. Економічна безпека : навч. посіб. / [О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко та ін.] ; за ред. О. М. Джужі. Київ : Правова єдність, 2010. 368 с.

135. Живко З. Б., Левків Г. Я. Напрями та принципи забезпечення безпеки підприємства в контексті недержавних форм власності. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe.

136. Житловий кодекс : Закон України від 30 черв. 1983 р. № 5464-X. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>.

137. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Ін Юре, 2007. 424 с.

138. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ : Ін Юре, 2007. 712 с.

139. Закалюк А. П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения. М. : Юрид. лит., 1986. 192 с.

140. Запорожець Р. А. Загальносоціальні заходи запобігання вчиненню шахрайств у сфері іпотечного кредитування. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 321–325.

141. Запотоцкий А. П. Основные способы совершения преступлений у сфере строительства. *Право и закон*. Бишкек, 2016. № 4 (6). С. 43–48.

142. Запотоцький А. П. Будівельні матеріали та будівельна техніка як предмет злочинного посягання. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 10 черв. 2016 р.). Кривий Ріг : Геліос-Принт, 2016. С. 90–92.

143. Запотоцький А. П. Криміналістична класифікація злочинів у сфері будівництва. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (11). С. 32–41.

144. Запотоцький А. П., Осетрова О. С. Критерії провокації вчинення злочину в контексті практики Європейського суду з прав людини : *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 123–125.

145. Запотоцький А. П. Криміналістична характеристика злочинів у сфері будівництва. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 40–48.

146. Запотоцький А. П. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з порушеннями правил охорони праці та безпеки виробництва під час будівництва. *Верховенство права*. 2017. № 5. С. 124–130.

147. Запотоцький А. П. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють злочини у сфері будівництва. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 122–132.

148. Запотоцький А. П. Місце вчинення злочинів у сфері будівництва. *Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем* : матеріали Всеукр. наук.-практ.

конф. (Сєвєродонецьк, 19 трав. 2017 р.). Сєвєродонецьк : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 189–191.

149. Запотоцький А. П. Окремі схеми вчинення злочинів у сфері будівництва. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 20–23.

150. Запотоцький А. П. Особливості обстановки вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. № 3 (100). С. 117–128.

151. Запотоцький А. П. Слідова картина злочинів у сфері будівництва. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2016. № 4 (58). С. 183–188.

152. Запотоцький А. П. Характеристика службових осіб, які вчиняють злочини у сфері будівництва. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9 груд. 2016 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 192–193.

153. Запотоцький А. П. Основні способи розкрадань у сфері будівництва. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 15 квіт. 2016 р.). Хмельницький : Хмельниц. ун-т упр. та права, 2016. С. 67–68.

154. Запотоцький А. П., Вознюк А. А., Кучменко С. В. Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва : метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 78 с.

155. Заросинський Ю., Рощина І. Запобігання злочинам: деякі питання теорії і практики. *Право України*. 2003. № 10. С. 78–81.

156. Захаров Е. В. Административный контроль и надзор в области строительства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2009. 178 с.

157. Захарчук В. М. Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2014. 18 с.

158. Звіт Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення, учинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень–грудень 2017 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113273&libid=&sort=name&tsort=asc.

159. Звіт Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення, учинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за січень–грудень 2016 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113273&libid=&sort=name&tsort=asc.

160. Згонникова Е. П. Правовое регулирование отношений, возникающих из договора участия в долевом строительстве многоквартирных домов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00. 03. Волгоград, 2006. 227 с.

161. Зелинский А. Ф. Криминология : науч. пособие. Харьков : Рубикон, 2000. 240 с.

162. Злочинність у сфері економіки: проблеми прогнозування, планування та координації заходів протидії / за ред. О. Г. Кальмана. Харків : Новасофт, 2005. 180 с.

163. Іванов Ю. Ф., Джу́жа О. М. Криминологія : навч. посіб. 2-ге вид., доповн. та переробл. Київ : Паливода А. В., 2008. 292 с.

164. Іванов Ю. Ф., Джу́жа О. М. Криминологія : навч. посіб. Київ : Паливода А. В., 2006. 264 с.

165. Кавун Д. Ю. Владні суб'єкти досудового розслідування в механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 19. С. 144–147. (Серія «Юриспруденція»).

166. Каленяк В. Приватна охоронна діяльність: зарубіжний досвід та можливість його використання в Україні. URL: <http://personal.in.ua/article.php?ida=504>.

167. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні і прикладні проблеми : монографія / О. Г. Кальман. Харків, 2003. 352 с.

168. Князєв С. В. Виявлення та перевірка оперативної інформації при протидії злочинам, що вчиняються на ринку житла. *Боротьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 1. С. 22–26.

169. Князєв С. В. Попередження злочинів на ринку житла шляхом створення правової бази для функціонування фондів фінансування будівництва. *Oswiata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO*. 2014. № 1 (5). С. 126–134.

170. Князєв С. В. Характеристика злочинів, що вчиняються на ринку нерухомості в процесі забудови житла. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. Вип. 4 (89). С. 110–117.

171. Кобзаренко П. В. Расследование и предупреждение преступных нарушений правил при производстве строительных работ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1973. 24 с.

172. Коваленко В. В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2004. 440 с.

173. Ковальський Г. Соціальні проблеми молоді в Україні. URL: <http://www.nissgov.ua/Monitor/april08/27htm>.

174. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

175. Козир Д. В. Відповідальність охоронця за договором охорони: проблеми теорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 1. С. 12–15.

176. Козир Д. В. Договір охорони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 20 с.

177. Колесник В. О. Зарубежный опыт предупреждения преступлений у сфере строительства. *Вестник Нижегородского университета*. 2007. № 5. С. 187–195.

178. Кондратьєв Я. Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2004. 444 с.

179. Коноваленко О. О. Корисливо-насильницькі злочини проти власності: їх кількісно-якісний аналіз. *Право України*. 2006. № 2. С. 70–73.

180. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

181. Корольчук В. В. Вчинення шахрайства у сфері житлового будівництва. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 3. С. 146–153.

182. Корупція у сфері будівництва процвітає, – дослідження. *Galinfo*. 2013. 2 квіт. URL: https://galinfo.com.ua/news/korupsiya_v_sferi_budivnytstva_protstvaie__doslidzhennya_130455.html.

183. Красиков А. Н. Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1976. 120 с.

184. Криминология : учебник / [А. И. Гуров и др.] ; науч. ред. Н. Ф. Кузнецова, В. В. Лунеев. М. : Волтерс Клувер, 2005. 640 с.

185. Криминология : учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Норма, 2007. 312 с.

186. Криминология : учебник / под ред. В. Н. Бурлакова, Н. М. Кропачева. СПб. : С.-петерб. гос. ун-т, 2002. 432 с.

187. Криминология : учебник [для юрид. вузов] / под ред. В. Н. Бурлакова, В. П. Сальникова. СПб. : С.-петерб. акад. МВД России, 1998. 576 с.

188. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

189. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

190. Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2006. 352 с.

191. Кримінологія : навч.-метод. посіб. / [О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв, В. В. Василевич та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2003. 400 с.

192. Кримінологія : підручник / [О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

193. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2010. 312 с.

194. Кримінологія : підручник / [В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.] / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.

195. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман та ін.] ; за ред. І. М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 352 с.

196. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. переробл. і доповн. Харків : Право, 2009. 288 с.

197. Кришевич О. В. Відмінність шахрайства від суміжних злочинів у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. Вип. 3 (76). С. 145–153.

198. Кропачева А. В. Административная ответственность за правонарушения в области капитального строительства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2013. 172 с.

199. Крутов В. В., Пилипчук В. Г. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва) : аналіт. доп. / за ред. О. О. Котелянець. Київ : НІСД, 2011. 136 с.

200. Крутов В. Безпека підприємництва як невід'ємна складова економічного розвитку України. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 12. С. 147–149.

201. Куденко А. І. Вдосконалення відносин власності у сфері незавершеного будівництва в перехідній економіці України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Харків, 2006. 19 с.

202. Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Криминология : учебник. 3-е изд. испр. и доп. М. : Юристъ, 2007. 734 с.

203. Кузнецова С. А. Административно-правовое регулирование у сфере строительства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. М., 2004. 188 с.

204. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. 208 с.

205. Кулик О. Зупинити земельне свавілля. Урядовий кур'єр. 2005. № 9. С. 27–35.

206. Кулинич П. Протидія самовільному зайняттю землі – дійсна й надумана. *Юридичний вісник України*. 2006. № 37. С. 6–7.

207. Курман О. В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 227 с.

208. Курс кримінології. Загальна частина : підручник : у 2 кн. Кн. 1 / [О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

209. Курс кримінології. Особлива частина : підручник : у 2 кн. Кн. 2 / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 480 с.

210. Кушнір І. Діяльність у сфері житлового будівництва в системі об'єктів фінансово-правового регулювання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2012. № 5 (67). С. 104–110.

211. Лаптев А. О. О судебной практике по делам о самовольном захвате земли и самовольном строительстве индивидуальных жилых домов. *Советская юстиция*. 1963. № 18. С. 7–10.

212. Ларичев Е. В. Характеристика налоговых преступлений в строительной сфере и проблемы их выявления. *Российский следователь*. 2008. № 16. С. 33–35.

213. Латыпов Р. И. Шпаргалка по криминологии : учеб. пособие. М. : Велби, 2005. 40 с. URL: <http://frankazoid.narod.ru/teach/shpory/kriminologiya.pdf>.

214. Лейба Л. В. Земельні спори та порядок їх вирішення : монографія / наук. ред. М. В. Шульга. Харків : Право, 2007. 160 с.

215. Литвинов О. М. Про галузеві характеристики злочинів взагалі та кримінологічну характеристику зокрема. *Форум права*. 2010. № 4. С. 581–586.

216. Литвинов О. М. Стратегія протидії злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 377–387.

217. Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 308 с.

218. Лугина О. В. Проблеми нормативного визначення терміна «самовільне зайняття земельних ділянок». *Земельне право України*. 2007. № 3. С. 59–65.

219. Лук'яненко С. О. Кримінологічна характеристика злочинів у кредитно-фінансовій системі та їх запобігання в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ірпінь, 2006. 247 с.

220. Лукашевич С. Ю. Законодавче забезпечення залучення громадськості до запобігання злочинам проти власності. *Вісник кримінологічної асоціації*. 2015. № 3 (11). С. 155–166.

221. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии : учебник : в 2 т. Т. 1: Общая часть. М. : Юрайт, 2011. 1003 с.

222. Ляшенко М. М. Криміналістична профілактика економічних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2013. 20 с.

223. Мадатов Я. Г. Уголовно-правовые и криминологические аспекты борьбы с незаконным предпринимательством у сфере строительства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Краснодар, 2003. 25 с.

224. Макаров Г. П. Способы защиты прав граждан на рынке жилья. *Гражданин и право*. 2001. № 6. С. 25–27.

225. Макарова Н. Ю. Методика расследования мошенничества, совершенного у сфере малоэтажного строительства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. СПб., 2014. 183 с.

226. Малетина Е. Строительство в Москве под защитой ARES. URL: <https://oxpaha.ru/corporate/security-companies-corporate/stroitelstvo-v-moskve-pod-zashhitoj-ares/>.

227. Малыгина В. В. Особенности расследования мошенничества в жилищной сфере : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Волгоград, 2008. 229 с.

228. Марова С. В. Деятельность правоохранительных органов по обеспечению экономической безопасности на предприятиях строительного комплекса региона. *Общество и право*. 2011. № 5 (37). С. 293–299.

229. Марченко М. Ю. Запобігання самовільному зайняттю земельної ділянки та самовільному будівництву : монографія. Харків : НАПрН України, 2014. 212 с.

230. Марченко М. Ю. Кримінологічна характеристика злочинності у сфері самовільного зайняття земельних ділянок та самовільного будівництва. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2011. Вип. 22. С. 241–251.

231. Марченко М. Ю. Кримінологічна характеристика та запобігання самовільному зайняттю земельної ділянки та самовільному будівництву : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 20 с.

232. Матвійчук А. В. Контрольні провадження у галузі будівництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 215 с.

233. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. Киев : Юринком, 1996. 240 с.

234. Мацюк Г. Р. Визнання права власності на самочинне будівництво. *Адвокат*. 2010. № 1. С. 15–19.

235. Медведев В. И., Мищенко А. Т. Выявление преступлений в строительстве методами экономико-правового анализа : учеб.-практ. пособие. Хабаровск : МВД СССР Хабаров. высш. шк., 1984. 92 с.

236. Меденцев А. М. Характеристика предмета та умов вчинення злочинів у сфері будівництва. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 239–241. (Серія «Юриспруденція»).

237. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.

238. Микитчик А. В. Кримінологічні засади запобігання шахрайству з нерухомістю : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 20 с.

239. Митрофанов І. І. Економічні злочини : навч. посіб. Кременчук : Щербатих О. В., 2009. 272 с.

240. Михайлов О. Є. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 565 с.

241. Михайлова Х. М. Характеристика злочинних груп та потерпілих по справах про шахрайство, учинене групою осіб у сфері інвестування будівництва. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 1. С. 189–191.

242. Михайлова Х. М. Основи виявлення та розслідування шахрайства, учиненого групою осіб у сфері інвестування будівництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2009. 20 с.

243. Міллер А. Що таке причини та умови злочинів? *Право України*. 2001. № 5. С. 88–92.

244. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2009. 246 с.

245. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2009. 20 с.

246. Мотринєць Є. І. Проблемні питання застосування КПК України. *Вісник прокуратури*. 2013. № 3. С. 67–74.

247. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 191 с.

248. Назаров В. В. Деякі аспекти забезпечення безпеки підприємницької діяльності. *Недержавна система безпеки підприємництва як складова національної безпеки України* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 квіт.). Київ : Європ. ун-т, 2003.

249. Новосад Ю. Про сутність і зміст діяльності прокуратури як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання злочинам в Україні. URL: <http://pgpr-journal.kiev.ua/archive/2017/2/50.pdf>

250. Нижанковская Н. А. Административная ответственность за правонарушения у сфере жилищного строительства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Хабаровск, 2011. 185 с.

251. Низенко Э. И. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности : учеб. пособие. Киев, 2003. 122 с.

252. Новоселецький О. М., Шепель А. В. Соціально-економічні детермінанти злочинності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2016. Вип. 1 (29). С. 151–156. (Серія «Економіка»).

253. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків : Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.

254. Одинцов А. А. Защита предпринимательства (экономическая и информационная безопасность). М. : Междунар. отношения, 2003. 328 с.

255. Однолько І. В. Теоретичні засади запобігання злочинності. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. 2013. № 4. С. 141–145. (Серія «Юридичний вісник. Повітряне і космічне право»).

256. Очільник ДАБК – про методи викорінювання корупції в будівництві. *Forbes*. 2017. 10 квіт. URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1369125-ochilnik-dabk-pro-metodi-vikorinyuvannya-korupciyi-v-budivnictvi>.

257. Павлик Л. В. Диференціація кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері економіки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2013. 18 с.

258. Павликівський О. І. Будівлі і споруди як предмет злочину, передбаченого ст. 275 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 65–73.

259. Павлова Н. В. Тенденції розвитку шахрайства в житловій сфері. *Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України*. 2004. Вип. 2 (27). С. 194–202.

260. Панов М. І. Захист прав та інтересів потерпілого – конститутивна функція кримінального права та процесу. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні* : матеріали круглого столу (Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 5–8.

261. Пивоваров К. В. Удосконалення державної політики у сфері житлового будівництва України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Миколаїв, 2011. 20 с.

262. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

263. Пожар В. Г. Процесуальний статус потерпілого за новим кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 126–131.

264. Попов С. Ю. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів і їх легалізацією у сфері будівництва. *Слідча практика України*. 2010. Вип. 8. С. 95–99.

265. Попова І. М. Розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 248 с.

266. Попова І. М. Загальна характеристика шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 5. С. 142–151.

267. Порядок виконання підготовчих та будівельних робіт : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квіт. 2011 р. № 466. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/466-2011-п>.

268. Присяжнюк Т.І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.

269. Про будівельні норми : Закон України від 5 листоп. 2009 р. № 1704-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1704-17>.

270. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14 жовт. 1994 р. № 208/94-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/208/94-вр>.

271. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання у сфері будівництва житла : Закон України від 29 черв. 2010 р. № 2367-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2367-17.

272. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння будівництву : Закон України від 16 верес. 2008 р. № 509-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/509-17>.

273. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1602-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.

274. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30 жовт. 1996 р. № 448/96-ВР. URL: zakon.rada.gov.ua/go/448/96-вр.

275. Про державні цільові програми : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1621-IV URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.

276. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 груд. 2015 р. № 1127. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-п>.

277. Про додаткові заходи по недопущенню постановки на облік СПД організованих за підробленими документами : розпорядження ДПА України від 9 верес. 2000 р. № 366-р.

278. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

279. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація за 2013–2016 рр. *Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820#.

280. Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серп. 2005 р. № 668. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/668-2005-%D0%BF>.

281. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

282. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

283. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 18 «Будівельні контракти» : наказ Міністерства фінансів України від 28 квіт. 2001 р. № 205. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. Ст. 965.

284. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовт. 2012 р. № 1051. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-п>.

285. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовт. 2011 р. №1141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1141-2011-п>.

286. Про затвердження Порядку використання даних Реєстру прав власності на нерухоме майно, Єдиного реєстру заборон відчуження нерухомого майна, Державного реєстру іпотек та державного реєстру обмежень відчуження рухомого майна : наказ Міністерства юстиції України від 14 груд. 2012 р. № 1844/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/14-12>.

287. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22 лют. 2012 р. № 296/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.

288. Про затвердження Порядку доступу державних реєстраторів прав на нерухоме майно та користування відомостями Державного земельного кадастру : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 509. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509-2017-п>.

289. Про затвердження Порядку доступу нотаріусів до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно : наказ Міністерства юстиції України від 2 серп. 2011 р. № 1936а/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0963-11>.

290. Про затвердження Порядку розроблення проектної документації на будівництво об'єктів : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16 трав. 2011 р. № 45. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0651-11/para4#n4>.

291. Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні: рішення Ради національної безпеки і оборони України : Указ Президента України від 16 черв. 2015 р. № 341/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-15>.

292. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 верес. 1991 р. № 1560-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

293. Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) : Закон України від 15 берез. 2001 р. № 2299-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2299-14>.

294. Про Комплексну програму профілактики злочинності на 2001–2005 роки : Указ Президента України від 25 груд. 2000 р. № 1376/2000 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1376/2000>.

295. Про Комплексну програму профілактики правопорушень на 2007–2009 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 груд. 2006 р. № 1767 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1767-2006-п>.

296. Про Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки : Указ Президента України від 17 верес. 1996 р. № 837/96. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/837/96>.

297. Про муніципальну варту : проект Закону України від 18 трав. 2015 р. № 2890. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55192.

298. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

299. Про нотаріат : Закон України від 2 верес. 1993 р. № 3425-XII. URL: zakon.rada.gov.ua/go/3425-12.

300. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

301. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

302. Про основи містобудування : Закон України від 16 листоп. 1992 № 2780-XII. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2780-12.

303. Про основи національної безпеки : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

304. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4616-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>.

305. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

306. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лют. 2011 р. № 3038-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/3038-17.

307. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю: Законе від 19 черв. 2003 р. *Верховна Рада України*. URL: http://www.svdevelopment.com/ru/info_guide/zakukr/laws/2/115.

308. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

309. Про систему заходів щодо усунення причин та умов, які сприяють злочинним проявам і корупції : Указ Президента України від 9 лют. 2004 р. № 175/2004. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/175/2004>

310. Про соціально-економічне становище України. *Державна служба статистики України* . 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.

311. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 6 трав. 2015 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/285/2015>.

312. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листоп. 2011 р. № 1209-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-п>.

313. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 лип. 2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

314. Проблеми протидії злочинності : підручник / [О. Г. Кальман, Б. В. Лизогуб, С. С. Мірошніченко та ін.]. Київ, 2010. 966 с.

315. Проскурняк І. Г. Запобігання шахрайству у сфері інвестиційної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 215 с.

316. Профилактика правонарушений в строительстве / под общ. ред. Б. В. Бойцова. М., 1978. 140 с.

317. Профілактика злочинів : підручник / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2011. 720 с.

318. Пчеліна О. В. Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : монографія. Харків : В справі, 2017. 524 с.

319. Радченко Л. І. Теоретичні та практичні аспекти визначення правового статусу суб'єктів у сфері житлового будівництва. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. № 3. С. 138–145.

320. Радченко Л. І. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері житлового будівництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 252 с.

321. Расследование хищений социалистического имущества в строительстве : пособие / [Н. В. Опарин, Э. В. Гаритовская, В. Л. Пуляхин и др.]. М. : ВНИИ МВД СССР, 1987. 76 с.

322. Рекомендація щодо безпеки та гігієни праці у будівництві від 20 черв. 1988 р. № 175. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_094.

323. Ривман Д. В., Устинов В. С. Виктимология. СПб. : Юрид. Пресс, 2000. 332 с.

324. Рогов Н. Г. Особенности выявления хищений в строительных организациях по документам бухгалтерского учета : учеб. пособие. Волгоград, 1976. 64 с.

325. Розкриття та розслідування шахрайств у сфері фінансування будівництва житла : метод. рек. / кол. авт. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 83 с.

326. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із фіктивним підприємництвом та діяльністю «конвертаційних центрів» : метод.

рек. / [С. С. Чернявський, А. А. Вознюк, А. А. Патик та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 92 с.

327. Сандрачук А. А. Основи виявлення та розслідування шахрайства з об'єктами нерухомості, що перебувають у приватній власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2007. 207 с.

328. Сатановський О. Недержавна служба безпеки захищає бізнес (бесіда з віце-президентом Федерації недержавної служби безпеки України). *Час-Time*. 1999. 2 берез. С. 7.

329. Сачаво А. Г. Взаємодія недержавних охоронних структур із правоохоронними органами у здійсненні загальнонаціональної політики забезпечення охорони власності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2003. № 5. С. 176–180.

330. Светличный А. В. Предупреждение преступлений службами безопасности инвестиционно-строительных организаций : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2009. 195 с.

331. Семенко Б. М. Адміністративна відповідальність за правопорушення у галузі будівництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 16 с.

332. Семаков Г. В. Кредитування будівництва. URL: <http://www.kreditprombank.com/ua/corporate/financing/ffs>

333. Сердюк Т. В., Малик М. О. Ризики в будівництві та особливості їх страхування в сучасних економічних умовах в Україні. 2013. URL: <http://tserdyuk.vk.vntu.edu.ua/file/49bde36294ebd445d7ea98aa3f077890.pdf>.

334. Сидоренко В. В. До питання про відповідальність за самовільне зайняття земельних ділянок. *Проблеми законності*. 2005. Вип. 75. С. 88–94.

335. Современные проблемы и стратегия борьбы с преступностью / науч. ред. В. Н. Бурлаков, Б. В. Волженкин. СПб. : С.-петерб. гос. ун-т, 2005. 592 с.

336. Сокращение жилищного строительства в Украине: казусы статистики или не все так страшно. URL: <http://euro->

rating.com.ua/regiony/analitika/sokrashhenie-zhilishhnogo-stroitelstva-v-ukraine-kazusy-statistiki-ili-ne-vse-tak-strashno/#_ftnref1.

337. Соціально-економічне становище України за 2017 рік. *Державна служба статистики України* : [сайт]. 2018. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2017/publ_12_2017_u.html.

338. Соціологія права : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. О. Левченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. 2-ге вид. переробл. і доповн. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 356 с.

339. Сказко Ю. А. Запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. URL: <http://nam.kiev.ua/files/tesis/dyss-skazko.pdf>.

340. Стрілецький Й. Деякі аспекти розвитку законодавства в сфері будівництва житла. *Актуальні питання державотворення в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2012 р.). Київ : Прінт-Сервіс, 2014. С. 227–229.

341. Сударенко О. В. Правове регулювання фінансування житлового будівництва в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 20 с.

342. Сучасна правова енциклопедія / за заг. ред. О. В. Зайчука. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 382 с.

343. Тарасенко О. С. Особливості виявлення злочинів у сфері будівництва за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Розкриття злочинів за новим кримінальним процесуальним кодексом України*. Київ, 2012. С. 101–103.

344. Теоретические основы предупреждения преступности / [Ю. М. Антонян и др.] ; отв. ред. В. К. Звирбуль, В. В. Клочков, Г. М. Миньковский. М. : Юрид. лит., 1977. 256 с.

345. Теоретические основы предупреждения преступности : монография / [Ю. М. Антонян, А. Э. Жалинский, В. К. Звирбуль и др.]. М. : Юрид. лит., 1977. 256 с.

346. Тітов М. М., Ляш А. О. Особливості кваліфікації господарських злочинів : навч. посіб. Київ : Ун-т «Україна», 2007. 190 с.
347. Ткачова А. Детермінація насильницької злочинності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77) С. 170–178.
348. Туз Н. Д. Зловживання алкоголем як детермінуючий чинник злочинності неповнолітніх. *Митна справа*. 2015. № 2 (98). Ч. 2, кн. 1. С. 46–52.
349. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2001. 36 с.
350. Угланов А. Сидит много, а не сидит еще больше. *Аргументы и факты*. 1994. № 39. С. 3.
351. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
352. Фаргиев И. А. Учение о потерпевшем в уголовном праве России : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. М., 2005. 403 с.
353. Франк Л. В. Классификация потерпевших в целях виктимологического исследования. *Вопросы уголовного права, прокурорского надзора, криминалистики и криминологии*. Душанбе, 1968. С. 186–187.
354. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
355. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 217 с.
356. Частные охранные предприятия России: состояние, тенденции и перспективы : материалы Всерос. юбилейной конф. 5 марта 2002 г. URL: <http://www.OXPHANA.ru>.
357. Чепка О. В. Детермінанти злочинів, пов'язаних із самовільним зайняттям земельної ділянки та самовільним будівництвом в Україні. *Радник. Український юридичний портал*. URL: <http://radnuk.info/statti/558-kruminolog/15108-2011-01-21-07-23-49>.

358. Чепка О. В. Шляхи вдосконалення взаємодії підрозділів ОВС щодо запобігання злочинам, пов'язаним із самовільним зайняттям земельних ділянок та самовільним будівництвом. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2011. № 5. С. 413–416.

359. Черней В. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні : монографія. Київ : Центр учб. літ., 2014. 456 с.

360. Черней В. В. Служба безпеки юридичної особи приватного права як суб'єкт запобігання злочинам. *Актуальні проблеми протидії організованій злочинній діяльності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Одеса, 26 верес. 2014 р.). Одеса, 2014. С. 145–147.

361. Чернишов. Г. С. Корупція у сфері будівництва. *Гал-Інфо - Агенція інформації та аналітики. Львівські новини*. 2016. № 4. С. 8

362. Чернишов Г. М. Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2016. 255 с.

363. Чернова К. Т. Образцова В. А., Шалагин Д. В. Расследование и предупреждение преступлений, связанных с недоброкачественным строительством : метод. пособие. М., 1985. 80 с.

364. Чернявський С. С., Микитчик А. В. Розслідування шахрайств у сфері фінансування будівництва житла : навч.-практ. посіб. Київ : Хай-Тек Прес, 2009. 167 с.

365. Чернявський С. С., Попова І. М. Зв'язок елементів криміналістичної характеристики шахрайств у сфері обігу житла. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 5. С. 147–156.

366. Шевчук Т. В. Функціонування та розвиток фондів фінансування будівництва житла : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2012. 20 с.

367. Шелухін О. М. Вдосконалення взаємодії недержавних охоронних структур та служб безпеки з правоохоронними органами України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 17 (4). С. 4–6.

368. Шелхін О. М. Поняття взаємодії недержавних охоронних структур із правоохоронними органами України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2007. № 3. С. 113–123.

369. Шляпочников А. С., Забрянский Г. И. Выявление латентной преступности. *Советское государство и право*. 1973. № 5. С. 98–99.

370. Шовкопляс Г. М. Регулювання господарських правовідносин при фінансуванні будівництва житла : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2010. 19 с.

371. Эфендиев Э. М. Уголовно-правовая ответственность за самовольный захват земли и самовольное строительство : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 1993. 25 с.

372. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 2 / за ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Укр. енцикл., 1999. 742 с.

373. Юрченко О. М. Попередження шахрайства у сфері інвестування будівництва житла. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3 (31). С. 129–136.

374. Якутко В. Ф. Особливості використання поліграфа в Україні. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1520/92/>.

375. Яни П. Законодательное определение потерпевшего от преступления. *Российская юстиция*. 1995. № 4. С. 40–41.

376. Ярошенко Ю. О. Досвід діяльності приватних охоронних структур зарубіжних країн у сфері забезпечення безпеки фізичних осіб та охорони права власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. Вип. 4. С. 212–220.

377. Ященко А. М. Проектирование – БТИ Консалтинг. URL: <http://bti-kiev.com.ua/ua/services/privatization>

378. Blais E. Les infractions contre la propriété: le vol, la fraude et certains crimes connexes. 1996. 550 p. URL: <http://www.editionsyvonblais.com/detail-du-produit/les-infractions-contre-la-propriete-le-vol-la-fraude-et-certains-crimes-connexes/>.

379. Building. Best practice guidance for construction companies. 2014. URL: <http://www.building.co.uk/journals/2014/03/25/x/m/h/Construction-Site-Security.pdf>.

380. Construction Site Crime Prevention. Crime Prevention Unit 734/394–5424. Canton Police Department. URL: <https://www.canton-mi.org/DocumentCenter/View/503>.

381. Construction Site Crime Prevention. Springfield Police. URL: <https://www.springfieldmo.gov/318/Construction-Site-Crime-Prevention>.

382. Corruption prevention in the Engineering & Construction industry <https://www.pwc.com/gx/en/engineering-construction/fraud-economic-crime/pdf/corruption-prevention.pdf>.

383. Crime Prevention. Community Safety and Crime Prevention. The Queensland Police Service. URL: <https://www.police.qld.gov.au/programs/cscp/>.

384. Crime Prevention. Community Safety and Crime Prevention. The Queensland Police Service. Business Security Burglary. URL: <https://www.police.qld.gov.au/programs/cscp/businessSecurity/Burglary.htm>.

385. Edwards D. Crime in the construction industry. What steps can be taken to help prevent workforce crime. Mosaic Management Systems. 2007. URL: <http://mosaicmanagementsystems.co.uk/crime-construction-industry-ciob-2016-survey>.

386. Enderson G. Disputes, Draft Provokes Fury in Construction. 1996. 106 p.

387. Equipment theft trends and theft prevention evection by National by National Equipment Register. Albuquerque Police Department's Construction Industry Crime Alliance. URL: <http://www.ner.net/video/Heavy-Equipment-Theft-Seminar-2010-5/APD%20Class%20May%202010.pdf>.

388. Fadden E. Construction Site Crime Prevention. Springfield Police. URL: <http://www.plymouthmn.gov/home/showdocument?id=7792>.

389. Foti A. Guida operativa alla costruzione e gestione del Modello. Strumenti pratici per il professionista tecnico. 2007. 677 p. URL: https://www.megaitaliamedia.com/_resources/files/pdf-libri/AL0688.pdf.

390. Gould N. Dispute resolution in the construction industry: an overview. Construction law seminar: introduction to the basics. 2004. 34 p. URL: <https://www.fenwickelliott.com/sites/default/files/ADR%201%20-%20Dispute%20Resolution%20In%20The%20Construction%20Industry.pdf>.

391. Haughey R., Higer M. Density Development. Myth and Fact. Guida operativa alla costruzione e gestione del Modello 231. Washington, D.C. 2005 / Strumenti pratici per il professionista tecnico URL: https://www.megaitaliamedia.com/_resources/files/pdf-libri/AL0688.pdf.

392. Li J. and Rainwater J. The real picture of land-use, density, and crime: A GIS application. 2000. URL: <http://gis.esri.com/library/userconf/proc00/professional/papers/PAP508/p508.htm>.

393. Manolito A., Labador C. Corporate crime and the criminal liability of corporate entities. *Resource material series*. № 76. p. 73–83. URL: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No76/No76_09PA_Labador.pdf.

394. Mark H. Moore. Testo di riferimento: Creating public value. Strategic Management in Government. Harvard. 1997. 341 p. URL: <https://elearning.unipd.it/scuolaamv/mod/resource/view.php?id=25185>.

395. Miller A. The Pretrial rush to judgment: are the «litigation explosion», «Liability crisis», and efficiency clichés eroding our day in court and jury trial commitments? New York University law review. 1132 p. URL: <http://www.nyulawreview.org/sites/default/files/pdf/2.pdf>.

396. Morenoff J. D., Sampson R. J., Raudenbush S. W. Neighborhood inequality, Collective efficacy, and the Spatial dynamics of urban violence. *Criminology*. 2001. 517 p. URL: <https://www.psc.isr.umich.edu/pubs/pdf/rr00-451.pdf>.

397. Schapiro M. Courts: a Comparative and Political Analysis. Chicago and London : The University of Chicago Press, 1981. 256 p. URL: <http://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/C/bo5967169.html>.

398. The Construction Industry Council Model Adjudication Procedure First Edition is the TeCSA Adjudication Rules. 2002. London. URL: <https://www.adjudication.org/sites/default/files/MAP%20differences%20between%20editions%205Nov033.pdf>.

399. The strategy of counteraction to crimes against property. Queensland Police Service. URL: <https://www.police.qld.gov.au/programs/cscp/businessSecurity/Burglary.htm>.

400. Watts V., Scrivener J., Building Disputes Settled by Litigation. Comparison of Australia and the UK. Australia. 1994. 137 p. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09613219508727421?journalCode=rbri> 20.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Статистичні дані про кримінальні правопорушення,
учинені у сфері будівництва за 2016–2017 роки¹**

А.1. Статистичні дані за тяжкістю злочинів

Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді		2016	2017	динаміка		питома вага	
				Абс.	%	2016	2017
Всього		3083	3520				
З них	особливо тяжких	221	345	124	56,1	7,17	9,8
	тяжких	931	1018	87	9,34	30,20	28,92
	середньої тяжкості	931	1012	81	8,7	30,20	28,75
	невеликої тяжкості	1000	1145	145	14,5	32,43	32,53

Динаміка. В 2016 році обліковано 221 кримінальне правопорушення особливої тяжкості. В 2017 році їх число зросло до 345 кримінальних правопорушень. Абсолютний приріст динаміки особливо тяжких злочинів у сфері будівництва становить 124 кримінальних правопорушення. Темп росту (зниження) особливо тяжких злочинів у сфері будівництва становить 56,1% в порівнянні з 2016 роком.

Щодо кількості тяжких злочинів – вона зросла. В 2016 році зареєстровано 931 кримінальне правопорушення, а в 2017 – 1018 кримінальних правопорушень. Абсолютний приріст динаміки особливо тяжких злочинів становить 87 кримінальних правопорушень. Темп росту (зниження) тяжких злочинів становить 9,34 %. Майже аналогічні показники і щодо злочинів проти власності. В 2016 році обліковано 931 злочин середньої тяжкості у сфері будівництва. В 2017 році їх кількість збільшилась до 1012. Абсолютний приріст динаміки злочинів середньої тяжкості становить 81 кримінальне правопорушення. Темп росту (зниження) злочинів середньої тяжкості у сфері будівництва становить 8,7%.

¹ Статистична інформація Генеральної Прокуратури України Про кримінальні правопорушення, учинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2016–2017 роки. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

Кількість злочинів невеликої тяжкості досить незначна та становить в 2016 році – 1000 облікованих кримінальних правопорушень, а в 2017 році – 1145. Абсолютний приріс динаміки злочинів невеликої тяжкості у сфері будівництва становить 145 кримінальних правопорушень. Темп росту (зниження) злочинів невеликої тяжкості у сфері будівництва становить 14,5%.

Питома вага. У структурі злочинів у сфері будівництва за 2016–2017 р. переважають злочини невеликої тяжкості – 32,53%. Дещо меншою є питома вага тяжких та середньої тяжкості злочинів. Разом в 2016 році їх питома вага становить 60,4 %, а в 2017 році – 57,67. Найменша питома вага особливо тяжких злочинів – 7,17 % в 2016 році та 9,8% в 2017 році. Порівняння питомої ваги тяжкості злочинів у сфері будівництва, учинених у 2017 році з попереднім роком, доходимо висновку, що цей показник збільшився щодо особливо тяжких злочинів (2,63%) та зменшився щодо тяжких та середньої тяжкості злочинів (-1,28% тяжких та -1,45% злочинів середньої тяжкості).

А. 2 Статистичні дані за видами злочинів

Обліковано кримінальних правопорушень у сфері будівництва			Рівень злочинності		динаміка		питома вага	
			2016	2017	Абс.	%	2016	2017
Всього злочинів, учинених на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності			47833	52903				
Всього злочинів у сфері будівництва			3083	3520	437	14,17	6,44	6,65
Злочини проти власності	Всього		1435	1541	106	7,39	46,54	43,78
	Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	Всього	902	1169	267	29,60	29,25	33,21
		У великих та особливо великих розмірах	271	420	149	54,98	30,04	35,92
	Інші		533	372	-161	-30,2	0,05	0,07
Злочини у сфері господарської діяльності			168	193	25	14,88	5,45	5,48
Злочини у сфері службової діяльності	Всього		1110	1399	289	26,03	36	39,74
	з них одержання неправомірної вигоди		40	49	9	22,5	24,01	26,05
Інші злочини у сфері будівництва			370	387	17	4,6	1,3	1,21

Динаміка. В 2016 році зареєстровано 3083 кримінальних правопорушення у сфері будівництва, в той час як в 2017 році їх кількість становить 3520 кримінальних правопорушень. Виходячи з цього, робимо висновок, що абсолютний приріст динаміки злочинів у сфері будівництва становить 437 кримінальних правопорушень. Темп росту (зниження) злочинів у сфері будівництва становить 14,17%.

Злочинів проти власності у сфері будівництва в 2016 році зареєстровано 1435, а в 2017 – 1541. Абсолютний приріст динаміки злочинів проти власності у сфері будівництва становить 106 кримінальних правопорушень. Темп росту (зниження) злочинів проти власності у сфері будівництва становить 7,39%.

Щодо злочинів, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва – в 2016 році обліковано 902 кримінальних правопорушення, в 2017 році цей показник сягнув 1169 кримінальних правопорушень. Абсолютний приріст

динаміки злочинів цього виду становить 267 кримінальних правопорушень. Темп росту (зниження) злочинів, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва становить 29,60%. Зросла й динаміка злочинів у сфері господарської діяльності, пов'язаних із будівництвом. В 2016 році обліковано 168 кримінальних правопорушень, а в 2017 році їх число збільшилось та становить 193 кримінальних правопорушення. Абсолютний приріс динаміки злочинів у сфері господарської діяльності, пов'язаних із будівництвом становить 25 кримінальних правопорушень. Темп росту (зниження) злочинів цього виду становить 14,88%. Щодо злочинів у сфері службової діяльності у сфері будівництва – їх динаміка також зросла. В 2016 році обліковано 1110 кримінальних правопорушень, а в 2017 – 1399. Абсолютний приріс динаміки злочинів у сфері службової діяльності у сфері будівництва становить 289 кримінальних правопорушень. Темп росту (зниження) злочинів у сфері службової діяльності у сфері будівництва становить 26,03 %.

Питома вага. За даними Генеральної прокуратури України в 2016 році обліковано 3083 кримінальних проваджень, учинених у сфері будівництва. При цьому загальна кількість злочинів вчинених на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності становить 47833 кримінальних правопорушення. Їх питома вага в 2016 році становить 6,44%. В 2017 році обліковано 3520 кримінальних правопорушень, пов'язаних із будівництвом. Загальна кількість злочинів вчинених на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності становить 52903 кримінальних правопорушень. В 2017 році. Питома вага цих злочинів у 2017 році становить 6,65%.

Проаналізуємо питому вагу злочинів проти власності, а також злочинів, учинених у сфері господарської та службової діяльності, які були вчинені на будівництві. В 2016 році обліковано 1435 злочинів проти власності. Їх питома вага у співвідношенні зі злочинами, учиненими у сфері будівництва становить 46,54 %. В 2017 році обліковано 1541 злочин проти власності у сфері будівництва. Питома вага цих злочинів зменшилась на –2,76% та становить 43,78 %.

Щодо привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, їх питома вага щодо загальної кількості злочинів у сфері будівництва збільшилась на 3,96%. Так, в 2016 році обліковано 902 кримінальних правопорушення, пов'язаних із привласненням, розтратою майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, а в 2017 році число цих правопорушень збільшилось до 1169. В 2016 році питома вага цього виду злочину становила 29,25 %, а в 2017 році – 33,21%. Слід відзначити зростання питомої ваги злочинів щодо привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем вчинених у

особливо великих розмірах у співвідношенні зі загальною кількістю щодо привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва (5,88%). В 2016 році зареєстровано 271 кримінальне правопорушення, а в 2017 – 420. Питома вага злочинів щодо привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем вчинених у особливо великих розмірах у 2016 році становить 30,04 %, а в 2017 році – 35,92%.

Для визначення питомої ваги злочинів у сфері господарської діяльності в галузі будівництва треба врахувати статистичні дані за 2016 рік та за 2017 рік і співставити їх. В 2016 році обліковано 168 кримінальних правопорушень. В 2017 році їх число сягнуло 193 кримінальних правопорушень. Питома вага злочинів у сфері господарської діяльності в галузі будівництва становить 5,45 %. В 2017 році цей показник збільшився на 0,03% та становить 5,48%.

Значно збільшилась питома вага злочинів у сфері службової діяльності, учинених у будівництві в порівнянні з попереднім роком (3,71%). В 2016 році зареєстровано 1110 кримінальних правопорушень, учинених у сфері службової діяльності. Питома вага цього виду злочинів становить 36%. Щодо 2017 року – ці показники збільшились – обліковано 1399 кримінальних правопорушень, їх питома вага збільшилась до 39,74 %.

А.3. Відомості про осіб, які вчинили злочини у сфері будівництва

Виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, розслідування за якими закінчено у 2017 році	Всього		320	100 %
	Злочин вчинено у складі групи	Всього	49	15,3 %
		У складі організованої групи або злочинної організації	1	0,3 %
	Службове становище, соціальний стан	керівники підприємств, організацій, установ	80	25 %
			5	1,6 %
		підрозділів (відділів, секцій і т.п.)		
		державні службовці всіх категорій	7	2,2 %
		власники, співвласники підприємств	17	5,3 %
		приватні підприємці, фермери	41	12,8 %
	Інші суб'єкти		170	53,1 %

Протягом 2017 року працівниками правоохоронних органів було виявлено 320 осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у сфері будівництва. З них у складі групи вчинено 49 злочинів, що становить 15,3% від загальної кількості. Водночас у складі організованої групи або злочинної організації за вказаний проміжок часу скоєно 1 злочин, що становить 0,3% від загальної кількості у вказаний період. Переважна частина злочинів у сфері будівництва, а саме 46,9 % вчинена службовими особами та особами, яким надано право щодо розпорядження/користування майном. Так керівниками підприємств, установ та організацій протягом 2017 року вчинено 80 злочинів, що становить 25% від загальної кількості облікованих злочинів, водночас керівниками підрозділів, відділів, секцій тощо – вчинено 5 злочинів, що становить 1,6 %. Державними службовцями протягом 2017 року вчинено 7 злочинів (2,2%), власниками, співвласниками підприємств 17 злочинів (5,3%), приватними підприємцями, фермерами 41 злочин (12,8%). Іншими суб'єктами вчинено 170 злочинів, що становить 53,1% від загальної кількості облікованих злочинів протягом 2017 року.

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА

(ст. 185; 190; 191; 197-1 КК України за 2015-2018 р.)

за результатами вивчення 69 вироків винесених судами України у Вінницький, Волинській, Дніпропетровський, Донецький, Житомирський, Закарпатський, Запорізький, Івано-Франківській, Київський, Кіровоградський, Луганський, Львівський, Миколаївський, Полтавський, Харківський, Херсонський, Хмельницький, Чернівецький, Чернігівський областях та м. Києва та м. за якими засуджено 80 осіб

У результаті вивчення 269 вироків винесених судами України щодо злочинів у сфері будівництва 80 осіб засуджено протягом 2016 р. у 19 областях та м. Києва. Найбільш поширені злочини у сфері будівництва, це таємне викрадення чужого майна (крадіжка) 53 %, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем 30 %; шахрайство 12 %, самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво 5 %.

Встановлено, що злочини проти власності здебільшого вчиняються в Львівській області (14,5%); в м. Києві (10,14%); в Запорізькій області (8,7%); Київській області (7,25%).

Найбільш вчиняють злочини у сфері будівництва чоловіки 96%, а саме:

за ст. 185 та 197-1 КК України 100 % вчиняють чоловіки;

за ст. 190 КК України 10 % жінки;

за ст. 191 КК України лише 4 % жінки.

Як правило такі злочини вчиняють громадяни України 99 % а тільки 1 % громадяни інших держав. За національністю, 86 % українці, і лише 13 % інших національностей.

Виявлено, що на момент вчинення злочинів у сфері будівництва, найбільше засуджених було безробітними 46 %, з працюючих у будівельній сфері це керівники будівельних організацій 26 %, матеріально відповідальні особи 12 %, робітники 5 %, а інші особи які не є персоналом будівельної організації 11 %.

Отже, 56 % засуджених за злочини у сфері будівництва – це працюючі особи, з них 43 % це працівники будівельних організацій.

Розглянемо більш детально наявність видів зайнятості осіб на момент вчинення злочинів у сфері будівництва за окремими статтями КК України, а саме:

за ст. 185 КК України найбільше засуджених за такі злочини, безробітних – 74 %, найменше робітників будівельних організацій – 9 %, а інших осіб які не

були персоналом будівельної організації – 17 %, матеріально відповідальних осіб, або керівників будівельних організацій встановлено не було;

за ст. 190 КК України, також найбільше засуджено безробітних – 50 %, найменше матеріально відповідальних осіб – 10 %, керівників будівельних організацій – 40 %;

за ст. 191 КК України найбільше засуджених становили керівники будівельної організації – 70 %, найменше матеріально відповідальні особи – 30 %;

за ст. 197-1 КК України найбільше засуджених становили інші особи які не є персоналом будівельної організації – 50 %, матеріально відповідальних осіб у будівельній організації засуджено – 25 % і безробітних також – 25 %;

Щодо сімейного стану осіб на момент вчинення злочину у сфері будівництва, то 53 % одружених, 38 % неодружених, а 9 % не зазначено.

Відповідно до ст. 185 КК України засуджених осіб які вчинили злочини у сфері будівництва одружених 33 %, неодружених 57 %;

за ст. 190 КК України засуджених осіб які вчинили злочини у сфері будівництва одружених 60 %, неодружених 40 %;

за ст. 191 КК України засуджених осіб які вчинили злочини у сфері будівництва одружених 83 %, не зазначено 17 %;

за ст. 197-1 КК України засуджених осіб які вчинили злочини у сфері будівництва одружених 75 %, неодружених 25 %

Час вчинення злочину у 68% випадках, що нами вивчалися або не встановлений слідчим, або не вказаний. А тому з 32 % спробуємо проаналізувати найбільш «криміногенний» час вчинення злочинів у сфері будівництва, що становить з 18.00 до 24.00 – 35 %, з 6.00 до 12.00 – 22 %, з 14.00 до 18.00 – 15 % та з 24.00 до 6.00 – 15 %, з 12.00 до 14.00 – 13 %.

Освіта засуджених на час вчинення злочинів у сфері будівництва зазначена у 64 %, отже, засуджені особи мали освіту на час вчинення злочинів у сфері будівництва: повну вищу – 23 %, повну загальну середню – 13 %, базову загальну – середню – 12 %, професійно-технічну – 12 %, базову вищу – 1 %, початкову загальну 3 %.

Розглянемо більш детально наявність освіти у осіб на момент вчинення злочинів у сфері будівництва за окремими статтями КК України, а саме:

за ст. 185 КК України найбільше засуджених за такі злочини мали освіту повну загальну середню 22 %, або базову загальну середню освіту 21 %, професійно-технічну 15 %, початкову загальну 5 %, повну вищу 2 %, базову вищу 2 %, не зазначено 33 %.

за ст. 190 КК України найбільше засуджених за такі злочини мали освіту повну вищу 40 %, професійно-технічну 10 %, повну загальну середню 10 %, не вказано 40 %.

за ст. 191 КК України найбільше засуджених за такі злочини мали освіту повну вищу 78 %, не зазначено 22 %;

за ст. 197-1 КК України найбільше засуджених за такі злочини мали освіту професійно-технічну 50 %, а не вказано 50 %.

Щодо судимості осіб на момент вчинення злочинів у сфері будівництва, то 70 % не судимі, 21 % судимих і 9 % неодноразово судимі.

Розглянемо більш детально щодо наявності судимості у осіб на момент вчинення злочинів у сфері будівництва за окремими статтями КК України, а саме:

за ст. 185 КК України засуджені на момент вчинення злочину мали судимості 31 %, неодноразово судимі 14 %, не судимі 55 %;

за ст. 190 КК України засуджені на момент вчинення злочину мали судимості 10 %, неодноразово судимі 10 %, не судимі 80 %;

за ст. 191 КК України засуджені на момент вчинення злочину мали судимості 13 %, не судимі 83 %, не зазначено 4 %;

за ст. 197-1 КК України засуджені на момент вчинення злочину не мали судимостей 100 %.

Щодо кількості засуджених, які мають не зняту і не погашену судимість на момент вчинення злочинів у сфері будівництва то одну судимість 5 %, дві 3 %, три і більше 5 %.

Кількість осіб які мали судимість на момент вчинення злочинів у сфері будівництва за злочини: проти життя і здоров'я 3 %, проти власності 25 %, інші злочини 8 %, пов'язані з наркотиками 3 %.

Щодо кількості епізодів злочинної діяльності то переважає один епізод 66%, декілька епізодів 34 %.

Якщо взяти за окремими статтями злочинної діяльності у сфері будівництва, то переважає декілька епізодів у таких статтях КК України: ст. 190 – 50 %, ст. 191 – 22 %, ст. 185 – 17 %.

Щодо форми співучасті то такі злочини в більшості випадків вчинялися одноособово, а саме групою осіб за попередньою змовою 9%, групою осіб без попередньої змови 3 %.

У більшості випадків 67 % наявні обставини, що пом'якшують покарання.

Отже, за результатами аналізу встановлених показників за заданими параметрами, маємо можливість встановити усереднену характеристику особи злочинця щодо скованих злочинів у сфері будівництва за відповідними статтями, наприклад:

за ст. 191 КК України, то у (це чоловік 96 %, громадянин України 96 %, за національністю українець 83 %, керівник будівельної організації 70 %, або матеріально відповідальна особа будівельної організації 30 %, одружений 83 %, має повну вищу освіту 78 %, раніше не судимий 83 %);

за ст. 185 КК України, то у (це чоловік 100 %, громадянин України, за національністю українець 88 %, безробітний 74 %, або особи які не є персоналом будівельних організацій 17 %, неодружений 57 %, з повною загальною середньою освітою 22 %, або базовою загальною середньою освітою 21 %, раніше не судимий 55 %, та неодноразово судимий 14 %;

за ст. 190 КК України, то у (це чоловік 90 %, громадянин України 100 % та за національністю українець, безробітний 50 %, або керівник будівельної компанії 40 %, одружений 60 %, з повною вищою освітою 40 %, не судимий 80 %);

за ст. 197-1 КК України, то у (це чоловік, громадянин України 100 %, за національністю українець 75 %, інша особа яка не є персоналом будівельної організації – 50 %, освіта професійно-технічна 50 %, не судима 100 %).

Рішення суду за злочини вчинені у сфері будівництва: звільнені від відбування покарання з випробуванням 42 %, штраф 27 %, позбавлення волі на певний строк 18 %, громадські роботи, обмеження волі 3 %, виправдано 6 %.

Розглянемо більш детально щодо рішення суду за злочини вчинені у сфері будівництва за окремими статтями КК України, а саме:

за ст. 185 КК України засуджені звільнені від відбування покарання з випробуванням 41 %, позбавлення волі на певний строк 24 %, штраф 24 %, виправдано 5 %, обмеження волі 2 %;

за ст. 190 КК України засуджені звільнені від відбування покарання з випробуванням 40 %, штраф 40 %, позбавлення волі на певний строк 10 %, громадські роботи 10 %.

за ст. 191 КК України засуджені звільнені від відбування покарання з випробуванням 52 %, штраф 17 %, позбавлення волі на певний строк 13 %, обмеження волі 9 %;

за ст. 197-1 КК України засуджені позбавлення волі на певний строк 25 %, штраф 75 %.

В.1. Результати анкетування слідчих Національної поліції та працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній

Аналітична довідка

за результатами анкетування 289 слідчих Національної поліції (з усіх регіонів України, за виключенням окупованих територій Криму та Донбасу)

Найчастіше у сфері будівництва вчиняють крадіжки (69,6 %), шахрайства (50,9 %), привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (55 %), рідше самовільне будівництво (26,9 %), інші злочини (14,9 %). 52,6 % опитаних слідчих вважає безпеку та охорону об'єктів будівництва задовільною, тоді як 47,4 % – незадовільною.

40,1% опитаних слідчих підтримали пропозицію про запровадження обов'язкового страхування об'єктів будівництва та будівельного обладнання. Позитивно оцінена практичними співробітниками позиція про необхідність створення обов'язкового єдиного державного реєстру будівельного обладнання та викраденого майна як ефективного способу протидії вчиненню злочинів проти власності – 63,3% підтримали таку позицію, 36,7 % не вважають за доцільне запровадження такого реєстру.

Більшість з опитуваних (58,1%) зазначили, що запровадження правових стандартів охорони об'єктів будівництва (у тому числі щодо обов'язкового відеоспостереження, належного освітлення територій, розміщення будівельних матеріалів та обладнання, розстановки попереджувальних знаків тощо) позитивно відобразиться на протидії злочинам проти власності у сфері будівництва.

Знайшла підтримку слідчих пропозиція щодо запровадження посад інспекторів із запобігання злочинам у сфері будівництва, до обов'язків яких мають належати роз'яснювальна робота, вивчення оперативної обстановки, а також ужиття профілактичних заходів з урахуванням регіональної (територіальної) специфіки, відносно якої позитивно відгукнулись 66,4% слідчих.

У ході дослідження латентності злочинів проти власності у сфері будівництва за результатами опитування встановлено, що її утворенню сприяє прихований характер та маскування способів учинення злочинів під легальні технологічні процеси (65,2 %); низька ймовірність розкриття злочинів і відшкодування шкоди, завданої потерпілому (39,4 %); небажання представників будівельної сфери оприлюднювати дані щодо будівництва та контактувати з правоохоронцями (5,3 %); приховування від реєстрації злочинів працівниками

самих правоохоронних органів (32,2 %); помилкова попередня юридична оцінка правопорушень (9,1 %).

За результатами опитування респондентів встановлено, що правовими чинниками, які сприяють учиненню злочинів проти власності у сфері будівництва є: неефективна діяльність Державної виконавчої служби щодо примусового стягнення штрафів, а також виконання рішень судових органів (29,3 %); не виправдане розширення повноважень нотаріусів щодо реєстрації права власності на об'єкти нерухомого майна (26,2 %); неналежна регламентація тендерних процедур при проведенні будівельно-монтажних робіт (22,4 %); не врегульованість порядку укладання договорів щодо залучення коштів громадян на будівництво житла (15,3 %); відсутність комплексних державних програм, спрямованих на запобігання злочинам проти власності (8,1 %).

Відповідно до результатів аналізу отриманих у ході анкетування встановлено, що психологічними чинниками, які сприяють учиненню злочинів проти власності у сфері будівництва є: тиск на осіб, які приймають рішення щодо розподілу матеріальних цінностей і коштів на об'єкті будівництва (37,2 %); моральна деформація керівників контролюючих органів, що виявляється як у вчиненні ними злочинів, так і поблажливому ставленні до діянь з боку підлеглих (17,1 %).

Організаційно-управлінські фактори, які впливають на вчинення злочинів визначено наступним чином: неналежні облік матеріальних цінностей (55,0%), організацію охорони об'єктів будівництва (49,8 %), а також безвідповідальність під час відбору охоронців і матеріально відповідальних осіб (54,3%).

На думку 72,6% опитаних слідчих, злочини проти власності у сфері будівництва найчастіше вчиняються в будівельних компаніях, тоді як 27,4 % відзначили, що злочини проти власності у сфері будівництва найчастіше вчиняються щодо інших юридичних осіб.

Передумовою віктимізації, на думку опитаних слідчих, є формальний підхід до виконання законодавства про проведення аукціонів та комерційних конкурсів при виборі організації – підрядника (без належної перевірки його ділової репутації) (45,7%); недбалість або надмірна довірливість при здійсненні контролю за перебігом виконання будівельних робіт (50,9%); недостатня обізнаність про зміст та обсяг будівельних робіт, кількість та якість витрачених матеріалів, неефективний контроль за ними (54,7%); нежиття належних заходів охорони об'єктів будівництва (48,1%); нехтування правилами страхування майна (56,4%); неналежна перевірка репутації співробітників та партнерів (41,9%); неналежний контроль за фінансово-господарською документацією (40,5%).

До системи заходів мінімізації віктимізації потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва, слідчі відносять: перевірку осіб, що приймаються на роботу в організації, які надають будівельні послуги, а також осіб, які залучаються до процесу будівництва (56,1%); застосування сучасних форм, методів та засобів

охорони та забезпечення безпеки будівництва (48,4%); посилення контролю за об'єктом будівництва, проведенням будівельних робіт, використанням будівельних матеріалів (53,3%); підвищення ефективності взаємодії суб'єктів недержавного сектору безпеки з правоохоронними органами у запобіганні злочинам проти власності у сфері будівництва (56,4%); підвищення відповідальності осіб, відповідальних за будівництво, його охорону та безпеку (56,1%).

Вчиненню злочинів у сфері будівництва сприяли: реєстрація суб'єктів господарювання, що діють у сфері будівництва та їх ліцензування (20,3 %); реєстрація прав на будівельні об'єкти (61,6 %); порядок інвестування, фінансування у сфері будівництва (21,7 %); система оцінки вартості об'єктів нерухомого майна (14,7 %); порядок укладання угод на будівництво (17,5 %); порядок укладання угод відчуження об'єктів нерухомого майна та його оренди (76,3 %); організація контролю будівництва (16,8 %); організація контролю переходу прав власності у сфері будівництва (34,3 %). При цьому слідчі відзначають, що особи, які формально вчиняють злочинні дії, спеціально використовують цивільно-правові відносини, укладаючи угоди таким чином, щоб їхні дії неможливо було кваліфікувати як злочин (56,7 %).

Головними соціально-економічними заходами загальносоціального опитані респонденти вважають: посилення контролю за будівельною діяльністю та залученням іпотечних коштів на будівництво (47%); посилення заходів запобігання корупції (39%); удосконалення іпотечного-кредитного законодавства (41%); необхідність ведення державного реєстру «чорних» будівельних компаній (26%).

Основними завданнями Національної поліції, щодо організації діяльності по запобіганню злочинам проти власності у сфері будівництва опитані слідчі вважають: створення оперативних та інформаційних обліків (обліку) осіб, які готують або вчиняють (вчинили) злочин у сфері будівництва (39%); виявлення та постановка на оперативний облік осіб, які становлять оперативний інтерес (42%); налагодження взаємодії з контролюючими державними органами (60%); налагодження взаємодії з громадськими об'єднаннями (13%); оцінка оперативної обстановки по лінії роботи – запобігання злочинам у сфері будівництва (49,2 %); оперативне обслуговування лінії роботи – запобігання злочинам на ринку житла (90%); відпрацювання об'єктів (наприклад, незавершеного будівництва житла), що становлять оперативний інтерес (49%); забезпечення обміну інформацією з іншими правоохоронними органами (податковою міліцією (79%), СБУ (11%), Держприкордонслужбою (10%); розроблення методик запобігання злочинам у сфері будівництва (37 %); забезпечення усунення причин та умов, що сприяють учиненню злочинів у сфері будівництва (53%); організація розшуку осіб, які вчинили злочин на ринку житла і переходяться від слідства (54 %).

В.2. Аналітична довідка

за результатами анкетування 265 працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній

На думку працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній найчастіше у сфері будівництва вчиняють крадіжки (70,6 %), шахрайства (45,6 %), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (33,9 %), рідше самовільне будівництво (6,8 %), інші злочини (10,6 %).

Так, 71 % опитаних респондентів вважає безпеку та охорону об'єктів будівництва задовільною, тоді як 29,1 % – незадовільною.

Водночас 35,1% опитаних працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній підтримали пропозицію про запровадження обов'язкового страхування об'єктів будівництва та будівельного обладнання.

Пропозиція щодо створення обов'язкового єдиного державного реєстру будівельного обладнання та викраденого майна, як ефективного способу протидії вчиненню злочинів проти власності, знайшла підтримку серед працівників служб безпеки недержавних будівельних компаній (69,1 %).

Створення посад інспекторів із запобігання злочинам у сфері будівництва, до обов'язків яких мають належати роз'яснювальна робота, вивчення оперативної обстановки, а також ужиття профілактичних заходів з урахуванням регіональної (територіальної) специфіки позитивно оцінено працівниками служб безпеки недержавних будівельних компаній (65,3%).

Досліджуючи латентність злочинів проти власності у сфері будівництва встановлено, що її утворенню сприяє прихований характер та маскуваність способів учинення злочинів під легальні технологічні процеси (54,3 %); низька ймовірність розкриття злочинів і відшкодування шкоди, завданої потерпілому (44,2 %)); небажання представників будівельної сфери оприлюднювати дані щодо будівництва та контактувати з правоохоронцями (48,4 %); приховування від реєстрації злочинів працівниками самих правоохоронних органів (21,4 %); помилкова попередня юридична оцінка правопорушень (12,2 %).

За результатами дослідження 46% опитаних респондентів відзначили, що вони не завжди повідомляють про вчинення злочинів проти власності у сфері будівництва.

Водночас 69,1 % опитаних не вважає, що профілактична діяльність правоохоронних органів організована на достатньому рівні.

Працівники служб безпеки недержавних будівельних компаній виокремили специфічні детермінанти, характерні для правоохоронної практики щодо протидії злочинами проти власності у сфері будівництва, зокрема: запобігання злочинам

проти власності у сфері будівництва не є пріоритетним напрямом правоохоронної діяльності (63,4%); кримінальні провадження цієї категорії розглядають слідчі, які не мають відповідної спеціалізації (65,3 %); на стадії досудового розслідування лише у виняткових випадках до підозрюваних обирають запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (53,6 %); суди зазвичай призначають покарання, не пов'язані з позбавленням волі (43,0 %).

Опитані респонденти підтримали, що елементами державної системи запобігання злочинам у сфері будівництва є: реєстрація суб'єктів господарювання, що діють у сфері будівництва, та їх ліцензування (20%); реєстрація прав власності на нерухоме майно (62%); порядок інвестування, фінансування на ринку нерухомості (22%); система оцінки вартості нерухомого майна (15%); порядок укладання угод на будівництво (17%); порядок укладання угод про відчуження нерухомого майна та його оренди (76%); організація контролю будівництва (17%); організація контролю переходу прав власності у сфері будівництва (34%).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Вавриш А. В. Криміногенна ситуація та заходи запобігання злочинам на ринку будівництва житла. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2015. № 4 (97). С. 45–57.
2. Вавриш А. В. Mistse nederjavnykh subjektiv sektory bezbeku v sustemi zapobigannia zlochinam y sferi budivnytstva. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 198–205.
3. Вавриш А. В. Особливості побудови моделі організації запобігання злочинам у будівельній галузі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 133–145.
4. Вавриш А. В. Особливості функціонування недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам у сфері будівництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 243–253.
5. Вавриш А. В. Суб'єкти злочинів у сфері будівництва. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2016. № 4 (58). С. 114–120.
6. Вавриш А. В. Класифікація потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 215–225.
7. Ваврыш А. В. Детерминанты преступлений против собственности у сфере строительства. *Право и политика* (Киргизька Республіка). 2016. № 3. С. 92–97.
8. Вавриш А. В. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами у протидії злочинам проти власності у будівельній галузі. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5 (255). С. 222–225.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Вавриш А. В. Актуальні питання функціонування недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам у сфері будівництва. *Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 13 трав. 2016 р.). Кривий Ріг: Донец. юрид. ін-т МВС України, 2016. С. 282–283.

10. Вавриш А. В. Класифікація суб'єктів злочинів у сфері будівництва. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 10 черв. 2016 р.). Кривий Ріг: «Геліос-Принт», 2016. С. 283–284.

11. Вавриш А. В. Взаємодія суб'єктів недержавного сектору безпеки з правоохоронними органами у запобіганні злочинам у сфері будівництва. *Держава і право незалежної України: здобутки та перспективи*: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 24 черв. 2016 р.). Одеса: Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 61–62.

12. Вавриш А. В. Типові ознаки розкрадань грошових коштів у сфері будівництва. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві*: матеріали міжвід. наук.-практ. семінару (Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 20–24.

13. Вавриш А. В. Характеристика розкрадань матеріальних цінностей у сфері будівництва. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики*: зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 202–205.

14. Вавриш А. В. Економічні детермінанти злочинів проти власності у сфері будівництва. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Сєверодонецьк, 23 груд. 2016 р.). Сєверодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 74–76.

15. Вавриш А. В. Криміногенні фактори у сфері будівництва та можливі шляхи їх усунення шляхом проведення тендерних закупівель: *Актуальні питання*

кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Сєверодонецьк, 19 трав. 2017 р.). Сєверодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2017. С. 335–340.

16. Вавриш А.В. Кримінологічна характеристика потерпілих від злочинів у сфері будівництва. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу*: матеріали III Всеукраїнської науково-практ. конф. (Кривий Ріг, 16 черв. 2017 р.). Кривий Ріг: Донецький юридичний інститут, 2017. С. 157–159.

17. Вавриш А. В. Заходи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва як складова протидії тіньової економіки: *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії*: матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 163–167.

18. Вавриш А. В. Зарубіжний досвід запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 21 квіт. 2018 р.). Деревач: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 298–302.

які додатково відображають наукові результати дисертації.

19. Вавриш А. В., Чернявський С. С., Вознюк А. А. та ін. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з фіктивним підприємництвом та діяльністю «конвертаційних центрів»: метод. рек. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 92 с.

Акти впровадження результатів дисертаційного дослідження

1. У діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України (акт від 5 березня 2018 р.).
2. В освітній процес Національної академії внутрішніх справ (акт від 12 лютого 2018 р.).
3. У діяльність Інституту законодавства Верховної Ради України (від 23 березня 2018 р. № 22/129/5-1-15).

ЗАТВЕРДЖУЮ

заступник начальника ГСУ
Національної поліції України,
кандидат юридичних наук,
Заслужений юрист України

М. С. Цуцкірідзе

А К Т

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукової лабораторії з проблем досудового розслідування ННІ
№1 Національної академії внутрішніх справ Вавриша Андрія
Валентиновича на тему: «Запобігання злочинам проти власності у сфері
будівництва» в діяльність органів досудового розслідування НП України**

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Шевчишена А. В., заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Мірковця Д. М., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Борця І. В., склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Вавриша Андрія Валентиновича на тему: «Запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів НП України, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України,
кандидат юридичних наук**

А. В. Шевчишен

**Заступник начальника відділу
ГСУ НП України,
кандидат юридичних наук**

Д. М. Мірковець

**Старший слідчий
в особливо важливих справах
ГСУ НП України**

І. В. Борець

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

С.С. Чернявський

12. 02. 2018

Акт

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукової лабораторії з проблем досудового розслідування
ННІ №1 Національної академії внутрішніх справ
Вавриша Андрія Валентиновича
на тему: «Запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва» в
науково-дослідну діяльність
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Стрільціва О. М. (голова комісії), начальника відділу організації науково-дослідної роботи, кандидата юридичних наук Титко А. В., провідного наукового співробітника відділу організації науково-дослідної роботи, кандидата юридичних наук Севрука В. Г., склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Вавриша Андрія Валентиновича на тему: «Запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва» впроваджені в науково-дослідну діяльність академії.

1. Матеріали дисертаційного дослідження Вавриша А.В. застосовуються у науково-дослідній діяльності під час підготовки науково-методичних рекомендацій, аналітичних оглядів, пропозицій щодо внесення змін у нормативно-правові акти.

2. Результати дисертаційного дослідження Вавриша А.В. на тему: «Запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва» відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

– Вавриш А. В. Криміногенна ситуація та заходи запобігання злочинам на ринку будівництва житла. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2015. № 4(97). С. 45 – 57.

– Vavrysh A.M. (2016). Mistse nederjavnykh subjektiv sektory bezbeku v sustemi zapobigannia zlochinam y sferi budivnytstva [The place of non-state subjects of the security sector in the system of crime prevention in the sphere of housing] *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 198-205 [in English].

– Вавриш А. В. Особливості функціонування недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам у сфері будівництва. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 243–253.

– Вавриш А. В. Суб'єкти злочинів у сфері будівництва. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2016. № 4(58). С. 114–120.

– Вавриш А. В. Особливості побудови моделі організації запобігання злочинам у будівельній галузі. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 133–145.

– Вавриш А. В. Детерминанти преступлений против собственности в сфере строительства. *«Право и политика» научно-методический журнал*. 2017. №3. С. 92–97.

– Вавриш А. В. Класифікація потерпілих від злочинів проти власності у сфері будівництва. *Часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 215–225.

– Вавриш А. В. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами у протидії злочинам проти власності у будівельній галузі. *«Підприємництво, господарство і право» щомісячний науково-практичний юридичний журнал*. 2017. №5 (255). С. 222–225.

– Вавриш А. В. Взаємодія суб'єктів недержавного сектору безпеки з правоохоронними органами у запобіганні злочинам у сфері будівництва. *Держава і право незалежної України: здобутки та перспективи*: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 24 черв. 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 61–62.

– Вавриш А. В. Типові ознаки розкрадань грошових коштів у сфері будівництва. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві*: матеріали міжвідомчого наук.-практ. семінару (Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 20–24.

– Вавриш А. В. Характеристика розкрадань матеріальних цінностей у сфері будівництва. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики* : зб. тез доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 лип. 2016 р.). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 202–205.

– Вавриш А. В. Актуальні питання функціонування недержавних суб'єктів сектору безпеки в системі запобігання злочинам у сфері будівництва. *Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 13 травня 2016 р.). Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. С. 282–283.

– Вавриш А. В. Класифікація суб'єктів злочинів у сфері будівництва. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції *«Актуальні проблеми кримінального права та процесу»* (м. Кривий Ріг, 10 черв. 2016 року). Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2016. С. 283–284.

– Вавриш А. В. Економічні детермінанти злочинів проти власності у сфері будівництва. Матер. Всеукр. Наук.-практ. Інтернет конференція *«Актуальні проблеми правоохоронної діяльності»* (м. Северодонецьк 23 грудня 2016 року) Луган. Держ. Ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 74–76.

– Вавриш А. В. Заходи запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва як складова протидії тіньової економіки. Матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. «Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії» (Київ, 23 черв. 2017 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 163-167.

– Вавриш А. В. Криміногенні фактори у сфері будівництва та можливі шляхи їх усунення шляхом проведення тендерних закупівель. Матеріали Всеукр. наук.практ. конф. «Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення судової і правоохоронної систем» (м. Северодонецьк, 19 травн. 2017 р.). Северодонецьк : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2017. С. 335-340.

– Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з фіктивним підприємництвом та діяльністю «конвертаційних центрів»: метод. рек. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 92 с.

3. Зазначені праці підтвердили високий науково-теоретичний рівень, практичну доступність і доцільність, а тому були використані у науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій та перемінного складу академії.

Голова комісії:

О. М. Стрільців

Члени комісії:

А. В. Титко

В. Г. Севрук

